

ΛΕΩΝΙΔΑ ΚΟΥΜΑΚΗ

ΤΟ ΘΑΥΜΑ

Μιά πραγματική ιστορία

**ΠΕΜΠΤΗ ΕΚΔΟΣΗ
E-BOOK 2020**

ΛΕΩΝΙΔΑ Γ. ΚΟΥΜΑΚΗ

ΤΟ ΘΑΥΜΑ

Μια πραγματική ιστορία

Πέμπτη έκδοση

Με Εισαγωγικό Σημείωμα του Βυζαντινολόγου και Ιστορικού,
Καθηγητή Σπύρου Βρυώνη Jr. γραμμένο το έτος 2008.

ΑΘΗΝΑ 2020

1993 1η Ελληνική έκδοση 4.000 αντίτυπα
1994 2η Ελληνική έκδοση 4.000 αντίτυπα
1995 1^η Αγγλική έκδοση 4,000 αντίτυπα
Η πρώτη Αγγλική έκδοση του βιβλίου έγινε με την βοήθεια της Εταιρίας Προστασίας Εθνικής Κληρονομιάς και τελική επεξεργασία της Κάθου Σπηλιοτόπουλου
1996 3^η Ελληνική έκδοση 4.000 αντίτυπα
1996 2η Αγγλική έκδοση 4,000 αντίτυπα
Η δεύτερη Αγγλική έκδοση έγινε σε μετάφραση της Pat Tsekouras
2008 4^η Ελληνική έκδοση 2.000 αντίτυπα
2019 3^η Αγγλική έκδοση από την πλατφόρμα της Amazon. Μετάφραση Pat Tsekouras, τελική επεξεργασία Ειρήνης Βανικιώτη. Ολόκληρη η Αγγλική έκδοση είναι διαθέσιμη σε e-book και έντυπη μορφή από το [Amazon](#), καθώς επίσης και από την ηλεκτρονική βιβλιοθήκη του International Hellenic Association ([IHA](#)) εντελώς δωρεάν.
2020 5^η Ελληνική έκδοση (εντελώς δωρεάν, ηλεκτρονική)

Copyright © 1993 Leonidas Koumakis

*Αφιερωμένο στην μνήμη του πατέρα μου
Γεράσιμου Λ. Κουμάκη
που πέθανε στην Αθήνα,
στις 5 Μαρτίου 1991*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Λίγα λόγια για τον συγγραφέα	7
Ευχαριστίες	9
Εισαγωγικό σημείωμα Καθηγητή Σπύρου Βρυώνη (2008)	11
Πρόλογος από τον συγγραφέα (Έτος 2020)	18
Κεφάλαιο 1: Κωνσταντινούπολη, 1964: Vatandas Turkce Konus ...	29
Κεφάλαιο 2: Οι υπογραφές	36
Κεφάλαιο 3: Η παραμονή της απέλασης	49
Κεφάλαιο 4: Ο εφιάλτης των Σεπτεμβριανών	55
Κεφάλαιο 5: Ο ανάπηρος δάσκαλος κ. Κλεόπας	87
Κεφάλαιο 6: Το Θαύμα	108
Κεφάλαιο 7: Η αναχώρηση	115
Επίλογος	125
Κυπριακό	127
Ελληνική Θράκη	133

Γενικά - Ελληνικά νησιά του Αιγαίου	138
Γενικά - Κουρδικό	145
Γενικά - Βαλκανικό μουσουλμανικό τόξο	149
Γενικά - Παντουρκισμός	154
Παράρτημα 1: Η από 27/9/1922 έκθεση Γενικού Προξένου των ΗΠΑ στη Σμύρνη	159
Παράρτημα 2: Φωτογραφικό παράρτημα	175
Παράρτημα 3: Επιλογή 100 επιστολών, σχολίων & δημοσιευμάτων για το βιβλίο, κατά ημερομηνία παραλαβής ή δημοσίευσης:	
Κατάλογος των 100 επιλογών κατ' αλφαβητική σειρά	258
Ενότητα 1 (Εκπαιδευτικοί, Επιστήμονες, Επιχειρηματίες κ.α.).....	201
Ενότητα 2 (Πολιτικοί, Διπλωμάτες, Κληρικοί).....	231
Ενότητα 3 (Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης)	250
Επιλογή βιβλιογραφίας:	
Στην Ελληνική γλώσσα	264
Στην Αγγλική γλώσσα	288
Στην Γαλλική γλώσσα	295
Στην Τουρκική γλώσσα	297
Οπισθόφυλλο	302

Λίγα λόγια για τον συγγραφέα

Ο Λεωνίδας Κουμάκης γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1949. Τελείωσε το Δημοτικό Σχολείο των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης του Πέρα και στην συνέχεια φοίτησε για 2 χρόνια στο Ζωγράφειο Γυμνάσιο, πριν εξαναγκαστεί να εγκαταλείψει την Κωνσταντινούπολη, λόγω της απέλασης του πατέρα του, το φθινόπωρο του 1964.

Στην Ελλάδα τελείωσε το Γυμνάσιο Παγκρατίου (Αθήνα) και την Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Για τριάντα χρόνια (1967-1997) εργάστηκε σε μεγάλη ελληνική οινοβιομηχανία στην οποία διετέλεσε Αναπληρωτής Γενικός Διευθυντής και Διευθυντής Εξαγωγών ταξιδεύοντας στις 4 από τις 5 ηπείρους του πλανήτη μας και δημιουργώντας ένα εκτεταμένο δίκτυο διανομής σε 32 χώρες του κόσμου.

Την περίοδο 2003-2013 συμμετείχε σε ΕΠΕ έντυπων και ηλεκτρονικών εκδόσεων. Έκτοτε, αρθρογραφεί συνεχώς με έμφαση στα εθνικά θέματα αλλά και θέματα εξαγωγών, τροφίμων & ποτών, ευαισθητοποίησης καταναλωτών για την προτίμηση προϊόντων Ελληνικής παραγωγής με την εκστρατεία «Αγοράζουμε Ελληνικά» κ.α.

Είναι συγγραφέας των βιβλίων «Το Θαύμα – Μια πραγματική ιστορία» (αυτοβιογραφία, 1992 -η τρίτη Αγγλική έκδοση του βιβλίου επανακυκλοφόρησε το 2019 στο [Amazon](#). Ολόκληρη η Αγγλική έκδοση υπάρχει, σε ηλεκτρονική μορφή εντελώς δωρεάν, στην βιβλιοθήκη του [International Hellenic Association](#)), «Αποχαιρετισμός» (1996), «Ματιές στις ρίζες του Ελληνισμού» (1997) και «Τουρκία στις φλόγες» (2017).

Διετέλεσε Πρόεδρος του ιστορικού Συλλόγου Κωνσταντινουπολιτών και είναι μέλος του International Hellenic Association (IHA).

Έγραψε τα σενάρια των ντοκιμαντέρ «[Οι απελάσεις Ελλήνων υπηκόων από την Τουρκία το 1964](#)» το έτος 2014 και «[90 χρόνια Σύλλογος Κωνσταντινουπολιτών \(1928-2018\)](#)» το έτος 2018, στο πλαίσιο τελετής τήμησης της ΑΘΠ του Οικουμενικού Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίου για την πληθωρική οικολογική του δράση και την ανακήρυξη του ως ισόβιου, επίτιμου Προέδρου του ιστορικού Συλλόγου Κωνσταντινουπολιτών.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να τιμήσω την μνήμη ορισμένων ανθρώπων οι οποίοι μου πρόσφεραν απλόχερα την πολύτιμη βοήθεια τους στην ολοκλήρωση του βιβλίου αυτού:

Πρώτα απ' όλους, της μητέρας μου Ειρήνης συζ. Γεράσιμου Κουμάκη, η οποία με βοήθησε να ενεργοποιήσω αδρανοποιημένες μνήμες, να σκιαγραφήσω πρόσωπα και καταστάσεις, να συμπληρώσω εικόνες και γεγονότα με μεγάλη ακρίβεια, χάρη στην εκπληκτική μνήμη που διατηρούσε ακέραια μέχρι και τα τελευταία λεπτά της ζωής της. Έφυγε από κοντά μας για το μακρινό ταξίδι στη χώρα των αγγέλων, την 1η Φεβρουαρίου 2015.

Του αείμνηστου Δημήτρη Καλούμενου (1912 - 2006), δημοσιογράφου στην Πατριαρχική Αυλή του Φαναριού μέχρι το 1958, ο οποίος με μεγάλη υπομονή, ώρες ολόκληρες, μου έδωσε ουσιώδεις λεπτομέρειες οκτώ δεκαετιών, όπως τις έζησε ο ίδιος και με εφοδίασε με τα συγγράμματά του «Η σταύρωση του Χριστιανισμού» (1975) και «Η συρρίκνωση του Ελληνικού Έθνους (1985)».

Του Θόδωρου Buyana, που έφυγε πρόωρα και απροσδόκητα από κοντά μας το 2006, ο οποίος μου προσέφερε ουσιαστική βοήθεια στην συγκέντρωση πολύτιμου υλικού, με σπάνια διακριτικότητα.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Εταιρία Προστασίας Εθνικής Κληρονομιάς, τόσο για την παροχή άφθονου φωτογραφικού και άλλου υλικού, όσο και για την επιμέλεια της απόδοσης του κειμένου της δεύτερης Ελληνικής έκδοσης του βιβλίου, στην Αγγλική γλώσσα.

Λεωνίδας Γ. Κουμάκης

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

του Βυζαντινολόγου και Ιστορικού, Καθηγητή Σπύρου Βρυώνη Jr*, γραμμένο το έτος 2008.

Ο Λεωνίδας Κουμάκης παρουσιάζει στον αναγνώστη μια σύντομη αλλά πολύ ουσιαστική περιγραφή του βίαιου τουρκικού πογκρόμ το οποίο προετοιμάστηκε προσεκτικά από την τουρκική κυβέρνηση με στόχο την τελική καταστροφή των Ελληνικών κοινοτήτων της ευρύτερης περιοχής της Κωνσταντινούπολης και των Πριγκηπονήσων.

Σε αυτό έχει προσθέσει μια συγκινητική και ακριβή περιγραφή της τελικής πράξης σε αυτή την πολιτική και ανθρώπινη τραγωδία με έναν απολογισμό της εμπειρίας του από την απέλαση χιλιάδων Ελλήνων από την περιοχή αυτή στα μέσα του 1964.

Γεννημένος το 1949, έζησε το πογκρόμ του 1955 σε ηλικία 6 ετών και βίωσε την θηριωδία των απελάσεων σε ηλικία 15 ετών. Στην πρώτη περίπτωση το τουρκικό κράτος λεηλάτησε και στην συνέχεια κατέστρεψε το κατάστημα ηλεκτρολογικών ειδών του πατέρα του στο Τζιχανγκίρ. Κατά την διάρκεια της καταστροφής του μαγαζιού, ο πατέρας του ξυλοκοπήθηκε άγρα από 5 Τούρκους διαδηλωτές και μετά βίας κατάφερε να επιστρέψει σπίτι του όπου τον περίμεναν με ανυπομονησία η γυναίκα και τα παιδιά του.

Ο συγγενής του Λεωνίδα Ισίδωρος Βαφειάς, συνελήφθη και φυλακίστηκε στα υπόγεια της Τουρκικής ασφάλειας όπου κτυπήθηκε τόσο άγρια ώστε έμεινε αναισθητός για αρκετό χρονικό διάστημα. Επί 72 ώρες η οικογένεια του δεν μπορούσε να τον βρει, ενώ ο ίδιος από τον άγριο ξυλοδαρμό έχανε συνεχώς τις αισθήσεις του. Αργότερα, η Ασφάλεια της Τουρκικής Αστυνομίας τον υποχρέωσε σε δωροδοκίες, μέχρι να ικανοποιηθούν τα διάφορα μέλη της, ενώ του πήραν το κατάστημά του πριν φυγαδευτεί, σωστό ψυχικό και σωματικό ράκος, από την Κωνσταντινούπολη στην Ελλάδα.

Ο Λεωνίδας σε ηλικία 15 ετών υπήρξε ένα ενεργό και τρομοκρατημένο θύμα των Τουρκικών αρχών όταν ο πατέρας του κλήθηκε στην Τουρκική Ασφάλεια όπου διατάχτηκε να ετοιμάσει μια βαλίτσα με τα ρούχα του, να παραδώσει το κατάστημα των ηλεκτρονικών ειδών που διατηρούσε σε ένα Τούρκο (ο οποίος το πήρε χωρίς να πληρώσει οτιδήποτε στον πρεσβύτερο Κουμάκη) και απελάθηκε χωρίς δεκάρα.

Η οικογένεια του, με την ίδια μέθοδο, υποχρεώθηκε να πάρει μαζί της μια βαλίτσα. Ακόμα και το παραμικρό σκεύος ή έπιπλο, από κρεβάτια και καρέκλες μέχρι μαχαίρια, κουτάλια, πιρουνία και πετσέτες της κουζίνας, καταγράφηκαν από τις αρχές. Έτσι και αυτοί τα έχασαν όλα, ενώ στο διαμέρισμά τους εγκαταστάθηκε ένας Τούρκος ο οποίος δεν πλήρωσε τίποτα απολύτως για την αλλαγή της ιδιοκτησίας. Στα Ελληνοτουρκικά σύνορα, πριν ακόμα περάσουν στην Ελλάδα, οι τελωνειακοί υπάλληλοι συρρίκνωσαν ακόμα περισσότερο το περιεχόμενο της βαλίτσας και τα είδη που μπορούσαν να πάρουν μαζί τους, φεύγοντας από την Τουρκία.

Το βιβλίο αυτό αποτελεί μια ματιά ενός ημερολογίου ζωής στην κόλαση, στην οποία η Αρμενική, η Ελληνική και η Εβραϊκή κοινότητα έζησαν όχι μόνο στην Κωνσταντινούπολη αλλά και, σε διάφορους χρόνους, στην Τουρκική Θράκη, στα πογκρόμ που εξαπολύθηκαν εναντίον των Ελλήνων από τους Νεότουρκους και το Κεμαλικό καθεστώς στην Μικρά Ασία πριν, κατά την διάρκεια και αρκετά μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ο συγγραφέας περιλαμβάνει όλες αυτές τις αναφορές σαν ένα μέρος της προϊστορίας και όσων προηγήθηκαν του πογκρόμ του 1955 και των απελάσεων του 1964.

Οι ιστορικές μνήμες όλων αυτών των θρησκευτικών μειονοτήτων ήταν βουτηγμένες στο αίμα από τις σφαγές, τις λεηλασίες και τις κλοπές που τόσο εκτεταμένα σημάδεψαν και κατάστρεψαν την ζωή τους. Όλα αυτά ήταν βαθιά χαραγμένα στη μνήμη του νεαρού θύματος, του Έλληνα Κουμάκη, τόσο από την δική του, προσωπική εμπειρία όσο και από τις ζωντανές αναμνήσεις όσων είχαν προηγηθεί και εξακολουθούσαν να συμβαίνουν, φυλαγμένα στη μνήμη του πατέρα και του θείου του και στη μνήμη των ελληνικών κοινοτήτων που είχαν παραμείνει στην Κωνσταντινούπολη μετά το λουτρό αίματος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου.

Το βιβλίο του φέρνει στη μνήμη όλο το εκφραστικό ύφος της προφορικής μαρτυρίας και παράδοσης, στην περίπτωση του πογκρόμ του 1955 και των απελάσεων του 1964. Η δημοσίευσή τους έχει γίνει ένα σημαντικό μέρος για το ιστορικό αφήγημα και την ερμηνεία των γεγονότων ακτών, έτσι η συλλογή Ελληνικών και Τουρκικών προφορικών μαρτυριών για το πογκρόμ έχει πλέον καθιερωθεί και διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο προκειμένου να συμπληρώνουν τα φανερά ή κρυφά αρχεία που διατηρούν η Ελλάδα και η Τουρκία.

Ακαδημαϊκά, επίσης πολιτικά αλλά και νομικά, το θέμα των γενοκτονιών και της κακοποίησης των μειονοτήτων αποτελεί πλέον μια καθιερωμένη πτυχή της έρευνας στις δημοκρατικές κοινωνίες.

Φαίνεται πως ο Τουρκικός λαός είναι, εν μέρει, έτοιμος να συζητήσει και να αποδεχτεί την ιστορία του ενώ το Βαθύ κράτος το οποίο, από την εποχή του Ατατούρκ - ακόμα και νωρίτερα, τιμωρούσε ανάλογες συζητήσεις ή γραπτά καθώς θεσπίστηκε στον Τουρκικό νομικό κώδικα, ένας νόμος που απαγορεύει και τιμωρεί οποιαδήποτε «μείωση» του τουρκικού κράτους και της τουρκικής ιστορίας.

Το Βαθύ Κράτος αποτελείται πρώτα και κυρίως από τους τούρκους στρατιωτικούς οι οποίοι κατάφεραν να ελέγξουν την εκπαίδευση, την

επίσημη ιστορία και τις πολιτικές των τουρκικών κυβερνήσεων, τις υπηρεσίες ασφαλείας, τα υπουργεία εσωτερικών, εξωτερικών και τις κυβερνήσεις.

Μόλις πρόσφατα μια επιτροπή που ορίστηκε υπό την αιγίδα του Τούρκου πρωθυπουργού κ. Ερντογάν, ανέλαβε να διερευνήσει εάν οι Τουρκικές κυβερνήσεις έχουν πράγματι παραβιάσει τα δικαιώματα των θρησκευτικών μειονοτήτων. Η επιτροπή, αφού εξέτασε το θέμα λεπτομερώς, αποφάνθηκε ότι πράγματι οι μειονότητες είχαν παράνομα στερηθεί τα δικαιώματά τους. Η αντίδραση του πρωθυπουργού ήταν έντονα αρνητική ενώ κατηγόρησε την επιτροπή ότι αποκάλυψε το αποτέλεσμα της δικής της αξιολόγησης. Δύο από τα μέλη της, επρόκειτο να οδηγηθούν στα δικαστήρια για την εργασία που έγινε στην επιτροπή.

Το βιβλίο του Λ. Κουμάκη θέτει το θέμα «Βαθύ Κράτος» και «πογκρόμ 1955». Από την εποχή των Νεότουρκων και των σφαγών, μέσα και πέρα από την ζωή του Κεμάλ, η Τουρκία στην πραγματικότητα κυβερνάται όχι από ένα δημοκρατικό εκλεγμένο Κοινοβούλιο αλλά από τους Τούρκους στρατιωτικούς και την Κεμαλική γραφειοκρατία.

Χωρίς περαιτέρω επέκταση σε λεπτομέρειες, πέρα από τα λίγα αυτά λόγια για την ιστορία αυτού που αποκαλούμε «Βαθύ Κράτος», πρέπει να γίνει κατανοητό ότι στην ουσία, η σύγχρονη Τουρκία δεν υπήρξε ποτέ μια δημοκρατία αλλά έχει μάλλον κυβερνηθεί από αυταρχικές δυνάμεις κάτω από τον μανδύα ενός κοινοβουλευτικού συστήματος.

Οι στρατηγοί ή / και οι διάφοροι στρατιωτικοί, έχουν κυβερνήσει είτε ανοιχτά είτε μέσω πολιτικών κομμάτων που δημιούργησαν οι ίδιοι.

Ο Κεμάλ δεν επέτρεψε ποτέ την ύπαρξη ενός δικομματικού συστήματος στην Τουρκική κυβέρνηση και οι πρώτοι δύο πρωθυπουργοί ήταν ο Κεμάλ και ο επίσης στρατηγός, Ινονού.

Κατόπιν, όταν ο Ινονού πείστηκε να επιτρέψει τη δημιουργία ενός δευτέρου κόμματος, το Δημοκρατικό κόμμα του Τζελάλ Μιαγιάρ και του Αντνάν Μεντερές, δεν μπορεί να μην παρατηρήσει κανείς ότι ο πρώτος ήταν υψηλόβαθμος στρατιωτικός που επόπτευε την οικονομική πολιτική του Teshkilat Muhsusa το οποίο έπαιξε καθοριστικό ρόλο στις σφαγές

των μειονοτήτων στη Μικρά Ασία. Ο ίδιος ο Μεντερές ήταν αρχηγός ομάδων που έκαναν αντάρτικο στην Δυτική Μικρά Ασία.

Έτσι δεν αποτελεί καθόλου έκπληξη που το Δημοκρατικό κόμμα των Μεντερές και Μπαγιάρ κέρδισε τις εκλογές του 1950 και παρέμεινε στην εξουσία για δέκα χρόνια (μέχρι την ανατροπή του από τον Τουρκικό στρατό). Κατά την διάρκεια της δεκαετίας αυτής ο Μεντερές εγκαθίδρυσε ένα ασφυκτικό, δικτατορικό καθεστώς μέσα από το Βαθύ Κράτος. Στην αρχή κατάφερε να ελέγξει τις Τουρκικές ένοπλες δυνάμεις, τις υπηρεσίες ασφαλείας, όλα τα υπουργεία, το ραδιόφωνο ενώ άνοιγε ανοικτό πόλεμο κατά των εφημερίδων που τολμούσαν να αμφισβητήσουν την εξουσία του.

Πρόσθεσε όμως ένα νέο στοιχείο και το στοιχείο αυτό ήταν η δημιουργία 50.000 περίπου τοπικών παρατημάτων του Δημοκρατικού κόμματος. Όλα τα περιφερειακά ζητήματα (αγροτικά και αστικά) έπρεπε να περάσουν από λογοκρισία και τον έλεγχο των τοπικών αξιωματούχων του Δημοκρατικού κόμματος.

Προσπάθησε να εξασφαλίσει την εξουσία του μέσα από διάφορους διορισμούς στο Τουρκικό Γενικό Επιτελείο Στρατού, ήλεγχε όλες τις ενώσεις και χρησιμοποίησε το εργατικό δυναμικό για να επιβάλλει τις πολιτικές του αποφάσεις καθώς και την εσωκομματική πολιτική (συμμετείχαν σε μεγάλη έκταση στο πογκρόμ του 1955 υπό την καθοδήγηση της μυστικής αστυνομίας).

Τα στρατοδικεία που συστάθηκαν μετά από το πογκρόμ, χρησιμοποιήθηκαν για την παραπλάνηση του κόσμου, ενώ ήθελε να φιμώσει άλλα κόμματα στην Κωνσταντινούπολη, στην Σμύρνη και στην Άγκυρα, έτσι ώστε να μην υπάρξει καμία πολιτική αντίσταση στην κυβέρνησή του. Σύντομα και με νόμο, απομάκρυνε τον Ινονού από την πολιτική, αποπειράθηκε μάλιστα και την δολοφονία του.

Υπήρξε ο εγκέφαλος και ο κύριος υπεύθυνος, μαζί με τους συνεργάτες του (τα ανώτατα κλιμάκια της κυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένων των Υπουργών Εξωτερικών και Εσωτερικών), του πογκρόμ του 1955.

Κατά συνέπεια το πογκρόμ ήταν το παιδί που γεννήθηκε από το Βαθύ Κράτος κάτω από τον μανδύα μιας κοινοβουλευτικής κυβέρνησης. Η δύναμη του είχε γίνει τόσο μεγάλη ώστε ακόμα και οι στρατιωτικοί άρχισαν να τον φοβούνται, έτσι με ένα αναίμακτο πραξικόπημα τον απομάκρυναν από την εξουσία αναλαμβάνοντας, μαζί με το Βαθύ Κράτος και τον έλεγχο του Τουρκικού κράτους.

Σήμερα (σημ. συντ. έτος 2008) το Τουρκικό Γενικό Επιτελείο αμφισβητεί ζητηρά τις προσπάθειες και την πολιτική ύπαρξη του Τούρκου πρωθυπουργού κ. Ερντογάν καθώς και το πολιτικό του κόμμα.

Η πρώτη επίδειξη δύναμης εκδηλώθηκε στο Τουρκικό Συνταγματικό Δικαστήριο στο οποίο όμως οι στρατηγοί απέτυχαν να εξασφαλίσουν μια πλήρη νομική αιτιολογία προκειμένου να διαλύσουν το κόμμα του κ. Ερντογάν σαν αντισυνταγματικό. Παρ' όλα αυτά κατάφεραν να επιβάλλουν στον πρωθυπουργό μια ποινή. Εν τω μεταξύ, οι στρατηγοί ελέγχουν ακόμα τις εξωτερικές σχέσεις της Τουρκίας με τους γείτονες της και τον έξω κόσμο, έχουν στα χέρια τους μια πανίσχυρη, οπλισμένη στρατιωτική μηχανή και τον μεγαλύτερο στρατό της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής.

Η τεράστια συσσώρευση στρατιωτικού εξοπλισμού είναι εγγυημένη από την Αμερικανική Κυβέρνηση, τόσο των Ρεπουμπλικάνων όσο και των Δημοκρατικών, χωρίς κανένα έλεγχο για την χρήση που θα αποφασίσουν οι Τούρκοι στρατηγοί ή για τα πολιτικά χέρια (όπως συνέβη στο Ιράν) στα οποία θα μπορούσε να περιέλθει ο εξοπλισμός αυτός. Η αποτυχία (ή η επιτυχία) της Τουρκίας να αρνηθεί την ροή αμερικανικής στρατιωτικής εκστρατευτικής μονάδας για να ανοίξει ένα δεύτερο μέτωπο εναντίον των στρατευμάτων του Σαντάμ Χουσεϊν, αποτελεί μια πολύ σημαντική προειδοποίηση στην τουρκολαγνεία του κ. Wolfowitz και άλλων στις Ηνωμένες Πολιτείες που πιέζουν για πωλήσεις πολεμικού εξοπλισμού στην Τουρκία προκειμένου να ικανοποιήσουν Αμερικανούς Βιομηχάνους και οι ίδιοι να καταστούν πλουσιότεροι.

Η μάχη που δίνει το Βαθύ Κράτος (στρατιωτικοί και λοιποί) με τις Τουρκικές πολιτικές δυνάμεις για τον έλεγχο του Τουρκικού κράτους και

της Τουρκικής κοινωνίας συνεχίζεται. Είναι όμως σημαντικό ότι η εξωτερική πολιτική και των δύο αντιμαχόμενων είναι πανομοιότυπη.

Επιστρέφοντας στο βιβλίο του Λεωνίδα Κουμάκη, είναι επίκαιρο καθώς όλα τα παραπάνω προβλήματα συνδέονται και περιπλέκονται το ένα μέσα στο άλλο.

Δεν υπάρχει κανένα σαφές σημάδι ότι το Βαθύ Κράτος θα εξαφανιστεί, ανεξάρτητα από την μορφή που θα πάρει ή ποιοι θα είναι οι μελλοντικοί εκφραστές, πολιτικοί ή στρατιωτικοί.

Όσον αφορά τα δικαιώματα των θρησκευτικών μειονοτήτων, η μείωση των αριθμών τους έχει φθάσει σε σημεία ασημαντότητας. Έχουν καταστραφεί φυσικά, θρησκευτικά και οικονομικά. Υπάρχει εντούτοις ένα σοβαρό θέμα για την κατεύθυνση στην οποία το Βαθύ Κράτος (και οι διάφορες μορφές του) εξαπλώνει την δύναμή του με τον τεράστιο πολεμικό εξοπλισμό και τις πολυάριθμες επίγειες και αεροπορικές δυνάμεις που διαθέτει.

Η Αμερικανική στρατιωτική αδυναμία στη Μέση Ανατολή για στρατιώτες που δεν θα είναι Αμερικανοί, δείχνει τον δρόμο στις Τουρκικές φιλοδοξίες, στην ελληνική Θράκη και στα Ελληνικά νησιά του Αιγαίου, οι οποίες ενθαρρύνονται από την «επιτυχία» της στην Κύπρο.

Οι γείτονες εκείνοι που δεν καταλαβαίνουν την φύση της στρατιωτικής και πολιτικής κοινωνίας -και πρέπει να παραδεχτούμε πως αποτελούν μια τεράστια ομάδα- απέτυχαν να αντιληφθούν την σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας.

Είναι προφανές από το βιβλίο μνήμης του Λεωνίδα Κουμάκη, ότι μέσα στις προσωπικές του κακουχίες έχει αντιληφθεί ποια ήταν, είναι και φαίνεται ότι θα συνεχίσει να είναι, η πραγματική τους σημασία.

Σπύρος Βρυώνης,
El Dorado Hills, California.

* (Speros Vryonis Jr., 18 Ιουλίου 1928 - 11 Μαρτίου 2019)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Έτος 2020

Η αφετηρία των σημερινών Τούρκων βρίσκεται στις νομαδικές φυλές της Μογγολίας και της Κίνας, μερικές από τις οποίες όταν μετακινήθηκαν δυτικά, εξισλαμίστηκαν. Οι φυλές αυτές το 1037 επεκτάθηκαν μέχρι την Παλαιστίνη, μερικές μάλιστα εδραιώθηκαν στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας, μέσα στα τότε εδάφη της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, δηλαδή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, δημιουργώντας ένα μικρό σουλτανάτο με έδρα το Ικόνιο.

Από αυτούς ακριβώς τους νομάδες της Μογγολίας και της Κίνας κατάγονται οι Οθωμανοί Τούρκοι οι οποίοι το 1453 κατέλυσαν την Βυζαντινή Αυτοκρατορία με την άλωση της Κωνσταντινούπολης και εγκατέστησαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Η αρχή του τέλους της πολυεθνικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας υπήρξε το 1908 όταν ο τελευταίος «κυρίαρχος» σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας Αμππούλ Χαμίτ υποχρεώθηκε από το κίνημα των Νεότουρκων να υπογράψει ένα διάταγμα για την αναθεώρηση του οθωμανικού συντάγματος – η κατάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έγινε 10 χρόνια αργότερα, το 1918.

Το 1909 οι Νεότουρκοι απέκτησαν τον πλήρη έλεγχο του οθωμανικού κράτους όταν με αφορμή αντεπανάσταση του σουλτάνου εναντίον τους, αποκεφάλισαν τον Αμππούλ Χαμίτ και τοποθέτησαν στην κεφαλή του οθωμανικού κράτους τον σουλτάνο-μαριονέτα Μεχμέτ τον πέμπτο.

Η επικράτηση των Νεότουρκων με τις συνεχείς διακηρύξεις περί «ισότητας και δικαιοσύνης» προς όλους τους κατοίκους της πολυεθνικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δεν εμπόδισε καθόλου την αναρρίχηση στην κορυφή της ηγεσίας τους των πιο ακραίων, των πιο φανατικών και των πιο εξτρεμιστικών τους στοιχείων (Μεχμέτ Τααλάτ Πασάς, Εμβέρ Πασάς, Τσεβίτ Πασάς, Τζεμάλ Πασάς).

Οι άνθρωποι αυτοί, μεταξύ πολλών άλλων, ονειρεύονταν την απελευθέρωση «αλύτρωτων» εδαφών σε μια αχανή έκταση που ξεκινούσε από τον Βαλκανικό χώρο και έφθανε μέχρι ...την Κίνα!

Ο πιο άμεσος όμως και ο πιο βασικός στόχος των Νεότουρκων, αμέσως μόλις απέκτησαν τον πλήρη έλεγχο του οθωμανικού κράτους, ήταν ο βίαιος εξισλαμισμός ή η φυσική εξόντωση όλων των μη μουσουλμανικών εθνοτήτων που ζούσαν στην πολυεθνική Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Οι «εκκαθαρίσεις» αυτές των Νεότουρκων ξεκίνησαν το 1914 από την Ανατολική Θράκη με τη γενοκτονία Ελληνικών πληθυσμών, συνεχίστηκαν το 1915 σε ολόκληρη τη Μικρά Ασία με την ανηλεή σφαγή 1.500.000 Αρμενίων και εκατοντάδων χιλιάδων Ελλήνων στον Πόντο και τα Μικρασιατικά παράλια, μέχρι και το 1922.

Ενδιάμεσα, οι Νεότουρκοι μπήκαν στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των Γερμανών, προκειμένου να υπηρετήσουν την ιδέα του Παντουρκισμού, επιδιώκοντας μετά μανίας να εντάξουν στην αυτοκρατορία τους, μεταξύ άλλων, τον Καύκασο και το Αζερμπαϊτζάν.

Η ήττα της Τουρκίας μαζί με τον άξονα το 1918 και ο θάνατος του Εμβέρ Πασά στα πεδία των μαχών τον Αύγουστο του 1922, έθεσαν άδοξο τέλος στις επιδιώξεις των Νεότουρκων, αλλά η ιδέα του Παντουρκισμού με τις διάφορες παραλλαγές του (Πανισλαμισμός, Παντουρανισμός, Τουρκισμός κ.ά.), δυστυχώς επηρεάζει ακόμα και σήμερα, είτε κρυφά είτε φανερά, την πολιτική της Τουρκικής Δημοκρατίας που ίδρυσε το 1923 ο Μουσταφά Κεμάλ (για τους Τούρκους Ατατούρκ = πατέρας των Τούρκων), μετά την οριστική διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το 1965 μάλιστα, η ιδεολογία του Παντουρκισμού απέκτησε στο

τουρκικό κοινοβούλιο και τον επίσημο κοινοβουλευτικό της εκπρόσωπο με το κόμμα της Εθνικιστικής Δράσης που ίδρυσε ο Αλπασλάν Τουρκές.

Στην Τουρκική Δημοκρατία που εγκαθίδρυσε ο Μουσταφά Κεμάλ, κυρίαρχο ρόλο ασκούσε ένα στρατιωτικό καθεστώς με έλεγχο σε κάθε δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα. Οι διάδοχοί του, ο στρατηγός Ισμέτ Ινονού (φανατικός Νεότουρκος που ορκιζόταν πως θα κάνει τους πλούσιους χριστιανούς να πουλάνε λεμόνια στον δρόμο), ο Τζελάλ Μπαγιάρ (υψηλόβαθμος στρατιωτικός που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στις σφαγές των μειονοτήτων της Μικράς Ασίας) αλλά και ο Αντάν Μεντερές (αρχηγός συμμορίας ανταρτών με καθοριστική συμμετοχή στην γενοκτονία Ελλήνων, Αρμενίων και Ασσυρίων) – όλοι τους αποτελούσαν εκφράσεις του στρατιωτικού κράτους που γεννήθηκε από τη μήτρα των Νεότουρκων και κρυβόταν πίσω από την παραπλανητική επιγραφή «Τουρκική Δημοκρατία».

Ένας άλλος πιστός εκφραστής των Νεότουρκων, ο Σουκρού Σαράτσογλου, που άσκησε τα καθήκοντα του πρωθυπουργού μέσα στην περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Ιούλιος 1942 - Αύγουστος 1946), διαπραγματευόταν την είσοδο της Τουρκίας στον πόλεμο είτε στο πλευρό του φασιστικού άξονα είτε στο πλευρό των συμμαχικών δυνάμεων, ανάλογα με τον αριθμό των Ελληνικών νησιών του Αιγαίου καθώς και άλλων εδαφών που θα εξασφάλιζε σαν «αντάλλαγμα» μετά το τέλος του πολέμου σε Θράκη, Κριμαία, Συρία, Ιράκ κ.α.!

Παράλληλα βρήκε την ευκαιρία, με εξουδετερωμένη την Ελλάδα κάτω από την μπότα των Γερμανών και την Ευρώπη βουτηγμένη στο αίμα του δεύτερου μεγάλου πολέμου, να «εκκαθαρίσει» οικονομικά και φυσικά, μη μουσουλμανικές μειονότητες με τον εξοντωτικό «φόρο περιουσίας» (Varlık Vergisi) που επέβαλε σε αυτές τον Νοέμβριο του 1942. Πρόκειται για μια ακόμα γενοκτονία Ελλήνων από τους Νεότουρκους στη διαχρονική τους στρατηγική «Η Τουρκία για τους Τούρκους».

Η τυχοδιωκτική τακτική της Τουρκίας κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ολοκληρώθηκε με την «κήρυξη πολέμου» στη Γερμανία στις 23 Φεβρουαρίου 1945, λίγες εβδομάδες πριν από τον

θάνατο του Αδόλφου Χίτλερ, όταν δηλαδή η ήττα των Γερμανών κατέστη πλέον βέβαιη.

Η δυτική όμως «πορεία» που καθιέρωσε μετά τον πόλεμο το τουρκικό καθεστώς, με την ένταξή του στο NATO (1952), είχε και μια ακόμα απαράβατη σταθερή: Την αταλάντευτη προσήλωση στην στρατηγική συνεργασία με το κράτος του Ισραήλ - άλλωστε κορυφαίοι στρατιωτικοί του τουρκικού στρατού όσο και βασικοί ηγέτες των Νεότουρκων ήταν «Ντονμέδες» (Donme), δηλαδή εξισλαμισμένοι Εβραίοι.

Οι άμεσες «επεμβάσεις» του τουρκικού στρατού με στρατιωτικά πραξικοπήματα (1960, 1971, 1980) αποσκοπούσαν στο να αποκατασταθεί η «σωστή πορεία» στην δρομολογημένη κατεύθυνση αλλά και στην εξυπηρέτηση των διαχρονικών στόχων των Νεότουρκων. Άλλωστε οι βασικές «σταθερές» στην στρατηγική του τουρκικού καθεστώτος, με εναλλασσόμενους πρωθυπουργούς που δεν παρέκκλιναν από τη δεδομένη πορεία, επέτρεψαν την επίτευξη εντυπωσιακών «επιτυχιών»:

Το 1955 εξαπολύθηκε ένα φονικό πογκρόμ εναντίον των χριστιανών της Κωνσταντινούπολης, με την οργάνωση και την εποπτεία της τουρκικής κυβέρνησης, το οποίο παραβίασε βίαια και απροκάλυπτα όλες τις υποχρεώσεις της «Τουρκικής Δημοκρατίας» από την Συνθήκη της Λωζάνης, υπό την αδιάφορη ανοχή ολόκληρου του δυτικού κόσμου.

Το 1964 αντιμετώπιστηκαν, με την ίδια ακριβώς αδιαφορία, οι αιφνιδιαστικές και μαζικές απελάσεις 10.000 Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης (περισσότεροι από 40.000 μαζί με τις οικογένειες που ακολούθησαν αναγκαστικά), οι οποίες συρρίκνωσαν δραματικά τον Ελληνισμό που ζούσε στην πόλη-έδρα του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ενός θρησκευτικού θεσμού που αριθμεί δεκαεπτά ολόκληρους αιώνες!

Το 1974 πραγματοποιήθηκε η ανενόχλητη τουρκική εισβολή στην Κυπριακή Δημοκρατία με βάση την στρατηγική της Βρετανίας («διαίρει και βασίλευε»), την υποστήριξη Αμερικανών, Εβραίων αλλά και την σιωπηλή ανοχή ολόκληρης της Δύσης.

Το πολιτικό σύστημα της Τουρκικής Δημοκρατίας λειτουργούσε «ρολόι» για ολόκληρες δεκαετίες μέσα στους σταθερούς άξονες που χάραξαν οι Νεότουρκοι υπό το άγρυπνο βλέμμα των στρατιωτικών και με δεξί χέρι για όλες τις «βρόμικες» δουλειές –από πογκρόμ και δολοφονίες μέχρι ναρκωτικά– το περιβόητο «Βαθύ Κράτος» της Τουρκίας.

Όλα αυτά μέχρι που εμφανίστηκαν στον ορίζοντα οι τούρκοι ισλαμιστές στα τέλη της δεκαετίας του 1980.

Ένα από τα μέλη των ισλαμιστών, ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, διετέλεσε δήμαρχος της Κωνσταντινούπολης (1994-1998) – μία από τις «δράσεις» του ήταν ο πολυήμερος αποκλεισμός του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως με αίτημα την έξωσή του, 17 ολόκληρους αιώνες μετά την ίδρυση του στην ιστορική του έδρα!

Ο Νετσεμτίν Ερμπακάν, ηγέτης του ισλαμικού κόμματος, κατάφερε το 1996, να εξασφαλίσει πλειοψηφία στο εκλογικό σώμα και ο ίδιος να γίνει πρωθυπουργός της Τουρκίας για έναν χρόνο (28/6/1996 - 30/6/1997). Το στρατιωτικό κατεστημένο διαισθάνθηκε τον διαγραφόμενο κίνδυνο και έσπευσε να τον απομακρύνει από την εξουσία χρησιμοποιώντας «άλλα μέσα», όπως το Συνταγματικό δικαστήριο που κήρυξε το κόμμα των ισλαμιστών παράνομο και οδήγησε τον ίδιο σε παραίτηση.

Την πενταετία που ακολούθησε, το στρατιωτικό καθεστώς επιστράτευσε δύο πεπειραμένους εκφραστές του: Τον Μεσοút Γιλμάζ από 30/6/1997 έως 11/1/1999 και, όταν δυσκόλεψαν τα πράγματα, τον υπέργυρο «ήρωα» της εισβολής στην Κύπρο Μπουλέντ Ετσεβίτ, από 11/1/1999 έως 11 Νοεμβρίου 2002. Η δυναμική όμως των ισλαμιστών είχε ήδη μετατραπεί σε λαϊκό κύμα που τους επανάφερε στην εξουσία στις 18 Νοεμβρίου 2002, με το φιλο-ισλαμικό κόμμα «Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης» (Adalet ve Kalkinma Partisi, AK PARTİ) .

Με ολοένα και στενότερα περιθώρια ελιγμών το στρατιωτικό κατεστημένο προσπαθούσε να εμποδίσει τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν να αναλάβει την εξουσία, έτσι ο πρωθυπουργός που διαδέχτηκε τον Μπουλέντ Ετσεβίτ στις 18 Νοεμβρίου 2002 ήταν ένας πιο «μετριοπαθής» ισλαμιστής, ο Αμπτουλάχ Γκιουλ. Για λίγους όμως

μήνες. Η δύναμη των ισλαμιστών στα λαϊκά στρώματα δεν άφηνε περιθώρια για μια συνηθισμένη «επέμβαση» των στρατιωτικών, όπως και κατά το παρελθόν. Έτσι, στις 14 Μαρτίου 2003 ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν ανέλαβε πρωθυπουργός της Τουρκίας μεθοδεύοντας υπομονετικά την εξασφάλιση πλήρους ελέγχου και κυριαρχίας, κάτι που ξεκίνησε τον Αύγουστο του 2007 με την εκλογή του Αμπδουλχάκ Γκιουλ στη θέση του 11ου Πρόεδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας και την έναρξη της έρευνας για τη συνωμοσία Εργκενεκόν που αποσκοπούσε στην ανατροπή της κυβέρνησης των ισλαμιστών με στρατιωτικό πραξικόπημα.

Οι Τούρκοι ισλαμιστές τα πρώτα χρόνια επένδυσαν σε ένα σύγχρονο και πολιτισμένο προσωπείο της Τουρκικής Δημοκρατίας απέναντι στις Ηνωμένες Πολιτείες, στην Ευρώπη, στις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες (ιδιαίτερα του Καυκάσου), τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, με μια εξαίρεση: Την Κυπριακή Δημοκρατία.

Ήταν το μόνο σημείο στο οποίο οι ισλαμιστές συμφωνούσαν πλήρως με το στρατιωτικό κατεστημένο και τους εκφραστές του – η πρώτη από τις πολλές «αποδείξεις» που ακολούθησαν, ότι οι κυρίαρχες ιδέες του Παντουρκισμού ήταν κοινές με το παλιό καθεστώς αλλά και το Βαθύ Κράτος της Τουρκίας. Η διαφορά τους ήταν στους τρόπους με τους οποίους θα το πετύχουν, κάτι που χρειάστηκε μια ολόκληρη δεκαετία για να αποδειχτεί!

Για να «οικοδομηθεί» το νέο προσωπείο της Τουρκικής Δημοκρατίας οι ισλαμιστές έκαναν στην αρχή αλλαγές που ήταν αδιανόητες για περισσότερο από μισό αιώνα: Φιλελευθεροποιήθηκε η τουρκική οικονομία, βελτιώθηκε σημαντικά ο τομέας της ατομικής, κοινωνικής και θρησκευτικής ελευθερίας, υιοθετήθηκε η μετωπική σύγκρουση με το στρατιωτικό κατεστημένο και το Βαθύ Κράτος (το οποίο αργότερα «οικειοποιήθηκε» πλήρως η ισλαμική εξουσία), εφαρμόστηκε η εκκαθάριση των «Ντονμέδων», δηλαδή των εξισλαμισμένων Εβραίων από τον τουρκικό στρατό και το κόμμα των ισλαμιστών, διαφημίστηκε σε όλους τους τόνους η πολιτική «μηδενικών προβλημάτων» με όλους τους γείτονες – με την εξαίρεση (πάντα) της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Όλα αυτά είχαν μεγάλη απήχηση και έτυχαν μεγάλης υποστήριξης από το τουρκικό εκλογικό σώμα και την τουρκική κοινωνία, παρά τις επαναλαμβανόμενες προειδοποιήσεις πολλών πολιτικών αναλυτών μέσα και έξω από την Τουρκία, πως οι ισλαμιστές του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν είχαν «κρυφή ατζέντα».

Σταδιακά, η «κρυφή ατζέντα» των ισλαμιστών άρχισε να αποκαλύπτεται στο μεν εσωτερικό με τον απόλυτο έλεγχο του στρατού, των δυνάμεων ασφαλείας, της δικαιοσύνης, τον περιορισμό των ατομικών ελευθεριών και την σταδιακή φίμωση του τύπου, στο δε εξωτερικό μέσα από την απροκάλυπτη διεκδίκηση μιας επεκτατικής «επιρροής», η οποία θα ξεκινάει από τις παρυφές της Κεντρικής Ευρώπης και τα Βαλκάνια, θα συνεχίζεται στην Ανατολική Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή, τη Διώρυγα του Σουέζ και θα φθάνει μέχρι τον Ινδικό ωκεανό με το «δόλωμα» της κοινής θρησκείας, σαν μέσο ελέγχου των μουσουλμανικών πληθυσμών.

Όλα αυτά με την γνωστή «οθωμανική πρακτική» του απροκάλυπτου επεκτατισμού και της επιβολής με το ζόρι (απειλή ή χρήση βίας) σε πλήρη αντίθεση με τις αρχικές διαβεβαιώσεις περί «μηδενικών προβλημάτων», κατά το πρότυπο των πρώτων Νεότουρκων που μοίραζαν υποσχέσεις «ισότητας» και «δικαιοσύνης» πριν από τις γενοκτονίες με τις οργανωμένες σφαγές άμαχων πληθυσμών.

Η στρατηγική όμως της νέο-οθωμανικής και παν-ισλαμικής μεγαλομανίας πέρα από τα σύνορα της Τουρκίας, επέβαλε και τη διάρρηξη μιας εκ των δύο «σταθερών» που ακολούθησε η Τουρκική Δημοκρατία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: Την έντονη και δημόσια αντιπαράθεση με το κράτος του Ισραήλ προκειμένου να διευκολυνθεί η επικοινωνιακή «διείσδυση» και η νέο-οθωμανική επιρροή στον αραβικό και μουσουλμανικό κόσμο σε Μέση Ανατολή, Ασία και Αφρική. Η αλλαγή στρατηγικής στον τομέα αυτό εγκαινιάστηκε το 2009 στο Νταβός της Ελβετίας, με την πρωτοφανή επίθεση του Ρ. Τ. Ερντογάν στον Ισραηλινό Πρόεδρο Σιμόν Πιερές.

Η νέα όμως τουρκική στρατηγική, κλόνισε επικίνδυνα όλες τις σταθερές ισορροπίες της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκικής Δημοκρατίας δημιουργώντας νέα δεδομένα.

Όταν μάλιστα η Κυπριακή Δημοκρατία συμφώνησε με το Ισραήλ την συνεκμετάλλευση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης που βρίσκεται μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ, με την τεχνική υποστήριξη μεγάλης αμερικανικής εταιρίας, οι ισορροπίες ανατράπηκαν εντελώς και διαμορφώθηκε ένα νέο σκηνικό που έβαλε μεγάλα αδιέξοδα στην «νεο-οθωμανική κυριαρχία» που αποτελεί τον άμεσο στόχο των ισλαμιστών.

Σταδιακά, η εικόνα της «περιφερειακής υπερδύναμης» που χτίστηκε μεθοδικά για ολόκληρες δεκαετίες άρχισε να κατεδαφίζεται με ραγδαίους ρυθμούς, από τα πολλά και σοβαρά μέτρωπα (και σφάλματα) που έγιναν, προκειμένου οι ισλαμιστές να πετύχουν το όνειρο της «νεο-οθωμανικής κυριαρχίας» τους.

Η ραγδαία απομυθοποίηση της «σαρωτικής δύναμης» της Τουρκίας (βασικό, συστατικό στοιχείο της νεο-οθωμανικής κυριαρχίας) συντελείται

- με τη διάλυση του τουρκικού στρατού από τις συνεχείς διώξεις –ιδίως μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 2016– και τις διαδοχικές τρομοκρατικές ενέργειες μέσα στην Τουρκία με υψηλό φόρο αίματος,
- την επιμονή σε ρητορική «μεγάλης δύναμης» που δεν έχει πλέον αντίκρισμα,
- την απουσία της καταλυτικής δύναμης που αντλούσε η Τουρκία από την υποστήριξη των Αμερικανών, των Βρετανών και του Ισραήλ,
- την ολοένα και μεγαλύτερη απομόνωση από τη Δύση χάριν μιας αμφίβολης «επιρροής» σε Ανατολή, Ασία και Αφρική,
- την μεγαλομανία που δεν γνωρίζει όρια ούτε όμως έχει και καμιά επαφή με την πραγματικότητα,
- την κατάρριψη ρωσικού πολεμικού αεροσκάφους (24 Νοεμβρίου 2015) και την εσπευσμένη αναδίπλωση και «προσέγγιση» με τη Ρωσία αλλά με εξαιρετικά υψηλό «τίμημα»,
- τις εισβολές στον βάλτο της Συρίας και στο Ιράκ μετά από πολυετή «συνεργασία» με το Ισλαμικό Κράτος,
- τον εμφύλιο πόλεμο με τους Κούρδους, τους Αλεβίδες και κάθε Τούρκο που δεν υποκλίνεται στην ισλαμική εξουσία,

- την επιμονή συγκέντρωσης εξωφρενικών εξουσιών στα χέρια του φαύλου «Προέδρου» Ρ. Τ. Ερντογάν με την υποστήριξη των πιο ακραίων εξτρεμιστών του Κόμματος Εθνικιστικού Κινήματος (Milliyetçi Hareket Partisi, MHP) της Τουρκίας και τέλος,
- την Τουρκική απόπειρα επιβολής τετελεσμένων στην Λιβύη και την Ανατολική Μεσόγειο με την «συμφωνία» ενός μη εκλεγμένου αλλά διορισμένου από τον ΟΗΕ «Προέδρου» ο οποίος επιφορτίστηκε εντελώς διαφορετικές αρμοδιότητες,

συνθέτουν ένα μόνο τμήμα του πολύπλοκου σκηνικού που επικρατεί στην Τουρκία στην αρχή της δεύτερης δεκαετίας του εικοστού πρώτου αιώνα.

Η απροκάλυπτα επιθετική και επεκτατική ρητορική της τουρκικής ισλαμικής εξουσίας, η θρασεία ανάμειξη της σε Βαλκάνια, Αφρική, Ασία, Ανατολική Μεσόγειο και Μέση Ανατολή, η ρήξη της με τις αραβικές χώρες που έχυσαν το αίμα τους για να ανατρέψουν την υπό τουρκική καθοδήγηση «Αραβική Άνοιξη», οδηγούν την Τουρκία του 2020 σε ένα αβέβαιο και πολύ επικίνδυνο μέλλον.

Ο ιστορικός του μέλλοντος θα καταγράψει την συνέχεια και το αιματηρό τέλος της ισλαμικής εξουσίας στην Τουρκία, καθώς και τα αποτελέσματα της πολιτικής που ασκήθηκε από αυτήν - έξω και πέρα από κάθε έννοια σεβασμού της διεθνούς έννομης τάξης και των στοιχειωδών υποχρεώσεων ενός κανονικού κράτους μέσα στο διεθνές γίγνεσθαι.

Ειδικότερα για το υπό ανάγνωση βιβλίο «Το Θαύμα – Μια πραγματική ιστορία», αξίζει να αναφερθούν τα εξής:

Το βιβλίο αυτό γράφτηκε το έτος 1992 στην Μυτιλήνη, απέναντι από τις αλησμόνητες πατρίδες, μέσα σε λιτό δωμάτιο με τα απολύτως αναγκαία – δηλαδή όλο το υλικό που συγκεντρώθηκε επί ολόκληρες δεκαετίες, φωτογραφίες, δημοσιεύσεις, δεκάδες σημειώσεις για τις ζωντανές μνήμες από τα διάφορα γεγονότα.

Εκδόθηκε τον Σεπτέμβριο του 1993 σε 4.000 αντίτυπα και προσφέρθηκε, τιμής ένεκεν, με ξεχωριστή προσωπική επιστολή σε

1.200 Έλληνες δημοσιογράφους, σε όλα τα μέλη του Ελληνικού κοινοβουλίου, τα μέλη της Ακαδημίας Αθηνών, τους Μητροπολίτες της Εκκλησίας της Ελλάδος, τους ανά τον κόσμο Έλληνες Πρεσβευτές και Προξένους καθώς και σε σημαντικές προσωπικότητες της Ελληνικής πνευματικής και κοινωνικής ζωής.

Το 1994, μετά από σχετική έγκριση του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και την εκτύπωση της δεύτερης έκδοσης σε 4.000 ακόμα αντίτυπα, ξεκίνησε η μαζική αποστολή του βιβλίου σε 6.000 σχολικές βιβλιοθήκες ανά την Ελλάδα – η αποστολή είχε αρχίσει επιλεκτικά από το 1993. Τον ίδιο χρόνο, η Εταιρία Προστασίας Εθνικής Κληρονομιάς ανέλαβε την μετάφραση του βιβλίου στην Αγγλική γλώσσα ενώ δημιουργήθηκε μια πεντάωρη ραδιοφωνική παραγωγή, χωρισμένη σε δέκα ημίωρα επεισόδια, διανθισμένα με Βυζαντινή μουσική, στην οποία διάβασα ολόκληρο το κείμενο της δεύτερης έκδοσης του βιβλίου. Τα δέκα ημίωρα επεισόδια μετατράπηκαν σε αντίστοιχες κασέτες οι οποίες απεστάλησαν δωρεάν σε 80 περίπου ραδιοφωνικούς σταθμούς σε ολόκληρη την Ελλάδα, τις Ηνωμένες Πολιτείες, τον Καναδά και την Αυστραλία.

Το 1995 έγινε η πρώτη Αγγλική έκδοση του βιβλίου, σε μια πρώτη μετάφραση της Εταιρίας Εθνικής Κληρονομιάς η οποία στη συνέχεια προσαρμόστηκε στο πνεύμα και το ύφος που επιθυμούσα με την απλόχερη και αφιλοκερδή βοήθεια της Αμερικανίδας φίλης και συνεργάτιδας Κάθυ Σπηλιοτόπουλος.

Το βιβλίο απεστάλη, με προσωπική πάντα επιστολή, σε 626 μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, 439 μέλη του Αμερικανικού Κογκρέσου, 100 μέλη της Αμερικανικής Γερουσίας, 653 μέλη του Βρετανικού Κοινοβουλίου, 575 μέλη του Γαλλικού Κοινοβουλίου, 591 μέλη του Ομοσπονδιακού Κοινοβουλίου του Καναδά και 223 Μέλη του Ομοσπονδιακού Κοινοβουλίου της Αυστραλίας. Το συντριπτικό ποσοστό των παραληπτών του βιβλίου απάντησε με ευγενικές αλλά τυπικές επιστολές, υπήρξαν όμως και πάρα πολλές επιστολές με ουσιαστικά σχόλια για το περιεχόμενο του βιβλίου.

Το 1996 έγινε η τρίτη Ελληνική έκδοση (4.000 αντίτυπα) προκειμένου να ολοκληρωθεί η αποστολή στις σχολικές βιβλιοθήκες καθώς και η δεύτερη Αγγλική έκδοση, σε μετάφραση Πάτ Τσεκούρα, αφού η πρώτη είχε ήδη εξαντληθεί.

Το 2008 έγινε η τέταρτη (και τελευταία μέχρι στιγμής) Ελληνική, έντυπη έκδοση του βιβλίου, με κείμενα σχεδόν ταυτόσημα με εκείνα των προηγούμενων εκδόσεων, την προσθήκη ενός εισαγωγικού σημειώματος του Βυζαντινολόγου και Ιστορικού, Καθηγητή Σπύρου Βρυώνη Jr, την αναγκαία ενημέρωση της βιβλιογραφίας καθώς και ενός πρόσθετου παραρτήματος με επιλογή 100 επιστολών, σχολίων & δημοσιευμάτων που συγκέντρωσαν οι προηγούμενες εκδόσεις του βιβλίου.

Από την πρώτη έκδοση του βιβλίου (1993) μέχρι σήμερα (2020) έχουν μεσολαβήσει 27 ολόκληρα χρόνια. Τα συγκλονιστικά γεγονότα που ζήσαμε στην Βασιλεύουσα το 1955 και το 1964 παραμένουν διαχρονικά, ζωντανά και διδακτικά, χωρίς ίχνος ρυτίδας από τα χρόνια που πέρασαν. Ο επίλογος του βιβλίου παραμένει μέχρι και σήμερα προφητικός, κρυστάλλινος - ένας φάρος που φωτίζει τις σκοτεινές επιδιώξεις του γείτονα μας, από τις αρχές του 20ου αιώνα.

Επειδή πιστεύω πως ορισμένα πράγματα, παρ' όλο που αποτελούν αναγκαία και απαραίτητη γνώση, δεν διδάσκονται πλέον στα σχολεία μας και επειδή, μετά την ορατή πλέον εξάντληση και της τέταρτης (έντυπης) ελληνικής έκδοσης, δεν είναι δυνατόν να επαναληφθεί η πολυδάπανη προσπάθεια που έκανα πριν από 27 περίπου χρόνια, αποφάσισα την ηλεκτρονική επανέκδοση του βιβλίου και την δωρεάν προσφορά του σε σχολικές, δημόσιες και ιδιωτικές ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες, σαν στοιχειώδη υποχρέωση απέναντι στην Ιστορία, στην Αλήθεια και -κυρίως- στις επόμενες γενιές.

Λεωνίδας Γ. Κουμάκης

1

Κωνσταντινούπολη, 1964: Vatandas Turkce Konus*

Τα μάτια της έπαιξαν ανήσυχα μέσα στις κόγχες τους. Γύρισε και κοίταξε φοβισμένα προς τα πίσω και, αφού βεβαιώθηκε πως δεν μας άκουγε κανείς, μου είπε με φωνή που φανέρωνε περισσή αγωνία:

— Είσαι πια ολόκληρος άντρας. Πόσες φορές δεν σου είπα πως δεν πρέπει να μιλάς ελληνικά στην μέση του δρόμου; Δε μας φθάνουν όσα μας βρήκανε; Δε φτάνει η καταστροφή που 'πεσε πάνω μας; Θέλεις να σ' ακούσει κανείς και να έχουμε κι άλλες φασαρίες τώρα που ο πατέρας σου είναι μακριά μας; Τόσο γρήγορα ξέχασες τί τράβηξε ο θεϊός Σιδερός;

Είχε δίκιο. Απ' τη μέρα που έφυγε ο πατέρας μου κακήν - κακώς, η γλώσσα της είχε βγάλει μαλλί επαναλαμβάνοντας συνεχώς σε μένα και στην αδελφή μου πως, όταν περπατούσαμε στον δρόμο ή σε δημόσιο χώρο, έπρεπε νάμασταν μουγγοί. Μουγγοί από ανάγκη. Γιατί κινδυνεύαμε. Το να μιλάς ελληνικά στο δρόμο ή σε δημόσιους χώρους στην Τουρκία ισοδυναμούσε περίπου με ανθρωποκτονία από πρόθεση. Ήταν σαν να διασχίζεις με τα πόδια μια Εθνική οδό χωρίς να κοιτάς ούτε

---

*Συμπολίτη, μίλα τούρκικα..

δεξιά ούτε αριστερά. Γιατί στην Τουρκία υπάρχει ένας Νόμος του 1932 «περί εξυβρίσεως του Τουρκισμού». Ο Νόμος αυτός ψηφίστηκε για την τρομοκρατία και την καταπίεση των μη Τουρκικών πληθυσμών. Αρκούσε η ψευδομαρτυρία δύο ατόμων που θα έλεγαν αορίστως πως, τάχα, έβρισες την Τουρκία ή τους Τούρκους. Η καταδίκη που ακολουθούσε σήμαινε φυλάκιση χωρίς επιστροφή. Έτσι φοβόμασταν να αρθρώσουμε στον δρόμο ακόμα και μία λέξη ελληνική, γιατί κινδυνεύαμε να κατηγορηθούμε ότι βρίζαμε την Τουρκία.

Το πάθημα του θείου Σιδερή, πριν από 4 χρόνια περίπου, που γλύτωσε τη ζωή του παρά τρίχα, πληρώνοντας στα «κατάλληλα» πρόσωπα όλα όσα είχε συγκεντρώσει μια ζωή, ήταν πραγματικά πολύ χαρακτηριστικό.

Ο Σιδερός Βαφειάς, μακρινός ξάδελφος της μητέρας μου, είχε ένα κατάστημα με φαγώσιμα είδη στο εμπορικό κέντρο της Κωνσταντινούπολης, στο επάνω μέρος του Καπαλί Τσαρσί. Τυροκομικά, ελιές, βούτυρα, και τρόφιμα γέμιζαν ασφυκτικά το μαγαζί του που έλαμπε από καθαριότητα, λόγος για τον οποίο ήταν δημοφιλέστατο όχι μόνο στους Έλληνες αλλά και στους Τούρκους.

Ο θείος Σιδερός ήταν πολύ τσιγκούνης. Είχε δημιουργήσει σημαντική περιουσία με την εργατικότητα αλλά και την τσιγκουνιά του και σ' όλο τον κύκλο των γνωστών και φίλων είχε το παρατσούκλι «παχιά κότα». Είχε φιλοσοφήσει τη ζωή και υπηρετούσε πιστά αυτό που στόχευε -να μαζεύει χρήματα- έτσι δεν τον ενοχλούσε καθόλου που οι συγγενείς κι οι φίλοι τον πείραζαν αποκαλώντας τον «παχιά κότα».

Τη μέρα εκείνη -ήταν η 30η Αυγούστου 1960- βρισκόταν στο μαγαζί του καθαρίζοντας και τακτοποιώντας εμπορεύματα παρ' όλο που ήταν αργία, επειδή οι Τούρκοι γιόρταζαν την έναρξη της εκστρατείας τους που κατέληξε στην Μικρασιατική καταστροφή του Ελληνισμού τον Σεπτέμβριο του 1922.

Ξαφνικά, εμφανίστηκε ένας Τούρκος στην πόρτα του μαγαζιού του και με προκλητικό τόνο, σηκώνοντας το χέρι του δεικτικά, του είπε:

— Ρε γκισούρη, πώς τολμάς και δουλεύεις σήμερα; Δε σέβεσαι τις αργίες των Τούρκων;

Ο θείος Σιδερός αφήφισε τον κίνδυνο που διαγραφόταν και χαμογελώντας του απάντησε:

— Οι αργίες είναι για τους τεμπέληδες! Όταν υπάρχει δουλειά, δεν υπάρχουν αργίες!

Αυτό ήταν. Ο Τούρκος τον κοίταξε με ένα βλέμμα πού βγάζε φλόγες, χαμογέλασε περιέργα και χωρίς να πει κουβέντα εξαφανίστηκε.

Σε λιγότερο από μια ώρα εμφανίστηκαν στο μαγαζί του, τρεις άντρες από την Τουρκική ασφάλεια. Μπήκαν στο μαγαζί και ένας απ' αυτούς γάβγισε μάλλον παρά μίλησε:

— Παράτησέ τα όλα, κλείσε το μαγαζί σου και έλα μαζί μας στην Ασφάλεια!

Ο θείος Σιδερός τους κοίταξε έκπληκτος:

— Γιατί πρέπει να έλθω στην Ασφάλεια; ρώτησε.

— Αυτό θα το μάθεις όταν φτάσουμε εκεί!

Ήταν η κοφή απάντηση που δεν του έδινε πολλά περιθώρια άλλης συζήτησης. Η έκπληξη έδωσε τόπο σ' ένα μούδιασμα και σ' ένα κακό προαίσθημα. Έβγαλε την ποδιά του, κλείδωσε το μαγαζί και τους ακολούθησε.

Όταν φθάσανε στην Ασφάλεια μπήκανε σ' ένα δωμάτιο, την ώρα ακριβώς που έβγαινε ο Τούρκος που πριν λίγη ώρα είχε κάνει την εμφάνισή του στην πόρτα του μαγαζιού του και τον είχε επιπλήξει επειδή δούλευε.

Μόλις έκλεισε η πόρτα, ένας απ' τους τρεις Τούρκους, αιφνιδιαστικά, χωρίς καν ν' ανοίξει το στόμα του, άρχισε να γρονθοκοπεί τον θείο Σιδερή στο πρόσωπο, στο στομάχι, στο κεφάλι -όπου έβρισκαν οι γροθιές του. Όταν σωριάστηκε αναίσθητος τον έσυραν σε μια καρέκλα και τον έλουσαν με ένα κουβά κρύο νερό.

Μετά από αρκετή ώρα άρχισε να συνέρχεται. Σιγά-σιγά συνειδητοποίησε που βρισκόταν και τί είχε πάθει, όταν άκουσε μια μοχθηρή φωνή, να τον βρίζει:

— Ισίδωρος Βαφέας, ένας βρωμερός γκιαούρης που τόλμησε να βρίσει την ιερή Τουρκική σημαία. Κανονικά έπρεπε να σ' εκτελέσουμε επί τόπου για το έγκλημά σου αυτό, αλλά ούτως ή άλλως η ζωή σου τέλειωσε. Πρέπει επιτέλους αυτά τα σκουλήκια οι Ρωμιοί να μάθουν πως εδώ είναι Τουρκία και δεν μπορούν να βρίζουν τους Τούρκους και τη σημαία τους χωρίς να το πληρώσουν με την ζωή τους!

Ζείτε στη γη μας, που είναι πια ιδιοκτησία μας και δεν λέτε να το χωνέψετε! Και σαν να μην έφτανε αυτό, βρίζετε και τους Τούρκους! Όπως εσύ, βρομερέ γκιαούρη, τόλμησες να βρίσεις την ιερή Τουρκική σημαία!

— Όχι, όχι! Δεν έβρισα την Τουρκική σημαία! τραύλισε ο θείος Σιδερός. Δεν έχω την παραμικρή ιδέα για...

Οι λέξεις του διακόπηκαν απότομα, όταν όρμησαν πάνω του δύο απ' τους τρεις Τούρκους και άρχισαν να τον κτυπούν στα τυφλά. Ανυπεράσπιστος και χωρίς την παραμικρή αντίσταση έχασε τις αισθήσεις του.

Τις ξαναβρήκε μετά από αρκετές ώρες στο υγρό πάτωμα ενός σκοτεινού κελιού. Οι ώρες άρχισαν να κυλούν αργά, βασανιστικά. Όλο το κορμί του ήταν γεμάτο πληγές κι' αισθανόταν αφόρητους πόνους παντού.

«Όλα τέλειωσαν!» σκέφτηκε. «Πάει, ξόφλησα. Θα πεθάνω εδώ μέσα!». 24 ώρες, 48 ώρες, 72 ώρες. Η μονοτονία του μouxλιασμένου χώρου διακόπηκε ελάχιστες φορές, όταν ένα βρόμικο πιάτο που υποτίθεται πως είχε φαγητό, αφέθηκε με θόρυβο μέσα στο κελί.

Η οικογένεια του θείου Σιδερή, εν τω μεταξύ, είχε αναστατωθεί. Οι γονείς του, τα πέντε αδέρφια του, οι φίλοι του δεν μπορούσαν να εξηγήσουν την ξαφνική του εξαφάνιση. Την τρίτη μέρα, μετά την εξαφάνισή του, έφθασαν στη Γενική Ασφάλεια απ' όπου έμαθαν πως ο Ισίδωρος Βαφειάς ήταν κρατούμενος με την κατηγορία της εξύβρισης του Τουρκισμού, σύμφωνα με το Νόμο του 1932.

Τα πράγματα ήταν πάρα πολύ σκούρα. Οι Τούρκοι δεν αφήνουν καμιά ευκαιρία να πάει χαμένη όταν πρόκειται να εξοντώσουν ένα γκιαούρη. Εκτός βέβαια αν έχει πολλά λεφτά.

Εκεί η ζυγαριά της συνειδησης, στην «εφαρμογή» του Νόμου, μετακινείται ανάλογα με το χρυσάφι που θα μπει στη μια πλευρά της. Και ο θείος Σιδερής είχε μπόλικο χρυσάφι. Έτσι άρχισε ένας αγώνας για τη διάσωσή του, βασισμένος στην μόνιμη «αδυναμία» των Τούρκων, την εκτεταμένη διαφθορά, που καλύπτει ολόκληρη την Τουρκία απ' την κορυφή ως τα νύχια.

Πρώτα κόστισε μια περιουσία η «αφαίρεση» του φακέλου του από τις «τρέχουσες» υποθέσεις και η τοποθέτησή του στο τέλος για να κερδηθεί χρόνος. Στη συνέχεια η καταβολή ενός υπέρογκου ποσού σαν «εγγύηση» για την απελευθέρωσή του, μέχρι τη μέρα της δίκης. Και τέλος, η φυγάδευσή του στην Σμύρνη, την ίδια μέρα της απελευθέρωσής του για να περάσει στη Χίο και ταυτόχρονα στην ελεύθερη Ελλάδα.

Όταν έφθασε στην Σμύρνη ο θείος Σιδερής, σωστό ψυχικό και σωματικό ράκος, πήγε στον Τσεσμέ που βρίσκεται ακριβώς απέναντι απ' την Χίο σε τόσο κοντινή απόσταση, ώστε τα βράδια διακρίνεις τα φώτα της πόλης. Βρήκε ένα πλοίο που εκτελούσε δρομολόγια μεταξύ Χίου - Τσεσμέ και σαν τουρίστας επιβιβάστηκε για το ταξίδι προς την ελευθερία και τη ζωή. Όταν όμως πλησίαζαν στον προορισμό τους, ο καπετάνιος του πλοιαρίου πήρε σήμα από τον ασύρματο να επιστρέψει στον Τσεσμέ και κάνοντας στροφή άρχισε το ταξίδι για την επιστροφή στο Τουρκικό λιμάνι. Ο θείος Σιδερής έχασε μαζί με το χρώμα του και πολλά χρόνια απ' τη ζωή του. Η λαχτάρα του ήταν μεγάλη γιατί είχε την βεβαιότητα πως η αιτία της επιστροφής του πλοιαρίου στον Τσεσμέ ήταν αυτός. Δεν είχε όμως ούτε τις φυσικές ούτε τις ψυχικές δυνάμεις για να

αντιδράσει. Έτσι αποφάσισε να περιμένει καρτερικά, σαν πραγματικά άψυχο σώμα, να εκδηλωθεί η αιτία της απότομης επιστροφής στην Τουρκία.

Το πλοιάριο επέστρεψε στον Τσεσμέ, έμεινε εκεί τρεις ώρες και πενήντα λεπτά -που του φάνηκαν σαν τρεις αιώνες- και ξεκίνησε ξανά το ταξίδι για την Χίο.

Ο θεός Σιδερός δεν έμαθε ποτέ την αιτία της ξαφνικής επιστροφής στην Τουρκία, ούτε θέλησε να την μάθει ακόμα και όταν αποβιβάστηκε επιτέλους, ζωντανός, στην Χίο για να ξαναρχίσει πάλι την ζωή του απ' την αρχή.

Αυτά είχαν έρθει στο νου μου, καθώς περπατούσαμε σιωπηλοί στο δρόμο. Πηγαίναμε στο Sirkeci. Η μητέρα μου, η αδελφή μου κι εγώ. Ο πατέρας μου, δέκα βδομάδες νωρίτερα, είχε συρθεί κυριολεκτικά στην πόρτα ενός αεροσκάφους που όταν έκλεισε τον μετέφερε στην Αθήνα, μετανάστη με το ζόρι, κοντά στα 50 χρόνια του.

Το Sirkeci ήταν ο Κεντρικός Σιδηροδρομικός Σταθμός της Κωνσταντινούπολης. Είχαμε παραδώσει μέσα σε ένα μεγάλο μπαούλο το βίος μιας ζωής που είχαν την «μεγαλοψυχία» να μας επιτρέψουν να πάρουμε μαζί μας. Δηλαδή μόνο τα απαραίτητα είδη ρουχισμού. Όλα τα άλλα είχαν κατασχεθεί από τις Τουρκικές αρχές Ασφαλείας.

Η «κατάσχεση» είχε ένα ιδιότυπο χαρακτήρα. Κατέγραφαν όλη την κινητή περιουσία του θύματος την οποία δεν είχε δικαίωμα να πουλήσει. Για τα ακίνητα, φυσικά, ίσχυε το ίδιο. Έτσι όσοι εξαναγκαζόταν να φύγουν άφηναν υποχρεωτικά το βίος τους στους Τούρκους που το λεηλατούσαν. Τα λιγοστά πράγματα που επέτρεπαν στα θύματά τους να πάρουν μαζί, αφορούσαν είδη ρουχισμού.

Αυτά τα λιγοστά πράγματα, στρυμωγμένα σε ένα μπαούλο, θα περνούσαν από τον έλεγχο του Τελωνείου και έπρεπε να είμασταν παρόντες. Η μητέρα μου, που πλησίαζε τα 40 της χρόνια, η αδελφή μου στα 17 και εγώ στα 15.

Σιωπηλοί και με ένα αόρατο χέρι να σφίγγει τις καρδιές μας, συνεχίζαμε σιωπηλοί τον δρόμο μας για το Sirkeci.

Θα αντιμετωπίζαμε τα φανατισμένα όργανα του Τουρκικού Κράτους που με πραγματική ευχαρίστηση εκτελούσαν το «καθήκον» τους. Και το καθήκον τους ήταν να κάνουν ό, τι ήταν ανθρώπινα δυνατό, ώστε τα θύματά τους να φύγουν από τις εστίες τους πραγματικά ράκη, στραγγισμένα οικονομικά και χωρίς τίποτα απολύτως από την παρουσία που ενδεχομένως δημιούργησαν.

2

Οι υπογραφές

Όλα ξεκίνησαν για μας ένα ζεστό απόγευμα του Ιουλίου του 1964. Ήταν Τρίτη, που ο πατέρας μου θεωρούσε ανέκαθεν άτυχη μέρα γιατί το μεσημέρι μιας Τρίτης, στις 29 Μαΐου 1453, έπεσε η Κωνσταντινούπολη.

Βρισκόταν στο κατάστημα ηλεκτρολογικών ειδών που είχε σε κεντρικό σημείο της αριστοκρατικής συνοικίας Τζιχανγκίρ. Το κατάστημα αυτό το διατηρούσε 25 ολόκληρα χρόνια και είχε περάσει ένα σημαντικό μέρος της ζωής του εκεί μέσα.

Ο πατέρας μου ήταν, όπως όλοι τον τελευταίο καιρό, ανήσυχος. Είχαν αρχίσει απελάσεις Ελλήνων από την Κωνσταντινούπολη με διάφορες ανόητες προφάσεις.

Ο πατέρας μου γνώριζε πολύ καλά πως η Τουρκία είχε καταστρώσει την στρατηγική της για την εξόντωση του ελληνισμού που ζούσε εκεί πολλές δεκαετίες νωρίτερα. Απλά περίμενε και αξιοποιούσε τις ευκαιρίες που παρουσιάζονταν διαχρονικά για να πετύχει την πάγια στρατηγική της.

Όπως, όταν ξέσπασε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, αφού χάρισε απλόχερα «διευκολύνσεις» τόσο στις φασιστικές όσο και στις συμμαχικές δυνάμεις, η Τουρκία δεν έχυσε ούτε σταγόνα αίμα. Αντίθετα, θεώρησε την περίοδο αυτή σαν θαυμάσια ευκαιρία να καταφέρει ένα γερό πλήγμα στον Ελληνισμό της Πόλης.

Έτσι, τον Μάιο του 1941, μόλις έπεσε η Κρήτη, επινόησε την Γενική Επιστράτευση των μη Μουσουλμανικών πληθυσμών. Άντρες ηλικίας 23 έως 48 ετών, μεταξύ του Ελληνισμού φυσικά, αλλά και αρκετοί Αρμένιοι και Εβραίοι, μεταφέρθηκαν στην Ανατολία για καταναγκαστικά έργα, όπως έγινε και το 1914.

Στην ουσία επρόκειτο για Τάγματα Εργασίας που λειτουργούσαν με στρατιωτικό τρόπο. Επικεφαλής των ταγμάτων αυτών ήταν κατώτεροι αξιωματικοί του Τουρκικού Στρατού που δεν έκρυβαν καθόλου τις μακροπρόθεσμες προθέσεις των αφεντικών τους:

— Ξεχάστε πλέον την Πόλη! έλεγαν στους επιστρατευμένους. Πάει έσβησε πια για σας! Οι γυναίκες σας, οι κόρες σας δεν πρόκειται να σας ξαναδούν! Θα γίνουν Τουρκάλες!

Με την πίεση όμως των ξένων για την προκλητική αυτή, ακόμα και για εποχή πολέμου, ενέργεια, οι Τούρκοι αναγκάστηκαν ένα χρόνο αργότερα να σταματήσουν την επιστράτευση και να ελευθερώσουν όσους άντεξαν. Μετά την φυσική εξόντωση, ακολούθησε η οικονομική εξόντωση.

Στις 11 Νοεμβρίου 1942, συζητήθηκε και ψηφίστηκε σε μία μόνο συνεδρίαση της Τουρκικής Βουλής ο Νόμος 4305 για τον «Κεφαλικό Φόρο Περιουσίας» (Varlık Vergisi) που στην ουσία ήταν μια οικονομική εξόντωση των μη Μουσουλμανικών πληθυσμών και εφαρμόστηκε στους Έλληνες, τους Αρμένιους και τους Εβραίους της Κωνσταντινούπολης, με καθαρά «Τούρκικο» τρόπο: Καλούσε ο έφορος τον μη Μουσουλμάνο Κωνσταντινουπολίτη και του ανακοίνωνε το ύψος του οφειλόμενου φόρου τελείως αυθαίρετα.

Συνήθως το ποσό του φόρου αντιστοιχούσε στο δεκαπλάσιο του μισθού ενός υπαλλήλου ή στο πολλαπλάσιο της περιουσίας ενός επιχειρηματία. Δεν υπήρχε ούτε δικαίωμα διαλόγου ούτε καμιάς μορφής ένσταση του φορολογούμενου. Μόνο μια προθεσμία 15 ημερών. Έπρεπε μέσα στις 15 αυτές μέρες ο ατυχής Κωνσταντινουπολίτης να καταβάλει ολόκληρο το ποσό της αυθαίρετης αρεσκείας του Εφόρου, έστω και ξεπουλώντας

ολόκληρη την περιουσία του, αλλιώς βρισκόταν στα στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας.

Εάν δηλαδή μετά παρέλευση 15 ημερών από τη στιγμή που οι αρχές του ανακοίνωναν το ποσό του φόρου, και αφού εξαντλούσε δύο δεκαπενθήμερες παρατάσεις με πρόστιμο, δεν κατάφερνε να το καταβάλει ολόκληρο, εκτοπιζόταν στην κεντρική Μικρασία, στην περιοχή του Ασκαλέ, που θεωρείται η Σιβηρία της Τουρκίας.

Οι υπόχρεοι έφτιαχναν δρόμους ή τους ελευθέρωναν από τα χιόνια και πληρώνονταν 2 λίρες Τουρκίας ημερησίως, ώστε να εξοφλήσουν το χρέος τους στο Τουρκικό Κράτος. Οι περισσότεροι έπρεπε να δουλέψουν 200 έως 300 χρόνια για να εξοφλήσουν τον φόρο που τους επιβλήθηκε!

Έλληνες, Αρμένιοι και Εβραίοι με τεράστια κινητή και ακίνητη περιουσία εξαναγκάστηκαν, με τον φόρο αυτό, να χαρίσουν κυριολεκτικά, σε εξευτελιστικές τιμές ολόκληρη την περιουσία τους και ταυτόχρονα να βρεθούν στον τόπο εξορίας εξοφλώντας τα «χρέη» τους με καταναγκαστικά έργα. Έπιπλα, χρυσαφικά, χειροποίητα χαλιά, κεντήματα ήταν τα κινητά που αποτελούσαν το στόχο της «νόμιμης» λεηλασίας. Ακόμα και άρρωστους κατέβασαν απ' τα κρεβάτια τους για να τα πάρουν.

Τις περιουσίες αγόραζαν κυρίως τα μέλη των επιτροπών εκποίησης για ίδιο όφελος, και στη συνέχεια τις μεταπωλούσαν οι ίδιοι σε υψηλότερες τιμές. Το 1943 που εφαρμόστηκε ο Νόμος αυτός, 1.869 επιφανείς Χριστιανοί Κωνσταντινουπολίτες εκτοπίστηκαν στην Τουρκική Σιβηρία του Ασκαλέ, αφού δημεύτηκε η περιουσία τους.

Πολλοί απ' αυτούς πέθαναν απ' τις κακουχίες, αλλά τα ονόματα μόνο 11 απ' αυτούς που πέθαναν έγιναν γνωστά. Δύο γυναίκες, που δεν μπόρεσαν να πληρώσουν τους παράλογους φόρους που τους επιβλήθηκαν, στάλθηκαν στο Ασκαλέ για τον καθαρισμό Δημόσιων χώρων χωρίς να ξαναδώσουν ίχνη ζωής. Οι συνθήκες των στρατοπέδων συγκέντρωσης ήταν μια πραγματική κόλαση. Οι κρατούμενοι έμεναν σε πρόχειρες σκηνές κάτω από τρομερό κρύο ενώ

έπρεπε να ξεδιψάσουν με νερό από λίμνες. Έβαζαν μπροστά απ' τα χείλη τους τα δάκτυλά τους για να εμποδίσουν τα βατράχια και τις πρασινάδες της λίμνης να βρεθούν στο στόμα και στο στομάχι τους. Από τους πρώτους κρατούμενους που πέθαναν στο Ασκαλέ ήταν ο πατέρας του γιατρού Μ. Χεκίμογλου. Η αιτία του θανάτου ήταν πνευμονία. Οι μαρτυρίες που σώθηκαν από την περίοδο αυτή σχηματίζουν μια εικόνα από τις πιο μαύρες στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Η εκτόπιση και οι συνθήκες των στρατοπέδων καταναγκαστικής εργασίας, με την πρόφαση του Κεφαλικού φόρου, υπήρξαν σίγουρα ένα πολύ γερό χτύπημα αλλά δεν «έλυσε» για την Τουρκία το πρόβλημα των Ελλήνων, ιδίως όταν τον Μάρτη του 1944 αναγκάστηκε, βλέποντας να πλησιάζει το τέλος του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, να απελευθερώσει απ' τα στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας όλους τους κρατούμενους.

Μόλις βέβαια απελευθερώθηκαν όσοι από τους κρατούμενους επέζησαν, έντρομοι άρχισαν σιγά-σιγά να σκορπούν σε διάφορα μέρη έξω απ' την Τουρκία.

Οι Έλληνες κατέφευγαν στην Ελλάδα, οι Εβραίοι στην Παλαιστίνη και οι Αρμένιοι στην Ρωσία. Οι τελευταίοι, επειδή φοβόνταν τη λογοκρισία στα γράμματα που έγραφαν, πριν φύγουν έλεγαν πως μόλις έφταναν θα έστελναν στους συγγενείς και φίλους που ζούσαν στην Τουρκία μια φωτογραφία με όλη την οικογένεια.

Αν η οικογένεια ήταν όρθια αυτό θα σήμαινε ότι ήταν ευχαριστημένοι και αποτελούσε ενθάρρυνση, για όσους έμεναν στην Τουρκία να μεταναστεύσουν στην Ρωσία. Αν όμως η οικογένεια ήταν καθιστή αυτό σήμαινε πως τα πράγματα στην Ρωσία ήταν το ίδιο ή και χειρότερα και πως δεν έπρεπε να μεταναστεύσουν.

Η Τουρκία μετά τον Κεφαλικό Φόρο του 1942 περίμενε υπομονετικά πολλά χρόνια μέχρι να οργανώσει αριστοτεχνικά, τον Σεπτέμβριο του 1955, το πογκρόμ εναντίον των Ελλήνων και των περιουσιών τους στην Κωνσταντινούπολη, καταστρέφοντας μέσα σε 6 ώρες 4.350

καταστήματα, λεηλατώντας 2.600 σπίτια και πυρπολώντας ή ρημάζοντας 73 εκκλησίες.

Στις αρχές της δεκαετίας τους 1950 ο Κυπριακός αγώνας για αυτοδιάθεση της Κύπρου είχε τρομοκρατήσει τους Άγγλους που φοβόνταν μήπως χάσουν τις βάσεις τους. Αποφάσισαν λοιπόν να ενεργοποιήσουν το ενδιαφέρον της Τουρκίας που φυσικά, άλλο που δεν ήθελε, αφού είχε παραιτηθεί πανηγυρικά από κάθε δικαίωμα στην Κύπρο, με τα άρθρα 20 και 27 της Συνθήκης της Λωζάνης του 1923. Το αποτέλεσμα ήταν να συρθεί η Ελλάδα στις 29 Αυγούστου 1955 στην Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου και να συζητήσει το Κυπριακό πρόβλημα με την Αγγλία και την Τουρκία. Ο πραγματικός σκοπός της Διάσκεψης ήταν να επιβεβαιωθεί πανηγυρικά η ενεργός ανάμιξη της Τουρκίας στο Κυπριακό. Η αποτυχία της ήταν απλά θέμα χρόνου. Όλα βέβαια εξυπηρετούσαν την πολιτική της Αγγλίας που στην προκειμένη περίπτωση ήταν το «διαίρει και βασίλευε».

Δεν ήταν όμως και για την Τουρκία ευκαιρία που θα την άφηνε να πάει χαμένη. Και δεν την άφησε, αποκτώντας ξαφνικά «λόγο» για την Κύπρο και οργανώνοντας την εφιαλτική νύχτα της 6ης Σεπτεμβρίου 1955.

Ο πατέρας μου σκεφτόταν πως όπως όλες τις προηγούμενες περιπτώσεις, έτσι και τώρα, το 1964, η Τουρκία αξιοποιούσε την ευκαιρία που παρουσίαζαν οι συγκυρίες των σχέσεων της με την Ελλάδα ξεκαθαρίζοντας, ολοκληρωτικά πλέον, το «μειονοτικό πρόβλημα» των Ελλήνων. Πριν ένα χρόνο, το 1963, η Αγγλο - Τουρκική συμμαχία στην Κύπρο έφερε στα πρόθυρα του Πολέμου την Ελλάδα με την Τουρκία.

Οι Τούρκοι, αφού οδήγησαν σε αποτυχία τις προσπάθειες για τη σύνταξη ενός Κυπριακού συντάγματος, επιχείρησαν να εισβάλουν στην Κύπρο, χρησιμοποιώντας το στόλο τους.

Η επέμβαση των Αμερικανών τους ανάγκασε να σταματήσουν κάθε ενέργεια, ιδιαίτερα όταν ο Πρόεδρος των Η. Π. Α. Λύντον Τζόνσον με επιστολή του στον Τούρκο Πρωθυπουργό Ισμέτ Ινονού, προειδοποίησε την Τουρκία πως αν εισβάλλει στην Κύπρο και προκύψει οποιαδήποτε

ενέργεια της Ρωσίας εναντίον της, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής θα παραμείνουν ένας ουδέτερος παρατηρητής.

Στη συνέχεια ο Πρόεδρος των Η. Π. Α. κάλεσε στην Αμερική τους Πρωθυπουργούς της Ελλάδος και της Τουρκίας για συνομιλίες. Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδος Γεώργιος Παπανδρέου αρνήθηκε την πρόσκληση λέγοντας πως η συνάντηση θα ήταν μια παρωδία μεταξύ «κουφών» συνομιλητών που δεν θα οδηγούσε πουθενά, όπως έγινε και το 1955 στο Λονδίνο.

Αντίθετα, ο Ισμέτ Ινονού, που ήταν και στην πραγματικότητα κουφός, αποδέχτηκε την πρόσκληση, γεγονός που δημιούργησε μια θετική διεθνή συγκυρία για την Τουρκία η οποία δεν την άφησε φυσικά να πάει χαμένη.

Όσο αποφασιστικά χτυπήματα κι αν έδωσε η Τουρκία στη διαδρομή του 20ού αιώνα, τα έδωσε εκμεταλλευόμενη την «κατάλληλη ευκαιρία».

Από την γενοκτονία των Αρμενίων που έγινε κατά την διάρκεια του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου, τον Κεφαλικό Φόρο (Βαρλίκι) που επιβλήθηκε κυρίως στον Ελληνισμό της Τουρκίας κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, έως το προγκρόμ του 1955 ή τις απελάσεις του 1964, πάντα υπήρχαν οι «κατάλληλες συνθήκες».

— Είσαι ο Γεράσιμος Κουμάκης; ακούστηκε στα Τουρκικά μια βλοσυρή φωνή που προσγείωσε απότομα τον πατέρα μου από τις σκέψεις του, στην πραγματικότητα.

Ήταν το απόγευμα της 9ης Ιουλίου 1964.

— Εγώ είμαι! απάντησε ο πατέρας μου νιώθοντας τους χτύπους της καρδιάς του να επιταχύνονται.

— Αύριο το πρωί να παρουσιαστείς στις 9 η ώρα στην Ασφάλεια, στον Αξιωματικό Υπηρεσίας. Τώρα κλείσε το μαγαζί σου και πάνε στο σπίτι σου. Μη διανοηθείς να μετακινήσεις το εμπόρευμα και τα εργαλεία που υπάρχουν εδώ πριν γίνει καταγραφή τους.

Ο πατέρας μου έχασε το χρώμα του.

— Τί συμβαίνει; Γιατί με ζητούν στην Ασφάλεια; Εγώ δεν έχω κάνει τίποτα που να πρέπει να δώσω εξηγήσεις στην Ασφάλεια.

— Αυτό δεν το ξέρουμε εμείς. Ίσως να μην το ξέρεις ούτε εσύ. Όμως δε χρειάζονται και πολλά λόγια. Φρόντισε αύριο το πρωί στις 9 να είσαι εκεί που σου είπα. Και τώρα μάζεψέ τα και κλείσε το μαγαζί.

Ο πατέρας μου συνειδητοποίησε πως ήρθε η ώρα. Η ώρα που σκεφτόταν από χρόνια. Ήρθαν στο μυαλό του τα λόγια που έλεγε ο πατέρας του στο Kadikoy (Χαλκηδόνα, συνοικία της Κωνσταντινούπολης), πως οι Έλληνες της Πόλης έχουν ρίζες όχι από τον Κωνσταντίνο τον Παλαιολόγο, αλλά απ' τον Βύζαντα των Μεγάρων που έχτισε την Πόλη 650 χρόνια π.Χ. και πως οι ρίζες αυτές δεν σπάνε. Τώρα συνειδητοποιούσε πως τα πράγματα δεν ήταν ακριβώς έτσι.

Έκλεισε βιαστικά το μαγαζί του και άρχισε να βαδίζει προς το Πέρα. Το σπίτι μας βρισκόταν κοντά στον Άγιο Κωνσταντίνο που ήταν και το Δημοτικό σχολείο που φοίτησα. Μόλις έφθασε στο σπίτι, η μητέρα μου κατάλαβε πως κάτι σοβαρό συνέβαινε.

— Γυναίκα ήρθε η ώρα. Πρέπει να τα μαζεύουμε για την Αθήνα. Αύριο το πρωί πρέπει να παρουσιαστώ στην Ασφάλεια.

Η μητέρα μου άρχισε να κλαίει με αναφιλητά. Η αδελφή μου κι εγώ παρακολουθούσαμε βουβοί.

Ο πατέρας μου εκείνο το βράδυ ξημερώθηκε. Σκεφτόταν όλη νύχτα πώς θα μπορούσαμε, ολόκληρη οικογένεια, να βρεθούμε σε μια καινούρια αφετηρία χωρίς εφόδια. Στην Πόλη η οικονομική μας κατάσταση χωρίς να είναι ιδιαίτερη ανθηρή, ήταν αρκετά ικανοποιητική. Ο πατέρας μου είχε την δουλειά του, είχαμε το σπίτι μας, η αδελφή μου φοιτούσε στην Σχολή Καλογριών. Εγώ βρισκόμουν στην δεύτερη τάξη του Ζωγράφειου Γυμνασίου στην καρδιά του Πέρα.

Σχεδόν κάθε καλοκαίρι ο πατέρας μου συνήθιζε να κλείνει το μαγαζί του για ένα μήνα και να μας πηγαίνει στην Ελλάδα για διακοπές. Χίος και Αθήνα ήταν οι αγαπημένοι μας προορισμοί.

Οι οικονομικές όμως αποταμιεύσεις της οικογένειας ήταν μηδαμινές. Η μητέρα μου, πάντα ήταν πιο προνοητική και πολύ συχνά προέτρεπε τον πατέρα μου να αγοράσει κάποιο ακίνητο στην Αθήνα, έστω κι αν έπρεπε να δανειστεί και λίγο.

Σ' ένα από τα ταξίδια μας του προσέφεραν στην Ιερά Οδό ένα καταπληκτικό κτήριο 15 στρεμμάτων. Ήταν, όπως θυμάται η μητέρα μου, το 1952 και ο πατέρας μου ήταν έτοιμος να τ' αγοράσει. Την τελευταία στιγμή του άλλαξε γνώμη ο γαμπρός του ο Γιάννης, αδελφός της μητέρας μου, που του είπε:

— Τί θα το κάνεις εδώ αυτό το κτήριο; Σου είναι άχρηστο. Καλύτερα να κρατήσεις τα χρήματά σου και να τα χρησιμοποιήσεις κάπου αλλού.

Δεν ήθελε και πολύ η αναποφασιστικότητα του πατέρα μου να θριαμβεύσει, προς μεγάλη απογοήτευση της μητέρας μου.

Έτσι τώρα βρισκόμαστε σ' ένα αναπάντεχο, κρίσιμο σταυροδρόμι. Η αβεβαιότητα του αύριο φάνταζε σαν μια σκοτεινή λεωφόρος γεμάτη λακκούβες και κινδύνους.

Ο πατέρας μου γεννημένος, μεγαλωμένος στην Πόλη, ένιωθε ξαφνικά το κενό του άγνωστου μέλλοντος.

Εκείνο το βράδυ της Τρίτης θα μείνει χαραγμένο στη μνήμη όλης της οικογένειας. Το μούδιασμα του αναπάντεχου, η επερχόμενη αλλαγή της ζωής που ζούσαμε, το άγνωστο μέλλον ήταν καταλυτικά συναισθήματα. Είχαμε όλοι μαζί μπει σε μια υπερδιέγερση.

Την άλλη μέρα το πρωί ο πατέρας μου παρουσιάστηκε στο Müdüriyet (Γενική Ασφάλεια).

Το αφιλόξενο, απότομο κτίριο που ήταν βουτηγμένο στις Τούρκικες σημαίες, λες και ήθελε να μην ξεχνάει κανείς την εξουσία των Τούρκων,

είχε συγκεντρώσει τα πιο απάνθρωπα ανθρώπινα όντα, με συμπυκνωμένο μίσος και χαιρέκακη διάθεση. Απολάμβαναν καθημερινά την ψυχική και οικονομική εξόντωση που επέβαλαν στον Ελληνισμό της Πόλης και αδιόρατα σου μετέδιδαν και την απογοήτευσή τους γιατί δεν ήταν δυνατή και η φυσική εξόντωση του ελληνισμού.

Οι προσφιλείς σφαγές των άμαχων πληθυσμών, Εθνική Κληρονομιά των Τούρκων που δοξάστηκε κατ' επανάληψη στον 20ό αιώνα με την σφαγή 1.500.000 Αρμενίων και την εξόντωση ακόμα μεγαλύτερου αριθμού Ελλήνων της Ιωνίας, του Πόντου και άλλων περιοχών της Μικράς Ασίας καθώς και Κούρδων -η εξόντωση των οποίων συνεχίζεται επί ολόκληρες δεκαετίες κάτω από το απαθές και αδιάφορο βλέμμα του «πολιτισμένου» κόσμου-, δεν μπορούσαν δυστυχώς να εφαρμοστούν στον Ελληνισμό της Πόλης.

Έτσι οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για την περίπτωση αυτή είναι πιο «εξευγενισμένοι».

Το κτίριο της Γενικής Ασφάλειας βρισκόταν στο Sirkeci. Στο ισόγειο ένας τεράστιος χώρος απ' τον οποίο ξεκινούσαν δύο σκάλες, μία από δεξιά και μία από αριστερά που δεν συναντιόταν όμως πουθενά. Έτσι για να φθάσει κανείς στον τέταρτο όροφο, όπου βρισκόταν το Birinci Şube -το τμήμα της πολιτικής αστυνομίας- έπρεπε ν' ακολουθήσει την αριστερή σκάλα.

Στην είσοδο του τετάρτου ορόφου βρισκόταν, πάνω στην πόρτα, ο θυρεός με τα δύο μισοφέγγαρα της Τούρκικης σημαίας τοποθετημένα αντικρουστά. Μπροστά υπήρχε ένας τεράστιος χώρος και πίσω μια σειρά από κελιά και μερικά γραφεία.

Ο πατέρας μου ανατρίχιασε. Είχε ακούσει τόσα πολλά για τις «δραστηριότητες» των ανθρώπων του τετάρτου ορόφου ώστε τον έπιασε κρύος ιδρώτας απλά και μόνο γιατί βρισκόταν εκεί.

Το παχουλό πρόσωπο με τα μυωπικά γυαλιά που καθόταν στο γραφείο που πήγε ο πατέρας μου δεν έμοιαζε Τούρκος. Μέχρι τη στιγμή που σήκωσε τα μάτια του. Γιατί μόλις δύο πύρινες φλόγες κακίας, φιλτραρισμένες μάλιστα, απ' τα γυαλιά μυωπίας καρφώθηκαν πάνω

του, δεν του έμεινε καμιά αμφιβολία πως ήταν Τούρκος. Και μάλιστα διατεθειμένος να μεταχειριστεί το θύμα του με υπέρμετρο ζήλο. Από πάνω του ακριβώς ένα πορτραίτο του Μουστεφά Κεμάλ Ατατούρκ που τον κοίταζε αυστηρά.

— Λέγομαι Γεράσιμος Κουμάκης και ο Αξιωματικός Υπηρεσίας με έστειλε σε σας.

Ο χοντρός έσκυψε σε κάτι χαρτιά και τ' ανακάτεψε. Μετά από λίγο μουρμούρισε:

— Κουμάκης Γεράσιμος. Όνομα πατρός Λεωνιντάς; ρώτησε.

— Ναι Λεωνίδας Μπεη-εφέντη. Γεράσιμος Κουμάκης του Λεωνίδα και της Ζωής.

Εκείνη την ώρα άνοιξε η πόρτα. Ένας ψηλός κοκκαλιάρης, κιτρινιάρης με ελαφρό μουστάκι γλίστρησε στο δωμάτιο και κάθισε σε μία καρέκλα, απέναντι απ' τον πατέρα μου, χωρίς ν' ανοίξει το στόμα του. Αυθόρμητα ήλθε στο νου του πατέρα μου η γνώμη που είχε για τους Τούρκους ο μεγάλος Προφήτης του Ισλάμ Μωάμεθ, όπως την είχε διαβάσει: «Δε θα έλθει η ημέρα της κρίσης εφόσον δεν θα έχουν κερδηθεί νίκες εναντίον των Τούρκων, των οποίων τα χαρακτηριστικά είναι μάτια μικρά, τεταμένα προς τ' αυτιά, μύτη πλακωτή και με έκφραση προσώπου κτηνώδη».

Ο χοντρός ξερόβηξε για να καθαρίσει τη φωνή του και άρχισε:

— Ξέρεις Κουμάκη πως τ' αδέλφια μας στην Κύπρο υποφέρουν. Τραβούν του κόσμου τα μαρτύρια από τον σατανά με τα ράσα που ακούει στο όνομα Μακάριος. Καταπιέζονται καθημερινά σ' ένα τόπο που ανήκει, φυσικά, στην Τουρκία. Και σαν να μην έφτανε αυτό έχουν το θράσος να θέλουν και «Ένωση» με την Ελλάδα. Είναι σωστά πράγματα αυτά; Όχι σε ρωτώ, είναι σωστά πράγματα αυτά;

Το βλέμμα του χοντρού έπεσε σαν αρπακτικό γεράκι πάνω στον πατέρα μου.

Ο πατέρας μου ξερόβηξε, κι αυτός με τη σειρά του, για να καθαρίσει τη φωνή του:

— Ξέρετε Μπέη-εφέντη εγώ είμαι ένας φιλήσυχος βιοπαλαιστής. Δεν ασχολούμαι με την πολιτική.

— Θες να πεις ότι δεν ξέρεις για τα μαρτύρια που τραβούν τ' αδέλφια μας στην Κύπρο από τον Kizil Paraz; (κόκκινος, δηλαδή αριστερός, παπάς). Δεν έχουν φτάσει στ' αυτιά σου οι αγώνες τους και τα όνειρά τους να δουν την Κύπρο Τουρκική; Ή πολύ αναισθητος είσαι Κουμάκη ή παίζεις θέατρο. Εγώ βέβαια ξέρω πως είναι το δεύτερο.

— Όχι, όχι Μπέη-εφέντη ψέλλισε ο πατέρας μου.

— Πώς όχι; έσκουξε ο χοντρός. Τ' αδέλφια μας στην Κύπρο υποφέρουν. Τ' αδέλφια μας στην Κύπρο καταπιέζονται από τους βρωμερούς Έλληνες. Και σε ρωτώ ευθέως: Τα εγκρίνεις εσύ αυτά; Εγκρίνεις τους βασανισμούς των Τούρκων από τους Έλληνες στην Κύπρο; Λέγε τους εγκρίνεις ναι ή όχι;

Το πάθος του ήταν γνήσιο. Ο χοντρός ζούσε κάθε στιγμή σαν ένα μεγάλο αστέρι ενός θεάτρου τέχνης.

Ο πατέρας μου κράτησε όση ψυχραιμία του είχε απομείνει:

— Μπέη-εφέντη οι βασανισμοί είναι πολύ κακό πράγμα. Σίγουρα δεν τους εγκρίνω, όπως πιστεύω όλοι οι πολιτισμένοι άνθρωποι.

Σαν οχιά που παραμόνευε το θύμα της, έτοιμη να χτυπήσει την κατάλληλη στιγμή, ακούστηκε ο κιτρινιάρης με το λεπτό μουστακάκι, τεντώνοντας απειλητικά το χέρι του:

— Τότε γιατί εσύ Κουμάκη, εσύ ο ίδιος, στέλνεις οικονομική ενίσχυση στον παπά-σατανά Μακάριο; Γιατί καταφέρνεις πίσωπλάτα μαχαιριά στ' αδέλφια μας στην Κύπρο βοηθώντας οικονομικά τον Μακάριο; Τόσο μεγάλη είναι η αχαριστία σου απέναντι στην Τουρκία που σε ανάδειξε και σε ανέχτηκε από τότε που γεννήθηκες;

— Δεν έχω στείλει καμμιά οικονομική ενίσχυση στον Μακάριο ή σ' οποιονδήποτε άλλο στην Κύπρο Μπέη-εφέντη πρόλαβε να πει ο πατέρας μου, όταν ο κιτρινιάρης πετάχτηκε σαν ελατήριο επάνω ουρλιάζοντας:

— Σκάσε! Ό,τι λες επιβαρύνει την θέση σου βλάκα! Έχουμε βάσιμες υπόνοιες γι' αυτά που σου λέμε και είμαστε βέβαιοι πως με την κατάλληλη ανάκριση θα τα ομολογήσεις όλα!

Ο χοντρός ξαναμπήκε στην μέση με ήρεμη φωνή:

— Δεν είναι όμως αυτός ο στόχος μας, εκτός βέβαια αν μας αναγκάσεις. Η Τουρκία είναι ένα πολιτισμένο Κράτος και δεν θέλει να κάνει σε σας τους Γκιαούρηδες όσα υποφέρουν τ' αδέλφια της στην Κύπρο. Για τον λόγο αυτό σου δίνει, μεγαλόψυχα, μια μεγάλη ευκαιρία: Θα μας υπογράψεις εδώ, μια σειρά εγγράφων που χρειάζονται για τα αρχεία μας. Μετά θα σε συνοδεύσουν τρεις αστυνομικοί στο μαγαζί σου και στο σπίτι σου για να καταγράψουν όλα τα είδη αξίας που έχεις. Μην ξεχνάς πως τα είδη αυτά τα απέκτησες απ' τον ιδρώτα του Τουρκικού Λαού και με μεγάλη ευσυνειδησία έστειλνες ένα μέρος απ' αυτά στην Κύπρο, για να χρησιμοποιηθούν εναντίον των αδελφών μας. Έχεις από σήμερα προθεσμία έξη ημερών να τακτοποιήσεις μόνο επείγουσες εκκρεμότητες. Την άλλη Τρίτη με το πρώτο αεροπλάνο θα απελαθείς απ' την Τουρκία. Η τιμωρία αυτή είναι πολύ μικρή για τα εγκλήματά σου εναντίον της Τουρκίας.

— Δε συμφωνώ! Δε συμφωνώ! άρχισε να ουρλιάζει πάλι ο κιτρινιάρης. Τους αφήνουμε να μας φεύγουν ζωντανοί αγνοώντας τα μεγάλα τους εγκλήματα! Αυτό δε λέγεται πολιτισμός, λέγεται βλακεία!

— Μην ξεχνάς πως είμαστε σαν λαός πολύ μεγαλόψυχοι, πράγμα που εκμεταλλεύονται πάντοτε οι εχθροί μας, απάντησε ο χοντρός. Έλα Κουμάκη, υπόγραψε αυτά τα χαρτιά, πριν πεισθώ πως πρέπει να σε στείλουμε σε ανάκριση μέχρι να ομολογήσεις.

Ο πατέρας μου είχε ασπρίσει. Το χρώμα λες και είχε εγκαταλείψει μονομιάς ολόκληρο το σώμα του. Είχε ακούσει διάφορες ιστορίες από

τις επισκέψεις Ελλήνων στην Τουρκική ασφάλεια, αλλά ο κυνισμός αυτός ήταν γι' αυτόν κάτι πέρα από κάθε φαντασία.

Οι ιστορίες για τα φριχτά βασανιστήρια και η εικόνα ενός γνωστού μας που είχε περάσει απ' την Ασφάλεια και είχε βγει παραμορφωμένος, με αποτέλεσμα να μείνει ανάπηρος για όλη του τη ζωή, επειδή αρνήθηκε τις «κατηγορίες» που ήθελαν να του φορτώσουν, πέρασαν σαν αστραπή απ' το μυαλό του.

Ένωσε σαν να τον έσφαζαν με το βαμβάκι.

Για δευτερόλεπτα αναλογίστηκε τί δυνατότητες είχε να αντισταθεί. Πίστεψε πως εκείνη τη στιγμή κάθε προσπάθεια να κάνει κάτι άλλο από αυτά που του έλεγαν, ήταν μάταιη.

Σηκώθηκε, πλησίασε το γραφείο του χοντρού, πήρε ένα στυλό και άρχισε να βάζει υπογραφές σε χαρτιά που δε διάβασε ποτέ.

Όταν τελείωσε, ο χοντρός φάνηκε ικανοποιημένος:

— Άφεριμ! του είπε. Φαίνεται άλλωστε πόσο λογικός άνθρωπος είσαι.

Στην συνέχεια τον οδήγησαν σε ένα δωμάτιο όπου του πήραν φωτογραφίες και αποτυπώματα.

Ο χοντρός και ο κιτρινιάρης με το λεπτό μουστάκι είχαν ολοκληρώσει το έργο τους.

3

Η παραμονή της απέλασης

Τις μέρες που μεσολάβησαν μέχρι την άλλη Τρίτη το πρωί, ήταν γεμάτες ένταση και τρεξίματα.

Η καταγραφή της περιουσίας μας στο σπίτι και στο μαγαζί έγινε χωρίς καθυστέρηση.

Στο σπίτι κατέγραψαν τα πάντα -έπιπλα, χαλιά ακόμα και σκεύη-, τα πάντα εκτός από ρουχισμό.

Στο μαγαζί όλα τα πάγια -εργαλεία, έπιπλα- καθώς και μερικά κινητά είδη κάποιας αξίας.

Οι γνωστοί και οι φίλοι είχαν μαζευτεί στο σπίτι για να προσφέρουν τη συμπαράστασή τους. Όλοι συγκινημένοι, άλλοι έκλαιγαν, άλλοι όμως χαμογελούσαν και μας ενθάρρυναν για την βεβαιότητα μιας καλύτερης ζωής.

Ο πατέρας μου προσπάθησε να διαθέσει το εμπόρευμα εκείνο, που επειδή ήταν ευτελούς αξίας, δεν είχε καταγραφεί με λεπτομέρεια. Μάταια βέβαια. Οι Τούρκοι караδοκούσαν να αρπάξουν την λεία, δωρεάν.

Όπως και έγινε. Στο μαγαζί εγκαταστάθηκε ένας Τούρκος που είχε ο πατέρας μου για βοηθό. Στο σπίτι αργότερα, όταν φύγαμε, ο Τούρκος θυρωρός της διπλανής πολυκατοικίας.

Ο πατέρας μου πάντως αντιμετώπιζε την κατάσταση με χαρακτηριστική ψυχραιμία.

Η μητέρα μου έδειξε τις επόμενες μέρες να ξεπερνάει το αρχικό σοκ και να συμβιβάζεται με την ιδέα μιας καινούριας αρχής.

Η αδελφή μου υπέφερε. Έχανε το σχολείο της, τις φίλες της, τον κόσμο μέσα στον οποίο είχε μεγαλώσει. Ήταν απαρηγόρητη.

Εγώ αναγκάστηκα απ' τις περιστάσεις να ωριμάσω πριν την ώρα μου. Χωρίς να αντιλαμβάνομαι όλη την έκταση της αλλαγής που ερχόταν στην ζωή μας, διαισθανόμουν τη σοβαρότητά της. Το χαμόγελο έσβησε για πολλά χρόνια απ' τα χείλη μου.

Όσο πλησίαζε η Τρίτη που θα 'φεύγε ο πατέρας μας με ένα μικρό βαλιτσάκι για την Αθήνα, για να ξαναρχίσει τη ζωή του και τη ζωή μας απ' την αρχή, η αναστάτωσή μας μεγάλωνε.

Την Δευτέρα το βράδυ, λίγες ώρες πριν ξεκινήσει, μάζεψε όλη την οικογένεια γύρω του:

— Αύριο το πρωί φεύγοντας θα αφήσω πίσω μου όλα τα πολύτιμα πράγματα που είχα στη ζωή μου: Τον τόπο που γεννήθηκα και μεγάλωσα, το σπίτι μας, την δουλειά μου, τη μητέρα σας, εσάς. Κι όμως όπως βλέπετε κρατάω όσο μπορώ την ψυχραιμία μου και σκέφτομαι πως όλα όσα μας συμβαίνουν μας ξεπερνούν και πως δεν μπορούμε να έρθουμε αντίθετοι στη μοίρα μας.

Θα πάω στην Αθήνα και θα προσπαθήσω να νοικιάσω ένα μικρό διαμέρισμα, ώστε να σας πάρω εκεί όσο πιο γρήγορα είναι δυνατόν.

Βέβαια κάτι τέτοιο δε θα είναι πολύ εύκολο, γιατί πρέπει να εξασφαλίσω πρώτα δουλειά μια και χρήματα, όπως ξέρετε, δε θα μας μείνουν. Θα κάνω όμως όσο πιο γρήγορα είναι δυνατόν για να έρθετε γρήγορα κοντά μου.

Μέχρι τότε θέλω να 'στε μονιασμένοι, να ακούτε τη μάνα σας και να προσέχετε. Να προσέχετε να μη δώσετε την παραμικρή αφορμή. Στους δρόμους δεν πρέπει ν' ανοίγετε το στόμα σας ακόμα κι αν σας προκαλέσουν.

Εσύ Λεωνίδα είσαι πια ο μόνος άντρας που θα μένει στην οικογένεια. Να προσέχεις σαν τα μάτια σου τη μάνα σου και την αδελφή σου. Δεν πιστεύω πως θα χρειαστούν παραπάνω από μερικές βδομάδες για να τακτοποιήσω τα πράγματα στην Αθήνα. Όσο όμως και να χρειαστεί πρέπει να 'χω ήσυχο -όσο βέβαια είναι δυνατό το κεφάλι μου, ώστε να μπορέσω να σας φέρω γρήγορα.

Όλοι μας ακούγαμε σιωπηλοί και με προσοχή τα λόγια του πατέρα μου.

— Ίσως από μια πλευρά να είναι καλύτερα που ήλθαν έτσι τα πράγματα, συνέχισε.

Τουλάχιστον εσείς παιδιά μου θα έχετε καλύτερες δυνατότητες να φτιάξετε την ζωή σας στην Ελλάδα κάτω από συνθήκες ελευθερίας και ισότητας. Εδώ στην Τουρκία πλέον, το μέλλον για τον Ελληνισμό της Πόλης είναι κατάμαυρο. Οι Τούρκοι επικαλούνται και εφαρμόζουν τις συμφωνίες που τους συμφέρουν, αλλά γράφουν στα παλιά τους τα παπούτσια και αγνοούν τα μέρη εκείνα των συμφωνιών που υπέγραψαν, αλλά δεν τους συμφέρουν. Δείτε πως αξιοποίησαν την Συμφωνία με την οποία τερματίστηκε ο Πόλεμος με την Ελλάδα το 1923: Πριν από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης, υπήρχαν 300.000 Έλληνες στην Κωνσταντινούπολη και 15.000 ακόμα στα νησιά

Ίμβρος και Τένεδος. Οι Τούρκοι συμφώνησαν, δήθεν δύσκολα, να εξαιρεθούν από την συμφωνία ανταλλαγής πληθυσμών η Κωνσταντινούπολη και τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος, σε αντιστάθμισμα της εξαίρεσης 80.000 Μουσουλμάνων που ζούσαν στην Ελληνική Θράκη. Ο στόχος τους ήταν καθαρός. Να κρατήσουν Μουσουλμανικό πληθυσμό στην ελληνική Θράκη αφού αυτό προέβλεπε η συμφωνία που υπέγραψαν και το σημείο αυτό τους συνέφερε, ενώ είχαν ήδη έτοιμα σχέδια να εξοντώσουν ολόκληρο τον ελληνικό πληθυσμό κι ας έγραφε ακριβώς το αντίθετο η Συμφωνία που υπέγραψαν. Άρχισαν από την Ίμβρο και την Τένεδο. Τα νησιά αυτά, αν και ελληνικά όπως όλα τα νησιά του Αιγαίου, παραχωρήθηκαν στην Τουρκία, επειδή βρίσκονται στο στόμιο του Ελλήσποντου, για τη δήθεν ασφάλεια των στενών. Υπήρχε όμως η Συνθήκη της Λωζάνης που στο άρθρο 14 προέβλεπε ότι τα δύο νησιά έχουν ειδική διοικητική οργάνωση και ότι παρέχεται κάθε εγγύηση στον μη μουσουλμανικό πληθυσμό σε ό,τι αφορά την προστασία της ζωής, της περιουσίας, της θρησκείας, της παιδείας και της γλώσσας του.

Σαχλαμάρες! Οι Τούρκοι κάτι τέτοια τα υπογράφουν και μετά τα αγνοούν. Πριν προλάβει να στεγνώσει το μελάνι από την υπογραφή που έβαλαν, οι Τούρκοι έκλεισαν τα Ελληνικά σχολεία και απαγόρευσαν την διδασκαλία της Ελληνικής γλώσσας. Τα Ελληνόπουλα στάλθηκαν να φοιτούν σε Τουρκικά σχολεία. Το 1943 δημιουργήθηκαν οι περιουσίες των μοναστηριών Λαύρας και Κουτλουμουσίου τις οποίες έδωσαν στους Λαζούς εποίκους που έφεραν.

Όπως είναι φυσικό ο Ελληνισμός της Ίμβρου αλλά και της Τενέδου, κάτω από τέτοιες συνθήκες καταπίεσης και διώξεων σταδιακά θα μηδενιστεί. Ήδη ακούγεται ότι μπαίνει σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα

διάλυσης, με στόχο τον ολοκληρωτικό αφελληνισμό και ταυτόχρονα τον πλήρη εκτουρκισμό των Ελληνικών αυτών νησιών.

Βέβαια ήλθε στο μεταξύ και η σειρά μας, η σειρά των Κωνσταντινουπολιτών. Το 1928 έκαψαν τα Ταταύλα και τα βάφτισαν με το Τούρκικο όνομα Κουρτουλούς. Το 1930 απαγόρευσαν την άσκηση πολλών επαγγελμάτων από τους Έλληνες για να εμποδίσουν την οικονομική μας πρόοδο. Το 1941 επινόησαν τα τάγματα εργασίας. Το 1942 τον εξοντωτικό φόρο περιουσίας που δεν μπορούσε να πληρωθεί και τα στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας που ακολούθησαν. Το 1955 την λεηλασία των περιουσιών μας κάτω από την οργανωμένη καθοδήγηση του επίσημου Τουρκικού Κράτους. Θυμάστε λίγο, γιατί βέβαια ήσασταν μικρά παιδιά τότε, πως την γλίτσωσα παρά τρίχα και δεν είμαι σήμερα μακαρίτης.

Και τώρα, το 1964, την εν ψυχρώ και χωρίς καμιά στοιχειώδη έστω, αιτία, απέλαση με απάνθρωπες συνοπτικές διαδικασίες.

Τί μέλλον μπορούμε να έχουμε σε μια χώρα που, αφού κατέκτησε με το αίμα και τη βία τους τόπους μας, δεν μας θέλει; Ας πάμε λοιπόν καλύτερα στην Ελλάδα, όπου ο αέρας έχει οξυγόνο και ελευθερία και, αν είμαστε το ίδιο εργατικοί, είμαι σίγουρος πως θα ζήσουμε καλύτερα.

Τώρα θέλω να πάτε να κοιμηθείτε σαν καλά παιδιά και να έχετε πίστη στον Θεό, κατέληξε ο πατέρας μου.

Η μάνα μου δεν μπόρεσε να κρατηθεί. Χώθηκε στην αγκαλιά του πατέρα μου και ξέσπασε σε κλάματα.

Σε κλάσματα δευτερολέπτων ακολούθησε κι η αδελφή μου. Ο πατέρας μου κρατούσε, ακόμα, την ψυχραιμία του:

— Μην κάνετε έτσι! Δεν είπαμε πως πρέπει να δείξουμε κουράγιο και υπομονή; Τί σόι υπομονή είναι αυτή βουτηγμένη στο κλάμα; Άντε τώρα στα κρεβάτια σας για να μπορέσω κι εγώ να ηρεμήσω λίγες ώρες. Δεν πρέπει να ξεχνάτε τί με περιμένει από αύριο.

4

Ο εφιάλτης των Σεπτεμβριανών

Το ίδιο βράδυ ξαπλωμένος στο κρεβάτι μου δεν ήταν φυσικά δυνατόν να κοιμηθώ. Στο νου μου ήλθαν οι κουβέντες του πατέρα μου: «Θυμάστε πώς την γλίτωσα ήάρα τρίχα;» Μιλούσε για την νύχτα του Σεπτέμβρη του 1955.

Ήλθε στο νου μου, σαν σε όνειρο, η σκηνή που ήμασταν μαζεμένοι στην ταράτσα του σπιτιού μας, στρυμωγμένοι σε μια γωνιά με θέα στο δρόμο που θά 'πρεπε να φανεί ο πατέρας. Κι αργότερα, όταν ήρθε ο πατέρας μου, στο ίδιο σημείο, περιμέναμε με αγωνία να περάσει το κύμα του φονικού όχλου. Εκείνες οι στιγμές θα μείνουν βαθιά χαραγμένες στη μνήμη μου. Ο τρόμος και ο φόβος ότι θα δεχτούμε επίθεση μας έκανε να μοιάζουμε με ποντίκια πιασμένα στη φάκα. Όσα χρόνια κι αν περάσουν δε θα ξεχάσω την εικόνα που σαν εφιάλτης χάραξε τη μνήμη μου: Φωτιές και καπνοί φαινόταν στον ουρανό, όπου κι αν έστριβες το βλέμμα σου. Οι κραυγές *«Ανάθεμα στους γκιαούρηδες»* *«Ανάθεμα στους γκιαούρηδες»*, έφθαναν στ' αυτιά μας σαν φονικές σφαίρες.

Το απόγευμα της 6ης Σεπτεμβρίου 1955 όλα φαινόταν ήρεμα. Μια μικρή ομάδα φοιτητών ήταν συγκεντρωμένοι στην Πλατεία του Ταξίμ, στην κορυφή του Πέρα, διαδηλώνοντας εναντίον της Ελλάδος. Η Ελλάδα ήταν πάντα ο συντηρούμενος από τις Τουρκικές αρχές στόχος του όχλου.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 50 η Τουρκία είχε βρει την καινούρια πηγή ανανέωσης της ανθελληνικής μανίας της. Ήταν το Κυπριακό, που κυριολεκτικά της το χάρισαν οι Άγγλοι για να αποκτήσουν «διαιτητική» ιδιότητα και να εξασφαλίσουν ταυτόχρονα τα συμφέροντά τους. Ο Τουρκοεβραίος δημοσιογράφος της Εφημερίδας «Χουριέτ» Σεντάτ

Σιμαβί, κατάφερε με τα πύρινα ανθελληνικά δημοσιεύματά του να εκτινάξει την κυκλοφορία της εφημερίδας από τις 11.000 φύλλα ημερησίως που είχε το 1948 όταν πρωτο-κυκλοφόρησε, στις 600.000 φύλλα ημερησίως!

Το παράδειγμα ακολούθησαν, όπως ήταν φυσικό, και οι υπόλοιπες Τουρκικές εφημερίδες. Έτσι, το κλίμα είχε προετοιμαστεί πάρα πολύ καλά. Μέσα στην ψυχολογία του όχλου που δημιουργήθηκε, ένα σημαντικό κομμάτι αφορούσε τη ζήλια και το φθόνο από τη συνεχή οικονομική πρόοδο των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης. Σ' αυτό προστίθετο έντεχνα απ' την Τουρκική προπαγάνδα η ιδέα πως η κακοδαιμονία της Τουρκίας και η αδυναμία οικονομικής της ανάπτυξης οφειλόταν στους Χριστιανούς, στους Αρμένιους, στους Εβραίους και στις άλλες μειονότητες που απολάμβαναν τον περισσότερο πλούτο. Ο Νέρων, για να αποπροσανατολίσει τις εξαθλιωμένες λαϊκές μάζες, απέδωσε όλα τα κακά στους Χριστιανούς. Οι Τούρκοι τον αντέγραψαν καλύτερα. Ο φανατισμός που διοχέτευαν στις μάζες ήταν εντονότερος, άριστα οργανωμένος και στο συντριπτικό του ποσοστό ελεγχόμενος.

Οι οργανώσεις «Η Κύπρος είναι Τουρκική» ξεφύτρωναν παντού σαν μανιτάρια. Αρχηγός των οργανώσεων ήταν ο Χικμέτ Μπιλ, ένας άλλος δημοσιογράφος της «Χουριέτ», που είχε κι αυτός εξαιρετικές επιδόσεις στη διοχέτευση εμπρηστικού ανθελληνισμού στις λαϊκές μάζες. Ακολούθησε η στημένη αποτυχία της Τριμερούς Διάσκεψης του Λονδίνου στις αρχές Σεπτεμβρίου και η εφαρμογή του τέλεια οργανωμένου σχεδίου εξόντωσης του Ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης.

Το σχέδιο, όπως αποκαλύφθηκε αργότερα, είχε σαν τυπική αφετηρία 500 χιλιόμετρα μακριά, την πόλη της Θεσσαλονίκης.

Λίγες ώρες πριν από το συλλαλητήριο, ο μουσουλμάνος φοιτητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, που καταγόταν από την Κομοτηνή, Οκτάι Εγκίν παρέδωσε μια βόμβα στον φύλακα του Τουρκικού Προξενείου Θεσσαλονίκης Μεχμέτ Χασάνογλου.

Η βόμβα κρότου που τοποθετήθηκε από τον τελευταίο στον κοινό κήπο που βρίσκεται το Τουρκικό Προξενείο και ένα σπίτι στο οποίο οι Τούρκοι θεωρούν πως γεννήθηκε ο Μουσταφά Κεμάλ (τον οποίο αποκαλούν «Ατατούρκ» δηλαδή «πατέρα των Τούρκων»), δεν προκάλεσε βέβαια καμιά ζημιά πέρα απ' τα τζάμια μερικών παραθύρων που έσπασαν. Αλλά αυτό δεν είχε καμιά σημασία. Το σχέδιο που οργανώθηκε από το επίσημο Τουρκικό Κράτος δεν ήθελε την καταστροφή αυτού του σπιτιού.

Ήθελε μόνο την αφορμή. Όπως κι έγινε: Μια τουρκική εφημερίδα, η Istanbul Ekspres, είχε προετοιμάσει έκτακτη έκδοση με προετοιμασμένα κείμενα παραπληροφόρησης. «Το σπίτι του Ατατούρκ καταστράφηκε από βόμβα», ήταν ο τίτλος της εφημερίδας που έγραφε πως την βόμβα «πέταξαν οι Έλληνες». Οι συνηθισμένες πωλήσεις μιας έκτακτης έκδοσης της εφημερίδας Istanbul Ekspres ήταν 20.000 φύλλα, αλλά την ημέρα εκείνη τυπώθηκαν 290.000 φύλλα ακριβώς και διανεμήθηκαν στις συνοικίες που ζούσαν οι Ρωμιοί της Πόλης! Οι φωτογραφίες που δημοσιεύτηκαν ήταν παραπονημένες. Τις φωτογραφίες αυτές, όπως αποκαλύφθηκε αργότερα, ζήτησε από τον φωτογράφο Κυριακίδη η σύζυγος του Γενικού Προξένου της Τουρκίας που βρισκόταν στα εγκαίνια της 20ής Διεθνούς Εκθέσεως Θεσσαλονίκης στις 3 Σεπτεμβρίου 1955. Ήθελε, όπως είπε, ως ανάμνηση της επίσκεψης της, φωτογραφίες του «σπιτιού» του Μουσταφά Κεμάλ, γιατί έφευγε την επόμενη για την Κωνσταντινούπολη.

Αυτές ακριβώς οι φωτογραφίες, παραπονημένες φυσικά, χρησιμοποιήθηκαν από την έκτακτη έκδοση της Istanbul Ekspres αλλά και από άλλες τουρκικές εφημερίδες μεγάλης κυκλοφορίας – όλες περνούσαν το μήνυμα πως «Καταστράφηκε ολοσχερώς το σπίτι του Κεμάλ Ατατούρκ από Έλληνες τρομοκράτες». Ο ιδιοκτήτης της Istanbul Ekspres Mithat Perin, λίγο μετά τα γεγονότα, έγινε βουλευτής Κωνσταντινούπολης του Δημοκρατικού κόμματος και αργότερα Πρόεδρος Διοικητικού Συμβουλίου του πρακτορείου ειδήσεων Ανατολή, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου των Τουρκικών Αερογραμμών και Πρόεδρος της Ενώσεως Ιδιοκτητών Εφημερίδων Κωνσταντινούπολης και Σμύρνης.

Η έκτακτη έκδοση της Istanbul Ekspres που κυκλοφόρησε την ώρα του συλλαλητηρίου ήταν το σύνθημα. Οι πέντε μεγάλοι δρόμοι που οδηγούσαν στην πλατεία Ταξίμ γέμισαν ξαφνικά με ένα μαινόμενο όχλο οπλισμένο με τσεκούρια, φτυάρια, ρόπαλα, σκεπάρνια, σφυριά και σιδερένιους λοστούς που φώναζε «*Kahrolsun giavourlar!*» (Ανάθεμα στους γκιαούρηδες!) και «*Yikin, kirin, giavourdur!*» (Σπάστε, γκρεμίστε είναι γκιαούρης!).

Η Αστυνομία και οι Κρατικές δυνάμεις καταστολής υποτίθεται ότι αιφνιδιάστηκαν. Δεν πήραν καμιά απολύτως εντολή να επιβάλουν την τάξη και περιορίστηκαν σε μια απαθή παρακολούθηση των γεγονότων.

Όταν μαζεύτηκαν 50.000 περίπου άτομα, αλαλάζοντας όχλου, μπήκε σε εφαρμογή η επόμενη φάση του σχεδίου: Καταστροφή όλων των ελληνικών περιουσιών και βεβήλωση όλων των Ιερών και Οσίων του Ελληνισμού της Πόλης. Οι οδηγίες που είχαν δοθεί ήταν να μη μείνει τίποτα όρθιο.

Ακολούθησαν ώρες πραγματικής κόλασης.

Ένα μέρος του όχλου κινήθηκε στο Istiklal Caddesi, το περίφημο Πέρα, που στο ένα χιλιόμετρο της διαδρομής του είχε, σαν το πιο φημισμένο εμπορικό κέντρο της Πόλης, 700 περίπου μαγαζιά που το συντριπτικό τους ποσοστό ανήκε σε Έλληνες.

Το πρώτο κατάστημα που δέχθηκε επίθεση ήταν το καφενείο «Επτάλοφος» στην Πλατεία Ταξίμ. Ο όχλος εισέβαλε στο καφενείο σαν αγέλη μαινόμενων ταύρων και ισοπέδωσε τα πάντα: τζάμια, τραπέζια, καρέκλες, μπουφέδες, ποτήρια, φλυτζάνια.

Στην συνέχεια δέχτηκε επίθεση ένα κατάστημα υφασμάτων ελληνικής ιδιοκτησίας.

Τέσσερις διαδηλωτές ξήλωσαν μία ράγα του τραμ, που χρησιμοποιήθηκε για να σπάσει η πόρτα και οι βιτρίνες του καταστήματος. Σε λίγα λεπτά το μαγαζί είχε την όψη βομβαρδισμένου τοπίου. Τα υφάσματα και τα ράφια βρέθηκαν στο δρόμο ενώ μια ραπτομηχανή καταστρεφόταν στο δρόμο μπροστά στα μάτια του

αλαλάζοντας όχλου. Ο επόμενος στόχος ήταν ένα κατάστημα ηλεκτρολογικών ειδών που σκορπίστηκαν στο δρόμο με μια εφιαλτική μανία του όχλου. Λίγο παρακάτω ένα μπακάλικο με ιδιοκτήτες δύο Έλληνες ηλικιωμένους. Ο γέρος με ένα εκπληκτικό κουράγιο στάθηκε μπροστά στο μαγαζί του λέγοντας στον όχλο:

— Φύγετε απ' εδώ! Εμείς ζούμε σ' αυτό το μέρος έξη γενεές και δεν μπορείτε να μας πειράξετε.

Ήταν τα τελευταία λόγια της ζωής του. Ο όχλος όρμησε επάνω του, σε λίγα λεπτά το μαγαζί του είχε διαλυθεί και ο γέρος ήταν το πρώτο θύμα της εφιαλτικής εκείνης νύχτας. Η γυναίκα του διασώθηκε κουρνιασμένη σε μια γωνιά για να πεθάνει λίγο αργότερα από το σοκ που δέχθηκε εκείνο το βράδυ.

Με τον ίδιο τρόπο ο όχλος συνέχισε το έργο του βήμα προς βήμα σε όλα τα ελληνικά μαγαζιά του Πέρα. Στα φημισμένα ζαχαροπλαστεία «Κερβάν» του Δημήτρη Πηλαβίδη, «Μπαιλάν» των Λέτα και Κυρίτση, «Σεχίρ» του Γιάννη Τσούλη. Στα μεγάλα και πολυτελή καταστήματα ρούχων και υποδημάτων. Εκεί οι διαδηλωτές έβγαζαν ρούχα και παπούτσια, διάλεγαν μεταξωτά πουκάμισα, κοστούμια, καινούργια παπούτσια και τα φορούσαν επί τόπου πριν συνεχίσουν το καταστροφικό τους έργο. Στο περίφημο κοσμηματοπωλείο του Φραγκούλη ο όχλος εισέβαλε με μια εμφύλια, πραγματική μάχη, για το ποιος θ' αρπάξει τα πολυτιμότερα κοσμήματα. Χρυσασφικά μεγάλης αξίας λεηλατήθηκαν μέσα σ' ελάχιστα λεπτά απ' τους συμπλεκόμενους μεταξύ τους διαδηλωτές.

Όταν ο όχλος έφθασε στην εκκλησία της Αγίας Τριάδος, δίστασε προς στιγμήν. Οι δισταγμοί ξεπεράστηκαν όταν ακούστηκαν οι κραυγές «*Ανάθεμα στους άπιστους!*», «*Ανάθεμα στους άπιστους!*» και ο όχλος εισέβαλε στην εκκλησία. Ό, τι κινητό υπήρχε στον ναό καταστράφηκε ή βεβηλώθηκε. Εικόνες, άγια σκεύη, ράσα ήταν ο στόχος του μανιασμένου όχλου.

Τα στασίδια και ο θρόνος της εκκλησίας καταστράφηκαν όταν μια καινούρια ομάδα εισέβαλε στο Ναό μεταφέροντας πετρέλαιο για να τον κάψει.

Τελικά ο Ναός της Αγίας Τριάδας του Πέρα δεν κάηκε και θα παραμείνουν για πάντα άγνωστοι οι λόγοι για τους οποίους οι Τούρκοι δεν κατάφεραν να τον κάψουν.

Το Πέρα μέσα σε λίγες ώρες άρχισε να αλλάζει όψη. Ο δρόμος αποκτούσε ένα περίεργο υπόστρωμα, που ήταν ένα μίγμα απ' τα πράγματα που καταστρεφόταν: μηχανήματα, γούνες, ρολόγια, παπούτσια, λάδια, τυριά, υφάσματα, πιατικά, ρούχα, διάφορα άλλα είδη τροφίμων και ένδυσης, ανακατεμένα, κάτω απ' το βάρος του όχλου που κινούνταν συνεχώς, δημιούργησαν σιγά-σιγά μια υπερυψωμένη μάζα λασπώδη και λιγδερή.

Ο πατέρας μου το ίδιο βράδυ, γύρω στις 7, ήταν στο μαγαζί του, όταν άκουσε από μακριά τις φωνές μιας ομάδας διαδηλωτών.

Η καρδιά του άρχισε να χοροπηδάει στο στήθος του και αμέσως θυμήθηκε τα λόγια του Αχμέτ Μπουλντούρ -ενός Τούρκου γείτονα που τον συμπαθούσε πολύ- που του είχε πει μόλις την προηγούμενη:

— Γεράσιμε, αύριο το απόγευμα μη βγεις έξω, κάτσε στο σπίτι σου με την οικογένειά σου.

— Γιατί Αχμέτ Μπέη; είχε ρωτήσει ο πατέρας μου.

— Μη ρωτάς πολλά και κάτσε στο σπίτι σου. Έφθασαν στ' αυτιά μου κάποιες πληροφορίες που μπορεί να μη σημαίνουν τίποτα, αλλά μπορεί και να είναι πολύ σοβαρές.

Ο πατέρας μου προς στιγμή προβληματίστηκε. Συνδύασε τα λόγια του Αχμέτ Μπουλντούρ με διάφορα άλλα «παράξενα» σημάδια: Τα ρολά ή οι τοίχοι των Χριστιανικών καταστημάτων και σπιτιών είχαν γεμίσει ξαφνικά με παράξενα, διακριτικά σημάδια ή τουρκικά γράμματα.

Πολλά σπίτια και καταστήματα Τουρκικής ιδιοκτησίας είχαν πλημμυρίσει με σημαίες σαν να ήθελαν να μεταδώσουν ένα, ανεξήγητο για τον πατέρα μου, μήνυμα. Στο κέντρο της Κωνσταντινούπολης είχαν εμφανιστεί τις τελευταίες μέρες Λαζοί και διάφορα άλλα άτομα από φυλές που προερχόταν απ' τα βάθη της Ανατολής, ρακένδυτοι και πεινασμένοι.

Πού να φανταστεί ο πατέρας μου ότι αυτοί οι άνθρωποι θα υποδύονταν σε λίγες ώρες τους «αγανακτισμένους» πολίτες για να βεβηλώσουν, να ληστέψουν, να βιάσουν και να καταστρέψουν;

Ο πατέρας μου τελικά, παρ' ότι προβληματίστηκε σοβαρά, δεν αξιολόγησε σωστά τα λόγια του Αχμέτ Μπουλντούρ. Δεν έδωσε τη σημασία που έπρεπε και τώρα που ακουγόταν καθαρά οι φωνές του όχλου «*Kahrolsun Gıvourlar!*» (Ανάθεμα στους γκιαούρηδες!) και «*Yikin, kirin Gıvourdur!*» (Γκρεμίστε, σπάστε είναι γκιαούρης!), τάβαζε με τον εαυτό του. Έσβησε γρήγορα-γρήγορα τα φώτα του μαγαζιού του και γλίστρησε έξω. Τη στιγμή εκείνη τον πλησίασαν 5 άτομα που είχαν αποσπαστεί απ' το κυρίως σώμα του όχλου.

— Γιατί ρε γκιαούρη δεν έχεις στο μαγαζί σου Τούρκικη σημαία; τον ρώτησε ο ένας.

Ήταν το σύνθημα. Αμέσως και οι πέντε του ρίχτηκαν με γροθιές και κλοτσιές. Ευτυχώς δεν κρατούσαν φτυάρια και κασμάδες.

Ο πατέρας μου ζαλισμένος απ' τα αλλεπάλληλα γρονθοκοπήματα που δεχόταν προσπαθούσε απεγνωσμένα να προφυλαχθεί και, όταν του δινόταν η ευκαιρία, να ανταποδώσει μερικά χτυπήματα. Η κατάσταση του δεν ήταν καθόλου καλή. Ο όχλος σε λίγο θα πλησίαζε κοντά στο σημείο της συμπλοκής και οι ελπίδες του να σωθεί θα μηδενιζόταν.

Εκείνη τη στιγμή ακούστηκε ο εκκωφαντικός θόρυβος από την σειρήνα ενός ασθενοφόρου που διέσχιζε το στενό δρόμο με ταχύτητα. Η συμπλοκή μέσα στη μέση του δρόμου σταμάτησε για να περάσει το ασθενοφόρο. Ο πατέρας μου συνειδητοποίησε πως αυτή ήταν η μοναδική ευκαιρία που είχε να σώσει τη ζωή του. Αιμόφυρτος και ζαλισμένος απ' τα χτυπήματα, άρχισε με όση δύναμη του είχε απομείνει

να τρέχει. Όταν το ασθενοφόρο πέρασε, ο πατέρας μου είχε εξαφανισθεί και ο στόχος πλέον ήταν το μαγαζί του που κυριολεκτικά λεηλατήθηκε. Εκείνος όμως περπατώντας 2 ώρες, για μια διαδρομή είκοσι λεπτών, έφθασε στο σπίτι σωστό ράκος.

Όλοι μας τον περιμέναμε με μεγάλη αγωνία. Η μητέρα μου αμέσως μόλις έμαθε τα νέα καρφώθηκε στο παράθυρο γεμάτη ταραχή και ανυπομονησία, περιμένοντας τον πατέρα μου. Όταν τον είδε να έρχεται, τρέξαμε όλοι στην είσοδο του σπιτιού. Τον βοηθήσαμε να ξαπλώσει στο κρεβάτι και με την αγωνία ζωγραφισμένη στα πρόσωπα όλων μας του προσφέραμε τις πρώτες βοήθειες.

Στο μεταξύ το σχέδιο της καταστροφής όλων των ελληνικών περιουσιών της Πόλης βρισκόταν σε πλήρη εξέλιξη:

Εκατό ομάδες εκτελούσαν τον φρικιαστικό τους έργο σε μια τεράστια έκταση απ' τον Βόσπορο ως τη θάλασσα του Μαρμαρά.

Οι επικεφαλής των διαδηλωτών με καταλόγους σπιτιών και καταστημάτων των Ελλήνων, διεύθυναν τις ομάδες του όχλου.

Ήταν ένας οργανωμένος τυφώνας που σάρωνε τα πάντα στο πέρασμά του. Δεκάδες Έλληνες πολίτες και κληρικοί κακοποιήθηκαν. Ληλατήθηκαν ή παραδόθηκαν στις φλόγες 73 ελληνικές εκκλησίες. Καταστράφηκαν εικόνες, αγιογραφίες και σκεύη ανεκτίμητης ιστορικής και αρχαιολογικής αξίας. Καταστράφηκαν ολοσχερώς και τα 26 Ελληνικά σχολεία.

Η Πατριαρχική Σχολή του Φαναριού που ιδρύθηκε το 1453 και η Θεολογική Σχολή της Χάλκης υπέστησαν το μένος του όχλου με ιδιαίτερη βαρβαρότητα. Το Ζάππειο Λύκειο δέχτηκε την επιδρομή του όχλου που κατρακύλησε απ' τις μεγάλες μαρμάρινες σκάλες το άγαλμα του ευεργέτου του Σχολείου Κωνσταντίνου Ζάππα και κατέστρεψε όχι μόνο θρανία, πιάνο, αίθουσα τελετών αλλά έκανε και τεράστια ζημιά στις τοιχογραφίες που κοσμούσαν το εσωτερικό του σχολείου. 4.340 ελληνικά καταστήματα λεηλατήθηκαν και καταστράφηκαν. 2.600 σπίτια Ελλήνων βρέθηκαν στο μάτι του κυκλώνα και παραδόθηκαν στο μένος και την πρωτοφανή λύσσα του όχλου.

Ρημάχτηκαν κυριολεκτικά και καταστράφηκαν τα γραφεία και τα πιεστήρια των τριών μεγάλων ελληνικών εφημερίδων της Κωνσταντινούπολης.

Στα γραφεία της Ολυμπιακής Αεροπορίας, που τότε λεγόταν Τ.Α.Ε., στην οδό Τζουμχουριέτ του Ελμάνταγ, ο όχλος πήγε δύο φορές. Την πρώτη φορά υπήρχε ισχυρή φρούρηση των γραφείων και οι «διαδηλωτές» αναγκάστηκαν να φύγουν προσωρινά άπρακτοι όταν ένας απ' τους φρουρούς τους είπε πως ήρθαν νωρίς και τους συνέστησε να ξαναγυρίσουν αργότερα.

Πράγματι την δεύτερη φορά που πήγαν δεν υπήρχε πλέον προστασία των γραφείων παρά μόνο από τον φρουρό που τους είχε υποδείξει να ξαναγυρίσουν. Αφού κατέστρεψαν τα γραφεία και δεν άφησαν όρθιο σχεδόν τίποτα, άρχισαν να υποχωρούν όταν ο «φρουρός» τους πρότρεψε να καταστρέψουν και μια διαφημιστική πινακίδα που υπήρχε στο εσωτερικό των γραφείων της Ολυμπιακής Αεροπορίας. Ξαναμπήκαν στα γραφεία και όταν τα εγκατέλειψαν, οριστικά αυτή τη φορά, έδειχναν εικόνα βομβαρδισμένου τοπίου.

Στο Ελληνικό νεκροταφείο του Σισλί μία ομάδα τυφλωμένων απ' το μίσος διαδηλωτών επί δύο ολόκληρες ώρες κατέστρεψε τάφους και σταυρούς, έσκαβε τους πιο πρόσφατους και έβγαζε έξω τα πτώματα μαχαιρώνοντας και κομματιάζοντάς τα.

Στην Παναγία των Βλαχερνών, που χτίστηκε πάνω στα θεμέλια Βυζαντινού ναού του 470 μ.Χ., ο όχλος των διαδηλωτών κατέστρεψε με απίστευτη μανία ό,τι οι Έλληνες κατάφεραν να διατηρήσουν για χίλια τετρακόσια ογδόντα πέντε χρόνια.

Στον Άγιο Γεώργιο στα Ψωμαθιά, μια εκκλησία χτισμένη τον 13ο αιώνα που οι Τούρκοι ονόμαζαν kanli kilise (ματωμένη εκκλησία) απ' το αίμα που έχυσαν στο σημείο εκείνο την ημέρα της άλωσης της Κωνσταντινούπολης, η μανία των διαδηλωτών μετέτρεψε την ιστορική εκκλησία σε σωρό ερειπίων.

Στον Βόσπορο ο αλαλάζων όχλος υποχρέωσε ένα ιερωμένο να φωνάζει ρυθμικά «Η Κύπρος είναι Τουρκική», βάζοντας στα χέρια του μια

Τούρκικη σημαία και καλώντας τον να βάλει δύναμη στη φωνή του για να τον ακούσει ο Μακάριος. Ο δύστυχος παπάς από την ταραχή και τον τρόπο του δεν μπορούσε να φωνάζει δυνατά, με αποτέλεσμα ο όχλος να τον ξυλοκοπήσει άγρια, να τον ποδοπατήσει και να τον εγκαταλείψει αιμόφυρτο στο δρόμο.

Στο Βυζαντινό Πικρίδιο, γνωστό σαν Χάσκοι, το σκήνωμα της νεομάρτυρος Αγίας Αργυρής, που βρισκόταν σε αργυρή λάρνακα, σκορπίστηκε στους δρόμους και δεν απέμεινε τίποτα παρά μόνο λίγα πυρίκαυστα τεμάχια.

Στα Θεραπιά η Μητρόπολη Θεραπίων - Δέρκων παραδόθηκε στις φλόγες μαζί με την σπάνια και ανεκτίμητης αξίας βιβλιοθήκη της. Το ιστορικό κτίριο της Μητρόπολης, στο οποίο πριν από την επανάσταση του 1821 γινόταν μουσικές συσκέψεις με προύχοντες της Πόλης και τον Παπαφλέσσα που σαν μέλος της Φιλικής Εταιρίας σταματούσε στην Κωνσταντινούπολη καθ' οδό προς την Οδυσσό, καταστράφηκε τελείως. Ο ίδιος ο Μητροπολίτης Δέρκων Ιάκωβος φυγαδεύτηκε την τελευταία στιγμή και σώθηκε χάρις στη βοήθεια που του πρόσφεραν ο Δημήτρης Κουτσόπουλος και ο μαϊτρ του Τούριγκ-κλάμπ Γιάννης.

Στο Μέγα Ρέμα, βρισκόταν το σπίτι του Μητροπολίτη Ηλιούπολης Γενναδίου που ήταν ό,τι καλύτερο είχε να επιδείξει το Φανάρι: Κοινωνιολόγος, ιστορικός, θεολόγος και πολυγραφότατος - μια πνευματική προσωπικότητα που μιλούσε 7 διαφορετικές γλώσσες και ακτινοβολούσε όχι μόνο στον Ελληνισμό της Πόλης αλλά σ' ολόκληρο το χριστιανισμό οπουδήποτε κι αν βρισκόταν. Γι' αυτήν ακριβώς την αξία του ήταν ένας προκαθορισμένος στόχος. Ο όχλος μπήκε στο σπίτι του και όταν τον εντόπισε στον επάνω όροφο, τον κακοποίησε βάνουσα και τον έριξε απ' τις σκάλες μέχρι, κουτροβαλώντας, να βρεθεί στο ισόγειο.

Ο όχλος κατέστρεψε με μανία ό,τι υπήρχε μέσα στο σπίτι μαζί με μια πλούσια βιβλιοθήκη που είχε δημιουργήσει ο Γεννάδιος. Στη συνέχεια τον έσυραν στο δρόμο συνεχίζοντας την κακοποίησή του ώσπου τον εγκατέλειψαν ανασίθητο. Ο Μητροπολίτης Ηλιούπολης Γεννάδιος πέθανε τρία εικοσιτετράωρα μετά τα γεγονότα.

Στην Ιερά Μονή της Ζωοδόχου Πηγής, γνωστή σαν Βαλουκλιώτισσα, οι αστυνομικοί και ο νυχτοφύλακας που υποτίθεται ότι τη φύλαγαν, καθοδήγησαν τον όχλο στην καταστροφή και στη λεηλασία του ιστορικού Μοναστηριού. Και οι τρεις μοναχοί που βρισκόταν τη νύχτα της 6ης Σεπτεμβρίου στο Μοναστήρι είτε θανατώθηκαν είτε βασανίστηκαν.

Ο 90χρονος μοναχός Χρυσάνθος Μαντάς βρήκε τραγικό θάνατο μέσα στις φλόγες της φωτιάς που άναψαν για να τον κάψουν. Ο 60χρονος ηγούμενος επίσκοπος Παμφιλίου Γεράσιμος βασανίστηκε και τραυματίστηκε βαριά στο κεφάλι. Ο 35χρονος ιερέας Ευάγγελος χτυπήθηκε και βασανίστηκε.

Ο όχλος απαιτούσε τη σταύρωσή του που τελικά δεν έγινε, γιατί οι διαδηλωτές ήθελαν να απολαύσουν μια αργή και σαδιστική σταύρωση, αλλά καθυστέρησαν πολύ, τους πρόλαβε ο Στρατιωτικός Νόμος που κηρύχτηκε τα μεσάνυχτα και φοβήθηκαν τις συνέπειές του.

Οι Πατριαρχικοί Τάφοι και τα σκηνώματα των μεγάλων ευεργετών του Γένους που από το 1850 και μετά τοποθετούντο στον αυλόγυρο της Ιεράς Μονής, καταστράφηκαν με κανιβαλική μανία. Οι Πατριαρχικοί Τάφοι ανοίχτηκαν και τα οστά των νεκρών σκορπίστηκαν στους δρόμους.

21 ελληνικά εργοστάσια καταστράφηκαν ολοκληρωτικά. Σε όσα βρισκόταν στα παράλια του Βοσπόρου οι μηχανές και τα εργαλεία πετάχτηκαν στη θάλασσα.

110 ελληνικά εστιατόρια και ξενοδοχεία λεηλατήθηκαν, καταστράφηκαν ή παραδόθηκαν στις φλόγες. Και τα 27 ελληνικά φαρμακεία λεηλατήθηκαν και καταστράφηκαν.

Οι βιασμοί γυναικών, ανεξάρτητα απ' την ηλικία τους, υπολογίζεται ότι ξεπέρασαν τους 200 τη νύχτα εκείνη, ενώ παρέμεινε άγνωστος ο τελικός αριθμός των νεκρών, που ξεπέρασε τους 20 (Σημ. συγγραφέα: 37 νεκροί σύμφωνα με τον «κατάλογο νεκρών» που συνέταξε ο καθηγητής Σπύρος Βρυώνης, στην σελίδα 677 του μνημειώδους έργου του «Ο Μηχανισμός της καταστροφής», εκδόσεις Εστία, 2007), παρ' όλο που οι οδηγίες που

είχαν δοθεί απαγόρευαν τις δολοφονίες. Από τα εκατοντάδες περιστατικά βιασμών μερικά είχαν κυριολεκτικά συγκλονίσει την Ελληνική μειονότητα.

Στο Ορτάκιοϊ μια ομάδα διαδηλωτών «συνέλαβε» μια μαυροφορεμένη γυναίκα που είχε την ατυχία να πέσει στο δρόμο τους. Αφού «διασκέδασαν» διαδοχικά πολλοί απ' αυτούς με την άτυχη γυναίκα, την εγκατέλειψαν αιμόφυρτη και αναίσθητη. Όταν την επομένη την βρήκαν ζωντανή και την πήγαν στο Νοσοκομείο διαπιστώθηκε ότι η γυναίκα είχε παραφρονήσει.

Στα Ταταύλα σε ένα σπίτι χριστιανών δύο ορφανά κορίτσια περίμεναν τον πατέρα τους γεμάτα αγωνία. Αντί του πατέρα τους που δούλευε στο Βόσπορο και δεν μπόρεσε να γυρίσει εγκαίρως εμφανίστηκαν οι ορδές των διαδηλωτών που αφού τα βίασαν τα εγκατέλειψαν αιμόφυρτα. Όταν ο ατυχής πατέρας επέστρεψε στο σπίτι ένοιωσε τόσο ισχυρό σοκ ώστε αυτοκτόνησε με απαγχονισμό.

Στο Γενή Σεχίρ, ο πασίγνωστος χαμάλης που τον αποκαλούσαν «Γορίλλα» από το αποκρουστικό του πρόσωπο στο οποίο ήταν αποτυπωμένη η σύφιλη που είχε, βίασε ένα 8χρονο κοριτσάκι μέσα στους ενθαρρυντικούς αλαλαγμούς του πλήθους. Το κοριτσάκι που επέζησε φέρει για το υπόλοιπο της ζωής του το τραύμα της εφιαλτικής εκείνης νύχτας.

Δύο γυναίκες, η Ζηνοβία Χαριτωνίδου και η Ασημένια Παραπαντοπούλου πέθαναν σαν συνέπεια του βιασμού τους τη νύχτα της 6ης Σεπτεμβρίου 1955. Από τους υπόλοιπους νεκρούς του Σεπτεμβριανού πογκρόμ μερικά από τα ονόματα που έγιναν γνωστά ήταν εκείνα της Όλγας Κιμιόγλου, 80 ετών, που ποδοπατήθηκε από τον όχλο στο Κεράτιο Κόλπο, του Γεωργίου Κορποβά, του Εμμανουήλ Τζανετή, του Αβραάμ Αναβά και του Νικολάου Καραμάνογλου.

Θυμάμαι, σα να 'ναι τώρα, τη νύχτα αυτή της κόλασης και του τρόμου, στρυμωγμένοι στην ταράτσα του σπιτιού μας να περιμένουμε με αγωνία τη σειρά μας. Πράγματι, κατά τις 11 η ώρα το τοπίο με τους καπνούς και τις φωτιές που αντίκρυζαν τα μάτια μας σ' όλα τα σημεία του ορίζοντα

συμπληρώθηκε με τρομακτικές κραυγές «Θάνατος στους γκιαούρηδες!» «Θάνατος στους γκιαούρηδες!».

Οι κραυγές πλησίαζαν επικίνδυνα.

Η μητέρα μου έκανε το σταυρό της. «Ιησούς Χριστός νικάει και όλα τα κακά σκορπάει» ψιθύρισε με χείλια που έτρεμαν από την ταραχή.

Ασυναίσθητα όλοι μας αρχίσαμε να κάνουμε το σταυρό μας και να ψιθυρίζουμε τα ίδια λόγια.

Ο όχλος πλησίαζε.

Το σπίτι μας ήταν σε ένα κατηφορικό δρόμο που λεγόταν «Ενλί γιοκούς». Στην κορυφή του κατηφορικού δρόμου και στη γωνία με το μεγάλο δρόμο «Καλιουτζού Κουλούκ» βρισκόταν, στο ισόγειο και υπόγειο, η μεγάλη αποθήκη «ΚΡΥΣΤΑΛ» με είδη χρήσιμα για το σπίτι. Η αποθήκη αυτή ανήκε σε Έλληνα. Δέχθηκε τη μανιασμένη επίθεση του όχλου που έκανε την αποθήκη γης μαδιάμ. Ορισμένα είδη από την αποθήκη που πετάχτηκαν στο δρόμο κατακυλούσαν και έφθαναν μέχρι την πόρτα του σπιτιού μας.

Ο θόρυβος των ειδών που καταστρεφόταν μαζί με τις κραυγές του πλήθους δημιουργούσαν εικόνα και ατμόσφαιρα εφιαλτική. Οι καταστροφές συνοδευόταν με τις κραυγές «*Σήμερα το βίός σας, αύριο το κεφάλι σας!*» Όταν συμπληρώθηκε η καταστροφή και η λεηλασία του ΚΡΥΣΤΑΛ, ο όχλος μετακινήθηκε προς το σπίτι μας.

Ο επικεφαλής των διαδηλωτών που κρατούσε τους καταλόγους για την περιοχή ευθύνης του σταμάτησε μπροστά στο σπίτι μας.

— Στο σπίτι αυτό μένουνε γκιαούρηδες! Μένουνε άπιστοι που βασανίζουνε τ' αδέρφια μας στην Κύπρο και βάζουνε μπόμπες στο πατρικό σπίτι του Πατέρα όλων μας, του Κεμάλ Ατατούρκ!

Η φωνή αυτή θα με συνοδεύει σ' όλη μου τη ζωή μέχρι την τελευταία μου πνοή. Το μίσος και το πάθος της ήταν μια βαθιά μαχαιριά στις ευαίσθητες ψυχές μας.

Αλαλάζοντας ο όχλος άρχισε να πετάει τις πρώτες πέτρες στην πόρτα. Όλοι είχαμε κυριολεκτικά παγώσει σαν στήλη άλατος από τον τρόπο μας. Η ανάσα μας δεν ακουγόταν ούτε σ' εμάς τους ίδιους.

— Σταματήστε! ακούστηκε ξαφνικά μια γνώριμη φωνή απ' το απέναντι κτίριο.

Στην πόρτα της απέναντι ταρατσας είχε κάνει την εμφάνισή της η γυναίκα του περιβόητου Παπά-Εφτίμ που έμενε απέναντι μας. Ο Παπά-Εφτίμ ήταν ένα πρόσωπο σκοτεινό και μισητό στους Έλληνες, γιατί θεωρείτο άνθρωπος των Τούρκων. Είχε οργανώσει την λεγόμενη «Τουρκική Ορθόδοξη εκκλησία».

Η Ελληνορθόδοξη εκκλησία τον είχε αποκηρύξει και όλοι οι Έλληνες τον θεωρούσαμε προδότη αποφεύγοντας, όταν αυτό ήταν δυνατό, ακόμα και την καλημέρα μαζί του. Η γυναίκα του, που πρέπει να ξεπερνούσε τα 130 κιλά, εμφανίστηκε την τελευταία στιγμή στην ταρατσα του σπιτιού τους που βρισκόταν ακριβώς απέναντι μας.

Ο όχλος που ήξερε καλά τί και ποιος ήταν ο Παπά-Εφτίμ μούδιασε.

Η γυναίκα του ψευτο-παπά μίλησε με σταθερό τόνο στη φωνή της.

— Σας παρακαλώ να φύγετε απ' εδώ, γιατί στο σπίτι αυτό έμεναν παλαιότερα γκιαούρηδες, αλλά τώρα μένουν φιλήσυχοι άνθρωποι που αγαπούν, όπως εσείς κι εγώ, την Τουρκία.

Η αγωνία μας είχε φθάσει στο αποκορύφωμά της. Δεν είχαμε κουράγιο να κάνουμε ούτε την παραμικρή κίνηση όχι με το σώμα αλλά ούτε καν με τα μάτια.

— Είσαι βέβαιη αμπλά (αδελφή); ακούστηκε η δύσπιστη φωνή του επικεφαλής της ομάδας των διαδηλωτών.

— Είμαι βέβαιη πως ξέρετε ποια είμαι ακούστηκε η φωνή της χοντρής γυναίκας του ψευτοπαπά.

— Και βέβαια ξέρουμε ποια είσαι, απάντησε ο επικεφαλής.

— Ε, τότε θά 'πρεπε να ξέρετε πως ενοχλούμαι φοβερά, όταν αμφισβητούν αυτά που λέω. Φύγετε λοιπόν από δω και αρκεστείτε σ' αυτά που σας είπα.

Μετά από ένα μικρό διαταγμό, που μας φάνηκε ολόκληρος αιώνας, ο επικεφαλής φώναξε:

— Πάμε! Έχουμε ακόμα πολλή δουλειά μπροστά μας! Ο όχλος ακολούθησε. Απομακρύνθηκαν από το σπίτι μας φωνάζοντας πάντα «Θάνατος στους γκιαούρηδες!», «Θάνατος στους γκιαούρηδες!»

Μείναμε στις θέσεις μας σαν σήλες άλατος μέχρι κι ο τελευταίος απ' τον όχλο να στρίψει τη γωνιά του κάτω δρόμου.

Τα σπίτια των Ελλήνων που ζούσαν στις συνοικίες της Κωνσταντινούπολης υπέστησαν τις μεγαλύτερες ζημιές τη νύχτα εκείνη σε σχέση με τις ζημιές που έγιναν στα σπίτια των Ελλήνων που βρισκόταν στο κέντρο της Κωνσταντινούπολης.

Δυο συνοικίες που η μανία των Τούρκων ξέσπασε με ιδιαίτερη σφοδρότητα ήταν το Χρυσοκέραμο (Τσεγκέλκοϊ) στις ακτές του Βοσπόρου και το Επταπύργιο (Γεντί Κουλέ).

Στο Χρυσοκέραμο ζούσε ο Απόστολος Νικολαΐδης με την οικογένειά του -την γυναίκα του Ευτέρπη και τα δυο του παιδιά: Τη Δόμνα και το Μίλτο. Οικογενειακοί γνωστοί που η περιπέτειά τους μας είχε συγκλονίσει όλους. Νωρίς το απόγευμα, όταν είχε κυκλοφορήσει πια η είδηση ότι γινόταν ανθελληνικό συλλαλητήριο στην πλατεία Ταξίμ, ο Απόστολος Νικολαΐδης έφυγε απ' το μαγαζί του στο Καρακκοϊ, και παίρνοντας το πλοίο της γραμμής έσπευσε στο σπίτι του στο Γενή Μαχαλά (Νέα γειτονιά) του Χρυσοκέραμου.

Ήταν ένα διώροφο σπίτι που ανήκε στους Στέφανο και Ταρσή Σαραντίδη. Αφού έκλεισαν καλά τις πόρτες και τα παράθυρα του σπιτιού μαζεύτηκαν η μεν οικογένεια Νικολαΐδη στη μικρή κουζίνα που ήταν στο βάθος του δευτέρου ορόφου του σπιτιού, οι δε ιδιοκτήτες του σπιτιού στο δώμα που υπήρχε πάνω απ' το δεύτερο όροφο. Απέναντι απ' το σπίτι υπήρχε μια κολώνα που φώτιζε το δρόμο κι ένα άδειο οικόπεδο

στο οποίο, μόλις την προηγούμενη, ο Απόστολος Νικολαΐδης είχε φέρει ένα μικρό φορτίο κάρβουνα που θα έμπαιναν στην αποθήκη του σπιτιού για το χειμώνα. Στη συνέχεια έσβησαν όλα τα φώτα του σπιτιού και ολόκληρη η οικογένεια Νικολαΐδη συγκεντρώθηκε γύρω απ' το ραδιόφωνο ακούγοντας νέα για τις εξελίξεις. Ξαφνικά θυμήθηκαν πως διατηρούσαν στο σπίτι μια μικρή Ελληνική σημαία την οποία αποφάσισαν, για προληπτικούς λόγους, να εξαφανίσουν.

Έτσι με την βοήθεια οινοπνεύματος έκαψαν τη μικρή Ελληνική σημαία. Όσο περνούσε η ώρα η αγωνία και η ανησυχία τους μεγάλωνε. Το τουρκικό ραδιόφωνο άρχισε να μεταδίδει ειδήσεις για τα έκτροπα που γίνονταν. Ολόκληρη η οικογένεια πάγωσε όταν άρχισε να ακούει καθαρά το θόρυβο από σπίτια που καταστρέφονταν στην κάτω γειτονιά τους και τις κραυγές του όχλου.

Το νοικοκυριό κάθε ελληνικού σπιτιού βρισκόταν σιγά σιγά σκορπισμένο στους δρόμους και στα πεζοδρόμια μέσα σε ένα εφιαλτικό θόρυβο που δημιουργούσε ο όχλος από τα είδη που καταστρέφονταν.

Στο εσωτερικό της εκκλησίας του χωριού είχαν ισοπεδωθεί τα πάντα, οι δε πίνακες του Ελληνικού σχολείου, γραμμένοι με κιμωλία με το τελευταίο μάθημα της μέρας, βρίσκονταν ήδη πεταγμένοι στους δρόμους.

Ο κλοιός έσφιγγε όλο και περισσότερο γύρω απ' το Γενί Μαχαλά που βρισκόταν το σπίτι της οικογένειας Νικολαΐδη, όταν ξαφνικά ο Απόστολος Νικολαΐδης πετάχτηκε με λαχτάρα επάνω ακούγοντας απ' το ραδιόφωνο πως κηρύχτηκε στρατιωτικός νόμος. Ήταν 12 τα μεσάνυχτα.

— Ελπίζω πως τη γλιτώσαμε! είπε στην οικογένειά του. Αφού κηρύχτηκε στρατιωτικός νόμος θα πρέπει να σταματήσουν! Γλίστρησε έξω απ' τη μικρή κουζίνα και κοίταξε από τη χαραμάδα του παράθυρου, στο δρόμο. Τέντωσε τ' αυτί του να δει πότε θα μειωνόταν η ένταση του θορύβου απ' τις καταστροφές και απ' τις φωνές του όχλου. Τότε άκουσε το θόρυβο ενός τζιπ που πλησίαζε και είδε απ' τη χαραμάδα του παράθυρου, ένα αστυνομικό τζιπ να σταματάει έξω απ' το σπίτι και να σβήνει τη μηχανή

του. Η ελπίδα πως έφτασε η αστυνομία να τους προστατέψει φτερούγισε μέσα του. Ταυτόχρονα όμως η διαίσθησή του αντιδρούσε αρνητικά.

Περίμενε ακίνητος, όπως ακίνητο έμεινε τόσο το αστυνομικό τζιπ όσο και οι επιβάτες του. Πέρασαν πέντε λεπτά χωρίς να κινηθεί κανείς. Οι θορυβώδεις καταστροφές συνεχιζόταν με την ίδια ένταση χωρίς καμμία ένδειξη μείωσης ή, πολύ περισσότερο, σταματήματος.

Ξαφνικά, το αστυνομικό τζιπ ξανάβαλε μπρος και εξαφανίστηκε το ίδιο περίεργα όπως έφθασε.

Σε λίγη ώρα οι κραυγές του όχλου έγιναν εντονότερες, οι θόρυβοι πολύ πιο κοντινοί. Ο Απόστολος Νικολαΐδης γύρισε πίσω στη μικρή κουζίνα.

— Φαίνεται πως καταστρέφουν το μπακάλικο του Γιοβάνη και το σπίτι του Μιχάλη Βλαστού.

Και τα δυο ήταν πολύ κοντά τους.

Η πρώτη πέτρα έπεσε με εκκωφαντικό θόρυβο παρασύροντας κομμάτια τζαμιού στο εσωτερικό του σπιτιού. Ο φονικός όχλος, με τρομαχτικούς αλαλαγμούς, άρχισε να πετάει τα κάρβουνα που ήταν στο απέναντι οικόπεδο, στα παράθυρα και στις πόρτες του σπιτιού.

Παραλυμένη απ' τον τρόμο η οικογένεια του Αποστόλου Νικολαΐδη παρακολουθούσε να πλημμυρίζει το σπίτι τους από κάρβουνα που έμπαιναν από τα σπασμένα παράθυρα. Η μισή ποσότητα από τα κάρβουνα που είχαν μεταφερθεί την προηγούμενη, βρισκόταν τώρα μέσα στο σπίτι τους.

Μία σπίθα φωτιάς θα 'ταν αρκετή να τους κάψει σαν λαμπάδες. Ξαφνικά το κύμα του όχλου άρχισε να απομακρύνεται απ' το σπίτι φωνάζοντας *«Σήμερα το βιός σας! Αύριο το κεφάλι σας!»*, *«Σήμερα το βιός σας! Αύριο το κεφάλι σας!»*.

Πέρασε μισή ώρα μιας επικίνδυνης ηρεμίας. Όλοι είχαν την αίσθηση ότι καθόταν πάνω σε μια βόμβα το φιτίλι της οποίας είχε, στην άκρη του, ανάψει φωτιά.

Τότε ακριβώς ακούστηκε, έξω απ' το σπίτι, μια φωνή να καλεί με χαμηλό, συνωμοτικό τόνο τον Απόστολο Νικολαΐδη.

Αμέσως αναγνώρισαν στη φωνή εκείνη τον Τουρκοπόντιο γείτονά τους.

— Απόστολος-εφέντη! Απόστολος-εφέντη! Κατεβείτε κάτω και ελάτε να σας κρύψουμε στο σπίτι μας! Εκεί θα έχετε μεγαλύτερη ασφάλεια! Αν μείνετε μέσα κινδυνεύετε! Θα ξανάρθουν πάλι!

Ολόκληρη η οικογένεια κοιτάχτηκε με την αγωνία και την απόγνωση έκδηλη στα πρόσωπά της. Η γυναίκα του Τουρκοπόντιου ήταν κρυφή Χριστιανή. Πήγαινε κάθε Κυριακή, πρωί-πρωί, στην Εκκλησία, άναβε ένα κερί και έφευγε χωρίς να βγάζει ποτέ ούτε λέξη απ' το στόμα της. Έπρεπε να είχε ζητήσει απ' τον άντρα της να προστατέψει Χριστιανικές οικογένειες. Αλλά και πάλι δεν μπορούσε κανείς νάχει εμπιστοσύνη σε κανένα κάτω από τέτοιες συνθήκες. Ο Απόστολος Νικολαΐδης έφερε το δάκτυλο στο στόμα του, κάνοντας νόημα να μη μιλήσει κανείς. Ο Τουρκοπόντιος επανέλαβε την πρότασή του δύο ακόμα φορές και μετά εξαφανίστηκε.

Οι θόρυβοι από τις επιδρομές των Τούρκων στα Ελληνικά σπίτια, συνεχιζόταν με αμείωτη ένταση. Πέρασε μισή ώρα περίπου μέσα σε μια ανήσυχη ηρεμία όταν ένα νέο κύμα από Τούρκους, που κάτω από την ψυχολογία του όχλου είχαν μετατραπεί σε ανθρωπόμορφα κτήνη, άρχισε να πλησιάζει.

Ο Απόστολος Νικολαΐδης, καρφωμένος στη χαραμάδα του παραθύρου είδε τον όχλο να πλησιάζει πάλι. Η ελπίδα φτερούγισε μέσα του για δεύτερη φορά τη νύχτα εκείνη όταν βεβαιώθηκε πως επικεφαλής του όχλου ήταν ο Biletcı Kemal. Επρόκειτο για τον άνθρωπο που έκοβε τα εισιτήρια στο πλοίο που εκτελούσε τα δρομολόγια μεταξύ του Τσενγέλκοϊ και του Καρακιοϊ. Και ταυτόχρονα για τον άνθρωπο που όφειλε τη ζωή του στον Απόστολο Νικολαΐδη. Είχε μια σοβαρή πάθηση στο κεφάλι και σώθηκε χάρις στον πάγο που του έδινε συνεχώς ο Απόστολος Νικολαΐδης -ο μόνος που είχε τότε ψυγείο σ' ολόκληρη την περιοχή.

Βλέποντας πως επικεφαλής του όχλου ήταν ένας άνθρωπος που του είχε τόσο μεγάλη υποχρέωση ο Απόστολος Νικολαΐδης σκέφτηκε να κάνει ό,τι έκανε ένας παππός της εκκλησίας του Βεγκοζ πριν λίγες μέρες: Βγήκε στην είσοδο της εκκλησίας, κρατώντας μια Τουρκική σημαία, και σε άπταιστα Τουρκικά, έπεισε τους συγκεντρωμένους που ήθελαν να καταστρέψουν την εκκλησία ότι δεν είχαν τίποτα να χωρίσουν με τους Ρωμιούς. Χωρίς να χάσει καιρό, κατέβηκε στο ισόγειο, άρπαξε μια τούρκικη σημαία που ήταν πάντα διαθέσιμη για ώρα ανάγκης και ανοίγοντας την πόρτα του σπιτιού βρέθηκε μπροστά στον όχλο.

Μέσα στο σπίτι όλοι κράτησαν την αναπνοή τους. Μια αμήχανη σιωπή βούβανε τους εξαγριωμένους διαδηλωτές. Περιπατώντας πάνω σε κάρβουνα, πέτρες και σπασμένα τζάμια που του έκοβαν τα λεπτά παπούτσια τραυματίζοντας τα πόδια του και κρατώντας, πάντα, την Τουρκική σημαία, ο Απόστολος Νικολαΐδης βρήκε το κουράγιο να απευθυνθεί στους συγκεντρωμένους:

— Εγώ, ο Απόστολος Νικολαΐδης, γεννήθηκα όπως κι εσείς όλοι σε τούτο τον τόπο. Οι γονείς μου, όπως και οι δικοί σας γονείς, γεννήθηκαν επίσης εδώ. Οι παππούδες μου επίσης. Έχω, όπως όλοι εσείς, την Τούρκικη υπηκοότητα. Υπηρέτησα, όπως και όλοι εσείς, στον Τουρκικό στρατό. Και μάλιστα όχι μία, όχι δύο, αλλά τρεις φορές! Ο Απόστολος Νικολαΐδης σταμάτησε για μια στιγμή λαχανιασμένος. Απόλυτη σιωπή είχε βασιλέψει ξαφνικά σαν ένα αόρατο χέρι να είχε ακινητοποιήσει το εξαγριωμένο, πριν από λίγο, πλήθος. Η φωνή του ξανακούστηκε, καθαρή, τρανταχτή, σε άπταιστα τουρκικά:

— Δεν έχω καμιά σχέση με την Κύπρο, δεν έχω καμιά σχέση με όσα συμβαίνουν εκεί ή αλλού. Εγώ ζω εδώ όπως κι εσείς. Δεν υπάρχει λοιπόν τίποτα που να δικαιολογεί την καταστροφή του σπιτιού μας. Άλλωστε πιστεύω κι εγώ, όπως κι εσείς, στο Θεό. Και στις θρησκείες μας η αδικία είναι μεγάλο έγκλημα! Για όλα αυτά σας ζητώ να φύγετε ήσυχα, χωρίς να προκαλέσετε άλλες ζημιές και να μην ξεχνάτε πως είμαι εγώ κι η οικογένειά μου, όπως και σεις, ένα κομμάτι αυτού του τόπου!

Η νεκρική σιγή που ακολούθησε κράτησε λίγα δευτερόλεπτα. Μια φωνή, γεμάτη φανατισμό και μίσος, έκοψε τη σιωπή σαν κοφτερό μαχαίρι:

— Τι γυρεύει η Τούρκικη σημαία στα χέρια αυτού του γκισούρη;

Μερικοί διαδηλωτές που ήταν κονύτερα στον Απόστολο Νικολαΐδη, λες και περίμεναν την πιο μικρή αφορμή, όρμησαν πάνω του. Ένας απ' αυτούς κρατώντας ένα ρόπαλο τον πλησίασε από πίσω και του κατάφερε, με όλη του τη δύναμη, ένα κτύπημα στο πίσω μέρος του κεφαλιού. Τη στιγμή που ο Απόστολος Νικολαΐδης σωριαζόταν αναίσθητος κάτω, μια άγρια φωνή, λες κι έβγαινε μέσα απ' τα σωθικά ενός πληγωμένου αγριμιού, κάλυψε όλες τις κραυγές του πλήθους:

— *Kemal abi! Babami olduruyorsunuz!* (Θείε-Κεμάλ! Σκοτώνετε τον πατέρα μου!)

Η άγρια φωνή, που ανήκε στον 15χρονο Μίλτο Νικολαΐδη, ήταν σα να διοχέτευσε ένα ηλεκτρικό ρεύμα υψηλής τάσης σ' ολόκληρο το πλήθος. Όλοι ακινητοποιήθηκαν.

Έδιναν την εικόνα ενός μικρού παιδιού που οι γονείς του το συνέλαβαν τη στιγμή που έκανε μια σοβαρή αταξία.

Ο επικεφαλής κοίταξε γύρω του γεμάτος αμηχανία.

— Πάμε να φύγουμε από δω! πρόσταξε, κάνοντας μια χαρακτηριστική χειρονομία.

Ο όχλος μετά από ένα μικρό δισταγμό άρχισε να φεύγει αργά-αργά. Μόλις απομακρύνθηκε λίγο, ξανάρχισε να φωνάζει συνθήματα και να ανανεώνει το φανατισμό του για τους επόμενους Ελληνικούς στόχους.

Η Ευτέρπη Νικολαΐδου και τα δυο παιδιά της έτρεξαν στον πληγωμένο και σέρνοντάς τον, τον μετέφεραν μέσα στο γεμάτο από κάρβουνα σπίτι. Έκλεισαν και πάλι τις πόρτες, όσο καλύτερα γινόταν, και μαζεύτηκαν γύρω από τον τραυματία. Απ' το κεφάλι του και απ' τα πόδια του, που είχαν κοπεί απ' τα σπασμένα τζάμια, έτρεχε αίμα. Τα λεπτά κυλούσαν αργά, βασιανιστικά. Ο κίνδυνος νέας επίθεσης ήταν μεγάλος. Η Ευτέρπη Νικολαΐδου περιποιήθηκε τον άντρα της σαν πραγματική νοσοκόμα. Όταν, μετά από πολύ ώρα, ο Απόστολος Νικολαΐδης συνήλθε λίγο, ζήτησε να συγκεντρωθούν λίγα, πολύ απαραίτητα, ρούχα ώστε μόλις

ξημέρωνε να φύγουν για το Ταρλαμπασί. Στο κέντρο της πόλης, στα σπίτια που έμενε πολύς κόσμος, υπήρχε μεγαλύτερη ασφάλεια. Και υπήρχαν πολλοί γνωστοί και συγγενείς που ευχαρίστως θα τους φιλοξενούσαν.

Μέχρι να χαράξει η επόμενη μέρα που τερμάτισε τη νύχτα εκείνη του Αγίου Βαρθολομαίου, η οικογένεια του Απόστολου Νικολαΐδη βρισκόταν σε μια διαρκή υπερένταση με τεντωμένα τ' αυτιά και όλες τις αισθήσεις. Μόλις, επιτέλους, ξημέρωσε άρχισαν να ετοιμάζονται:

— Δεν πρέπει να κουβαλήσουμε βαλίτσες! είπε ο Απόστολος. Θα δώσουμε στόχο και θα νομίσουν πως τις γεμίσαμε λεηλατώντας σπίτια. Όλοι θα φορέσουμε από 4 εσώρουχα και στο χέρι θα κρατάμε όσο πιο λίγα πράγματα μπορούμε. Θα φύγουμε με ένα από τα πρώτα δρομολόγια των πλοίων για το Καρακoi και μετά, με τα πόδια, θ' ανεβούμε στο Πέρα.

Στα παράθυρα του σπιτιού άρχισαν να καρφώνουν ξύλα, μέχρι που τα κάλυψαν όλα. Μετά αποφάσισαν να φύγουν όχι όλοι μαζί, αλλά δύο-δύο. Ο Απόστολος με την κόρη του και η Ευτέρπη με το γιο της. Στο δρόμο μέχρι την αποβάθρα ο τρόμος ήταν διάχυτος στην ατμόσφαιρα. Οι Τούρκοι, που ήταν πανευτυχείς απ' τις καταστροφές που προξένησαν στους γκιαούρηδες, το γλεντούσαν.

«*Dun Şeker Bayrami, bugun Kurban Bayrami*» («χθες είχαμε τη γιορτή του γλυκού, σήμερα έχουμε τη γιορτή της θυσίας») έλεγαν στους έντρομους ρωμιούς μόλις τους έβλεπαν να φεύγουν. Με τον τρόπο αυτό ήταν σαν να τους έλεγαν «χθες λεηλατήσαμε την περιουσία σας σήμερα θα πάρουμε τα κεφάλια σας». Ήθελαν να σιγουρέψουν ότι κανείς δεν θα τολμούσε να ξαναγυρίσει στο Τσενγέλκοϊ κάτω από τέτοια ατμόσφαιρα απειλών και τρομοκρατίας. Όπως ακριβώς έγινε και με την οικογένεια Νικολαΐδη.

Μετά τη νύχτα της 6ης Σεπτεμβρίου 1955 δεν ξανάμεινε πια στο σπίτι της. Μετακόμισε άρον άρον στο κέντρο της Κωνσταντινούπολης μέχρι να εξαναγκαστεί να εγκαταλείψει την Τουρκία μερικά χρόνια αργότερα.

Λίγους μήνες μετά τη νύχτα εκείνη ο Απόστολος Νικολαΐδης έπαθε ξαφνικά αμνησία. Το χτύπημα που δέχτηκε στο κεφάλι του δημιούργησε ένα τεράστιο πρόβλημα από το οποίο δεν μπόρεσε να συνέλθει ποτέ παρά τις δύο μεγάλες χειρουργικές επεμβάσεις που έκανε στο κεφάλι του. Υπήρχαν περίοδοι που δεν θυμόταν ποιον είδε ή τι είπε, ακριβώς πριν από λίγα δευτερόλεπτα. Επί χρόνια ολόκληρα αποτελούσε τη ζωντανή ανάμνηση της νύχτας εκείνης του Σεπτέμβρη του 1955.

Στο Επταπύργιο (Γεντί Κουλέ) ζούσαν πολλοί Χριστιανοί. Μεταξύ τους και οι οικογένειες Βαφειά και Σούκα. Έμεναν σ' ένα τριώροφο ξύλινο σπίτι ακριβώς μπροστά στα τείχη του Επταπυργίου. Το σπίτι ήταν στη μέση μιας σειράς πολλών σπιτιών που έκαναν ένα ημικύκλιο, με άξονα το Δυτικό τείχος του Επταπυργίου. Μπροστά στα σπίτια, ένας τεράστιος κήπος με πολλά δένδρα. Ένας ονειρεμένος τόπος για παιχνίδια και ξεγνοιασιά. Τι χαρές έκανα όταν μάθαινα πως θα πηγαίναμε επίσκεψη εκεί! Στο τέλος του ημικύκλιου, το Αστυνομικό Τμήμα του Επταπυργίου. Στα περισσότερα ομοιόμορφα ξύλινα σπίτια που επικοινωνούσαν με τον κοινό, περικυκλωμένο τεράστιο κήπο, έμεναν Χριστιανοί.

Στην άκρη του κήπου, γαντζωμένο κυριολεκτικά στο τείχος του Επταπυργίου, λειτουργούσε ένα εργοστάσιο που έκανε κουτάλια. Ιδιοκτήτες τους, εξισλαμισθέντες Αρμένιοι, που είχαν Τουρκικά ονόματα, αλλά βαθιά φυλαγμένη μέσα τους, την Χριστιανική πίστη. Τα Χριστιανικά τους αισθήματα δεν εκδηλωνόταν φανερά ποτέ, αλλά ήταν έκδηλα στη συμπεριφορά τους απέναντι στους Ρωμιούς γείτονές τους. Στο ξύλινο τριώροφο σπίτι έμεναν ο Θανάσης Βαφειάς με τη γυναίκα του Ειρήνη, δύο από τους γιους του, ο Σιδερός κι ο Γιάννης καθώς επίσης κι η νιόπαντρη κόρη τους Όλγα, με τον άντρα της Νίκο Σούκα. Μόλις πριν ένα χρόνο είχαν αποκτήσει το πρώτο τους παιδί, τον Γιάννη. Απ' τα γεννοφάσκια του, συνηθιστά ανήσυχος κι ατίθασος.

Ο Νίκος είχε εγκαταστήσει στο ισόγειο ραπτομηχανές και εργαζόταν μέσ' το σπίτι, ράβοντας ρούχα. Το απόγευμα της 6ης Σεπτεμβρίου 1955 τέλειωνε μια παρτίδα από 100 πουκάμισα που έπρεπε να παραδώσει. Τότε άρχισαν να φθάνουν τα νέα για το συλλαλητήριο που γινόταν στην Πλατεία Ταξίμ. Μόλις την προηγούμενη, είχε παρατηρήσει κάτι άσπρους κύκλους με κιμωλία σε Χριστιανικά σπίτια κι αναρωτιόταν τι να σήμαιναν.

Τόσο ο Νίκος όσο και κανένας άλλος μέσα στο σπίτι δεν μπορούσε να δώσει μια εξήγηση για τα σημάδια αυτά.

Όλοι τους όμως διαισθανόταν μια βαριά, εχθρική ατμόσφαιρα διάχυτη παντού.

Με την αυξημένη διαίσθηση που είχαν απ' τους μόνιμους κινδύνους που αντιμετώπιζαν καθημερινά, ένιωθαν ένα μούδιασμα, μια αόρατη πίεση που ολοένα μεγάλωνε.

Κατά τις 8 το βράδυ, απ' την μπροστινή πλευρά του σπιτιού που ήταν στον κεντρικό δρόμο του Επταπυργίου, ακούστηκαν δυνατοί θόρυβοι και οι φωνές εξαγριωμένων διαδηλωτών: «*Θάνατος στους γκισαούρηδες!*», «*Ανάθεμα στους άπιστους!*», «*Σήμερα το βιός σας, αύριο το κεφάλι σας!*», ήταν τα συνθήματα που εναλλασσόταν μ' ένα πρωτόγνωρο πάθος.

Πανικόβλητη, ολόκληρη η οικογένεια μαζεύτηκε στο δεύτερο όροφο του σπιτιού. Παρακολουθούσε απ' το παράθυρο τον όχλο να πηγαινοέρχεται στον κεντρικό δρόμο. Όσο περνούσε η ώρα ο όχλος που μαζευόταν ολοένα μεγάλωνε.

Ξαφνικά μια πέτρα εκσφενδονίστηκε στο παράθυρο του δεύτερου ορόφου. Η πέτρα βρήκε το στόχο της, έσπασε το παράθυρο και παρασύροντας σπασμένα γυαλιά προσγειώθηκε στο εσωτερικό του δωματίου, δίπλα στο κρεβάτι που βρισκόταν το μωρό. Κραυγές τρόμου ακούστηκαν μεσ' το δωμάτιο. Ο Νίκος Σούκας πετάχτηκε όρθιος κι έτρεξε στη γωνιά του δωματίου. Άρπαξε το μωρό στην αγκαλιά του και με μοναδική ψυχραιμία, μίλησε σιγανά:

— Πάω με το παιδί να κρυφτώ στον κήπο! Εσείς να τρυπώσετε στην παράγκα πλάι στο εργοστάσιο των κουταλιών. Πρέπει να βγούμε από πίσω σιγά-σιγά, χωρίς θόρυβο! Εμπρός πάμε!

Με το αίμα παγωμένο στις φλέβες, την ανάσα κομμένη απ' τον τρόπο, άρχισαν να κατεβαίνουν τη σκάλα που οδηγούσε στο ισόγειο. Εκεί υπήρχε η πόρτα του κήπου απ' την οποία μπορούσαν να εγκαταλείψουν το σπίτι. Τελευταίος έμεινε ο Θανάσης Βαφειάς, που είχε προβλήματα

με την καρδιά του. Με τη βοήθεια των γιων του, σταματώντας κάθε λίγα λεπτά για μια ανάσα, κατέβηκε αργά-αργά τις σκάλες. Έξω, απ' τη μπροστινή πλευρά του σπιτιού, οι κραυγές του πλήθους γινόταν εντονότερες. Οι πέτρες άρχισαν να πέφτουν στην πόρτα και στα παράθυρα με ολοένα μεγαλύτερη συχνότητα.

Πρώτος βγήκε στο σκοτεινό κήπο ο Νίκος Σούκας. Κρατώντας σφιχτά στην αγκαλιά του τον μικρό γιό του, προχώρησε μεσ' στο σκοτάδι σε γνώριμα μονοπάτια. Κούρνιασε κάτω από ένα δένδρο που δίνε τα πιο νόστιμα σύκα του τεράστιου κήπου.

Από πίσω του βγήκαν η Όλγα, βαστώντας τη μάνα της κι ακολούθησαν τ' αδέλφια της κρατώντας το Θανάση Βαφειά. Ο Θανάσης Βαφειάς απ' την ταραχή και την σύγχυσή του, άρχισε ν' αναπνέει με δυσκολία.

Τη στιγμή ακριβώς εκείνη ακούστηκαν δυνατά κι έντονα τα χτυπήματα στη μπροστινή πόρτα του σπιτιού. Οι οργανωμένοι διαδηλωτές προσπαθούσαν να την σπάσουν με λοστούς και σίδερα, ανάμεσα σε αλαλαγμούς και κραυγές. Η Όλγα Βαφειά-Σούκα γύρισε το βλέμμα της πίσω με τον τρόμο και την αγωνία ζωγραφισμένη στο πρόσωπο της. Περίμενε να πλησιάσουν τ' αδέρφια της με τον πατέρα της που περπατούσε πλέον με φανερή δυσκολία.

Ένας εκκωφαντικός θόρυβος έκανε όλους ν' ανατριχιάσουν. Η μπροστινή πόρτα του σπιτιού είχε υποχωρήσει κάτω απ' τα συνεχή χτυπήματα του μανιασμένου όχλου και οι κραυγές ακουγόταν τώρα καθαρές και πολύ κοντινές. Και τα πέντε μέλη της οικογένειας ήταν τώρα έξω απ' το σπίτι, στον κήπο, παραλυμένα απ' το φόβο. Το πυκνό σκοτάδι του κήπου κάλυπτε τα αργά βήματα που τους απομάκρυναν απ' το σπίτι τους. Οι θόρυβοι κι οι κραυγές όσων εισέβαλαν μέσα στο σπίτι ήταν ανατριχιαστικοί. Στο χώρο που επικοινωνούσε με την πόρτα του κήπου υπήρχε ένα έπιπλο με γυαλικά, είδη κουζίνας κι ένα ραδιόφωνο. Οι διαδηλωτές έπεσαν πάνω του σπάζοντας και ρημάζοντας πιάτα, ποτήρια, κατασρόλες -ότι βρισκόταν μπροστά τους.

Ένας από τους επιδρομείς άνοιξε την πόρτα του κήπου πετώντας έξω το σπασμένο ραδιόφωνο και μερικά πιάτα τη στιγμή ακριβώς που οι

ένοικοι του σπιτιού έφθναν στην παράγκα, στο βάθος του κήπου, πλάι στο εργοστάσιο κουταλιών. Μπήκαν μέσα όσο πιο αθόρυβα μπορούσαν, προσπαθώντας ν' αποφύγουν τις παγίδες που έστηναν μεσ' το σκοτάδι τα διάφορα αντικείμενα που βρισκόταν σπαρμένα εδώ κι εκεί.

Πιο κάτω, ο Νίκος Σούκας, κουλουριασμένος κάτω απ' ένα δέντρο, κρατούσε στην αγκαλιά του το γιο του. Προσευχόταν μην ανοίξει το στόμα του και βγάλει καμιά απ' τις συνηθισμένες του φωνές που ξεσήκωναν τον κόσμο.

Όλοι τους παρακολουθούσαν πλέον, απ' τα δύο διαφορετικά μέρη του κήπου, την καταστροφή του σπιτιού τους, με μάτια γουρλωμένα απ' τον τρόμο. Μεσ' την παράγκα, η Όλγα Βαφειά-Σούκα δεν κρατήθηκε. Ένα δυνατό αναφιλητό άρχισε να την τραντάζει. Τα λόγια της, αλλοιωμένα απ' την ταραχή, ξεχώριζαν δύσκολα:

— Θεέ μου πώς θα σωθούμε; Θα μας σφάξουν όλους! Ας πέθαινα μια και καλή, χωρίς να με βασανίσουν, χωρίς να ζήσω να δω αυτό που βλέπουν τα μάτια μου! Θεέ μου βοήθησέ μας! Βοήθησε το παιδί μου! Τι φταίει το αθώο μου πλασματάκι που δεν πρόλαβε ακόμα να δει το φως του ήλιου!

Είχε κρύψει το πρόσωπο της μέσ' τις χούφτες της για να μειώσει το θόρυβο που έκανε το κλάμα της. Η μάνα της, πού ήταν δίπλα της, την τράβηξε στην αγκαλιά της. Τα λόγια της λίγα, λες και φοβόταν μην κοπούν απότομα απ' την φωνή πού έτρεμε:

— Σώπα κόρη μου και κάνε κουράγιο! Δεν θα χαθούμε!

Οι υπόλοιποι ήταν άφωνοι κι ακίνητοι. Οι θόρυβοι απ' τα πράγματα που καταστρεφόταν τρυπούσαν τ' αφτιά τους, σαν κοφτερά μαχαίρια. Κάπου-κάπου ακουγόταν κραυγές θριάμβου απ' το πλήθος, μόλις έβρισκαν κάτι καλό για λεηλασία. Ξαφνικά ακούστηκε η φωνή του Γιάννη Βαφειά, σταθερή, καθαρή και σιγανή μεσ' το σκοτάδι, σα ναρχόταν απ' το υπερπέραν:

— Σε λίγο, θα πρέπει να ξαναβγούμε και να περπατήσουμε απ' την άκρη του κήπου, μέχρι το καρακόλι (Αστυνομικό Τμήμα). Εάν φθάσουμε εκεί, δε θα τολμήσουν να μας αφήσουν απ' έξω. Ο Διοικητής τους έχει πλουτίσει απ' τα μπαχτσίσια των Ρωμιών. Εδώ σε τούτη τη γωνιά της παράγκας υπάρχει ένας κουβάς. Πλάϊ σ' αυτό τον κουβά αφήνω το πορτοφόλι μου με τις οικονομίες μου. Μέσα έχει 5.000 λίρες. Όποιος από μας επιβιώσει να το ξέρει, νάρθει να τα πάρει!

Η συγκίνηση όλων ήταν τέτοια που κανείς δεν άρθρωσε λέξη. Ακόμα κι η Όλγα σταμάτησε το κλάμα. Όλοι τους κοίταζαν τώρα προς τα έξω.

Οι διαδηλωτές βρισκόταν στο δεύτερο όροφο. Πετούσαν απ' τα παράθυρα καρτέκλες, κάδρα, τραπεζομάντιλα, διακοσμητικά, τασάκια κι ότι άλλο έβρισκαν στον όροφο που κατέστρεφαν.

Ο ουρανός ήταν κατακόκκινος και οι καπνοί μαζί με μια έντονη μυρωδιά καμένου, έπνιγαν την ατμόσφαιρα. Ανάμεσα στο πανδαιμόνιο με το θόρυβο και τις κραυγές που ακουγόταν, ξεχώρισε ο θόρυβος μιας καμπάνας.

— Καίνε την εκκλησία! ψιθύρισε η Ειρήνη Βαφειά με τρόμο. Καίνε τον Άγιο Κωνσταντίνο! Θεέ μου τι μεγάλο κακό!

Σε λίγο μίλησε ο Θανάσης Βαφειάς:

— Πρέπει να φύγουμε! Πρέπει να προσπαθήσουμε να φθάσουμε στο καρακόλι! Όλοι μαζί, χωρίς να χωρίσουμε. Ότι μας συμβεί, πρέπει να νάναι για όλους!

Ξαφνικά, ο Σιδεράς Βαφειάς, φώναξε μάλλον, παρά μίλησε:

— Τα χρυσαφικά! Δεν πήραμε τα χρυσαφικά!

— Σώπα, μη φωνάζεις! ψιθύρισε ο πατέρας του. Εδώ κινδυνεύει η ζωή μας, τα χρυσαφικά θα σκεφτούμε;

— Θα πάω να τα πάρω! Εσείς θα ξεκινήσετε για το καρακόλι και θάρθω να σας βρω εκεί. Θα πάω στο σπίτι, θα κάνω πως είμαι

διαδηλωτής και θα φθάσω στον τρίτο όροφο που είναι το μπαούλο, πριν απ' αυτούς!

Η Ειρήνη Βαφειά σταυροκοπήθηκε:

— Κύριε Ελέησον! Τρελάθηκες παιδάκι μου; Είσαι με τα καλά σου; Θέλεις να σκοτώσεις τον καρδιακό πατέρα σου;

Ήταν όμως αργά. Ο Σιδερός είχε βγει απ' την παράγκα και έτρεχε προς το σπίτι. Όλοι τους είχαν παραλύσει απ' την αγωνία, ανίκανοι να κάνουν κάτι.

Ο Νίκος, κάτω απ' το δένδρο, διέκρινε την σιλουέτα του Σιδερό στον κήπο και νόμισε πως οι διαδηλωτές άρχισαν να ψάχνουν στον κήπο. Η καρδιά του κλότσησε μες το στήθος του από φόβο και αγωνία. Σκέφτηκε κι αυτός πως το πιο ασφαλές καταφύγιο, κάτω απ' τις συνθήκες αυτές, ήταν το καρακόλι που απείχε λίγες εκατοντάδες μέτρα απ' το σημείο που βρισκόταν. Σηκώθηκε αργά-αργά και άρχισε να προχωράει προσεκτικά με το παιδί σφιγμένο στην αγκαλιά του, που λες και διαισθανόταν ένα αδιόρατο κίνδυνο, ήταν ασυνήθιστα ήρεμο.

Ο τεράστιος κήπος είχε δύο σημεία επικοινωνίας με τον εξωτερικό δρόμο. Το ένα ήταν η είσοδος για το εργοστάσιο, που έκλεινε το βράδυ. Το άλλο ένα μονοπάτι απ' τον κήπο που οδηγούσε στον κεντρικό δρόμο -ακριβώς πλάι στο καρακόλι. Ο Νίκος πήρε το γνώριμο μονοπάτι αργά και προσεκτικά. Το βλέμμα του έψαχνε ανήσυχο γι' ανθρώπινες σκιές μεσ' το σκοτάδι. Τ' αυτιά του τεντωμένα για ν' αντιληφθεί κάθε κοντινό κίνδυνο. Περπατούσε σιγανά κι αθόρυβα. Κάθε λίγο σταματούσε.

Προσπαθούσε να βεβαιωθεί πως δεν τον είχε αντιληφθεί κανείς. Τα λίγα μέτρα της διαδρομής του φάνηκαν ολόκληρα χιλιόμετρα. Σε λίγο βρέθηκε επιπέλους μπροστά στο Αστυνομικό Τμήμα. Ένας φρουρός έφραζε την είσοδο του.

— Πρέπει να δω τον Διοικητή, είναι μεγάλη ανάγκη! είπε στο φρουρό που παρακολουθούσε τα γεγονότα σαν θεατής πολεμικής ταινίας.

Ο φρουρός εργαζόταν από χρόνια στο ίδιο Αστυνομικό τμήμα. Γνώριζε το Νίκο Σούκα. Κοίταξε το μωρό στην αγκαλιά του και την αγωνία στο βλέμμα του.

— Μέσα στο γραφείο του είναι! είπε και κινήθηκε νωχελικά απελευθερώνοντας την είσοδο του Αστυνομικού Τμήματος.

Ο Νίκος Σούκας όρμησε μέσα και πλησίασε τον Διοικητή:

— Τη στιγμή αυτή σπάνε και καταστρέφουν τα σπίτια μας, η οικογένειά μου έχει σκορπίσει και δεν ξέρω που είναι! Τούτο το νήπιο κινδυνεύει και πρέπει να το προστατέψω! Σας παρακαλώ, σας ικετεύω, κρατήστε μας απόψε εδώ μέσα! Έξω κινδυνεύει η ζωή μας!

Ο Διοικητής τον κοίταξε μ' ένα φαινομενικά αδιάφορο τρόπο:

— Κι αν κλάψει το παιδί και προδοθούμε τι θα γίνει; Νομίζεις πως κι εγώ κινδυνεύω λιγότερο από σένα ή από τούτο το παιδί αν αποκαλυφθεί πως δίνω άσυλο σε Χριστιανούς; Ή μήπως θαρρείς πως με λίγους αστυνομικούς, μετρημένους στα δάχτυλα του ενός χεριού, μπορώ να προσφέρω καμιά βοήθεια;

— Το ξέρω κ. Διοικητά! Ξέρω επίσης πόσο άνθρωπος είστε! Εσείς στη θέση μου δεν θα ζητούσατε αυτό που σας ζητώ κι εγώ; Σας παρακαλώ λοιπόν βοηθήστε μας! Εμείς το ξέρετε, πάντα σας δείχνουμε την ευγνωμοσύνη μας!

Ο Διοικητής τον κοίταξε προσεκτικά. Ένα αδιόρατο χαμόγελο ζωγραφίστηκε στα χείλη του.

— Καλά! του είπε. Μείνε εδώ, αλλά αν κλάψει το παιδί θα φύγεις αμέσως!

Σχεδόν την ίδια ώρα ο Σιδερός Βαφειάς είχε καταφέρει, παίρνοντας ένα κοντάρι, χτυπώντας θεαματικά δεξιά και αριστερά και παριστάνοντας τον πιο έξαλλο διαδηλωτή, να φτάσει στον τρίτο όροφο του σπιτιού. Σπρώχνοντας όσους βρισκόταν μπροστά του έφθασε στο σημείο που ήταν κρυμμένα τα χρυσαφικά της οικογένειας. Μ' ένα επιδέξιο τρόπο,

που θα ζήλευε κι ο πιο πεπειραμένος διαρρήκτης, τα τύλιξε σ' ένα πανί και τάβαλε μεσ' το παντελόνι του.

Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που ανέβηκε στον τρίτο όροφο, κατέβηκε πάλι στο ισόγειο, πέταξε το κοντάρι και πλησίασε με τρόπο στην πόρτα του κήπου. Τότε ένας απ' τους διαδηλωτές τον αναγνώρισε:

— Πιάστε τον! Αυτός είναι γκισαούρης! φώναξε.

Ο Σιδερός προσπάθησε να βγει έξω από την πόρτα, αλλά τέσσερις Τούρκοι που βρισκόταν στο σημείο εκείνο ρίχτηκαν πάνω του ταυτοχρόνως. Άρχισαν να τον χτυπούν όπου έβρισκαν με τα χέρια, τα πόδια και τ' αντικείμενα που κρατούσε ο καθ' ένας.

Ο Σιδερός προσπάθησε απεγνωσμένα να εκμεταλλευτεί το στενό χώρο που δεν άφηνε πολλά περιθώρια ελιγμών σ' αυτούς που του επιτέθηκαν. Έσπρωξε δύο απ' αυτούς που είχαν πέσει πάνω του με όση δύναμη είχε. Στο λιγοστό κενό που δημιουργήθηκε, ξεχύθηκε στον κήπο.

Οι Τούρκοι άρχισαν να τον κυνηγούν βρίζοντας και φωνάζοντας. Ένας απ' αυτούς έτρεχε καλύτερα απ' όλους. Τον πλησίασε και με μια υπεράνθρωπη προσπάθεια έπεσε πάνω του παρασύροντάς τον στο έδαφος. Ο Σιδερός προσπάθησε να σηκωθεί όρθιος όταν έπεσαν πάνω του κι οι τρεις ακόμα Τούρκοι που τον κυνηγούσαν. Όλο μαζί, άρχισαν να τον χτυπούν με λύσσα. Λαχανιασμένοι καθώς ήταν απ' το τρέξιμο, άρχισαν να κουράζονται όταν ο Σιδερός κατάφερε, για μια δεύτερη φορά, να τους ξεφύγει τρέχοντας στην κατεύθυνση που οδηγούσε προς το Αστυνομικό Τμήμα.

Γνωρίζοντας τον κήπο σπιθαμή προς σπιθαμή και με τη βοήθεια του σκοταδιού κατάφερε να εξαφανιστεί. Όλο του το κορμί πονούσε σαν να τόχαν τρυπήσει χιλιάδες βελόνες. Απ' τα χείλη κι απ' τη μύτη του έτρεχε αίμα.

Οι τέσσερις διαδηλωτές τον έψαχναν φωνάζοντας σαν μανιασμένοι ταύροι. Το ένστικτο αυτοσυντήρησης τον έκανε να παραμείνει λίγα λεπτά ακίνητος σαν άγαλμα, κολλημένος στον κορμό ενός δέντρου.

Άκουγε τις φωνές και τα βήματα αυτών που τον κατεδίωκαν πολύ κοντά του. Σε λίγο έσκυψε και διπλώθηκε στα δύο. Άρχισε να σέρνεται αργά-αργά αποφεύγοντας να κάνει θόρυβο που θα ξεχώριζε.

Οι διώκτες του ακουγόταν τώρα πιο μακριά. Με μια υπεράνθρωπη προσπάθεια, πάντα έρποντας, πλησίασε προς την έξοδο του κήπου. Ξαφνικά ένοιωσε το αίμα να παγώνει στις φλέβες του. Στην έξοδο προς το караκόλι διέκρινε μερικές σιλουέτες που περπατούσαν αργά. Σκέφτηκε γεμάτος απελπισία πως οι διαδηλωτές θάχαν κλείσει και την έξοδο προς το караκόλι. Πως πήγαιναν να λεηλατήσουν χριστιανικά σπίτια σπάζοντας τις πίσω πόρτες από τον κήπο. Τότε συνειδητοποίησε πως οι τέσσερις σιλουέτες που βρισκόταν μπροστά του δεν ήταν παρά οι γονείς και τ' αδέρφια του.

Με όση δύναμη του είχε απομείνει σηκώθηκε και έτρεξε προς το μέρος τους. Μόλις οι δικοί του συνήλθαν απ' την έκπληξη, η μητέρα του σταυροκοπήθηκε:

— Δόξα σοι ο Θεός! Ήταν μεγάλη τρέλα αυτό που έκανες!

Λίγο αργότερα ολόκληρη η οικογένεια βρισκόταν στο Αστυνομικό Τμήμα, μαζί με πολλούς άλλους χριστιανούς γείτονες πουύχαν καταφύγει εκεί. Ο Τούρκος Διοικητής τους κράτησε μέχρι τα ξημερώματα της 7ης Σεπτεμβρίου 1955.

Το οργανωμένο σχέδιο της ολοκληρωτικής καταστροφής των περιουσιών των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης διήρκεσε 6 ώρες περίπου.

Στις 12 τα μεσάνυχτα και, αφού οι τέλεια οργανωμένες ομάδες είχαν σχεδόν ολοκληρώσει το έργο τους, η Τουρκική Κυβέρνηση ευαρεστήθηκε να κηρύξει Στρατιωτικό Νόμο σε μια Πόλη παραδομένη στις φλόγες. Το σχέδιο τους σημείωσε καταπληκτική επιτυχία. Το σύνολο σχεδόν των ελληνικών περιουσιών καταστράφηκε. Ο ελληνικός πληθυσμός τρομοκρατήθηκε. Οι απειλές για τη ζωή όσων είχαν επιβιώσει ήταν διάχυτες στην ατμόσφαιρα. Ο στόχος τους λαβώθηκε θανάσιμα. Ο Ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης δεν επρόκειτο να συνέλθει ποτέ από το χτύπημα της νύχτας αυτής. Σιγά-σιγά караβάνια

ολόκληρα από Έλληνες εγκατέλειπαν την Βασιλεύουσα για να εξασφαλίσουν τουλάχιστον τη ζωή τους.

Η φυγή των Ελλήνων από την Κωνσταντινούπολη πήρε διαστάσεις επιδημίας. Χωριά ολόκληρα, συνοικίες πυκνοκατοικημένες από Έλληνες άρχισαν να αραιώνουν. Οι εκκλησίες που πλημμύριζαν όχι μόνο στο εσωτερικό τους αλλά και σ' ολόκληρο τον αυλόγυρο, άρχισαν να ερημώνουν. Τα σχολεία βρέθηκαν σταδιακά χωρίς μαθητές και άρχισαν να κλείνουν το ένα μετά το άλλο.

Λίγο μετά τα Σεπτεμβριανά ο Τούρκος φοιτητής Οκτάϊ Εγκίν, που μετέφερε τη βόμβα στο Τουρκικό Προξενείο της Θεσσαλονίκης, συνελήφθη από την Ελληνική αστυνομία.

Όταν στις 15/ 6/ 1956 αφέθηκε ελεύθερος, διέφυγε στην Τουρκία όπου του έγινε υποδοχή Εθνικού Ήρωα. Η «σοβαρή» Τουρκική εφημερίδα «Τζουμχουριέτ» τον προσλαμβάνει για να μεταφράζει ειδήσεις και σχόλια του Ραδιοφωνικού Σταθμού των Αθηνών, ενώ αργότερα γίνεται Διευθυντής της Αστυνομίας στην Άγκυρα και Γενικός κυβερνήτης του Νέβσεχιρ. Όταν έγινε η δίκη του καταδικάστηκε σε φυλάκιση 3 ετών και 6 μηνών. Η Ελλάδα ζήτησε αμέσως την έκδοσή του για να εκτίσει την ποινή του αλλά, η Τουρκία αρνήθηκε να τον εκδώσει.

Τρεις μόλις μέρες μετά τα γεγονότα της 6ης Σεπτεμβρίου 1955 ο αρχηγός της Τουρκικής αντιπολίτευσης Ισμέτ Ινονού, δηλώνει με προκλητική σαφήνεια, στο κέντρο του Λαϊκού Κόμματος του οποίου ήταν αρχηγός:

«Είναι καλό που δεν αναμείχτηκε το κόμμα μας στα γεγονότα αυτά, όμως οι εκδηλώσεις αυτές ήταν πολύ καλά οργανωμένη εθνική ενέργεια και ωφέλιμη για να καθαρίσει η χώρα μας από το ελληνικό στοιχείο που είναι ένας βραχνάς».

Πέντε χρόνια αργότερα, όταν το στρατιωτικό πραξικόπημα ανέτρεψε την Κυβέρνηση του Αντνάν Μεντερές τον Μάιο του 1960, έστησε την Δίκη της Πλάτης (20/ 10/ 1960 - 5/1/ 1961), όπου ο Πρωθυπουργός Αντνάν Μεντερές και ο Υπουργός Εξωτερικών Φατίν Ρουστου Ζορλού

βρέθηκαν ένοχοι, μεταξύ άλλων και, για την οργάνωση και εκτέλεση των βανδαλισμών της 6ης Σεπτεμβρίου 1955.

Στο σκεπτικό της καταδικαστικής απόφασης αναφέρεται πως δεν κρίθηκαν ένοχοι για την οργάνωση και την εκτέλεση των βανδαλισμών αλλά γιατί εξαιτίας των γεγονότων προκάλεσαν ζημιά στην διεθνή εικόνα της Τουρκίας.

Το χωριό Γκέρζε της Μικράς Ασίας απ' το οποίο προερχόταν οι περισσότεροι Λαζοί επιδρομείς, λίγες βδομάδες μετά τα γεγονότα, καταστράφηκε τελείως από μεγάλη πυρκαγιά, ενώ δύο άλλα χωριά, που επίσης συμμετείχαν στην επιδρομή, ισοπεδώθηκαν κυριολεκτικά από ισχυρό σεισμό.

5

Ο ανάπηρος δάσκαλος κ. Κλεόπας

Το πρωί της 16ης Ιουλίου 1964 ο πατέρας μου απελάθηκε από την Τουρκία. Τις βδομάδες που μεσολάβησαν μέχρι τον Σεπτέμβρη περιμέναμε με αγωνία τα νέα που μας έστελνε.

«Έφτασα, είμαι καλά. Πήγα στο Παγκράτι και βρήκα την Μαρίτσα και τον Γιάννη. Ας είναι καλά οι άνθρωποι μου στάθηκαν απ' την πρώτη στιγμή. Η μοναχοκόρη τους, η Τζένη, είναι στην ηλικία της Αγγελικής, κι έτσι η Αγγέλου μας θα έχει μια φιλενάδα για παρέα μόλις έρθετε κοντά μου» έγραφε στο πρώτο του γράμμα.

«Βρήκα ένα μικρό διαμέρισμα στην οδό Κόνωνος, απέναντι απ' εκεί που κάθονται ο Γιάννης με την Μαρίτσα.

Είναι ένα όμορφο διώροφο σπίτι και η ιδιοκτήτριά του είναι δασκάλα που κατάγεται απ' την Μικρά Ασία. Είναι λίγο ακριβό, αλλά στην αρχή θα 'χουμε μόνο το ενοίκιο. Δε χρειάζονται τώρα έπιπλα και πολυτέλειες. Θα σας ειδοποιήσω μόλις είμαι έτοιμος. Να προσέχετε όλοι σας. Τα μάτια σας δεκατέσσερα», μας έγραφε αργότερα.

Ρουφούσαμε με λαχτάρα τα λιτά και λιγόλογα γράμματα. Μετράγαμε τις μέρες μέχρι να πάρουμε ειδοποίηση για να ξεκινήσουμε.

Γύρω μας ο ξεσηκωμός της φυγής. Οικογενειακοί γνωστοί, παιδικοί φίλοι σκορπούσανε στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Ο Κυριάκος και η

Άννα φίλοι στενοί των γονιών μου, μαζί με τα δύο τους κορίτσια, την Ευθαλία και την Ευαγγελία, θα φεύγανε για το Βανκούβερ του Καναδά. Τι κλάμα έκανε, τι στεναχώρια πήρε η αδελφή μου που έχανε την καλύτερή της φίλη, την Ευθαλία!

Άλλοι πάλι γνωστοί ετοιμαζόταν για την Αυστραλία. Οι περισσότεροι βέβαια για την Ελλάδα, που ήταν ο πιο φυσιολογικός και φιλόξενος προορισμός.

Όπως ο συμμαθητής μου στο Γυμνάσιο Γιώργος Βακαδήμας, που θάφευγε κι αυτός για την Αθήνα μαζί με τους γονείς του. Όλοι τους είχαν την Τουρκική Υπηκοότητα και οι Τούρκοι εφάρμοζαν για τις περιπτώσεις αυτές ένα πιο «έμμεσο» τρόπο ξεριζωμού: Τον εξαναγκασμό σε φυγή αφού δημιουργούσαν αφόρητες συνθήκες πίεσεων, τρομοκρατίας, ανελευθερίας και απειλών μέσα σ' ένα κλίμα έντονου ρατσισμού.

Έτσι και η οικογένεια Βακαδήμα φοβότανε να μείνει στην Τουρκία και είχαν αποφασίσει, όπως χιλιάδες άλλοι «εξαναγκασθέντες» Έλληνες της Κωνσταντινούπολης να εγκαταλείψουν για πάντα τις πατρικές τους εστίες. Θυμάμαι πως όταν αποχαιρέτησα το φίλο μου το Γιώργο Βακαδήμα δεν είχα στεναχωρηθεί -αντίθετα, είχα πετάξει απ' τη χαρά μου, γιατί έμαθα πως σε λίγες βδομάδες θα'ρχόταν κι αυτός στην Αθήνα. Με τα λίγα που ήξερα για την Αθήνα του πρότεινα ραντεβού στις 15 Δεκεμβρίου, στις 5 το απόγευμα, στο Ζάππειο. Που να 'ξερα πως το Ζάππειο είναι μια ολόκληρη περιοχή που χρειάζεται μισή μέρα να τη γυρίσεις!

Η τελευταία πράξη του Τουρκικού σχεδίου για τον πλήρη αφελληνισμό της Κωνσταντινούπολης βρισκόταν, το 1964, σε πλήρη εξέλιξη. Εκατοντάδες Ελληνικά σπίτια βρισκόταν στην αναστάτωση της διάλυσης.

Έτσι ακριβώς και το δικό μας σπίτι βρισκόταν άνω κάτω. Μετά τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου 1955, είχαμε μετακομίσει σε ένα διώροφο σπίτι στο «Κορδέλα σοκάκ» κοντά στο Ταρλά-μπασί. Στο ισόγειο μέναμε εμείς και είχαμε και τη χρήση ενός μεγάλου υπογείου. Στον επάνω όροφο έμενε ο κύριος Κλεόπας με την αδελφή του.

Δάσκαλος που αρρώστησε και βρέθηκε σε μία αναπηρική καρέκλα πάνω από δύο δεκαετίες. Το σπίτι ήταν ελληνικής ιδιοκτησίας κάποιου Ιωαννίδη.

Στο σπίτι αυτό, που ήταν άνω κάτω, η μητέρα μου προσπαθούσε να ξεχωρίσει αυτά που έπρεπε οπωσδήποτε να πάρουμε μαζί μας. Ρουχισμός, σεντόνια, καμιά κουβέρτα. Υπήρχαν φυσικά πράγματα που δεν μπορούσαμε να πάρουμε μαζί μας, γιατί είχαν δεσμευτεί.

Υπήρχαν και πράγματα που δε θα μας άφηναν να τα πάρουμε μαζί μας. Αυτά συγκεντρώθηκαν προσεκτικά και παραδόθηκαν στην Εκκλησία. Κάποιος Χριστιανός θα τα είχε σίγουρα ανάγκη.

Η μητέρα μου συγκεντρώνει σε ένα μεγάλο μπαούλο τα απολύτως απαραίτητα εκείνα είδη που ήθελε να πάρουμε μαζί. Κομμάτι - κομμάτι γέμιζε το μπαούλο.

— Να δούμε κι απ' αυτά τι θα μας αφήσουν να πάρουμε τούτα τα ανθρωπόμορφα κτήνη! έλεγε η μητέρα μου.

Πράγματι οι Νεότουρκοι, αφού δέσμευαν την κινητή και ακίνητη περιουσία των θυμάτων τους, έκαναν και μία τελευταία, πανηγυρική λεηλασία σε όσα είχαν απομείνει σ' αυτούς που έδιωχναν.

Ήταν γνωστό σ' όσους εγκατέλειπαν τις εστίες τους πως στα Τελωνεία γινόταν η τελευταία πράξη της λεηλασίας, την οποία άλλωστε έζησα κι εγώ.

Τελείωνε πια ο Αύγουστος του 1964, όταν πήραμε το τελευταίο γράμμα από τον πατέρα μου.

«Εγώ είμαι σχεδόν έτοιμος να σας υποδεχτώ. Νοίκιασα τελικά το μικρό διαμέρισμα που σας έγραφα στο προηγούμενο γράμμα μου. Η ζωή είναι δύσκολη εδώ στην Αθήνα.

Τα χρήματα βγαίνουν πιο δύσκολα, αλλά ο Θεός είναι μεγάλος. Όποιος δεν φοβάται την δουλειά δεν χάνεται ποτέ. Δουλεύω μεροκάματα σε ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις σε οικοδομές. Θα μου πείτε βέβαια από

Δήμαρχος, κλητήρας. Δεν τά 'παμε όμως; Η δουλειά δεν είναι ντροπή. Γνώρισα και την οικογένεια του Σιδερή και της Ευαγγελίας.

Έχουμε τρία παιδιά και το μεγαλύτερο είναι κορίτσι, η Ευγενία, στην ηλικία της Αγγελούς μας. Θα έχει συντροφιά λοιπόν και δεν πρέπει να κλαίει, όπως μαθαίνω. Να είστε έτοιμοι μόλις κλείσω τα εισιτήρια σας, στο πρακτορείο εδώ στην Αθήνα, θα σας ειδοποιήσουν να ξεκινήσετε. Να προσέχετε όλοι σας! Καλή αντάμωση!»

Ήμασταν σε μια διαρκή αναστάτωση περιμένοντας τη μέρα που θα ξεκινήσουμε.

Ο θυρωρός της πλαϊνής πολυκατοικίας από τα μέσα Αυγούστου κάθε δυο-τρεις μέρες χτυπούσε την πόρτα μας και ρωτούσε πότε θα φύγουμε. Μας έλεγε ότι «αγόρασε» το σπίτι και ότι ήθελε να μετακομίσει αμέσως. Ο άνθρωπος αυτός ήταν πάντα ευγενικός και χαμογελαστός απέναντι μας. Μέχρι την ημέρα που έμαθε ότι θ' απελαθεί ο πατέρας μου. Από τότε ήταν που άρχισε να μας παρακολουθεί με το μάτι του αρπακτικού που ανυπομονεί να καταβροχθίσει τη λεία του.

Δεν τολμούσαμε να ρωτήσουμε πότε και πώς αγόρασε το σπίτι. Η μητέρα μου του επαναλάμβανε συνεχώς πως από στιγμή σε στιγμή περιμένουμε ειδοποίηση για να ξεκινήσουμε.

Έφευγε για να ξαναγυρίσει την επομένη ή το πολύ την μεθεπόμενη. Φοβόμασταν μήπως και μας συμβεί κανένα κακό τις τελευταίες μέρες.

Το απόγευμα της μέρας που πήραμε το τελευταίο γράμμα του πατέρα μου, ο κύριος Κλεόπας, ο ανάπηρος δάσκαλος του επάνω ορόφου, ζήτησε να μιλήσει σε μένα και στην αδελφή μου. Ήταν κάτι που δεν έπρεπε να του αρνηθούμε.

Το σκαμμένο του πρόσωπο και το επιβλητικό του παρουσιαστικό μας προκαλούσε πάντα φόβο. Μέσα του όμως έκρυβε μια ευαίσθητη καρδιά.

Η αδελφή μου, βουτηγμένη στη μελαγχολία και την αβεβαιότητα δεν είχε κουράγιο ούτε να κουνηθεί. Έτσι ανέβηκα μόνο εγώ. Η αδελφή του, η

δεσποινίς Αλεξάνδρα, που είχε αφιερώσει τη ζωή της στον ανάπηρο, με υποδέχτηκε λυπημένη:

— Τί θα κάνουμε τώρα εμείς χωρίς τη ζωντάνια σας, χωρίς τις γεμάτες ζωή φωνές σας; με ρώτησε και με οδήγησε στο δωμάτιο που βρισκόταν ο κύριος Κλεόπας.

Καθισμένος πάνω στην αναπηρική καρέκλα στο σημείο που ο τοίχος έκανε ένα εξόγκωμα προς το δρόμο, μπροστά στο παράθυρο, που προσέφερε απλόχερα μια ωραία θέα σ' όλο το δρόμο, ο κύριος Κλεόπας έκανε μια κίνηση με το χέρι του δείχνοντας τον καναπέ.

— Κάθισε! Κάθισε! μου είπε.

Η φωνή του ήταν τρανταχτή λες κι έβγαινε με δύναμη απ' τα σωθικά του, παρά τα 70 του χρόνια.

— Θέλω αγαπητό μου παιδί, πριν φύγεις για την Ελλάδα, να σου πω μερικά πράγματα που δεν μπορούν να στα διδάξουν στα σχολεία ούτε να στα πουν χωρίς να κινδυνέψει η ζωή τους. Κρίμα που δεν είναι και η αδελφή σου να τ' ακούσει, αλλά όταν φθάσετε στην Ελλάδα, πρέπει να της τα πεις εσύ.

Η αδελφή του μας έφερε γλυκό του κουταλιού με δύο ποτήρια νερό. Το δωμάτιο ήταν μικρό, με ένα τραπέζι για τέσσερα άτομα, ένα καναπέ και μερικές καρέκλες. Το πάτωμα στόλιζε ένα μεγάλο χαλί και στους τοίχους ήταν κρεμασμένες πολλές φωτογραφίες μέσα σε κάδρα.

— Οι Τούρκοι, αγαπητό μου παιδί, είναι ένας βάρβαρος λαός. Όπως ένα άγριο θηρίο, ένα αρπακτικό πουλί κομματιάζει το θύμα του, μόλις το συλλάβει, έτσι κι ο Τούρκος έχει την αγριότητα και την σκληρότητα ενός θηρίου της ζούγκλας. Έχει ένα ανικανοποίητο πόθο για αρπαγή, ένα ασίγαστο πάθος για λεηλασία. Αυτή είναι η φύση του Τούρκου, από τότε υπάρχει, όσο θα υπάρχει.

Οι Τούρκοι κατάγονται από τις Νομαδικές φυλές των Μογγόλων και των Κινέζων. Όταν μετακινήθηκαν δυτικά, ένα κομμάτι αυτών των φυλών εξισλαμίστηκε. Η ψυχολογία τους όμως παρέμεινε πάντοτε εκείνη του

αρπακτικού. Οι Νομαδικές αυτές φυλές το 1037 μ.Χ έστησαν τη δική τους Αυτοκρατορία και επεκτάθηκαν μάλιστα στο Ιράκ, τη Συρία και μέχρι την Παλαιστίνη. Ένα μέρος από αυτούς εδραιώθηκε στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας δημιουργώντας ένα σουλτανάτο με έδρα το Ικόνιο. Απ' αυτούς ακριβώς τους Νομάδες προήλθαν οι Οθωμανοί Τούρκοι. Από το 1300 έως το 1600, στα 300 αυτά χρόνια στήθηκε η Οθωμανική Αυτοκρατορία με όπλα τη βία, το αίμα και την καταστροφή. Ο προφήτης Μωάμεθ είχε πει ότι όταν ο Τούρκος πεινάει ασχολείται με την κλοπή και την αρπαγή.

Οι Τούρκοι, αφού εξισλαμίστηκαν, υπέταξαν τους Άραβες και έκαναν τεράστια ζημιά στην Ισλαμική θρησκεία. Την νόθευσαν και την απομάκρυναν απ' τα βασικά χαρακτηριστικά της που ήταν πνευματικά και όχι υλικά. Κατέστρεψαν την παλαιότερη και πιο αξιόλογη πηγή του Ισλαμισμού, τη βιβλιοθήκη της Βαγδάτης. Κακοποίησαν οικτρά τη θρησκεία του Ισλάμ και έγιναν αιτία να ανακοπεί η εξέλιξή της στις μάζες του Αραβικού πληθυσμού πάνω στις γνήσιες βάσεις της.

Ο Αι Mukaffa, η κατ' εξοχήν πνευματική προσωπικότητα ολόκληρου του Ισλάμ, που έζησε τον όγδοο αιώνα, γράφει για τους Τούρκους πως αυτοί γεννήθηκαν μόνο και μόνο για να επιτίθενται σαν τα άγρια ζώα εναντίον κάθε λαού και έθνους για ν' αρπάξουν και να επιβιώσουν.

Ο πιο διάσημος ποιητής και συγγραφέας του Ισλάμ, ο Saadi, 160 ολόκληρα χρόνια πριν ο Μεχμέτ ο Πορθητής σκλαβώσει την Κωνσταντινούπολη, έγραφε πως οι Τούρκοι είναι μια φυλή αιμοδιψής, με χαρακτηριστικά λύκου που σκορπάει τρόμο.

Στα 300 αυτά χρόνια που οι Οθωμανοί Τούρκοι έστησαν την Οθωμανική αυτοκρατορία, όλοι οι πληθυσμοί που ζούσαν κάτω απ' την εξουσία τους βυθίστηκαν στο σκοτάδι.

Τότε ήταν που οι Τούρκοι για να εξισλαμίσουν τους πληθυσμούς που ζούσαν στους τόπους που κατακτούσαν και για να δημιουργήσουν ένα σώμα αφοσιωμένων φρουρών του εκάστοτε Σουλτάνου, εφάρμοσαν το φρικτό σύστημα του παιδομαζέματος των «άπιστων» νέων.

Το σύστημα αυτό δεν ήταν τίποτα άλλο από την βίαιη στρατολογία νέων του Χριστιανισμού, που υποβάλλονταν σε μια σκληρή θρησκευτική και στρατιωτική εκπαίδευση το τέλος της οποίας ήταν η δημιουργία ανθρώπων με μεγάλο θρησκευτικό φανατισμό, πειθαρχία και τυφλή υποταγή στους ανωτέρους.

Τα παιδιά που αποσπούσαν βίαια οι Τούρκοι απ' τους γονείς τους ήταν κυρίως ηλικίας 6-14 ετών.

Το 1601 ο Σουλτάνος Μεχμέτ ο τρίτος, σε φερμάνι που έστειλε στους Διοικητές του σώματος των γενιτσάρων περιγράφει τον τρόπο στρατολογίας των «αρτιμελών, καλλίμορφων και κατάλληλων για πόλεμο νέων των άπιστων». Και δεν παραλείπει να τονίσει στο φερμάνι αυτό ότι, αν οι γονείς των άπιστων νέων αντισταθούν στην παράδοση των παιδιών τους στους γενίτσαρους, έπρεπε να απαγχονιστούν αμέσως και τα πτώματά τους να κρεμαστούν στην πόρτα του σπιτιού τους.

Η βαρβαρότητα των Τούρκων δεν οφείλεται μόνο στην έλλειψη πολιτισμού. Είναι στην άξεστη φύση τους. Και δεν εκδηλώνεται μόνο στους λαούς που με τη βία εξουσιάζουν. Εκδηλώνεται και στις μεταξύ τους σχέσεις. Ο Σουλτάνος Μουράτ μόλις ανέβηκε στο θρόνο απαγχόνισε τους 5 αδελφούς του. Ο Σουλτάνος Μεχμέτ ο τρίτος για ν' ανέβει στο θρόνο φρόντισε πρώτα να στραγγαλίσει τα 19 αδέλφια του. Και ο Σουλτάνος Μουράτ ο τέταρτος είχε την συνήθεια να δολοφονεί υπηκόους του για διασκέδαση. Υπολογίζεται ότι σκότωσε 20.000 άτομα στα 16 χρόνια που έμεινε στο θρόνο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Την εποχή της ακμής του Ελληνισμού πριν απ' τον ενδέκατο αιώνα, οι χριστιανικοί πληθυσμοί της Μικρασιατικής πατρίδας ξεπερνούσαν τα 30.000.000 άτομα.

Επί 600 ολόκληρα χρόνια οι Τούρκοι λειτούργησαν τη μοναδική τέχνη που τους προίκισε η φύση: την καταστροφή και την αρπαγή.

Γ

Όταν δε η Ελλάδα κατάφερε, μετά την επανάσταση του 1821, να στήσει το Ελεύθερο Ελληνικό Κράτος και να αποτινάξει τον Τουρκικό ζυγό σε ένα μικρό μόνο μέρος των εδαφών της, αφυπνίστηκε πάλι η Τουρκική βουλιμία και συνειδητοποίησε ότι δεν μπορούσε να κρατηθεί επ' άπειρον στα εδάφη που υπέταξε, χωρίς να εξολοθρεύσει τελείως τους κατοίκους ή χωρίς να τους εκτουρκίσει.

Έτσι εντάθηκαν για μια ακόμα φορά οι διωγμοί, οι σφαγές, ο βίαιος εξισλαμισμός και τα ανθρωποπάζαρα με λάφυρα τις πιο όμορφες κοπέλες του Ελληνισμού.

Η ιστορία αυτή, αγαπητό μου παιδί, επαναλήφθηκε δυστυχώς και ολόκληρο τον αιώνα που ζούμε.

Το 1895 ο Σουλτάνος Χαμίτ άρχισε από την Κωνσταντινούπολη τις σφαγές των Αρμενίων. Όπως μου έλεγαν οι γονείς μου, την εποχή εκείνη γινόταν πολύ φοβερά πράγματα. Οι Τούρκοι σφάζανε τους Αρμένιους, όπου τους βρίσκανε, μέσα στους δρόμους. Αφορμή ήταν η φήμη ότι δήθεν οι Αρμένιοι συνωμοτούσαν για να σκοτώσουν τον Σουλτάνο Χαμίτ.

Την εποχή εκείνη στήθηκε και η Γερμανοτουρκική συμμαχία με την επίσκεψη του Κάιζερ, που οδήγησε αργότερα την Τουρκία στο πλευρό των Γερμανών στον Πρώτο παγκόσμιο Πόλεμο.

Στο μεταξύ από το 1889 άρχισε να δημιουργείται ο πυρήνας των Νεοτούρκων με το κίνημα που ονόμασαν «Ένωση και Πρόοδος» και υποσχόταν Ελευθερία, Ισότητα και Δικαιοσύνη.

Το διεφθαρμένο καθεστώς του Σουλτάνου Χαμίτ για να μη χάσει τα πάντα μπροστά στην ανερχόμενη δύναμη των Νεοτούρκων δέχτηκε να κάνει ορισμένες παραχωρήσεις και στις 24 Ιουλίου 1908 υπέγραψε φερμάνι για την αναθεώρηση του Συντάγματος. Έγιναν εκλογές για την ανάδειξη Οθωμανικής Βουλής και παρά την τρομοκρατία η Ελληνική παρουσία στην Οθωμανική Βουλή ήταν ιδιαίτερα ισχυρή. Από τις 288 έδρες της Βουλής εκείνης τις 26 τις κατέλαβαν Έλληνες.

Ο Σουλτάνος Αμππούλ Χαμίτ όμως δεν έβλεπε με καθόλου καλό μάτι τον περιορισμό των «ελέω Θεού» εξουσιών του και επιχείρησε αντεπανάσταση στις 13 Απριλίου 1909. Απέτυχε και έχασε το κεφάλι του, αφού οι Νεότουρκοι τον εκτέλεσαν βάζοντας τον Σουλτάνο μαριονέτα Μεχμέτ τον Ε' ως αρχηγό του Οθωμανικού Κράτους.

Στην αρχή οι ιδέες της Ελευθερίας, της Ισότητας και της Δικαιοσύνης που διακήρυσσαν οι Νεότουρκοι έδωσαν πολλές ελπίδες στα εκατομμύρια των μη Τούρκων κατοίκων που ζούσαν κάτω από τον ζυγό των Οθωμανών. Το γεγονός μάλιστα ότι πολλά από τα γνωστά στελέχη του κινήματος «Ένωση και Πρόοδος» εμπνεόταν απ' τα ιδανικά της Γαλλικής Επανάστασης ενίσχυσε τις ελπίδες αυτές.

Άδικα όμως. Πολύ γρήγορα μέσα στις τάξεις των Νεότουρκων επικράτησαν τα πιο ακραία, τα πιο φανατισμένα, τα πιο σοβινιστικά στοιχεία επικεφαλής των οποίων τέθηκαν ο Μεχμέτ Τααλάτ Πασάς, ο Ενβέρ Πασάς, ο Τζεβίτ Πασάς και ο Τζεμάλ Πασάς.

Μόλις οι Νεότουρκοι σταθεροποίησαν την εξουσία τους σκέφτηκαν πως, αν εφάρμοζαν τις ιδέες που είχαν διακηρύξει οι φιλελεύθεροι Νεότουρκοι όλοι όσοι ζούσαν κάτω από τον Τουρκικό ζυγό, θα αναπτύσσονταν, θα αποκτούσαν οικονομική ισχύ και αργά ή γρήγορα θα ζητούσαν την αυτοδιάθεσή τους. Γι' αυτόν τον λόγο αποφάσισαν να λύσουν το πρόβλημα αυτό με το μόνο τρόπο που γνωρίζουν οι Τούρκοι: Τον βίαιο εξισλαμισμό ή το θάνατο. Οι Τούρκοι ειδικεύονται άλλωστε, αιώνες ολόκληρους, στο θάνατο αμάχων κυρίως πληθυσμών. Έτσι ο Μεχμέτ Τααλάτ Πασάς, στις 10 Αυγού-στου 1910, έκανε δημόσια γνωστές τις αποφάσεις αυτές των Νεότουρκων, που εφαρμόστηκαν πιστά μέχρι και σήμερα και θα εφαρμόζονται πιστά, όποτε τους δίνεται η ευκαιρία και τα επόμενα 100 ή 1000 χρόνια.

Η καινούρια αρχή του σχεδίου εξόντωσης όλων των μη Τούρκων ξεκίνησε με την σχεδόν μαζική εξαφάνιση και δολοφονία των πιο σημαντικών προσωπικοτήτων των Χριστιανικών κοινοτήτων. Στις 11 Οκτωβρίου 1911 δολοφονήθηκε ο Επίσκοπος Γρεβενών Αιμιλιανός.

Όλα αυτά αποτέλεσαν τη βασική αιτία του Βαλκανικού Πολέμου, που ξέσπασε ένα χρόνο αργότερα. Ο πόλεμος αυτός έδωσε την ευκαιρία στους Νεότουρκους να εξολοθρεύουν συστηματικά άμαχο πληθυσμό σε εφαρμογή του σχεδίου τους.

Μετά τη λήξη του Βαλκανικού Πολέμου οι ηττημένοι Τούρκοι συνέχισαν την εφαρμογή της βάρβαρης στρατηγικής τους.

Στις 14 Μαΐου 1914 ο Μεχμέτ Τααλάτ Πασάς στέλνει εμπιστευτικά τηλεγραφήματα σε όλους τους πολιτικούς και στρατιωτικούς Διοικητές της Τουρκίας.

Το κείμενο ενός από τα τηλεγραφήματα αυτά που απευθυνόταν στον διοικητή της Σμύρνης Ραχμί Μπέη, δημοσίευσε η Γαλλική εφημερίδα «Le Temps», δυο χρόνια αργότερα, στις 29/ 7/ 1916. Το τηλεγράφημα αυτό έγραφε:

«Προς τον Διοικητή της Σμύρνης Ραχμί Μπέη.

Οι Έλληνες Οθωμανοί στην περιοχή είναι πλειοψηφία, πράγμα που μπορεί να αποδειχτεί επικίνδυνο. Γενικότερα όμως όσοι ζουν κατά μήκος των Μικρασιατικών παραλίων, συμπεριλαμβανομένου και του βιλαετιού σας, πρέπει να εξαναγκαστούν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να σπρωχθούν στο Ερζερούμ, στο Ερζιντζάν ή αλλού. Αυτό είναι απόλυτα αναγκαίο για πολιτικούς και στρατιωτικούς λόγους.

Εάν αρνηθούν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους, τότε να δώσετε οδηγίες στ' αδέρφια μας τους Μουσουλμάνους να τους εξαναγκάσουν χρησιμοποιώντας κάθε μέσο θεμιτό ή αθέμιτο.

Επίσης πρέπει οι Έλληνες να υποχρεωθούν να υπογράψουν δήλωση ότι φεύγουν οικειοθελώς και ότι αφήνουν ελεύθερα τα σπίτια τους με τη θέληση τους. Αυτό είναι απόλυτα αναγκαίο, για να αποφύγουμε πολιτικά προβλήματα στο μέλλον».

Υπογραφή: Μεχμέτ Τααλάτ, Υπουργός των Εσωτερικών, Χιλμί, Διευθυντής του Υπουργείου Εσωτερικών και Αλή Ριζά, Προϊστάμενος στην Αλληλογραφία.

Ο κύριος Κλεόπας σταμάτησε για λίγο και ήπια μερικές γουλιές νερό. Τα μάτια μου ορθάνοικτα και το μυαλό μου σφουγγάρι ρουφούσε κάθε του λέξη.

— Όπως βλέπεις αγαπητό μου παιδί και όπως θα διαπιστώσεις και μόνος σου όταν μεγαλώσεις λίγο ακόμα και διαβάσεις προσεκτικά όλα τα γεγονότα που έγραψε η Ιστορία, οι Τούρκοι ήταν, είναι και θα είναι πάντοτε ένας βάρβαρος αρπακτικός λαός, που συνέχεια θα ζητάει νέες εδαφικές κατακτήσεις. Οι Τούρκοι γνωρίζουν μόνο να καταστρέφουν.

Επειδή δεν δημιούργησαν ποτέ κανενός είδους πολιτισμό, δε θέλουν να υπάρχει κανένας πολιτισμός. Έτσι, απ' όπου πέρασαν στην βουτηγμένη στο αίμα ιστορία τους, ποτέ μα ποτέ δε σεβάστηκαν κανένα πολιτισμό. Παντού κατάστρεφαν, λεηλατούσαν, έκαιγαν. Τα ίδια έκαναν πάντοτε, τα ίδια κάνουν τώρα, τα ίδια θα κάνουν και στο μέλλον όσο υπάρχει Τουρκία. Γιατί οι Τούρκοι ποτέ δεν είχαν κανενός είδους ενδιαφέρον για ειρηνικές τέχνες. Το μόνο που τους ενδιέφερε πάντοτε είναι οι αρπαγές και οι κατακτήσεις. Αμέσως μόλις έφθασαν τα τηλεγραφήματα του Μεχμέτ Τααλάτ άρχισε το μακάβριο έργο των Νεότουρκων. Σε λίγους μήνες, τον Ιούλιο του 1914, ξέσπασε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος. Ευκαιρία για την Τουρκία που δημιουργεί τα «Αναγκαστικά Τάγματα Εργασίας». Τα Τάγματα αυτά εξολόθρευσαν πάνω από 400.000 Έλληνες. Το Νοέμβριο του 1914 η Τουρκία μπαίνει στον πόλεμο στο πλευρό των Γερμανών. Ταυτόχρονα εκκαθαρίζει με τις πιο απάνθρωπες μεθόδους τον Ελληνισμό της Ανατολικής Θράκης. Χιλιάδες οικογένειες εκδιώκονται από τα σπίτια τους και σκορπούν σε δεκάδες κατευθύνσεις. Μέχρι τον Μάρτιο του 1915, δηλαδή 10 μήνες μετά το τηλεγράφημα του Μεχμέτ Τααλάτ 180 Ελληνικά χωριά ερημώθηκαν και 320 καταστράφηκαν στις περιοχές που οι Τούρκοι θεωρούσαν ευαίσθητες.

Και έρχεται ξανά η σειρά των Αρμενίων. Το καθεστώς του Αμπτούλ Χαμίτ έσφαξε 300.000 Αρμενίους. Ήταν όμως πολύ περισσότεροι. Οι Νεότουρκοι που διακήρυσσαν τις ιδέες της ελευθερίας, της ισότητας και της δικαιοσύνης, κάτι έπρεπε να κάνουν. Και έκαναν. Στις 16 Σεπτεμβρίου 1915 ένα τηλεγράφημα υπογεγραμμένο από τον αρχηγό των Νεότουρκων, το ανθρωπόμορφο τέρας Μεχμέτ Τααλάτ, έγραφε:

«Προς τον Περιφερειακό Διοικητή Χαλεπίου (Halap) Σας πληροφορούμε ότι η Κυβέρνηση αποφάσισε την ολοκληρωτική εξολόθρευση του Αρμενικού πληθυσμού που ζει στην Τουρκία. Όποιος έχει αντίθετη γνώμη δεν αποτελεί πλέον μέλος της Κρατικής Διοίκησης. Πρέπει να δοθεί ένα τέλος στην ύπαρξή τους χωρίς κανένα οίκτο για τις γυναίκες, τα παιδιά ή τα ανίσχυρα πρόσωπα ανεξάρτητα αν θεωρείται φρικτή αυτή η εξολόθρευση. Υπουργός Εσωτερικών Τααλάτ Μπέης».

Ακολούθησε η μεγαλύτερη εν ψυχρώ γενοκτονία στην ιστορία της ανθρωπότητας. Μέσα σε λίγους μήνες δολοφονήθηκαν χωρίς οίκτο, όπως διέταξε ο Τααλάτ, 1.500.000 ψυχές Αρμενίων από χέρια Τούρκων.

Στην αιματοβαμμένη ιστορία τους οι Νεότουρκοι ξεπέρασαν τον εαυτό τους στην περίπτωση αυτή. 1.500.000 ψυχές σφάχτηκαν από τους πιο απάνθρωπους χασάπηδες του σύγχρονου κόσμου που κατέκτησαν δικαιωματικά τον αιώνιο τίτλο του πιο βάρβαρου λαού.

Ο Πρωθυπουργός της Γαλλίας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο Γεώργιος Κλεμανσώ, μπροστά στην ασύλληπτη έκταση της γενοκτονίας αυτής, είπε πως η Παγκόσμια ιστορία δεν έχει άλλο παράδειγμα τόσο απεχθών εγκλημάτων.

Ο κύριος Κλεόπας σταμάτησε πάλι, φανερά συγκινημένος, και ήπιε μερικές βουλιές νερό ακόμα, πριν συνεχίσει.

— Το 1916 και το 1917 η Τουρκία συνέχιζε συστηματικά την εξόντωση των μη μουσουλμανικών πληθυσμών. Το τέλος όμως του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκει την Τουρκία στο πλευρό των ηττημένων. Η Τουρκία κυριολεκτικά διαλύεται. Στις 4 Ιουνίου 1918 με τη συνθήκη του Μπατούμ, η Τουρκία αναγνωρίζει την ανεξαρτησία της Αρμενίας.

Με την ήττα της Τουρκίας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο συμμαχικός στόλος πέρασε τα Δαρδανέλια. Επικεφαλής το Ελληνικό πολεμικό «Αβέρωφ». Το παραλήρημα ενθουσιασμού από τους κατοίκους της Πόλης εκείνη τη μέρα, είναι κάτι το απερίγραπτο. Όλοι στο Πέρα και στα παράλια του Βοσπόρου ύψωσαν ελληνικές σημαίες.

Πολλοί με βάρκες πλησίαζαν και φιλούσαν τα σίδερα του πολεμικού «Αβέρωφ». Όλη τη νύχτα ο κόσμος πανηγύριζε και έζησε μεγάλες στιγμές.

Πολλοί άρχισαν να λένε πώς ήρθε η ώρα να εκπληρωθούν οι θρύλοι του Μαρμαρωμένου Βασιλιά και της Κόκκινης Μηλιάς.

Το πρόσωπο του κυρίου Κλεόππα πήρε ένα λυπημένο ύφος νοσταλγίας.

— Τι λένε οι θρύλοι αυτοί κύριε Κλεόππα; ρώτησα.

— Από το 1071, αγαπητό μου παιδί, που οι Σελτσούκοι κέρδισαν τη μάχη του Μαντζικέρτ της Μικράς Ασίας και άρχισε η αντίστροφη μέτρηση για την διάλυση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, ο ελληνισμός της Μικράς Ασίας δημιούργησε, με το αλάθητο ένστικτο ενός λαού που έβλεπε την επερχόμενη συμφορά, το μύθο της Κόκκινης Μηλιάς. Σύμφωνα με το μύθο, οι Τούρκοι αφού θα πολιορκούσαν με κάθε μέσο την Κωνσταντινούπολη, θα νικούσαν την άμυνα των υπερασπιστών της και θα άρχιζαν να την κυριεύουν.

Τη στιγμή ακριβώς εκείνη με θεική παρέμβαση οι κατακτητές θα τρέπονταν σε φυγή και θα καταδιώκονταν μέχρι το Μονοδένδρι, δηλαδή την Κόκκινη Μηλιά.

Αργότερα, όταν έγινε η άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453, ο τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, χάθηκε κάτω από μυστηριώδεις συνθήκες. Πολλοί έλεγαν πως πέθανε στη μάχη κοντά στην Πύλη του Αγίου Ρωμανού και ο σουλτάνος έβαλε να ψάξουν στους σωρούς των πτωμάτων χωρίς όμως αποτέλεσμα. Το πτώμα του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου δε βρέθηκε ποτέ και ετάφη ένα ακέφαλο πτώμα, που θεωρήθηκε πως ήταν ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, επειδή στα πόδια του είχε πέδιλα με ζωγραφισμένους χρυσούς αετούς που ήταν συνήθεια αυτοκρατορική.

Όλα αυτά δημιούργησαν το μύθο του μαρμαρωμένου Βασιλιά, σύμφωνα με τον οποίο ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος δεν σκοτώθηκε στην μάχη αλλά μαρμαρώθηκε και βρίσκεται στην Κλειστή Πύλη της Αγίας Σοφίας μέχρι τη μέρα που άγγελος Κυρίου θα τον ζωντανέψει και θα του

παραδώσει το σπαθί του ώστε να εκδιώξει τους κατακτητές Τούρκους μέχρι την Κόκκινη Μηλιά.

Ακόμα και σήμερα, αγαπητό μου παιδί, πολλοί λένε πως σαν πλησιάσουν στην Κλειστή Πύλη της Αγίας Σοφίας ακούνε ψαλμωδίες και ύμνους για τον Μαρμαρωμένο Βασιλιά. Οι μύθοι αυτοί που άντεξαν στο χρόνο και μεταδίδονται, εδώ και αιώνες, από γενεά σε γενεά, χώρεσαν μέσα στους λιτούς στίχους του Εθνικού Ποιητή της Ελλάδας, του Κωστή Παλαμά, στη «Φλογέρα του Βασιλιά»:

«Μαρμαρωμένος Βασιλιάς και θα ξυπνώ απ' το μνήμα το μυστικό και το άβρετο που θα με κλιή, θα βγαίνω και τη χτιστή Χρυσόπορτα ξεχτίζοντας θα τρέχω και καλφάδων νικητής και σάρων κυνηγάρης πέρα στην Κόκκινη Μηλιά, θα παίρνω την ανάσα».

Ο λαός, δεν δημιούργησε μόνο παραδόσεις, χρησμούς ή μύθους για να κρατήσει την πίστη του και την ελπίδα του για ελευθερία στους πατρογονικούς τόπους, αλλά και δημοτική ποίηση που εκφράζει όλα τα συναισθήματα του Ελληνισμού αιώνες τώρα.

Όταν έγινε η άλωση της Πόλης το 1453, οι παραδόσεις που έγιναν, με διάφορες παραλλαγές, δημοτικό τραγούδι, έλεγαν πως ένας καλόγερος κοντά στο αγίασμα της Παναγίας Ζωοδόχου Πηγής, της Μπαλουκλιώτισσας, άκουσε το μαντάτο της άλωσης την ώρα που τηγάνιζε ψάρια. Του φάνηκε τόσο απίστευτο που είπε πως θα το πιστέψει μόνο αν ζωντάνευαν τα ψάρια που τηγάνιζε. Τη στιγμή ακριβώς εκείνη τα ψάρια ζωντάνεψαν και έπεσαν στο αγίασμα της εκκλησίας. Οι παραδόσεις λένε πως τα ψάρια θα τηγανιστούν, οριστικά πλέον, μόλις οι κατακτητές της Πόλης εκδιωχτούν και απελευθερωθεί η Κωνσταντινούπολη.

Ο περίφημος θρήνος για την Αγία Σοφία έχει στους τελευταίους στίχους του τη βεβαιότητα για την απελευθέρωση αυτή:

***Πήραν την Πόλη, πήρα την, πήραν τη Σαλονίκη!
Πήραν και την Αγία Σοφία, το μέγα μοναστήρι,
πού'χε τρακόσια σήμαντρα και εξήντα δυό καμπάνες
κάθε καμπάνα και παπάς, κάθε παπάς και διάκος.***

**Σιμά να βγουν τα Άγια κι ο βασιλιάς του κόσμου,
φωνή τους ήρθ' εξ ουρανού, αγγέλων απ' το στόμα:
«Αφήτ αυτήν την ψαλμωδίαν, να χαμηλώσουν τ' Άγια
και στείλτε λόγο στην Φραγκιάν, να ρθούνε τρία καράβια,
να πάρουν το χρυσό σταυρό και τ' άγιο ευαγγέλιο
και την αγία τράπεζα, να μη την αμολύνουν»
Σαν τ' άκουσε η Δέσποινα, δακρύζουν οι εικόνες.
«Σώπασε, κυρά Δέσποινα, μη κλαις και μη δακρύξεις
πάλι με χρόνους και καιρούς, παλι δικά σου είναι».**

Ο κύριος Κλεόπας σταμάτησε. Ξαναπήρε το μισοάδειο ποτήρι και κατέβασε μερικές γουλιές νερό. Ήταν φανερό πως προσπαθούσε να κρύψει τη συγκίνησή του. Εγώ ένοιωθα ένα κόμπο στο λαιμό όταν ο κύριος Κλεόπας πήρε μια βαθιά ανάσα, που έμοιαζε και με αναστεναγμό και συνέχισε:

— Την πρώτη Μαΐου 1919 μετά από συμφωνία των συμμάχων ο Ελληνικός στρατός αποβιβάζεται στην Σμύρνη. Οι Ιταλοί, που ήθελαν για λογαριασμό τους τη Σμύρνη, δεν ήταν καθόλου ευχαριστημένοι. Μόλις αποβιβάστηκε ο Ελληνικός στρατός πήγαν και απελευθέρωσαν όλους τους βαρυποινίτες, τους εξόπλισαν και τους εξαπέλυσαν εναντίον του Ελληνικού στρατού. Ο Ελληνικός στρατός, αφού καθάρισε όλη την περιοχή από τις μικροαντιστάσεις αυτές έφτασε, τον πρώτο καιρό, μέχρι το Αϊδίνιο.

Οι Ιταλοί που είχαν σύνορα στον Μαϊάνδρο ποταμό επέτρεψαν Τούρκους αντάρτες να εισέλθουν στο Αϊδίνιο, με επικεφαλής τον μετέπειτα Πρωθυπουργό της Τουρκίας, που ήτανε και ο εγκέφαλος του πογκρόμ κατά των Ελλήνων της Πόλης, το Σεπτέμβριο του 1955, τον Αντνάν Μεντερές. Πήρε το όνομα Μεντερές από το όνομα του ποταμού Μαϊάνδρος.

Αυτός ήταν αρχηγός μιας ομάδας Τσετών ανταρτών που μπήκαν στο Αϊδίνιο και κατέσφαξαν όλους τους προσκόπους ή τους έπνιξαν στον Μαϊάνδρο ποταμό. Ο Γεώργιος Κονδύλης πήρε τότε εντολή και έφθασε στο Αϊδίνιο. Ζήτησε να περάσει τον Μαϊάνδρο ποταμό, αλλά οι Ιταλοί

του έφεραν αντίρρηση λέγοντας πως η περιοχή είναι Ιταλική. Τότε ο Γεώργιος Κονδύλης τους είπε:

— Εσείς αφήσατε τους Τούρκους να περάσουν και να σφάξουν τόσους άμαχους. Αν δεν μας αφήσετε και εμάς να περάσουμε, θα χτυπήσουμε!

Αυτά που σου λέω, αγαπητό μου παιδί, μου τα μετέφεραν οι ίδιοι οι στρατιώτες, που έζησαν εκείνες τις μάχες, όταν αργότερα επέστρεψαν στην Κωνσταντινούπολη.

Οι Ιταλοί πανικοβλήθηκαν και έκαναν τόπο να περάσει ο Κονδύλης. Έτσι πέρασε ο Ελληνικός στρατός, ο οποίος, όπως ήταν φυσικό χτύπησε αλύπητα τους Τούρκους. Από τότε και μέχρι την ημέρα της καταστροφής Τούρκος δεν εμφανίστηκε σ' εκείνες τις περιοχές. Μετά από αυτό ο Γεώργιος Κονδύλης καλείται να πάει στη μεραρχία που θα κατελάμβανε την Ανατολική Θράκη. Έτσι ο Γεώργιος Κονδύλης μαζί με το Στρατό βγήκε στη Ραιδεστό.

Στην Ανατολική Θράκη δοθήκανε μάχες μαζί και με τον συγχωρεμένο βασιλιά Αλέξανδρο. Οι Έλληνες κατέλαβαν την Ανατολική Θράκη μέχρι την Τσατάλιζα και συνέλαβαν 20.000 Τούρκους αιχμαλώτους. Εκεί έμειναν μέχρι το 1920, όταν ξεκίνησαν να καταλάβουν και την Κωνσταντινούπολη. Τότε ήταν που οι Γάλλοι σύμμαχοι εμπόδισαν την προέλαση του Ελληνικού στρατού με τανκς. Αυτό το είδα με τα ίδια μου τα μάτια και το έζησα.

Καθούμασταν τότε στο Πέρα, κοντά στη Γαλλική Πρεσβεία και είχαμε φίλους τα Γαλλάκια που οι γονείς τους ήταν στην Πρεσβεία. Τότε, στις 14 Ιουλίου 1920, είχε γίνει μια μεγάλη εκδήλωση στη Γαλλική Πρεσβεία. Μετά ακολούθησε μια σύσκεψη και ο Franchet D' Espirey είχε δηλώσει κατηγορηματικά: «Εμείς ποτέ δε θα επιτρέψουμε οι Έλληνες να παραμείνουνε στην Κωνσταντινούπολη και στη Μικρά Ασία».

Αυτοί ήταν οι σύμμαχοι μας, αγαπητό μου παιδί.

Και φθάνουμε στις 10 Αυγούστου 1920 που υπογράφεται η συνθήκη των Σεβρών. Οι Αρμένιοι κατακτούσαν και με τη συνθήκη αυτή την ανεξαρτησία τους, οι Κούρδοι καθώς και όλοι οι πληθυσμοί των

Μικρασιατικών παραλίων και της Ανατολικής Θράκης, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσής τους. Η Ελλάδα για πρώτη φορά εδώ και 500 χρόνια έβλεπε τόσο κοντά το όραμα να γίνεται πραγματικότητα.

Αλλά με πόνο ψυχής σε λέω, αγαπητό μου παιδί, ότι η διχόνοια που είναι η κατάρα της Ελληνικής φυλής και η προδοσία των φίλων μας στέρησαν από τους Έλληνες την ευτυχία να δουν το όραμά τους πραγματικότητα.

Στο αποτέλεσμα αυτό, που λέμε Μικρασιατική καταστροφή, βάραιναν δύο κατηγορίες γεγονότων.

Η μια ήταν Ελληνο - ελληνική. Πληρωμένα χέρια δολοφόνων και προδοτών αποπειράθηκαν να δολοφονήσουν τον Ελευθέριο Βενιζέλο στη Λυών το καλοκαίρι του 1920. Οι σύμμαχοι επέβαλαν τότε στον Βενιζέλο να κάνει εκλογές, γιατί δεν ήταν εκλεγμένος. Αντίπαλοι του ο Βασιλιάς και ο Γούναρης που υποσχόταν αποστράτευση γιατί, όπως κατηγορούσαν τον Βενιζέλο, είχε το στρατό στο μέτωπο να πολεμάει οκτώ ολόκληρα χρόνια. Και έχασε ο Ελευθέριος Βενιζέλος τις εκλογές και μαζί μ' αυτές ο Ελληνισμός τα οράματά του.

Γιατί αντί για αποστράτευση οι νικητές των εκλογών Βασιλιάς και Γούναρης σήμαναν Γενική Επιστράτευση και κλιμάκωσαν τον πόλεμο φθάνοντας τον Ιούλιο του 1921 μέχρι το Πολατλί, που απέχει 20 χιλιόμετρα από την Άγκυρα.

Η μοιρασιά της ηττημένης Τουρκίας προκαλούσε μεγάλες διαφορές μεταξύ των συμμάχων. Η μυστική συμφωνία τους το 1917 προέβλεπε παράδοση στους Γάλλους της Συρίας και της Κιλικίας, στην Αγγλία την Μεσοποταμία και το προτεκτοράτο της Αραβίας, στην Ιταλία την Νοτιοδυτική Ανατολία με το Αϊδίνιο, τη Σμύρνη και όλο το Βιλαέτι της Κόνιας, στους δε Ρώσους την Κωνσταντινούπολη, τον Καύκασο, την Αρμενία και ένα μέρος των ακτών της Ανατολίας, στη Μαύρη Θάλασσα.

Η μοιρασιά όμως αυτή είχε τα σπέρματα της διαφωνίας. Όταν μάλιστα λίγο αργότερα επικράτησαν στη Ρωσία οι Μπολσεβίκοι, δεν υπήρχε κανένα περιθώριο τήρησής της. Έτσι το 1919 έδωσαν στην Ελλάδα το πράσινο φως για την αποβίβασή της στη Σμύρνη. Αργότερα όμως, όταν

επικράτησε το δίδυμο Βασιλιά Κωνσταντίνου και Γούναρη, οι Σύμμαχοι δεν είχαν καμιά εμπιστοσύνη γιατί τόσο ο Βασιλιάς όσο και ο Γούναρης θεωρούντο Γερμανόφιλοι και υπήρχε μια φανερή απροθυμία για οποιαδήποτε ενίσχυση σε όπλα και πολεμικό υλικό, δηλαδή για τα απαραίτητα εφόδια ενός οποιουδήποτε πολέμου.

Οι Γάλλοι βρισκόταν τότε στην Αντιόχεια. Εκεί έκαναν μια συμφωνία με τον Μουσταφά Κεμάλ που είχε αναδειχτεί η καινούρια, αναμφισβήτητη, ηγεσία των Νεότουρκων.

Ο Μουσταφά Κεμάλ, στις 19 Μαΐου 1919, μόλις 20 μέρες μετά την άφιξη του Ελληνικού στρατού στη Σμύρνη, είχε αποβιβαστεί στην Σαμψούντα και κήρυξε την έναρξη του «Εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα». Αλήθεια, δεν κατάφερα ποτέ να καταλάβω από ποιους πήγε να απελευθερώσει τη Μικρά Ασία ο Κεμάλ. Από τους Έλληνες που ήταν ο τόπος τους από αιώνες; Ακόμα και σήμερα, μετά από 500 χρόνια καταστροφών, όλα τα σπλάχνα της Μικράς Ασίας είναι γεμάτα Ελλάδα.

Η μήπως από τους Αρμένιους, τους Πόντιους, τους Κούρδους και τους άλλους λαούς της Μικράς Ασίας; Δεν ήταν λοιπόν κανένας «εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας». Ήταν ένας καθαρά επεκτατικός πόλεμος για να συγκρατηθούν οι κατακτήσεις και να εξοντωθούν οι λαοί που ζούσαν στους τόπους αυτούς.

Από την άλλη πλευρά ο Λένιν, όταν επικράτησαν οι μπολσεβίκοι στη Ρωσία, δεν είχε κανένα σύμμαχο στον κόσμο. Ο πρώτος που συνεννοήθηκε μαζί τους ήταν ο Μουσταφά Κεμάλ. Και ο Λένιν βοήθησε, δυστυχώς, τους Τούρκους. 2.000.000 χρυσά ρούβλια, 4.000 άλογα και όλα τα πολεμοφόδια που βρισκόταν στον Πόντο, ήταν το κέρδος του πανούργου Κεμάλ από τη μια πλευρά και η κατατρομοκράτηση των συμμάχων για ενδεχόμενη στενή συνεργασία του με τους Μπολσεβίκους απ' την άλλη. Με μια βολή, δύο τρυγόνια δηλαδή.

Και το αποτέλεσμα δεν άργησε να έρθει. Οι Γάλλοι πρώτοι φοβήθηκαν τη Ρωσοτουρκική προσέγγιση και συμφώνησαν με τον Μουσταφά Κεμάλ να δώσουν και να χάσουν μια εικονική μάχη με τους Τούρκους στην Αντιόχεια. Όλοι φώναζαν τότε πως ο Τουρκικός στρατός

αναστήθηκε και νίκησε το Γαλλικό που τον αποτελούσαν βέβαια όχι Γάλλοι στρατιώτες αλλά άποικοι από το Μαρόκο, τη Σενεγάλη, κ. λ. π. Η Γαλλία είχε συμφωνήσει να αποσυρθεί και να παραδώσει όλο τον βαρύ οπλισμό στον Μουσταφά Κεμάλ.

Η Ελλάδα πλέον δε μετρούσε καθόλου γι' αυτούς. Για τους Ιταλούς ήταν φανερό από την αρχή ότι δε βλέπανε με καθόλου καλό μάτι την Ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία. Όσο για τους Άγγλους, λόγια, λόγια και ευχολόγια. Οι Τούρκοι στο μεταξύ έπαιρναν βοήθεια -όπως ακριβώς κάνουν συνεχώς μέχρι τώρα- από τη μία συμμαχική δύναμη, για να βλάψουν την άλλη! Έτσι ο αγώνας έγινε άνισος. Στις 9 Σεπτεμβρίου 1922 οι Τούρκοι μπαίνουν στη Σμύρνη. Καταστρέφουν, καίνε, σφάζουν επί 5 μέρες. 150.000 Ελληνισμός σφάχτηκε από τους Νεότουρκους με την είσοδο του Κεμάλ στη Σμύρνη.

Από το 1914 έως το 1922 οι Νεότουρκοι έσφαζαν 323.000 Έλληνες στον Πόντο και πάνω από 400.000 στα Μικρασιατικά παράλια.

Ακολουθεί η αγωνιώδης επαναφορά του Βενιζέλου για να περιιώσει ότι ήταν δυνατόν και υπογράφεται, τον Γενάρη του 1923 η συμφωνία για την ανταλλαγή των πληθυσμών. 1.300.000 Χριστιανοί ανταλλάσσονται για 480.000 Μουσουλμάνους. Η συμφωνία αυτή ενσωματώθηκε στη συνέχεια στη συνθήκη της Λωζάνης που εξαίρεσε από την ανταλλαγή πληθυσμών τους 120.000 Χριστιανούς, από τους 315.000 που υπήρχαν, στην Κωνσταντινούπολη, Ίμβρο και Τένεδο σε αντιστάθμισμα των 80.000 Μουσουλμάνων που ζούσαν στην Ελληνική Θράκη.

Έτσι οι Τούρκοι καταφέρνουν να ξεφορτωθούν με «κάθε μέσο», όπως έλεγε ο Τααλάτ, τους μη Μουσουλμανικούς πληθυσμούς.

Οι Αρμένιοι, ένα μήνα μετά τη συνθήκη των Σεβρών, δέχτηκαν την επίθεση των Νεότουρκων του Μουσταφά Κεμάλ. Η επίθεση τελειώνει στις 2 Δεκεμβρίου του 1920 με μία νέα σφαγή και προσάρτηση στην Τουρκία, της μισής Αρμενίας.

Και έρχεται η σειρά των Κούρδων που αποδεικνύονται όμως πολύ πιο σκληροί. Τον Ιούλιο του 1924 η επανάσταση των Κούρδων πνίγεται στο αίμα μετά από 79 ολόκληρες μέρες. Οι Κούρδοι είναι ένας αρχαίος

ιστορικός λαός και αναφέρονται από τον Ξενοφώντα ως Καρδούχοι. Οι εξεγέρσεις τους ξεκίνησαν πριν από την ελληνική επανάσταση και όλες πνίγηκαν στο αίμα. Το '25, το '26, το '27, το '28 οι Κούρδοι πλήρωσαν με το αίμα τους τη λαχτάρα τους για ελευθερία.

Η συνηθισμένη τακτική των Τούρκων εφαρμόζεται πάλι: Σφάζεται άμαχος πληθυσμός, χωριά ισοπεδώνονται, δημιουργούνται νέοι πρόσφυγες.

Στις 19 Σεπτεμβρίου 1930, ο Τούρκος υπουργός Δικαιοσύνης, Μαχμούτ Εσάτ Μποζκούρτ, δήλωνε σε ανοιχτή συγκέντρωση στο Οδεμήσιον της Σμύρνης: **«Ο Τούρκος είναι ο μοναδικός αφέντης και ιδιοκτήτης αυτής της χώρας. Όσοι δεν έχουν το καθαρό αίμα της τουρκικής φυλής, έχουν μόνο ένα δικαίωμα: Να γίνουν υπηρέτες και δούλοι. Φίλοι, εχθροί, ακόμη και τα βουνά οφείλουν να γνωρίζουν αυτή την αλήθεια»**

Και οι Κούρδοι που απέμειναν σήμερα στην Τουρκία, αγαπητό μου παιδί, έχουν μόνο αυτό το δικαίωμα. Γιατί τους Έλληνες που έμειναν στην Τουρκία μετά το 1955 τους ξολοθρέψανε όλους. Η τελευταία πράξη του Εθνικού δράματος παίζεται αυτή την εποχή.

Οι Άγγλοι, που αγόρασαν την Κύπρο από τους Τούρκους στις 4 Ιουνίου του 1878, φρόντισαν να τους ξαναβάλουν στο θέμα αυτό επειδή ήταν βέβαιο πως το δικαίωμα του Κυπριακού λαού για αυτοδιάθεση θα κλόνιζε επικίνδυνα τα συμφέροντά τους στην Κύπρο.

Ο κύριος Κλεόπας σταμάτησε. Φαινόταν κουρασμένος. Τα μάτια του άστραψαν, όταν συμπλήρωσε:

— Εκεί που θα πας παιδί μου, να φροντίσεις να μελετήσεις όλη την Ιστορία του Ελληνισμού και να τα έχεις πάντα στο μυαλό σου. Για τους Έλληνες δε θα υπάρχει στο μέλλον καλύτερο όπλο εναντίον των Τούρκων απ' την πλήρη γνώση της Ιστορίας τους. Γιατί, αλίμονο, οι Τούρκοι δε σταματούν ποτέ.

Η αρπακτική φύση τους οδηγεί συνεχώς σε νέες απαιτήσεις, σε νέες αξιώσεις. Η ιδέα της ανασύστασης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας θα

παραμείνει εσαεί ο στόχος των Νεότουρκων. Αφού λύσουν, αργά ή γρήγορα, με τις σφαγές αμάχων το Κουρδικό τους πρόβλημα, θα στραφούν στην Κύπρο, στην Ελληνική Θράκη, στα Ελληνικά νησιά του Αιγαίου. Η επόμενη ελληνική γενεά πρέπει να τα καταφέρει καλύτερα απ' την προηγούμενη. Γιατί ξέρουν τους καθαρούς στόχους των Τούρκων και μπορούν να τους αντιμετωπίσουν.

Όταν θα πας να ζήσεις στην ελεύθερη Ελλάδα να μην ξεχάσεις ποτέ τις ρίζες του Ελληνισμού, που τόσο βίαια έκοψαν οι Τούρκοι κατακτητές.

Η δεσποινίς Αλεξάνδρα, που παρακολουθούσε αμίλητη, μόλις αντιλήφθηκε τη συγκίνηση του κυρίου Κλεόπα, πετάχτηκε όρθια.

— Αρκετά είπες σήμερα και πιστεύω πως πρέπει να σταματήσεις. Εσύ αγόρι μου, είπε γυρνώντας σε μένα, πρέπει να μην ανοίξεις σε κανένα το στόμα σου για όλα αυτά μέχρι να φτάσεις στην Ελλάδα. Εκεί όμως έχεις υποχρέωση να τα καλλιεργήσεις, να τα ολοκληρώσεις και να τα διαδώσεις. Άντε τώρα να κατέβεις κάτω, γιατί η μητέρα σου θ' αρχίσει να σε ψάχνει.

Ο κύριος Κλεόπας σήκωσε αργά το χέρι του δείχνοντας πως ήθελε να προσθέσει κάτι. Απευθύνθηκε σε μένα για τελευταία φορά:

— Και κάτι ακόμα, αγαπητό μου παιδί. Να μην αποκαλείς τον Μουσταφά Κεμάλ ποτέ σαν «Ατατούρκ». Ατατούρκ σημαίνει πατέρας των Τούρκων και όχι πατέρας των άλλων λαών που εξοντώθηκαν ανελέητα με τις εντολές του.

Σηκώθηκα αργά. Αισθανόμουν το κεφάλι μου, με όλα αυτά που είχα ακούσει, τόνους ολόκληρους.

— Σας ευχαριστώ κύριε Κλεόπα για όλα αυτά που μου είπατε. Σας υπόσχομαι να μην τα ξεχάσω ποτέ, μουρμούρησα.

Απότομα, για να κρύψω την αναστάτωση μου, έκανα μεταβολή, βγήκα απ' το δωμάτιο κι άρχισα να κατεβαίνω τις σκάλες τρέχοντας.

6

Το θαύμα

Συνεχίζαμε, μαζί με τη μητέρα μου και την αδελφή μου, το δρόμο μας για το Σίρκετζι. Το μπαούλο με τα υπάρχοντά μας θα περνούσε Τελωνειακό έλεγχο.

Είμασταν σιωπηλοί. Στους τοίχους τα συνθήματα είχαν ένα και μοναδικό στόχο: Τους Έλληνες. «*Βαταντάς Τούρτσε κονούς*» (Συμπολίτη μίλα Τουρκικά) «*Γκιαουρλάρ καχρολσούν*» (Ανάθεμα στους άπιστους). Είχα την αίσθηση ενός πρόβατου που οδηγείται στη σφαγή. Η μητέρα μου κρατούσε την αδελφή μου σφιχτά απ' το χέρι και της είχε πει να κοιτάζει μόνο κάτω. Ποτέ δεξιά ή αριστερά.

Πολλές φορές αναρωτιόμουν ποια άραγε να είναι τα όρια της ανθρωπίνης αντοχής.

Φαίνεται τελικά πως ο άνθρωπος είναι ένα πολύ ανθεκτικό ον. Αντέχαμε να αντιμετωπίσουμε ένα απάνθρωπο, εξοντωτικό ψυχολογικό και οικονομικό αφανισμό συγκρατώντας όλες μας τις δυνάμεις, όλες μας τις αξίες. Λες και οι διώξεις, η καταπίεση, η τρομοκρατία, η λεηλασία των περιουσιών μας και τώρα ο εξοστρακισμός από την πατρώα γη χαλύβδωνε τη θέληση για τη ζωή, γιγάντωνε την ορμή για νέα δημιουργία.

Όταν φτάσαμε στο Τελωνείο, μπήκαμε σε μια αχανή μακρόστενη αίθουσα. Μια ατέλειωτη σειρά από πάγκους χρησίμευαν για την τοποθέτηση των πραγμάτων και για την εξέταση τους.

Μετά από ψάξιμο και περιπλάνηση μιας ώρας, φθάσαμε στο σημείο που ήταν το μπαούλο μας.

Ο Τελώνης, ένας κλασικός Τούρκος, με την κακία να φαντάζει στο πρόσωπο του, μας κοίταξε εξεταστικά:

- Δικό σας είναι αυτό το μπαούλο; ρώτησε.
- Ναι, δικό μας, απάντησε η μητέρα μου.
- Τί έχετε μέσα;
- Είδη ρουχισμού και πολύ λίγα αναγκαία πράγματα του σπιτιού, είπε η μητέρα μου σε σπασμένα Τούρκικα.
- Δηλαδή;
- Μερικά σεντόνια, λίγες κουβέρτες, τέτοια πράγματα που θα μας χρειαστούν στην πρώτη μέρα, εκεί που θα πάμε.
- Ξέρετε ότι απαγορεύεται να πάρετε μαζί σας είδη αξίας, λίρες χρυσές, κοσμήματα ή ξένα χρήματα, έτσι; ρώτησε με νόημα, ενώ τα μάτια του μας κοίταζαν επίμονα.
- Όχι, όχι δεν έχουμε τέτοια πράγματα, είπε η μητέρα μου.
- Για να δούμε, γρύλισε ο Τούρκος. Αδειάστε το μπαούλο στον πάγκο επάνω! διέταξε και έφυγε.

Πίσω του στεκόταν ένας στρατιώτης με όπλο που παρακολουθούσε σιωπηλά όλη τη διαδικασία. Τέτοιοι στρατιώτες υπήρχαν πολλοί, σε αραιά διαστήματα, πίσω από κάθε Τελώνη.

Η μητέρα μου μας έγνεψε να πλησιάσουμε. Ανοίξαμε το μπαούλο και αρχίσαμε να βγάζουμε όλα τα υπάρχοντα που μας είχαν απομείνει

επάνω στον πάγκο. Σιγά-σιγά, σε λίγη ώρα, είχαμε γεμίσει τον πάγκο με όλο το περιεχόμενο του μπαούλου.

Κάποια στιγμή εμφανίστηκε ο Τελωνειακός. Πρώτα ξεχώρισε 4 μαξιλάρια που ήταν στο σωρό.

— Τί τα θέλεις τα μαξιλάρια μαζί σου; ρώτησε την μητέρα μου με ένα ύφος που δεν μπορούσα να καταλάβω.

Η μητέρα μου κούνησε τους ώμους της αμήχανα. Δεν ήξερε αν έπρεπε να απαντήσει και τί να απαντήσει.

Ο Τελωνειακός έπιασε την άκρη του μαξιλαριού και με δύναμη έσκισε, στην μια πλευρά του, όλη τη ραφή. Άρχισε να βγάζει τα πούμπουλα από το μαξιλάρι. Το χέρι του δούλευε επιτηδεια μέχρι που διαλύθηκε όλο το μαξιλάρι.

Έπιασε το δεύτερο, κοιτάζοντάς μας στα μάτια και διασκεδάζοντας φανερά με την ανήσυχη αμηχανία μας. Το ξήλωσε κι αυτό βγάζοντας όλα τα πούμπουλα από μέσα, μέχρι που έμεινε το σκέτο πανί.

Έκανε το ίδιο με το τρίτο και το τέταρτο μαξιλάρι. Όταν τελείωσε όλος ο χώρος είχε γεμίσει με πούμπουλα δημιουργώντας μια εικόνα που δε θα την ξεχάσω ποτέ.

Φαινόταν εκνευρισμένος. Είχε ελπίσει πως θα 'βρίσκε λάφυρα να τα ληλατήσει. Έπιασε ένα παντελόνι μου. Το σήκωσε ψηλά. Το ερεύνησε στις τσέπες και κοιτάζοντας εμένα, είπε:

— Αυτό το παντελόνι είναι μεγάλο. Δεν είναι για το παιδί αυτό. Θα μείνει εδώ.

Και το άφησε στην άκρη του πάγκου όπου θα έμπαιναν όσα πράγματα δε θα μας επέτρεπε να πάρουμε μαζί.

Η μητέρα μου δεν μπορούσε να κρύψει την ταραχή και τη συγκίνησή της. Είχε κοκκινίσει και ήταν έτοιμη να βάλει τα κλάματα. Το ίδιο και η αδελφή μου. Τις κοίταζα ανήσυχος και ευχόμουνα να τελειώσει το μαρτύριο αυτό, όσο πιο γρήγορα γινόταν.

Όλα τα πράγματα του μπαούλου περνούσαν ένα-ένα από εξονυχιστικό έλεγχο. Δεν έμεινε το παραμικρό χωρίς να ψαχτεί κι ας ήταν της πιο ευτελούς αξίας.

Μέσα στο μπαούλο έμπαιναν όσα πράγματα μπορούσαμε να πάρουμε μαζί μας εξαιτίας της μεγαλόψυχης κρίσης του Τελώνη.

Όσα θεωρούσε ότι δεν έπρεπε να πάρουμε μαζί μας συσσωρεύονταν στην άκρη του πάγκου.

Ξαφνικά έφθασε σ' ένα πανί, κλεισμένο με παραμάνες, στο οποίο ήταν τυλιγμένες 4 εικόνες. Τις εικόνες αυτές είχε η μητέρα μου από τη γιαγιά μου και τις φύλαγε στο εικονοστάσιο σαν τα μάτια της. Δεν τις άφηνε χωρίς να καίει λάδι μπροστά τους και ποτέ δεν περνούσε από το σημείο εκείνο του σπιτιού μας χωρίς να κάνει ευλαβικά το σταυρό της. Η γιαγιά μου της είχε πει:

— Να προσέχεις κόρη μου τις εικόνες αυτές. Είναι θαυματουργές και έχουν μεγάλη αξία.

Η μητέρα μου πάγωσε μόλις ο Τελωνειακός άρχισε να βγάζει τις παραμάνες για να εξετάσει το περιεχόμενο του πανιού.

— Τι έχεις εδώ; ρώτησε κοιτάζοντας τη μητέρα μου εξεταστικά.

— Κάτι εικόνες που τις έχω πάντα στο σπίτι μας, ψέλλισε η μητέρα μου.

Για μια στιγμή κοίταξε τις εικόνες μία-μία.

Χωρίς δισταγμό, τις τύλιξε στο ίδιο πανί, και γρύλισε:

— Αυτές οι εικόνες δε θα πάνε πουθενά! Θα μείνουν εδώ! είπε και άφησε το πανί με τις εικόνες στην άκρη του πάγκου.

Τη στιγμή ακριβώς που άφησε το πανί με τις εικόνες στην άκρη του πάγκου, σήκωσε το χέρι του και φώναξε ένα νεότερο συνάδελφο του που περνούσε τη στιγμή εκείνη από μπροστά μας καπνίζοντας.

— Εσύ έλα εδώ! του είπε. Είσαι νεότερος και μπορείς να μην ξεκουράζεσαι. Εγώ όμως πρέπει να πάρω μια ανάσα και να φύγω λίγο νωρίτερα. Θα με αντικαταστήσεις εσύ!

Ο άλλος αντέδρασε έντονα:

— Τι έκανε λέει; Εγώ θα αντικαταστήσω εσένα; Θα αστείευεσαι βέβαια. Δουλεύω σαν το σκυλί 10 ώρες και δε δέχομαι εντολές από σένα.

Ο άλλος έγινε έξαλλος. Μπρος στα έκπληκτα μάτια μας στήθηκε ένας έντονος καβγάς που παραλίγο να τους φέρει στα χέρια. Μπήκαν στη μέση κάποιιοι του Τελωνείου και τελικά αυτός που μας εξέταζε τα πράγματα, είπε:

— Θα πάμε στο Διευθυντή να λύσουμε τη διαφορά μας! Θα σε μάθω εγώ πως πρέπει να σέβεσαι τους παλαιότερους!

— Εσύ! πρόσταξε το στρατιώτη που βρισκόταν πίσω του. Πρόσεξε όση ώρα θα λείπω να μην πειραχτεί τίποτα απολύτως γιατί θα είσαι υπεύθυνος!

— Όπως διατάξετε! κραύγασε ο στρατιώτης ενώνοντας με θόρυβο τις μπότες του.

Οι δύο Τελωνειακοί έφυγαν για το Διευθυντή τους συνεχίζοντας τη λογομαχία τους σε έντονο ύφος.

Κοίταξα τη μητέρα μου που ήταν έτοιμη να καταρρεύσει. Το βλέμμα όμως της αδελφής μου, μου φάνηκε σαν να έλαμπε παράξενα. Κοίταξα το φαντάρο. Μας παρακολουθούσε με ένα απλανές βλέμμα, σε μία άκαμπτη στάση που θύμιζε στήλη άλατος.

Ξαφνικά η αδελφή μου άρχισε να περπατάει και να πλησιάζει στην άκρη του πάγκου. Η καρδιά μου κλότσησε μέσα στο στήθος μου. Έφθασε στο σημείο όπου ο Τελώνης έβαζε τα πράγματα που δεν μας επέτρεπε να πάρουμε μαζί, έπιασε με ευλάβεια το πανί με τις 4 εικόνες, το πήγε αργά-

αργά στο μπαούλο, το έβαλε μέσα και το σκέπασε με είδη ρουχισμού που ήταν ήδη μέσα στο μπαούλο. Ύστερα γύρισε κοντά μας.

Το βλέμμα του στρατιώτη την ακολούθησε από τη στιγμή που άρχισε να περπατάει, μέχρι τη στιγμή που ξαναγύρισε κοντά μας. Τότε, σταμάτησε η ζωντάνια στο βλέμμα του και ξανάγινε απλανές. Ο στρατιώτης δεν αντέδρασε καθόλου. Είδε αλλά ήταν σαν να μην είδε.

Σταθήκαμε ακίνητοι και αμίλητοι από την αγωνία μας μέχρι την επιστροφή του Τελώνη.

Μετά από 15 περίπου λεπτά αντιληφθήκαμε τον Τελώνη να πλησιάζει. Μόλις διέκρινα την έκφρασή του πάγωσα. Είχε, προφανώς, χάσει στην αντιδικία του με το συνάδελφο του και έδειχνε ικανός ακόμα και να σκοτώσει.

Επέστρεψε στο μέρος του και γύρισε στο στρατιώτη:

— Πειράζανε τίποτε όσο έλειπα; ρώτησε.

Για λίγα δευτερόλεπτα μεσολάβησε σιωπή. Μας φάνηκε σα να είχε κολλήσει ο χρόνος. Το αίμα είχε παγώσει στις φλέβες μας. Ο στρατιώτης ανοιγόκλεισε νευρικά τα βλέφαρα του μέχρι να αποφασίσει τί απάντηση θα δώσει. Η φωνή του ακούστηκε καθαρή, κατηγορηματική:

— Όχι Κύριε! Δεν πειράζανε τίποτα!

Ο Τελώνης είχε ένα τρομερό εκνευρισμό που πολλαπλασίαζε την κακία του και έδινε την εντύπωση πως έψαχνε απεγνωσμένα κάπου να ξεσπάσει.

Προσευχόμουν να μην είμαστε εμείς οι αποδέκτες της εκτόνωσής του. Το ένστικτο της αυτοσυντήρησης μας είχε μετατρέψει σε αμίλητα και ακίνητα αγάλματα. Ο Τελώνης εκτόνωσε ένα μέρος της κακίας του στα άψυχα πράγματά μας. Η πλευρά του πάγκου που είχε τα είδη που δεν μας επέτρεπε να πάρουμε μαζί είχε σχηματίσει ένα μικρό βουναλάκι. Τα πούπουλα από τα μαξιλάρια μας που είχε διαλύσει, είχαν γεμίσει τον τόπο. Μερικά αιωρούνταν στον αέρα και τον ενοχλούσαν. Έκανε,

πολλές φορές, νευρικές κινήσεις για να τα απομακρύνει από τη μύτη και το πρόσωπο του.

Όταν τελείωσε ο έλεγχος, το μπαούλο ήταν μισό. Αυτά που είχε μέσα ήταν εκείνα που μπορούσαμε να πάρουμε μαζί μας. Και φυσικά τις εικόνες. Το μπαούλο σφραγίστηκε και έγιναν κάποιες διατυπώσεις.

Όταν τελειώσαμε, κρατώντας σφιχτά τη μάνα μας, βγήκαμε απ' το Τελωνείο. Τότε η μάνα μας δεν κρατήθηκε.

Ξέσπασε σε λυγμούς.

— Θαύμα παιδιά μου! Σήμερα έγινε ένα θαύμα! επαναλάμβανε ανάμεσα στα αναφιλητά της.

7

Η αναχώρηση

Είχαν μείνει μόλις 24 ώρες για την αναχώρηση μας για την Αθήνα. Ο καθ' ένας μας ζούσε στον κόσμο του. Εγώ ένοιωθα ένα απροσδιόριστο μούδιασμα και μια έλλειψη οποιασδήποτε ζωντάνιας.

Ήθελα πριν φύγουμε να κάνω ένα τελευταίο προσκύνημα στους τόπους που γεννήθηκα και έζησα τα πιο χαρούμενα χρόνια της ζωής μου. Την παραμονή της αναχώρησής μας, πήγα πρώτα στην γειτονιά που ζήσαμε τα Σεπτεμβριανά. Στάθηκα μπροστά στο σπίτι που μέναμε κάποτε κοιτάζοντας τη μεγάλη σιδερένια του πόρτα. Θυμάμαι που λέγαμε τότε πως το υπόγειο του ήταν στοιχειωμένο. Πόσες ιστορίες δεν κυκλοφορούσαν για την Κυρία Βάσω, που καθόταν στον πρώτο όροφο και που έλεγε πως ένοιωθε στον ύπνο της μετά τα μεσάνυχτα, κάποιο χέρι να της τραβάει το πόδι. Λέγανε πως ήταν το πνεύμα του σπιτιού που έβγαινε απ' το πηγάδι που υπήρχε στο υπόγειο. Όλοι φοβόμασταν να κατεβούμε σ' εκείνο το υπόγειο κι εγώ τουλάχιστον δεν θυμάμαι ποτέ ούτε να το πλησίασα.

Τρία τετράγωνα πίσω απ' το σπίτι ήταν το πρώτο μου σχολείο. Το Δημοτικό του Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης. Πέρασα την αυλόπορτα που την αποτελούσαν μεγάλες σιδερένιες βέργες. Μπήκα στον αυλόγυρο της Εκκλησίας.

Τα περισσότερα τζάμια της Εκκλησίας ήταν σπασμένα και στη θέση τους υπήρχαν σκληρά χαρτόνια. Η αιτία ήταν ότι μόλις έμπαιναν

καινούργια τζάμια στην Εκκλησία οι Τούρκοι πετούσαν απ' το δρόμο πέτρες και τα έσπαζαν. Αυτό επαναλήφθηκε πολλές φορές και έτσι ο παππάς που έμενε και στην Εκκλησία είχε αποφασίσει να μην ξαναβάλει τζάμια και να καλύψει το κενό με σκληρά χαρτιά.

Έκανα σιγά-σιγά το γύρο του αυλόγυρου μέχρι να φτάσω στο Δημοτικό σχολείο, που βρισκόταν πίσω απ' την Εκκλησία.

Αυθόρμητα, ήρθαν στο μυαλό μου οι χαρούμενες στιγμές που έζησα εκεί μέσα. Σταμάτησα και κοίταξα για τελευταία φορά τον τόσο αγαπημένο και γνώριμο χώρο. Βγήκα στο δρόμο κι ανηφόρησα προς το Πέρα. Αριστερά το σπίτι της θείας Δέσποινας και του θείου Νίκου, του αδελφού του πατέρα μου.

Πέρασα απ' το Τεπέ-Μπασί, το μέρος απ' το οποίο σε λίγες ώρες θα εγκαταλείπαμε την Κωνσταντινούπολη. Έφθασα στο Πέρα και πήρα το στενό δρομάκι που οδηγεί στο Ζωγράφειο Γυμνάσιο και το Ελληνικό Προξενείο.

Σταμάτησα μπροστά στο επιβλητικό κτίριο του Ζωγραφείου.

Ένα δέος ανάμεικτο με λύπη κυρίευσε την ψυχή μου. Ήθελα να μπω μέσα να ζήσω την ατμόσφαιρά του για μια ακόμα φορά. Χτύπησα διστακτικά την πόρτα. Μπήκα μέσα και με φωνή που έτρεμε λίγο, είπα:

— Αύριο φεύγουμε για πάντα από την Κωνσταντινούπολη και θα ήθελα να αποχαιρετήσω το δάσκαλο μου.

Κοίταξα τις δύο επιβλητικές πλευρές με τις μαρμάρινες σκάλες που οδηγούσαν στις αίθουσες διδασκαλίας.

Πρώτα χτύπησα την πόρτα του γραφείου του Διευθυντή του Σχολείου μας αλλά, παρά την επιμονή μου, δεν πήρα απάντηση. Μετά πήγα στο γραφείο του δασκάλου μου του κυρίου Αποστόλου.

— Φεύγουμε και μείς και ήλθα να σας αποχαιρετήσω, του είπα. Θα ήθελα να αποχαιρετήσω και τον Διευθυντή μας τον κ. Φραγκόπουλο αλλά δεν είναι εδώ!

Σηκώθηκε και περπατώντας σιγά-σιγά γιατί ήτανε κουτσός, με πλησίασε και με αγκάλιασε:

— Να πας στο καλό παιδί μου. Να είσαι το ίδιο μελετηρός και καλός μαθητής όπως ήσουνα εδώ και θα προοδεύσεις στη ζωή σου. Εύχομαι σε σένα και στην οικογένειά σου καλή τύχη.

Είχα δακρύσει. Βγαίνοντας το μάτι μου έπιασε την Τουρκάλα υποδιευθύντρια που την αποκαλούσαμε «φίδι». Έκανα πως δεν την είδα γιατί δεν είχα καμιά διάθεση να δω την ικανοποίησή της που επιτέλους οι άπιστοι ξηλωνότανε ένας- ένας.

Ανέβηκα σιγά-σιγά στον πρώτο όροφο όπου βρισκότανε η τάξη μου. Έριξα μια τελευταία ματιά και έφυγα.

Περπάτησα προς το Τζιχανγκίρ. Πέρασα μπροστά απ' το Ζάππειο που φοίτησε η αδελφή μου κι έφθασα μπροστά στο μαγαζί του πατέρα μου. Κοίταξα μελαγχολικά τον καινούργιο ιδιοκτήτη που ήταν μέσα. Πόσες και πόσες βραδιές δεν έκανα συντροφιά στον πατέρα μου, ενώ μαστόρευε κάτι, μέσα σ' αυτό το μαγαζί;

Μπήκα στο κουρείο που ήταν απέναντι απ' το μαγαζί του πατέρα μου. Ο κουρέας, ένας Αρμένης που μας αγαπούσε όλους πάρα πολύ, με κοίταξε έκπληκτος.

— Φεύγουμε αύριο, του είπα, και ήρθα να σας αποχαιρετήσω.

Τα μάτια του δάκρυσαν. Χωρίς να βγάλει λέξη, πλησίασε με αγκάλιασε σφικτά και με κτύπησε στην πλάτη.

— Να δώσεις χαιρετισμούς στον πατέρα σου. Νά 'χετε καλό ταξίδι και καλή τύχη. Ο Θεός είναι για όλους και είναι μεγάλος.

Βγήκα έξω απ' το κουρείο μ' ένα κόμπω στο λαιμό. Άρχισα να περπατώ σιγανά καθώς τα δακρυσμένα μάτια μου, δημιουργούσαν λευκά φίλτρα που δεν μ' άφηναν να βλέπω καθαρά.

Χωρίς να το καταλάβω, ασυναίσθητα, τα βήματά μου μ' έφεραν στο Καρακόϊ. Πέρασα την κλειστή αγορά, και άρχισα ν' ανηφορίζω τον

απότομο δρόμο όταν ξαφνικά βρέθηκα μπρος στην Αγία Σοφία. Κοίταζα, σαν σε όνειρο, το μεγαλόπρεπο Ναό. Φανταζόμουν τις στιγμές που έζησαν οι άνθρωποι που πέρασαν απ' τον ιστορικό χώρο. Σε μια ατέλειωτη διαδρομή 2.500 χρόνων. Απ' το 665 π.Χ., όταν ο Βύζας πήγε στο μαντείο των Δελφών ζητώντας χρησμό για το πού να χτίσει την καινούργια Πόλη του.

Κι όταν ο χρησμός του υπέδειξε τον τόπο στον οποίο συναντώνται 3 θάλασσες, ήρθε εκεί που στεκόμουν τώρα. Έβλεπα τις 3 θάλασσες μπροστά μου. Το Βόσπορο με τα νερά του Ευξείνου Πόντου. Τον Μαρμαρά με τα νερά του Αιγαίου και της Μεσογείου. Τον Κεράτιο Κόλπο με τα νερά των ποταμών της Θράκης. Σε τούτο τον λόφο, τον πρώτο απ' τους 7 πούχει η Κωνσταντινούπολη, έχτισε τους Ναούς του Απόλλωνα και της Αθηνάς. 925 χρόνια αργότερα ο Μέγας Κωνσταντίνος κι ο γιός του Κωνσταντίνος έχτισαν στον ίδιο χώρο τις εκκλησίες της Αγίας Ειρήνης και της Αγίας Σοφίας. Σκεφτόμουν την καταστροφή της Αγίας Σοφίας το 381 από τους Αρειανούς, το 404 από τους οπαδούς του Πατριάρχη Χρυσόστομου και της βασίλισσας Ευδοξίας και το 532 την ολοκληρωτική της καταστροφή κατά τη διάρκεια της Στάσης του Νίκα.

Και το χτίσιμο της, σε πέντε ολόκληρα χρόνια, από 10.000 ανθρώπους, πάνω στα θεμέλια της κατεστραμμένης εκκλησίας.

Τα λόγια του Αυτοκράτορα Ιουστινιανού, την ημέρα των εγκαινίων, στις 27 Δεκεμβρίου του 537, όταν εκστασιασμένος απ' την μεγαλοπρέπεια του Ναού φώναξε: *«Δόξα τω Θεώ τω καταξιωσάντι με τοιούτον έργον επιτελίσαι. Νενίκηκά σε Σολομών!»*

Στεκόμουν ακίνητος ατενίζοντας τον ιερό χώρο ενώ συνέχιζαν νάρχονται στο νου τα μεγάλα γεγονότα που συνέβησαν εδώ.

Το 628 η νίκη του αυτοκράτορα Ηράκλειου κατά των Περσών και των Αβάρων. Ο χωρισμός των εκκλησιών μετά την μεγάλη Σύνοδο υπέρ του Πατριάρχη Φώτιου, από τον Νοέμβριο του 879 έως τον Φλεβάρη του 880. Την αποδοχή της Ορθοδοξίας από το Ρωσικό έθνος το 967.

Τον αφορισμό του Καρδινάλιου Ουμπέρτου στην Αγία Τράπεζα της Αγίας Σοφίας, το 1054, που ολοκλήρωσε το σχίσμα των Χριστιανικών

εκκλησιών. Την λεηλασία της εκκλησίας το 1204 από τους σταυροφόρους και την μετατροπή της σε Δυτική εκκλησία.

Την μεγάλη γιορτή του 1261 όταν εκδιώχτηκαν οι Φράγκοι και ξανάγινε η Αγία Σοφία Ορθόδοξος εκκλησία. Σαν νάκουγα τους θρήνους και τους λυγμούς ανάμεικτους με ψαλμωδίες και δεήσεις την παραμονή της άλωσης της Κωνσταντινούπολης, τον Μάιο του 1453. Και μετά παρατεταμένος χειμώνας. Ο Μεχμέτ ο πορθητής κι οι περισσότεροι μετέπειτα Οθωμανοί Σουλτάνοι έβαλαν ο καθ' ένας μια πινελιά αλλοίωσης του Ιερού χώρου αφού από την μέρα της άλωσης μετατράπηκε σε τζαμί.

Μιναρέδες, εξέδρες, άμβωνες, μαυσωλεία, ασβεστώματα, ρητά του κορανιού στο θόλο και στους τοίχους βάλτηκαν, χωρίς αποτέλεσμα, ν' αλλάξουν όψη στον Ναό.

Τι μύθοι, τι θρύλοι, τι παραδόσεις του Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας συνδέονται με τον ιερό και μυστηριακό τούτο χώρο! Είχα δακρύσει. Έβλεπα εκατοντάδες ξένους να σχηματίζουν ουρές μπρος στην είσοδο της εκκλησίας που απ' το 1935 μετατράπηκε σε Μουσείο Βυζαντινής Τέχνης.

Γύρισα στο σπίτι αμίλητος. Η μητέρα μου ετοιμάζε τα τελευταία πράγματα που θα παίρναμε μαζί μας. Το σπίτι μας ήταν γεμάτο από φίλους και γνωστούς που πηγαινοερχόταν να μας αποχαιρετήσουν.

Και φυσικά ο θυρωρός της πλαϊνής πολυκατοικίας:

— Αύριο, επιτέλους θα φύγετε; Θέλω να μου παραδώσετε όλα τα κλειδιά που έχετε. Εγώ είμαι ο καινούργιος νοικοκύρης του σπιτιού αυτού.

Την άλλη μέρα το πρωί, 14 Σεπτεμβρίου 1964, σηκωθήκαμε νωρίς. Μαζέψαμε τα πράγματα που θα παίρναμε μαζί μας, κλείσαμε το σπίτι και παραδώσαμε τα κλειδιά του στον καινούργιο «ιδιοκτήτη».

Φεύγοντας έριξα μια τελευταία ματιά. Ο κύριος Κλεόπας ήτανε στη θέση του και κουνούσε το χέρι του. Μου φάνηκε πως έκλαιγε. Η καρδιά μου είχε ένα ανεξήγητο σφίξιμο. Φθάσαμε στο Τεπέ-Μπασί. Το πούλμαν

που μας μετέφερε ήταν υπερπλήρες. Οι διωγμοί και οι απελάσεις είχαν πυκνώσει τα δρομολόγια για την Αθήνα αλλά και πάλι δεν έφθαναν. Τριπλάσιος κόσμος, απ' αυτούς που ταξίδευαν, ήταν γύρω-γύρω στο πούλμαν για ν' αποχαιρετήσουν γνωστούς και φίλους. Και σε μας είχαν έρθει πολλοί. Πάρα πολλοί. Δεν προλαβαίναμε ν' αποχαιρετάμε κόσμο.

Όταν ξεκίνησε το πούλμαν ένα δάσος από χέρια και μαντίλια κουνούσανε πίσω μας. Είμασταν όλοι συγκινημένοι. Γύρω μας η Πόλη γλιστρούσε κι έφευγε σαν το νερό μέσα απ' τη χούφτα μας.

Τα σπίτια κι οι γνώριμοι δρόμοι χανόταν απ' τα μάτια μας. Στο νου μου ερχόταν εικόνες απ' τις χαρούμενες στιγμές που είχαμε ζήσει. Έβλεπα τον τεράστιο κήπο της θείας Όλγας στο Επταπύργιο (Γεντί Κουλέ) κι απ' το μυαλό μου περνούσαν οι εικόνες των παιδικών μου φίλων: Ο Μάκης, η Ρένα, το Σουκάκι, ο Βαγγέλης, η Ευθαλία, η Πισσού.

Οι χαρούμενες σκηνές στον αυλόγυρο του Δημοτικού των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Οι στιγμές που ψαρεύαμε στα παράλια του Βοσπόρου παρέα με τους γονείς της Ευθαλίας, την Άννα και τον Κυριάκο και τα πειράγματα όταν γυρνούσαμε με άδεια χέρια.

Η μαγική εικόνα των λουλουδιών στον τεράστιο κήπο της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, όπου ήταν αρχιμάγειρας ο θεός μου ο Κώστας Γαλανός. Η όμορφη παραλία στα Φλώρια που με πήγαιναν καμιά φορά η Μαρίκα κι ο Σωτήρης, γείτονες που μ' αγαπούσαν σαν παιδί τους μια και δεν αξιώθηκαν να γευτούν τη χαρά ενός δικού τους παιδιού. Το τεράστιο διαμέρισμα των γονιών του Μάκη, στο Τζιχανγκίρ, όπου στήναμε μια μεγάλη ελικοειδή γραμμή και βάζαμε ένα τραίνο που κινείτο με ηλεκτρισμό. Ήταν το πιο αγαπημένο μας παιχνίδι. Ωρες ολόκληρες περνούσαμε κοντά του.

Οι εκδρομές μας στο τεράστιο κτήμα του Γκιουναιντίν, στο Κουρούτσεσμε, μαζί με πολλές οικογένειες γνωστών και συγγενών. Τ' αρνιά που ψήναμε μεσ' τον παραδεισένιο χώρο που ήταν φυτεμένος μ' αμέτρητες άσπρες και κόκκινες ντουπιές. Τα γέλια που κάναμε όταν κοκκίνιζαν τα χέρια και τα πρόσωπά μας απ' το έντονο χρώμα του κόκκινου φρούτου.

Όλη η οικογένεια του Γκιουναιντίν έδειχνε, μια κανονική μουσουλμανική οικογένεια Τούρκων. Με υποδειγματική παρακολούθηση όλων των μουσουλμανικών γιορτών. Με τουρκικά ονόματα και κοινές συνήθειες. Μέσα τους όμως φώλιαζε, βαθιά ριζωμένη, η χριστιανική πίστη. Στα μπαούλα του σπιτιού, προσεκτικά φυλαγμένες, εικόνες Αγίων. Πούβγαιναν κάθε Κυριακή για προσκύνημα.

Όταν η οικογένεια ήταν μόνη, χωρίς την παρουσία κανενός τρίτου, μιλούσαν μεταξύ τους Ελληνικά. Χρησιμοποιούσαν τα χριστιανικά τους ονόματα. Ο Οσμάν ήταν για την οικογένεια ο Χρήστος, η Γκιουλιστάν ήταν η Μαρία, ο Γιασάρ ήταν ο Κωστής, η Νατζιγιέ ήταν η Αθανασία και η Μαγιντέ ή Αικατερίνη. Κι όταν έπρεπε, πήγαιναν κρυφά σε μακρινές εκκλησίες, όπου ήταν άγνωστοι, για να προσκυνήσουν, να κοινωνήσουν ή να βαπτιστούν.

Στο νου μου ερχόταν ακόμα οι όμορφες εκδρομές που κάναμε στα Πριγκηπονήσια. Πρώτη, Αντιγόνη, Χάλκη, Πρίγκηπος. Καθ' ένα με τη δική του ομορφιά. Το σπίτι της Ντόρας και του άντρα της του καπετάνιου που κάθε φορά που έφευγε ταξίδι μου έδινε την υπόσχεση ότι γυρνώντας θα μου φέρει ένα μικρό τίγρη. Με πόση λαχτάρα τον περίμενα να γυρίσει και να εκπληρώσει την υπόσχεσή του!

Όλα περνούσαν μπροστά από τα μάτια μου. Αντίο αγαπημένα μου μέρη, αντίο αγαπημένοι μου φίλοι, αντίο αγαπημένη μου Κωνσταντινούπολη!

Μια έντονη μελαγχολία έριχνε τα πρώτα σπέρματα της νοσταλγίας πριν καλά-καλά φτάσουμε στον προορισμό μας.

Τοπία και εικόνες εναλλασσόταν συνέχεια μπρος στα μάτια μας μέχρι που σε λίγες ώρες φτάσαμε στα Ελληνοτουρκικά σύνορα.

Οι Τούρκοι ήταν πανέτοιμοι να μας «αποχαιρετίσουν» με το δικό τους τρόπο. Το πούλμαν σταμάτησε σ' ένα μεγάλο χώρο μπροστά σ' ένα μακρόστενο οίκημα που ήταν το Τελωνείο.

Όλοι οι επιβάτες κατέβηκαν και μας είπαν να μαζέψουμε τα πράγματά μας και να τα έχουμε μαζί μας. Σιγά-σιγά σχηματίστηκε μία ουρά

μπροστά στην είσοδο του Τελωνείου. Όλοι κρατούσαν στα χέρια τους ό,τι έφερναν μαζί τους.

Μετά από μία ώρα περίπου αναμονής ένας Τούρκος τελωνειακός μπήκε στο πούλμαν και έκανε έλεγχο μήπως είχε μείνει τίποτα μέσα. Αμέσως μετά το πούλμαν, μετακινήθηκε από την πίσω πλευρά του Τελωνείου. Και τότε άρχισε το τελευταίο πλιάτσικο που ήταν κι αυτό μεθοδευμένο μέχρι την παραμικρή λεπτομέρεια.

Όταν επί τέλους, τρεις και πλέον ώρες μετά την άφιξή μας στα Ελληνοτουρκικά σύνορα ήλθε η σειρά μας, μπήκαμε στο μακρόστενο οίκημα του Τελωνείου. Όλα τα πράγματα που είχαμε μαζί μας περάσανε από εξονυχιστικό έλεγχο. Και αρκετά από αυτά κρατηθήκανε στο Τουρκικό Τελωνείο γιατί, κατά την κρίση του Τελώνη, «απαγορευόταν» να τα πάρουμε μαζί μας στην Ελλάδα.

Η στεναχώρια μου ήταν απερίγραπτη όταν μέσα στα πράγματά μας ανακάλυψαν ένα μικρό χειροποίητο χαλάκι, με κεντημένη μια άσπρη γάτα Αγκύρας, με τέτοια τέχνη, ώστε νόμιζες πως θα μιλούσε. Ήμουν, φαίνεται, τόσο εκφραστικός στην απογοήτευσή μου ώστε η μητέρα μου τόλμησε να μιλήσει, με τα σπαστά Τουρκικά της:

— Κύριε Τελώνη, αυτό το χαλάκι δεν έχει καμιά ιδιαίτερη αξία για να μας το κρατήσετε! του είπε. Για τα παιδιά όμως έχει μια πολύ μεγάλη συναισθηματική αξία γιατί μεγάλωσαν μ' αυτό το χαλάκι. Είναι δώρο της γιαγιάς τους που έχει πεθάνει!

Ο Τελώνης σήκωσε το βλέμμα του ενοχλημένος:

— Μην μιλάτε πολλά-πολλά γιατί θα μείνουν εδώ κι αυτά που σας επιτρέπουμε να πάρετε μαζί σας! έσκουξε.

Βουβαθήκαμε και αλληλοκοιταχτήκαμε μεταξύ μας χωρίς να ξαναμιλήσει κανείς. Ήμουνα έτοιμος να βάλω τα κλάματα. Κρατήθηκα γιατί ήξερα πως δεν έπρεπε να το κάνω.

Μετά τον έλεγχο αυτό ακολουθούσε ο σωματικός έλεγχος. Ένας-ένας περίμενε στην ουρά και περνούσε από σωματικό έλεγχο.

Η Τουρκία είχε εκδώσει ένα ειδικό νόμο «για τις συγκεκριμένες ανάγκες», απαγορεύοντας σε όποιον έφευγε, να μεταφέρει μαζί του χαρτονομίσματα μεγαλύτερης αξίας από 100 Τουρκικές Λίρες. Το ποσό ήταν εξευτελιστικό, αλλά αν κάποιος, κατά τη διάρκεια του σωματικού ελέγχου, συλλαμβανόταν να έχει κρυμμένο επάνω του ποσό μεγαλύτερο από 100 Τουρκικές Λίρες, παραπεμπόταν αμέσως σε δικαστήριο. Μετά την βέβαιη καταδίκη του, εκτός βέβαια από την κατάσχεση των πάντων που είχε μαζί του, τραβούσε τα πάνδεινα κυρίως για να παραδειγματιστούν όσοι επρόκειτο να φύγουν και να εγκαταλείψουν ότι είχαν και δεν είχαν, χωρίς καμιά αντίδραση, στους Τούρκους.

Όταν ήλθε η σειρά μου να περάσω από σωματικό έλεγχο, μου ζήτησαν να βγάλω τα παπούτσια μου που είχαν χοντρούς πάτους. Πάρα λίγο να τα αχρηστέψουν από το ξήλωμα που τα έκαναν. Μετά ερεύνησαν τις τσέπες μου και μ' άφησαν να περιμένω να τελειώσουν κι οι άλλοι.

Της μητέρας μου έσκισαν ένα πάνινο φυλακτό γιατί υποψιάστηκαν μήπως έκρυβε καμιά χρυσή λίρα.

Είχαν συμπληρωθεί πέντε ώρες όταν ολοκληρώθηκαν οι έλεγχοι και ξαναμπήκαμε στο πούλμαν.

Σε λίγο, περάσαμε στην Ελλάδα και το πούλμαν σταμάτησε. Εκεί αντίκρισα ένα θέαμα που δεν θα το ξεχάσω ποτέ. Ο κόσμος ξεχύθηκε από το πούλμαν και γονατίζοντας φιλούσε την Ελληνική γη! Δάκρυα που δεν καταλάβαινα αν προερχόταν από χαρά ή από λύπη ήταν στα μάτια όλων. Μείναμε λίγη ώρα στο Ελληνικό φυλάκιο και μετά το ταξίδι μας συνεχίστηκε χωρίς διακοπή. Αλεξανδρούπολη, Κομοτηνή, Καβάλα, Θεσσαλονίκη. Με μικρές στάσεις, χωρίς διανυκτέρευση, πλησιάζαμε στον τελικό μας προορισμό.

Λάρισα, Λαμία, Θήβα και κατά το απόγευμα, στις 15 Σεπτεμβρίου 1964, φθάσαμε στην Πλατεία Βάθης, στην Αθήνα. Συνειδητοποίησα ότι πράγματι φτάσαμε από τον θόρυβο και τις φωνές των επιβατών που είχαν πεταχτεί όρθιοι. Παρακολουθούσα γύρω-γύρω με ανάμεικτα συναισθήματα.

Σε λίγα λεπτά το πούλμαν είχε αδειάσει. Σηκώθηκα αργά- αργά και πλησίασα κι εγώ την έξοδο. Είδα τη μητέρα μου και την αδελφή μου βουτηγμένες στην αγκαλιά του πατέρα μου που με έψαχνε με το βλέμμα του.

Οι ματιές μας διασταυρώθηκαν.

Άρχισα να κατεβαίνω τα σκαλοπάτια του πούλμαν. Μόλις πάτησα στο πεζοδρόμιο δύο δάκρυα κύλησαν από τα μάτια μου.

Σε λίγες ώρες μια καινούργια μέρα θα άρχιζε και μαζί της μια καινούργια ζωή.

ΤΕΛΟΣ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τουρκία ολόκληρο τον εικοστό αιώνα είχε μια σταθερή στρατηγική. Η στρατηγική αυτή είχε δύο άξονες:

Ο πρώτος άξονας ήταν να δώσει μια κοινή εθνική συνείδηση στις 72 διαφορετικές φυλές που κατοικούσαν στα εδάφη που ιδρύθηκε, στις 29 Οκτωβρίου 1923, η Τουρκική Δημοκρατία. Οι διαφορετικές αυτές φυλές, είχαν βαθιές εθνικές και θρησκευτικές διαφορές. Οι διάφοροι λαοί της Μικράς Ασίας είτε μουσουλμανικοί όπως Άραβες, Κούρδοι, Λαζοί, Τσερκέζοι είτε χριστιανοί όπως Έλληνες ή Αρμένιοι, συναποτελούσαν μέχρι τις αρχές του εικοστού αιώνα το μεγαλύτερο πληθυσμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο ο Κεμαλισμός προσπάθησε με τον λαϊκισμό να ζυμώσει όλες τις ομάδες του πληθυσμού σε μια έννοια λαού.

Σύμφωνα με την Κεμαλική φιλοσοφία, «όποιοι ζουν μέσα στα εδάφη της Τουρκίας και θεωρούν τους εαυτούς τους Τούρκους, είναι Τούρκοι».

Ο δεύτερος άξονας της στρατηγικής ήταν να εξαφανίσει από τα εδάφη που είχε στην κατοχή της όλους ανεξαιρέτως τους πληθυσμούς που «δε θεωρούν τους εαυτούς τους Τούρκους» αφ' ενός, αφ' ετέρου δε να καταστρώσει και να εφαρμόσει σε κάθε ευκαιρία μια επεκτατική τακτική που είναι μέσα στην φύση του Τούρκου και που εμπνέεται από τα ιδανικά του Παντουρκισμού.

Το όργανο για την εφαρμογή της στρατηγικής αυτής της Τουρκίας, από την εποχή των Σουλτάνων μέχρι την επίσημη επιβολή του καθεστώτος Ερντογάν, με ελάχιστα χρονικά διαστήματα - εξαιρέσεις, ήταν ένα: Το λεγόμενο «Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας».

Στο Συμβούλιο αυτό την πλειοψηφία είχε πάντοτε η εκάστοτε στρατιωτική χούντα που ουσιαστικά κυβερνούσε την Τουρκία από το παρασκήνιο για ολόκληρες δεκαετίες. Αποτελείτο από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, που ήταν και Πρόεδρος του Συμβουλίου, από τον Πρωθυπουργό, τον Γενικό Επιτελάρχη, τον Αρχηγό Ξηράς, τον Αρχηγό Ναυτικού, τον Αρχηγό Αεροπορίας, τον Αρχηγό Χωροφυλακής και Στρατού, τον Αρχηγό των Τουρκικών Μυστικών Υπηρεσιών, τον Γενικό Διευθυντή Ασφαλείας και τους Υπουργούς Εσωτερικών και Εξωτερικών. Γραμματέας του Συμβουλίου ήταν ο Υπαρχηγός του Γενικού Επιτελείου.

Ο έλεγχος του «Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας» της Τουρκίας πέρασε σταδιακά από τους στρατιωτικούς στον έλεγχο των ισλαμιστών του Ρ. Τ. Ερντογάν. Επίσημα, από την μετατροπή της Τουρκικής «Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας» σε «Προεδρική Δημοκρατία» η οποία «εγκρίθηκε» με ποσοστό 51,4% από τον τουρκικό λαό, με το νοθευμένο δημοψήφισμα της 16^{ης} Απριλίου 2017 το οποίο κατέστησε παντοδύναμο τον ισλαμιστή Ρ.Τ. Ερντογάν.

Οι αποφάσεις του «Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας» της Τουρκίας ήταν ανέκαθεν ρητές εντολές. Στο καθεστώς παντοδυναμίας Ερντογάν που επιβλήθηκε στην Τουρκία από το 2018, αποτελούν πλέον αποφάσεις ενός παντοδύναμου δικτάτορα, καθώς θεωρείται αδιανόητη οποιαδήποτε κριτική τους, ιδίως από τον φιμωμένο τουρκικό τύπο.

Μέχρι σήμερα πάντως, η Τουρκία εφάρμοσε με μεγάλη συνέπεια και τους δύο άξονες της στρατηγικής της. Όσοι λαοί της Μικράς Ασίας «δεν θεωρούσαν τους εαυτούς τους Τούρκους» σφάχτηκαν ή εξοντώθηκαν με ανατριχιαστική επιμονή, χωρίς έλεος. Οι πρακτικές των Σουλτάνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εφαρμόστηκαν, και συνεχίζουν ακόμα να εφαρμόζονται, απ' την «Τουρκική Δημοκρατία» εν έτη 2020, με σχολαστική συνέπεια.

Μετά τον βίαιο εξαναγκασμό της μεγάλης μάζας των μουσουλμανικών πληθυσμών «να θεωρούν τους εαυτούς τους Τούρκους» και την οριστική εκκαθάριση των χριστιανικών πληθυσμών από την Μικρά Ασία πήραν σειρά άλλα θέματα στη λίστα του «Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας» της Τουρκίας.

Το Κυπριακό:

Γλώσσα, θρησκεία και πολιτισμός, συνδέουν την Κύπρο με τον Ελληνισμό εδώ και 3.500 τουλάχιστον χρόνια. Η πρώτη Τουρκική επιδρομή στο νησί καταγράφεται το 1570 όταν ο Σουλτάνος Σελήμ, μετά επτά εβδομάδες απεγνωσμένης αντίστασης των κατοίκων του, εισβάλλει στην Κύπρο. Η Λευκωσία παραδίδεται στις φλόγες. 20.000 Κύπριοι σφάζονται. Όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα, έτσι και στο μαρτυρικό νησί της Αφροδίτης, οι Τούρκοι επιβάλλουν την βίαιη εξουσία τους. Μέχρι τις 14 Αυγούστου 1878, όταν οι Τούρκοι πουλούν την Κύπρο στους Άγγλους, γεμάτοι ευγνωμοσύνη για την Βρετανική υποστήριξη, που κυριολεκτικά τους έσωσε απ' την διάλυση, μετά την ήττα τους στον Ρωσοτουρκικό πόλεμο.

Δύο χρόνια αργότερα, στις 24 Σεπτεμβρίου 1880, συγκεντρώνονται στην Λευκωσία όλοι οι αντιπρόσωποι των Κυπρίων. Στην κοινή Διακήρυξή τους διατυπώνουν τον πόθο της Ένωσης τους με την Ελλάδα. Ο πόθος αυτός και η επιθυμία του Κυπριακού λαού επαναλαμβάνεται σε κάθε ευκαιρία, σε κάθε εκδήλωση, αλλά αντιμετωπίζει την παγερή αδιαφορία της Βρετανίας η οποία στις 5 Νοεμβρίου 1914 διακηρύσσει την προσάρτηση της Κύπρου στο Βρετανικό στέμμα.

Τον Νοέμβριο του 1917, στο Μέγαρο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου, στη Λευκωσία, συνέρχεται Παγκύπριο Συνέδριο. Ψηφίζει ομόφωνα την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, η Βρετανία όμως δεν έχει καμιά διάθεση να κάνει το παραμικρό βήμα. Ο Υφυπουργός Αποικιών της Αγγλίας Leo Amery, δηλώνει στις 16 Οκτωβρίου 1920, πως «Η Αγγλία θα κρατήσει την Κύπρο».

Στις 25 Μαρτίου 1921 οι Άγγλοι απαγορεύουν τις εορταστικές εκδηλώσεις των Κυπρίων για την συμπλήρωση 100 χρόνων απ' την Ελληνική Επανάσταση του 1821.

Στις 24 Ιουλίου 1923 υπογράφεται η Συνθήκη της Λωζάνης που τερματίζει τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο. Με το άρθρο 20 της Συνθήκης, η Τουρκία παραιτείται από κάθε μορφής απαίτησή της στην Κύπρο. Με τα άρθρα 20 και 27 της ίδιας Συνθήκης, η Τουρκία αναγνωρίζει με τον πιο ρητό και κατηγορηματικό τρόπο την πλήρη έλλειψη εξουσίας ή δικαιοδοσίας της σε οποιαδήποτε θέματα, είτε νομικά, είτε πολιτικά, είτε διοικητικά που αφορούν την Κύπρο. Εν τω μεταξύ στην Κύπρο, το συντριπτικό ποσοστό των Κυπρίων ζητά επίμονα την Ένωση του νησιού με την Ελλάδα.

Στις 17 Ιανουαρίου 1931, το κήρυγμα της Λεμεσού, δεν διαφέρει και πολύ από κήρυγμα επανάστασης. Η Κύπρος ολόκληρη δονείται από εκδηλώσεις, συλλαλητήρια και διακηρύξεις για την Ένωση της με την Ελλάδα. Αλλά η Βρετανική Κυβέρνηση είναι αποφασιστικά προσηλωμένη στην πολιτική της αποικιοκρατίας. Έντεκα μέρες μετά, στις 28 Οκτωβρίου 1931, χύνεται το αίμα 6 Κυπρίων διαδηλωτών, απ' τα πυρά των Άγγλων «ιδιοκτητών» του μαρτυρικού νησιού, στην μεγάλη συγκέντρωση ενός άοπλου λαού που ζητούσε μονότονα Ένωση με την Ελλάδα.

Οι Άγγλοι για να στραγγαλίσουν την ολοένα και εντονότερη λαϊκή απαίτηση, επιβάλλουν μια απροκάλυπτη δικτατορία. Η Ελληνική γλώσσα στα σχολεία, αντικαθίσταται με την Αγγλική. Απαγορεύονται Ελληνικά βιβλία, έστω και βοηθητικά. Διώκεται η Ελληνική ιστορία σαν να μην υπήρξε ποτέ. Η ανάρτηση εικόνων των ηρώων της Ελληνικής Επανάστασης είναι αυστηρά απαγορευμένη.

Όταν όμως ξεσπάει ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, 35.000 Κύπριοι σπεύδουν εθελοντικά να πολεμήσουν με τις Συμμαχικές Δυνάμεις εναντίον του φασισμού.

Ο Ουίνστον Τσώρτσιλ δηλώνει: *«Όταν ο πόλεμος τελειώσει, το όνομα της Κύπρου θα περιλαμβάνεται μεταξύ εκείνων, στα οποία οφείλει*

ευγνωμοσύνη, όχι μόνο η δική μας γενιά, αλλά και οι μελλοντικές γενιές της ανθρωπότητας».

Μόλις όμως τελειώνει ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, όλα ξεχνιούνται. Η Τουρκία, ο επιπρόδικος αυτός ουδέτερος που δεν έχυσε ούτε σταγόνα αίμα κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, περιμένει υπομονετικά την κατάλληλη ευκαιρία.

Στις 15 Ιανουαρίου 1950, ο γηραιός Μητροπολίτης Κυρήνειας Μακάριος ο Δεύτερος, οργανώνει δημοψήφισμα. Το αποτέλεσμα, με ποσοστό 95,7%, ζητάει την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Οι Άγγλοι, αρνούνται ακόμα και να παραλάβουν το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος. Η Κύπρος συγκλονίζεται απ' το αίτημα της αυτοδιάθεσης που δόθηκε σε δεκάδες λαούς του πλανήτη μας. Ένας άλλος Υφυπουργός Αποικιών της Βρετανίας, ο, Χένρυ Χόπκινσον, δηλώνει ξεκάθαρα, στις 28 Ιουλίου 1954, στην Βουλή των Κοινοτήτων πως «Η αρχή της αυτοδιάθεσης δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην Κύπρο». Και στην ερώτηση πότε μπορεί να εφαρμοστεί στο μέλλον, απαντά μονολεκτικά: «*Ποτέ*».

Έτσι ο Κυπριακός λαός οδηγείται αναγκαστικά στον μόνο δρόμο που του απέμεινε απ' την επίμονη Αγγλική αδιαλλαξία: Στον ένοπλο επαναστατικό αγώνα, που ξεκινάει τον Απρίλιο του 1955.

Η Αγγλική αντίδραση είναι άμεση. Με τον πιο ύπουλο τρόπο η Βρετανία αρχίζει να εφαρμόζει την πολιτική του «*διαίρει και βασίλευε*». Ξαναβάζει από κερκόπορτα τους Τούρκους στην Κύπρο, οι οποίοι με την Βρετανική παρότρυνση, αρχίζουν να απειλούν πως μόλις πάψει η Βρετανική κυριαρχία στο νησί, θα το ξαναπάρουν πίσω. Και στις 29 Αυγούστου 1955 η Ελλάδα κυριολεκτικά σύρεται σε τριμερή Διάσκεψη στο Λονδίνο, που σαν μοναδικό στόχο έχει την επισημοποίηση της Τουρκικής ανάμειξης στην Κύπρο.

Ο Κυπριακός αγώνας για αυτοδιάθεση είναι στραγγαλισμένος στην θανάσιμη θηλειά που σφίγγουν πλέον όχι μόνο οι Άγγλοι αλλά και οι Τούρκοι. Η ευκαιρία που υπομονετικά περίμεναν οι Τούρκοι τους δόθηκε απλόχερα απ' τους Άγγλους.

Το αίμα των Κυπρίων αγωνιστών τρέχει σαν ποτάμι. Οι αγχόνες στήνονται και θερίζουν τα νιάτα της Κύπρου που αγωνίζονται για το όραμα της Ένωσης με την Ελλάδα. Η Τουρκία κατευθύνει τους λιγιστούς Τουρκοκύπριους, απομεινάρια της Τουρκικής κατοχής του νησιού, στην δημιουργία εκρηκτικών καταστάσεων.

Η Βρετανία ολοκληρώνει τις προϋποθέσεις που θα της επιτρέψουν την διατήρηση της παρουσίας της στο νησί.

Αντί αυτοδιάθεσης, στήνεται η παγίδα της ανεξαρτησίας του νησιού. Και στις 11 Φεβρουαρίου 1959 υπογράφεται η Συνθήκη της Ζυρίχης με την οποία επιβάλλονται στο 82% του Κυπριακού πληθυσμού, που ήταν Έλληνες, επαχθείς όροι στο Σύνταγμα της Ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας, όταν ιδρύεται επίσημα στις 16/8/1960: Ο Αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι υποχρεωτικά Τουρκοκύπριος και έχει και δικαίωμα βέτο σε οποιαδήποτε νομοθετική εξουσία, ανεξάρτητα εάν αντιπροσωπεύει μόνο το 18% του πληθυσμού της Κύπρου!!

Η όρεξη πλέον των Τούρκων έχει ανοίξει για τα καλά. Η αρπακτική τους βουλιμία ξυπνάει. Αρχίζουν να κάνουν ό,τι είναι δυνατόν για να διαλύσουν την νεοσύστατη Κυπριακή Δημοκρατία. Τα προκλητικά προνόμια που απέκτησαν, με την βοήθεια της Αγγλίας, δεν πρέπει να πάνε χαμένα. Μόλις 3 χρόνια μετά την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, ο πρώτος και τελευταίος Αντιπρόεδρος της Dr. Φαζίλ Κιουτσούκ δηλώνει στους New York Times (31.12.1963):

«Δεν υπάρχει πλέον Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας γιατί Έλληνες και Τούρκοι δεν μπορούν να ζήσουν μαζί. Το Κυπριακό σύνταγμα είναι νεκρό».

Και κάνει ό,τι μπορεί, εκτελώντας τις εντολές των αφεντικών του στην Άγκυρα και των πολιτικών τους καθοδηγητών στο Λονδίνο, να το αποδείξει απορρίπτοντας οτιδήποτε έχει σχέση με την άσκηση των προνομιακών του καθηκόντων.

Ο στόχος είναι η διάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας και η διχοτόμησή της για την εξασφάλιση των Βρετανικών συμφερόντων.

Έτσι δεν είναι παράξενο που λίγο αργότερα, το 1964, ο πρώην Αντιπρόεδρος της Τουρκικής Κυβέρνησης Κεμάλ Σατίρ, προβλέπει «προφητικά» αυτό που θα συμβεί 10 χρόνια μετά: *«Η Κύπρος θα χωριστεί στα δύο και το ένα τμήμα θα ενωθεί με την Τουρκία»*.

Στις 20 Ιουλίου 1974, η Τουρκία βρίσκοντας ευκαιρία με την κατάρρευση της δικτατορίας στην Ελλάδα και την εμφύλια διαμάχη στην Κύπρο, εισβάλλει στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι ευλογίες της Αγγλίας και η ανοχή της Αμερικής αποθρασύνουν τους Τούρκους. Ο Πρωθυπουργός της εισβολής Μπουλέντ Ετσεβίτ, μαθητής του τότε Υπουργού των Εξωτερικών των Η.Π.Α. Dr. Χένρι Κίσιγκερ, δηλώνει, με την συνήθη υποκριτική προπαγανδιστική γλώσσα των Τούρκων: *«Δεν φέρνουμε στην Κύπρο τον πόλεμο, αλλά την ειρήνη!»*

Η «ειρήνη» που έφεραν οι Τούρκοι στην Κύπρο ήταν μια γεύση απ' την ίδια, διαχρονική, συμπεριφορά τους: 5.000 δολοφονημένοι Κύπριοι, καταστροφή του 70% της Κυπριακής Οικονομίας, βιασμοί γυναικών από 12 έως 71 ετών - πολλές φορές μπροστά στα παιδιά τους-, βασανιστήρια, ληστείες, καταστροφή όλων των ιστορικών μνημείων ή έργων τέχνης πολιτιστικής αξίας πολλών χιλιετηρίδων.

Στον οκταετή αιματηρό πόλεμο του Βιετνάμ οι Αμερικανοί είχαν 800 αγνοούμενους.

Στον ολιγόημερο πόλεμο στην Κύπρο, οι Τούρκοι κατέρριψαν ένα ακόμα παγκόσμιο ρεκόρ βαρβαρότητας: 1.619 αγνοούμενοι, μέσα σε λίγες μέρες πολέμου. Η Τουρκία, επί 22 ολόκληρα χρόνια, αρνιόταν πεισματικά οποιαδήποτε πληροφορία σχετικά με την τύχη των αγνοουμένων μέχρι τις 29 Φεβρουαρίου 1996. Τότε, το ανδρείκελο των Τούρκων στην Κύπρο Ραούφ Ντενκτάς δήλωσε με απίστευτη κυνικότητα ότι *«Οι αγνοούμενοι Ελληνοκύπριοι που είχαν συλληφθεί αιχμάλωτοι κατά την επέλαση του Ατίλα το 1974, παραδόθηκαν απ' τον Τουρκικό στρατό σε παραστρατιωτικούς Τουρκοκύπριους "μαχητές", οι οποίοι τους εκτέλεσαν όλους!»*

Η Τουρκία, αφού κατέλαβε με την ωμή βία και την πολιτική ανοχή ολόκληρου του Δυτικού κόσμου το 40% του Κυπριακού εδάφους, άρχισε να εφαρμόζει την «συνηθισμένη» της συνταγή:

Πρώτα με βασανιστήρια, δολοφονίες για παραδειγματισμό, διώξεις και τρομοκρατία εκδίωξε από τα εδάφη που κατέλαβε το συντριπτικό ποσοστό του Ελληνοκυπριακού πληθυσμού, τον οποίο μάλιστα ανάγκαζε να υποβάλλει αίτηση «οικειοθελούς» μετανάστευσης!

Τι έλλειψη φαντασίας, τι επιμονή στην εφαρμογή μεθόδων που επαναλαμβάνονται συνεχώς εδώ και 100 χρόνια!

Το αποτέλεσμα βέβαια ήταν να μετατραπούν 200.000 Ελληνοκύπριοι πρόσφυγες μέσα στην ίδια τους την πατρίδα!

Από το σύνολο του Κυπριακού πληθυσμού των 650.000, οι 500.000 είναι Ελληνοκύπριοι. Οι μισοί απ' αυτούς μετατράπηκαν σε πρόσφυγες απ' την «ειρήνη» που έφεραν οι Τούρκοι στην Κύπρο. Τα εδάφη που παράνομα κατέλαβαν οι Τούρκοι πλημμύρισαν ξαφνικά από αγάλματα του «πατερούλη» τους Μουσταφά Κεμάλ.

Έξι χρόνια μετά την εισβολή (1980) ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Σαμπρί Ιχσάν Τσαγλαγιανγκίλ ξεκαθαρίζει τα μελλοντικά σχέδια της Άγκυρας για την Κύπρο: «Στην Κύπρο εκτελούμε μια συγκεκριμένη αποστολή: Να την μετατρέψουμε σε πατρίδα μας». Το πώς θα επιτευχθεί αυτό εξηγείται, σε πρώτη φάση, δύο χρόνια νωρίτερα (17/7/78) στο μεγάλο Γερμανικό περιοδικό "Der Spiegel": «Ο Τουρκοκυπριακός πληθυσμός θα αλλοιωθεί με αναλογία δύο Τούρκοι έποικοι από την Ανατολή προς ένα Τουρκοκύπριο. Ο συνολικός Τουρκικός πληθυσμός θα ξεπεράσει τις 250.000 άτομα».

Και οι Τούρκοι εφάρμοσαν κατά γράμμα την στρατηγική τους αυτή. Το Νοέμβριο του 1983, το ανδρείκελο της Άγκυρας Ραούφ Ντεκτάς, αυτοανακηρύχθηκε σε «Πρόεδρο» της «Τουρκοκυπριακής» ψευδοδημοκρατίας.

Οι Τούρκοι εισβολείς λένε πως «Η Κύπρος είναι Τουρκική . Και περιμένουν με υπομονή τα επόμενα 50 ή 100 χρόνια την κατάλληλη

ευκαιρία για να ολοκληρώσουν την αρπακτική τους μανία με τον πλήρη εκτουρκισμό της Κύπρου.

Ελληνική Θράκη

Αφού η Τουρκία περιφρόνησε πλήρως τις υποχρεώσεις της για τους Χριστιανούς που έμειναν στην Κωνσταντινούπολη, την Ίμβρο και την Τένεδο, ξεκληρίζοντας «με κάθε τρόπο» τους Έλληνες από τις εστίες τους, εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο τον πολιτισμό της Ελλάδας, η οποία ενώ θα μπορούσε να απαλλαγεί με τον ίδιο ακριβώς τρόπο από τους Μουσουλμάνους, αντίθετα τους επέτρεψε να αυξηθούν κάτω από καθεστώς πλήρους ελευθερίας.

Και ας γνώριζε πως ο ίδιος ο Μουσταφά Κεμάλ στο Mısaki Milli, τον όρκο των Νεότουρκων που δόθηκε κατά τη διάρκεια μυστικής συνεδρίασης της Εθνικής Βουλής τον Ιανουάριο του 1920, ξεκαθαρίζει με πολύ ανοικτό τρόπο τους στόχους της Άγκυρας:

«Σκοπός μας είναι η Δυτ. Θράκη να παραμείνει στα Τουρκικά χέρια σαν ενιαίο σύνολο, και σε κατάλληλο χρόνο, μόλις βρεθεί ευκαιρία, να ενωθεί με την Μητέρα Πατρίδα. Εμείς δεν μπορούμε να δεχθούμε την απαλλοτρίωση του Τουρκικού αυτού τμήματος. Οι αδελφοί μας της Δ. Θράκης, σαν πρώτο βήμα, πρέπει να αγωνιστούν για να κερδίσουν την αυτονομία και την ανεξαρτησία της Δ. Θράκης».

Ο Τζελάλ Μπαγιάρ, ο σφαγέας που ξεκίνησε το μακάβριο έργο του από το 1914 όταν οι Νεότουρκοι τον εγκατέστησαν στη Σμύρνη για να αφανίσει τον Ελληνισμό που ζούσε εκεί, συνέχισε στον Πόντο και στην Ιωνία πρωτοστατώντας στις σφαγές των Ελλήνων και των Αρμενίων, ο «άνθρωπος» λοιπόν αυτός, επισκέφτηκε σαν Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας το 1952 την Κομοτηνή. Επίσημα «για να προωθήσει την Ελληνοτουρκική φιλία».

Ανεπίσημα για να θέσει σε εφαρμογή το νέο σχέδιο της Τουρκίας που ήθελε να εκτουρκίσει, μέσω της εκπαίδευσης, τα παιδιά των μουσουλμάνων που ζούσαν στην Ελληνική Θράκη. Ο στόχος είναι

καθαρός. Ήθελε να πετύχει με μια ντουφεκιά δυο τρυγόνια: Από την μια να δώσει τουρκική, εθνική συνείδηση στους μουσουλμάνους που δεν είναι Τούρκοι, απ' την άλλη να δημιουργήσει πιστά, τυφλά και πειθήνια όργανα των στρατηγικών στόχων της Τουρκίας.

Ο Τζελάλ Μπαγιάρ ιδρύει στην Κομοτηνή ομώνυμο λύκειο για τον εκτουρκισμό των μουσουλμάνων με την αδιάφορη ανοχή των Ελληνικών αρχών εν ονόματι της δήθεν «Ελληνοτουρκικής φιλίας»!

Η επόμενη φάση του σχεδίου ήταν προκαθορισμένη, επίσης πριν από πολλές δεκαετίες: Οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης θα οργανωθούν και θα διαμαρτύρονται συνεχώς, έστω και χωρίς κανένα απολύτως λόγο, για δήθεν καταπιεστικές συνθήκες στην Ελλάδα. Μετά η Τουρκία θα ζητήσει, εν ονόματι της «ελληνοτουρκικής φιλίας» να υπογραφούν συνθήκες που να της αναγνωρίζουν δικαίωμα λόγου για την μειονότητα που δημιούργησε. Τέλος η Τουρκική «επέμβαση» την κατάλληλη στιγμή, που μπορεί να γίνει σε 10, 30 ή και 100 χρόνια.

Σήμερα, αν ζούσε ο Τζελάλ Μπαγιάρ, με ικανοποίηση θα έβλεπε πως το σχέδιο του προχωράει καταπληκτικά.

Μέσω της εκπαίδευσης, που με εγκληματική αμέλεια ανέχτηκε η Ελληνική πολιτεία, δημιούργησε τυφλά όργανα των «ένδοξων Τούρκων που κυριάρχησαν πάνω σε 3 Ηπείρους». Η Δυτική Θράκη πλημμύρισε από πράκτορες της Τουρκίας που είτε σαν υπάλληλοι του Τουρκικού Προξενείου Κομοτηνής, είτε σαν μετακλητοί δάσκαλοι ή ιερωμένοι διοχετεύουν μεθοδικά εθνικιστικό φανατισμό στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς.

Ο κλήρος αναπτύσσει έντονη προπαγανδιστική δράση και τα ιεροσπουδαστήρια από 86 που ήταν το 1920 έφθασαν τα 350 το 1996. Τα όργανα της Τουρκίας στην Ελληνική Θράκη δεν νοιώθουν πλέον την ανάγκη ούτε να καλυφθούν στοιχειωδώς: Το σχέδιο τους προχωράει κανονικά και βρίσκεται στη φάση της δημιουργίας, επί συνεχούς βάσεως, θεμάτων που αν υπάρχουν τόσο το καλύτερο. Αν δεν υπάρχουν, δημιουργούνται εύκολα από το τίποτα.

Το 1923, με τη συνθήκη της Λωζάνης μεταξύ του Ελευθέριου Βενιζέλου και του Μουσταφά Κεμάλ, συμφωνήθηκε να διατηρηθούν στην Ελλάδα (Δυτική Θράκη) οι 80.000 περίπου Μουσουλμάνοι και στην Τουρκία (Κωνσταντινούπολη, Ίμβρος, Τένεδος) από τους 315.000 περίπου Έλληνες Χριστιανούς που ζούσαν εκεί, οι 120.000.

Μετά από 70 ακριβώς χρόνια, το 1993, οι μεν Μουσουλμάνοι στην Ελλάδα (Δυτική Θράκη) αυξήθηκαν σε 150.000 και πολλοί απ' αυτούς «απέκτησαν» με την Τουρκική προπαγάνδα και «Τουρκική συνείδηση», οι δε Έλληνες της Τουρκίας μειώθηκαν από 315.000 σε μερικές χιλιάδες που μετριούνται στα δάκτυλα του μισού χεριού.

Για να πραγματοποιηθεί αυτή η ψυχρά μελετημένη συρρίκνωση του Ελληνισμού στην Μικρά Ασία, παρά τις ρητές δεσμεύσεις της Τουρκίας με την Συνθήκη της Λωζάνης το 1923, οι Τούρκοι επινόησαν σωρεία μεθόδων που εφάρμοσαν συστηματικά, όπως:

Το σύνθημα «*vatandas Turkce konus*», δηλαδή «*συμπολίτη μίλα Τούρκικα*», σε συνδυασμό με τον περιβόητο Νόμο περί εξύβρισης του Τουρκισμού, τρομοκρατούσε ολόκληρες δεκαετίες τον χριστιανικό πληθυσμό που δεν τολμούσε ν' αρθρώσει λέξη ελληνική σε Δημόσιους χώρους απ' τον φόβο μην κατηγορηθεί ότι εξύβρισε τους Τούρκους ή την σημαία τους.

Ο Νόμος για την απαγόρευση άσκησης ορισμένων επαγγελματιών απ' τους Έλληνες που στραγγάλιζε την προοπτική οικονομικής προόδου της Ελληνικής μειονότητας.

Ο Νόμος για την επιβολή ειδικού φόρου εποπτείας επιλεκτικά στα Ελληνικά κοινοτικά Ιδρύματα για την οικονομική τους αφαίμαξη και τον περιορισμό της δραστηριότητάς τους.

Η αφόρητη πίεση στα Ελληνικά Σχολεία με τον διορισμό Τούρκων Υποδιευθυντών και την άρνηση ή την καθυστέρηση διορισμού Ελλήνων Διευθυντών ώστε η διοίκηση των Ελληνικών σχολείων να ελέγχεται πλήρως από τους Τούρκους. Ακόμα, με την απαγόρευση της προσευχής που έλεγαν οι Έλληνες μαθητές στα σχολεία τους και τον

περιορισμό ή την απαγόρευση κάθε εκδήλωσης που δεν θα ήταν, έστω και έμμεσα, αρεστή στους Τούρκους.

Η αναγκαστική στράτευση, το 1941, χριστιανών σε μια ευρύτητα 20 ηλικιών και η εξόντωσή τους στα αναγκαστικά τάγματα εργασίας.

Η επιλεκτική επιβολή, το 1942, στις μειονότητες υπέρογκης και υπερβολικής φορολογίας για τον οικονομικό τους αφανισμό, με τον περίφημο φόρο περιουσίας (Varlık Vergisi).

Το οργανωμένο απ' την ίδια την Τουρκική Κυβέρνηση πογκρόμ εναντίον των χριστιανών και των περιουσιών τους, στις 6 Σεπτεμβρίου 1955. Μέσα σε μια νύχτα καταστράφηκαν, κάηκαν ή λεηλατήθηκαν 4.340 ελληνικά καταστήματα, 2.600 χριστιανικά σπίτια, 73 εκκλησίες, 26 ελληνικά σχολεία, 110 εστιατόρια, 21 εργοστάσια, 27 φαρμακεία και οι 3 μειονοτικές εφημερίδες που είχαν μείνει, από τις 9 που υπήρχαν το 1923.

Οι μαζικές απελάσεις του 1964, όταν συνολικά 50.000 Ελληνισμός εκδιώχτηκε απ' τις εστίες του, με αναίτιες, απάνθρωπες και συνοπτικές διαδικασίες.

Το κλείσιμο της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης το 1971 για τον στραγγαλισμό της θρησκευτικής ελευθερίας και τον μαρασμό του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Η δήμευση της ακίνητης περιουσίας των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης με το μυστικό Διάταγμα του 1964, σύμφωνα με το οποίο πρόσωπα Ελληνικής ιθαγένειας στερήθηκαν του δικαιώματος αγοραπωλησίας ακινήτων.

Σήμερα οι μισοί περίπου από τους μουσουλμάνους που ζουν στην Δυτική Θράκη είναι Πομάκοι και Αθίγγανοι. Η Τουρκική όμως προπαγάνδα τους χαρακτηρίζει όλους συλλήβδην «Τούρκους» και κόπτεται για την δήθεν «καταπίεσή» τους. Και περιμένει την κατάλληλη ευκαιρία να επαναλάβει μια επιτυχία σαν εκείνη της προσάρτησης της Αλεξανδρέττας που έγινε ένα χρόνο μετά την είσοδο του Τουρκικού στρατού στην Αλεξανδρέττα, με την ανοχή των Γάλλων, στις 5 Ιουλίου 1938. Το ότι οι Τούρκοι κάτοικοι της περιοχής ήταν μια μειοψηφία σε σχέση με τους Άραβες κατοίκους ήταν μια μικρή «λεπτομέρεια». Το ίδιο

«λεπτομέρεια» αποτελεί για την Τουρκία και το ότι η γη του Ορφέα και του Δημόκριτου είναι από αιώνες Ελληνική και κατοικείται από Έλληνες.

Όσο η Ελλάδα δεν θα επισείει τον όρο της αμοιβαιότητας που προβλέπει το άρθρο 45 της Συνθήκης της Λωζάνης για να προσαρμοστεί ο αριθμός του Μουσουλμανικού πληθυσμού στην Ελληνική Θράκη με τον Ελληνικό πληθυσμό στην Κωνσταντινούπολη, Ίμβρο και Τένεδο, οι Τούρκοι θα προετοιμάζουν ανενόχλητοι τις συνθήκες που θα τους επιτρέψουν την «κατάλληλη στιγμή» την εκπλήρωση των επεκτατικών τους επιδιώξεων.

Ήδη, οι σφαγείς ολόκληρων λαών, οι ψυχροί εκτελεστές απάνθρωπων μεθόδων που ξεκλήρισαν στρατιές αθώων, χύνουν κροκοδείλια δάκρυα για δήθεν «κακομεταχείριση» Ελλήνων μουσουλμάνων. Αφού τους μετέτρεψαν σε τυφλά όργανά τους και τους οδηγούν σε αποσχιστικές κινήσεις με μια απροκάλυπτη αλυτρωτική προπαγάνδα, «ξεχνούν» πως η κυριότερη υποχρέωση μιας μειονότητας, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, είναι ο σεβασμός της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας που την φιλοξενεί.

«Ξεχνούν» πως οι ίδιοι οι Τούρκοι όταν προβαίνουν στην ψυχρή γενοκτονία των Κούρδων στην Νοτιοανατολική Τουρκία επικαλούνται το άρθρο 8 του Αντιπρομοκρατικού τους Νόμου που λέει:

«Απαγορεύεται οιαδήποτε ενέργεια, άσχετα για ποιο σκοπό και με ποια σκέψη γίνεται, που θα έχει σαν στόχο της την παραβίαση του αδιαίρετου συνόλου του τουρκικού κράτους και έθνους».

Επιτρέπεται όμως να παρακινούνται στην Ελλάδα τα όργανα της Τουρκίας να φωνάζουν «εδώ είναι Τουρκία!» Και μόλις κληθούν να λογοδοτήσουν, μέσα στα πλαίσια ενός ευνομούμενου Ευρωπαϊκού Κράτους, ξεσπάει πραγματικός σάλος από υποκριτικές φωνές για δήθεν «καταπίεση» των Ελλήνων μουσουλμάνων.

Έλληνικά νησιά του Αιγαίου

Τα Ελληνικά νησιά του Αιγαίου είναι ο επόμενος στόχος του Τουρκικού επεκτατισμού. «Προτιμώ να τα αποκαλώ νησιά του Αιγαίου και όχι Ελληνικά νησιά» δηλώνει στις 9/8/1976 ο Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, μετέπειτα Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας, στην εφημερίδα «Χουριέτ».

Ο ίδιος, με την ιδιότητα του αρχηγού της Τουρκικής αντιπολίτευσης, δύο χρόνια νωρίτερα, στις 9/6/1974, είναι περισσότερο αποκαλυπτικός για τα «επιχειρήματα» του Τούρκικου επεκτατισμού: «Οι διαφωνίες με την Ελλάδα προκύπτουν γιατί τα νησιά που βρίσκονται πολύ πιο κοντά στην Τουρκία ανήκουν στην Ελλάδα και όχι στην Τουρκία. Τα νησιά αυτά (του Αιγαίου) συνιστούν μέρος της Ανατολίας και για αιώνες ανήκαν στο Κράτος εκείνο που ήταν κύριο της Ανατολίας».

Ο Σαμπρί Ιχσαν Τσαγλαγιανγκίλ, που διετέλεσε Υπουργός των Εξωτερικών της Τουρκίας, δηλώνει στις 4 Απριλίου 1975 πως «Το μισό Αιγαίο ανήκει στους Τούρκους και το άλλο μισό στους Έλληνες. Αυτή ήταν πάντα η επίσημη άποψη της Τουρκίας».

Και σε επίρρωση της «επίσημης» αυτής άποψης η Τουρκία ιδρύει τον ίδιο χρόνο (1975) την 4η Στρατιά, που την αποκαλεί «Στρατιά του Αιγαίου», με έδρα τη Σμύρνη, στην οποία περιλαμβάνεται και η κατοχική στρατιωτική δύναμη Κύπρου. Η στρατιά αυτή δεν είναι εντεταγμένη στο ΝΑΤΟ και, φυσικά, δεν εξυπηρετεί κανένα αμυντικό σκοπό. Στη Σμύρνη βρίσκεται επίσης και το συντριπτικό ποσοστό των αποβατικών σκαφών της Τουρκίας μαζί με ένα μεγάλο αριθμό ελαστικών λέμβων που μεταφέρουν έως 12 άντρες σε κοντινές και απρόσιτες ακτές.

Ό,τι δεν παραχωρείται, αρπάζεται την κατάλληλη στιγμή. Αυτή η φιλοσοφία της Τουρκίας εφαρμόζεται και στην περίπτωση αυτή. Η Τουρκία έκανε φιλότιμες προσπάθειες να αρπάξει Ελληνικά νησιά του Αιγαίου την «κατάλληλη στιγμή» που ήταν η περίοδος του Β Παγκοσμίου Πολέμου.

Όταν η Ελλάδα με βαρύ φόρο αίματος υποστήριζε, μαζί με τους συμμάχους, τα ιδανικά της Ελευθερίας και της Δικαιοσύνης, η Τουρκία από την ασφάλεια της «ουδέτερης» θέσης της επιχειρούσε να

«αξιοποιήσει» τις περιστάσεις. Παζάρει με την Γερμανία να αποκηρύξει την Αγγλοτουρκική συνθήκη του 1939, που δεν την εφάρμοσε ποτέ, και να ανοίξει στην Γερμανία τον δρόμο προς την Αίγυπτο από την ξηρά. Τα ανταλλάγματα που ζητούσε ήταν πολύ «συντηρητικά»: Τρία νησιά του Αιγαίου, λωρίδα εδάφους δυτικά της Αλεξανδρούπολης και Τουρκική δικαιοδοσία στις ζώνες της Συρίας και του Ιράκ.

Το σχέδιο της συνθήκης που συντάχτηκε με την συνεργασία του Τούρκου Υπουργού των Εξωτερικών Σουκρού Σαράτσογλου, στάλθηκε στο Βερολίνο στις 23 Μαΐου 1941.

Μετά από 7 μέρες, την 1η Ιουνίου, οι Βρεττανοί μπήκαν στην Βαγδάτη, εκδιώκοντας τον Ρασιντ Αλή και συντρίβοντας την επανάστασή του στο Ιράκ που ήταν και η πιο σοβαρή από τις πολλές αιτίες της Γερμανο-Τουρκικής προσέγγισης. Το αποτέλεσμα ήταν να ναυαγήσει η Γερμανο-Τουρκική συμφωνία και να γλυτώσουν τα Ελληνικά νησιά του Αιγαίου.

Οι Τούρκοι κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου επιχείρησαν άλλη μια φορά να καταλάβουν νησιά του Αιγαίου, με το πρόσχημα της «προστασίας» τους - ευτυχώς χωρίς επιτυχία.

Η Τουρκία όμως, περιμένει πάντα την «κατάλληλη στιγμή» για να εφαρμόσει την φιλοσοφία της «ό,τι δεν παραχωρείται, αρπάζεται».

Και δεν σταματάει ούτε λεπτό να εργάζεται στην κατεύθυνση της μακροπρόθεσμης στρατηγικής της. Το 1974 που η Ελλάδα αντιμετώπιζε μεγάλα προβλήματα με την κατάρρευση της δικτατορίας των συνταγματαρχών και την επαναφορά της Δημοκρατίας, η Τουρκία θεωρεί πως οι γενικότερες συνθήκες είναι ιδανικές.

Ήδη προετοιμάζεται από τον Νοέμβριο του 1973, όταν η Τουρκική Εφημερίδα της Κυβέρνησης δημοσιεύει, στις 1/11/1973, Νόμο βάσει του οποίου παραχωρεί στην Τουρκική Κρατική Εταιρία Πετρελαίου δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων σε 27 περιοχές του Βορειοανατολικού και Κεντρικού Αιγαίου, τις οποίες θεωρεί ξαφνικά Τουρκικές!

Ο χάρτης που συνοδεύει τον νόμο αυτό κάνει μια αυθαίρετη και μονομερή οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, σύμφωνα με τις ορέξεις των Τούρκων και περιλαμβάνει, κυρίως, Ελληνικές περιοχές.

Στις 10 Ιανουαρίου 1974, ο Τούρκος Υπουργός Άμυνας Ιλχάν Σαντάρ δίνει το στίγμα της νέας Τουρκικής στρατηγικής, δηλώνοντας πως το μέλλον της Τουρκίας είναι πλέον η θάλασσα. Η επόμενη Τουρκική κίνηση είναι μελετημένη και έχει συμβολικό χαρακτήρα.

Στις 29 Μαΐου 1974, πεντακόσια είκοσι ένα ακριβώς χρόνια μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, το Τουρκικό ωκεανογραφικό σκάφος «Τσανταρλί» βγαίνει στο Αιγαίο για δήθεν «έρευνες» σε μια απροκάλυπτη προσπάθεια δημιουργίας τετελεσμένων γεγονότων και έμπρακτης αμφισβήτησης της κατοχυρωμένης με Διεθνείς Συνθήκες Ελληνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο.

Λίγους μόλις μήνες μετά, στις 27 Φεβρουαρίου του επομένου χρόνου (1975), ο ίδιος ο Πρωθυπουργός της Τουρκίας, ο Μπουλέντ Ετσεβίτ, λέει σε ομιλία του πως *«τα περί πετρελαϊκών ερευνών ήταν απλά τεχνάσματα. Σκοπός ήταν η διεκδίκηση νέων συνόρων!»*

Τον Ιούνιο του 1974 οι Τούρκοι επίσημοι, λαλίστατοι, διατυπώνουν χωρίς προσχήματα τις βλέψεις τους για τα νέα σύνορα που θέλουν. Την 1 Ιουνίου 1974, ο Χασάν Ισίκ δηλώνει πως η Τουρκία δεν θα επιτρέψει ποτέ να γίνει το Αιγαίο Ελληνική θάλασσα, λες και το Αιγαίο δεν είναι Ελληνική θάλασσα απ' την χαραυγή της ιστορίας ως τις μέρες μας.

Στις 4 Ιουνίου 1974 ο Τούρκος Υπουργός των Εξωτερικών Τουρχάν Γκιουνές δηλώνει πως η Τουρκία ουδέποτε θα δεχθεί το όριο των χωρικών υδάτων στο Αιγαίο, να επεκταθεί απ' την Ελλάδα στα 12 μίλια. Η ίδια θέση επαναλαμβάνεται συνεχώς, σε κάθε ευκαιρία, ακόμα και μετά την ισχύ της Διεθνούς Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας, που άρχισε να εφαρμόζεται από τις 10 Δεκεμβρίου 1982. Μέχρι το έτος 2013 την Διεθνή Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας υπέγραψαν 164 κράτη και η Ευρωπαϊκή Ένωση των 28 κρατών-μελών.

Σύμφωνα με τις διατάξεις της Διεθνούς αυτής σύμβασης η Ελλάδα έχει το δικαίωμα να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 μίλια. Παρ' όλα

αυτά η Τουρκία απειλεί συνεχώς πως αν η Ελλάδα εφαρμόσει την Διεθνή Σύμβαση που υπέγραψε, αυτό αποτελεί «αίτια πολέμου» μεταξύ των δύο χωρών!

Και για να μην αφήσει καμμιά αμφιβολία για τις προθέσεις της, η Τουρκική Βουλή παίρνει απόφαση σύμφωνα με την οποία η Τουρκική Κυβέρνηση εξουσιοδοτείται να κηρύξει πόλεμο εναντίον της Ελλάδος σε περίπτωση κατά την οποία η Ελλάδα ασκήσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα και αυξήσει το όριο των χωρικών της υδάτων από 6 σε 12 μίλια!

Το 1974 η Τουρκία θεωρούσε πως η αδύναμη θέση της Ελλάδος δημιουργούσε ιδανικές συνθήκες για ν' αρπάξει όσα περισσότερα μπορούσε. Έτσι, η επιθετικότητά της δεν είχε σταματημό.

Στις 18 Ιουλίου 1974 δημοσιεύεται στην Τουρκία ένας νέος νόμος που παραχωρεί ανύπαρκτα δικαιώματα έρευνας στην Τουρκική Κρατική Εταιρία Πετρελαίου σε Ελληνικές περιοχές, αυτή τη φορά του Νοτιοανατολικού Αιγαίου. Στις 20 Ιουλίου 1974 πραγματοποιείται η Τουρκική εισβολή στην Κύπρο και καταλαμβάνεται με την βία και την ανοχή της Δύσης το 40% του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Δυο βδομάδες μετά την εισβολή στην Κύπρο, η Τουρκική Κυβέρνηση εκδίδει την NOTAM 714, με την οποία απαιτεί να αναφέρονται στην Τουρκία όλα τα αεροπλάνα που πετούν πάνω απ' το μισό Αιγαίο. Με το τρόπο αυτό επιχειρεί κατάργηση του Flight Information Regions (Περιοχές Πληροφόρησης Πτήσεων) που για ολόκληρη την περιοχή του Αιγαίου υπάγονται στο FIR Αθηνών, σύμφωνα με τις Συμφωνίες των Παρισίων του 1952 και της Γενεύης του 1958.

Η αντίδραση της Ελλάδος που κήρυξε, στις 14 Αυγούστου 1974, ολόκληρο το Αιγαίο επικίνδυνη περιοχή, ανάγκασε την Τουρκία, 6 χρόνια αργότερα, στις 22 Φεβρουαρίου 1980, να ανακαλέσει την NOTAM 714.

Στις 18 Ιανουαρίου 1975 ο Τούρκος Πρωθυπουργός Σαντί Ιρμάκ είναι πολύ αποκαλυπτικός για τις επεκτατικές προθέσεις της Τουρκίας: «*Η θάλασσα του Αιγαίου ανήκει σε μας, αυτό πρέπει να το καταλάβουν*

όλοι!» δηλώνει. Και τρεις μέρες αργότερα, στις 22 Ιανουαρίου 1975, ο Τούρκος Υπουργός των Εξωτερικών ξεκαθαρίζει τον τρόπο με τον οποίο η Τουρκία θα επιβάλλει την θέση αυτή: «Στο Αιγαίο», λέει, «πρέπει ν' ακολουθήσουμε αναγκαστικά δυναμική πολιτική. Οι συνθήκες σήμερα είναι διαφορετικές από τις συνθήκες του 1923. Η δύναμη της Τουρκίας έχει μεγαλώσει. Η Κύπρος αποτελεί το πρώτο βήμα για το Αιγαίο!»

Ενάμιση χρόνο αργότερα, στις 7 Αυγούστου 1976, βγαίνει στο Αιγαίο το Τουρκικό πλοίο «Hoga» για να συνεχίσει έμπρακτα «την διεκδίκηση νέων συνόρων». Η Ελλάδα καταφεύγει στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης αλλά η Τουρκία απορρίπτει την διαιτησία.

Τον Δεκέμβριο του 1995 ο Έλληνας Πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου είναι βαριά άρρωστος και ανίκανος να κυβερνήσει. Μπαίνει στο Ωνάσειο Καρδιοχειρουργικό κέντρο των Αθηνών και στη χώρα παρατηρείται κενό εξουσίας.

Νέα ευκαιρία για να εκδηλωθεί έμπρακτα η Τουρκική επιθετικότητα. Ένα ιστιοφόρο δήθεν «παρασύρεται» στις Ελληνικές βραχονησίδες Ίμια, αλλά όταν Ελληνικά σκάφη σπεύδουν για βοήθεια οι Τούρκοι πράκτορες του ιστιοφόρου αρνούνται λέγοντας πως οι βραχονησίδες είναι Τουρκικές και πως θα δεχθούν βοήθεια μόνο από Τουρκικά σκάφη.

Το «σενάριο» αυτό έχει περιγράψει με μεγάλη ακρίβεια δέκα εννέα χρόνια νωρίτερα, στις 7 Ιουλίου 1977, ο Τούρκος δημοσιογράφος Ρεσίτ Αστσίογλου σε άρθρο του με τίτλο «Για πού έτσι; Για το Αιγαίο;» που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα "Γκιούν Αϊντίν".

Ο άρρωστος Πρωθυπουργός της Ελλάδος Ανδρέας Παπανδρέου παραιτείται και στις 18 Ιανουαρίου 1996 Πρωθυπουργός της Ελλάδος ορκίζεται ο Κώστας Σημίτης. Εννιά μέρες αργότερα, στις 27 Ιανουαρίου 1996, Τούρκοι πράκτορες, δήθεν δημοσιογράφοι της εφημερίδας "Χουριέτ" -το μόνιμο ανθελληνικό «εργαλείο» στα χέρια του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας της Τουρκίας αποβιβάζονται στα Ίμια και αντικαθιστούν την Ελληνική σημαία με μια Τούρκικη!

Και τρεις μέρες μετά, την νύχτα της 30ής προς την 31 ην Ιανουαρίου 1996, οι Τούρκοι οξύνουν την κρίση και φθάνουν στα όρια πολεμικής

αναμέτρησης. Ο πόλεμος αποφεύγεται αλλά οι Τούρκοι επιβάλλουν μόνιμη αμφισβήτηση στην κρυστάλλινη Ελληνική κυριαρχία των βραχονησίδων Ίμια. Λίγο αργότερα αποκαλύπτεται ότι ο Πρεσβευτής της Τουρκίας στη Ρώμη, με απόρρητη αναφορά του, προειδοποιούσε την Κυβέρνησή του πως υπάρχουν έγγραφα που αποδεικνύουν την Ελληνική κυριαρχία στις βραχονησίδες Ίμια. Τα έγγραφα αυτά προέρχονται τόσο από την Ιταλία όσο και από την ίδια την Τουρκία!

Η Τουρκική Κυβέρνηση αγνόησε τελείως την προειδοποίηση του Πρεσβευτή της αφού ο στόχος της ήταν να δημιουργήσει θέμα από ανύπαρκτη βάση. Ο επεκτατισμός και η απαίτηση για νέα σύνορα, δημιούργησαν την καινούργια Τουρκική θεωρία για «γκρίζες», δηλαδή αμφισβητούμενες απ' την Τουρκία, ζώνες στο Αιγαίο. Στην Ελληνική πρόταση για προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, η Τουρκία υποκρίνεται ότι δεν καταλαβαίνει.

Τα δικαστήρια απονέμουν το Δίκαιο και ο Τουρκικός επεκτατισμός δεν έχει καμιά σχέση μ' αυτό. Έτσι, η Τουρκία ζητάει «διάλογο» και «διαπραγματεύσεις χωρίς όρους, με στόχο τη διευθέτηση όλων των θεμάτων του Αιγαίου, ως σύνολο» (Μεσούτ Γιλμάζ, Πρωθυπουργός της Τουρκίας, 25 Μαρτίου 1996). Με άλλα λόγια η Ελλάδα καλείται να «διαπραγματευθεί» με την Τουρκία όσα κυριαρχικά δικαιώματα της δίδουν οι Διεθνείς συνθήκες, είτε στα νησιά, είτε στον εναέριο χώρο, είτε στην υφαλοκρηπίδα των νησιών!

Όσες φορές η επίσημη Τουρκία μιλάει για Ελληνοτουρκική φιλία οι Έλληνες πρέπει να προβληματίζονται μήπως η Τουρκία υποκρίνεται για λόγους τακτικών ελιγμών.

Θα μείνει στην ιστορία η φράση που εκστόμισε ο Ισμέτ Ινονού μετά την υπογραφή της «Συνθήκης της Λωζάνης» και της διακήρυξης περί Ελληνοτουρκικής φιλίας. «Ίναντί ερίφ!» είπε για τον Ελευθέριο Βενιζέλο (*Μας πίστεψε ο άνθρωπος!*).

Αλλά και το 1955 ο Φατίν Ρουστού Ζορλού κι ο Αντνάν Μεντερές για Ελληνοτουρκική φιλία μιλούσαν πριν εξαπολύσουν, στις 6 Σεπτεμβρίου 1955, το πογκρόμ εναντίον των Ελλήνων.

Λίγους μήνες πριν η Τουρκία καταγγείλει, στις 16 Μαρτίου 1964, την Σύμβαση Εμπορίου, Εγκατάστασης και Ναυτιλίας που είχε υπογραφεί μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας στις 30 Οκτωβρίου 1930, με αποτέλεσμα τους διωγμούς και τις απελάσεις των Ελλήνων που είχαν απομείνει στην Κωνσταντινούπολη, το ίδιο.

Πριν την Τουρκική εισβολή στην Κύπρο ξαναχρησιμοποίησαν το ίδιο τροπάριο της Ελληνοτουρκικής φιλίας για να πείσουν τον αρχηγό της Ελληνικής Χούντας Γεώργιο Παπαδόπουλο να αποσύρει το Ελληνικό σύνταγμα που στάθμευε στην Κύπρο, για να είναι πιο εύκολη κι απλή η Τουρκική εισβολή που ακολούθησε. Τους πίστεψε κι αυτός!

Το 1996 αμέσως μετά την σοβαρή κρίση που δημιούργησε η Τουρκία με αφορμή τις βραχονησίδες Ίμια, άρχισε ξαφνικά να διατυμπανίζει την ανάγκη Ελληνοτουρκικής φιλίας προσφέροντας υποκριτικά όμορφα λόγια χωρίς αντίκρισμα. Στόχος, η άρση του βέτο που πρόβαλλε η Ελλάδα στην πρόοδο της συμφωνίας σύνδεσης Ευρωπαϊκής Ένωσης - Τουρκίας, τον Απρίλιο του 1996.

Έτσι είναι ιστορικά αποδεδειγμένο πως όποτε η Τουρκία μιλάει για Ελληνοτουρκική φιλία, επιδιώκει να πετύχει ένα συγκεκριμένο στόχο που μόλις επιτευχθεί, ξαναθυμάται τον μόνιμο, επιθετικό, εαυτό της και επανέρχεται στην πάγια επιδίωξη υλοποίησης της επεκτατικής της στρατηγικής.

Η συνεχής Τουρκική επιθετικότητα έχει σαν μόνιμο στήριγμά της την ανοχή των Μεγάλων Δυνάμεων, μια ανοχή που η Τουρκία εκμεταλλεύεται εδώ και 550 χρόνια, όταν κατέλυσε το Βυζάντιο με την άλωση της Κωνσταντινούπολης και υποδούλωσε τους λαούς της Μικράς Ασίας.

Το Κουρδικό

Μία ακόμα ύπουλη, υποκριτική και ταυτόχρονα σκοτεινή πλευρά της Τουρκικής πολιτικής.

«Δεν υπάρχουν Κούρδοι, υπάρχουν μόνο Τούρκοι» είναι η πάγια, διαχρονική, θέση της Τουρκίας. Ο Τούρκος Πρωθυπουργός Γιλντιρίμ Ακμπουλούτ, είναι πολύ αποκαλυπτικός όταν εκφράζει τις ίδιες απόψεις, στις 31 Ιουλίου 1990: *«Δηλώνω απερίφραστα ότι στην Τουρκία δεν υπάρχουν Κούρδοι, αλλά μόνο Τούρκοι. Όλοι όσοι ζουν πάνω σ' αυτά τα εδάφη είναι Τούρκοι. Είναι υποχρεωμένοι να είναι Τούρκοι!»*

Γι' αυτό ακριβώς απαγορεύεται στην Τουρκία να δηλώσει κάποιος την Κουρδική ιδιότητα του. Εάν π.χ. ένας μαθητής δηλώσει *«Είμαι Κούρδος»* αποβάλλεται απ' το σχολείο του. Αν το δηλώσει ένας δάσκαλος, χάνει αμέσως την δουλειά του. Αν είναι έμπορος ή γεωργός και τολμήσει να μιλήσει για την Κουρδική καταγωγή του, κόβονται οι πιστώσεις του ή σταματούν οι σπόροι που χρειάζεται για τις καλλιέργειές του.

Αντίθετα, στην Ελληνική Θράκη, ξεσπάει πραγματική θύελλα διαμαρτυριών και χύνονται ποταμοί από κροκοδείλια δάκρυα για δήθεν καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων όταν το Ελληνικό Κράτος πάει να τιμωρήσει τους Ελληνικής υπηκοότητας πράκτορες της Τουρκικής αποσχιστικής προπαγάνδας που θρασύτατα αυτοαποκαλούνται «Τούρκοι». Στο Τουρκοκρατούμενο Κουρδιστάν καίγονται και καταστρέφονται από τον Τουρκικό στρατό χωριά ολόκληρα. Καίγονται είδη οικιακής χρήσης, στρώματα, κρεβάτια, τρόφιμα, σπαρτά, αποθήκες.

Οι Κούρδοι εξορίζονται απ' τα χωριά τους. Ξεριζώνονται απ' τις εστίες τους για να χάσουν την επαφή με τους τόπους και την εθνική ταυτότητά τους.

Όπως το 1600 επί Σουλτάνου Μεχμέτ οι Τούρκοι μάζευαν τα παιδιά των Χριστιανών με φερμάνια για να δημιουργήσουν τα τάγματα των γενιτσάρων, έτσι και τον εικοστό αιώνα μαζεύουν τα παιδιά των Κούρδων για να τα εκτουρκίσουν.

Με συστηματική πλύση εγκεφάλου, προσπαθούν να κάνουν τους Κουρδικούς πληθυσμούς να ντρέπονται για την καταγωγή τους, να την αποβάλλουν σαν κάτι το αποτρόπαιο. Η ευρηματικότητά τους στην συστηματική άσκηση της πολιτικής αυτής, δεν έχει όρια.

Ο Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας Cemal Gursel, την άνοιξη του 1960, εφευρίσκει και επιβάλλει ένα σλόγκαν: «*Να φτύνετε στο πρόσωπο εκείνον που σας αποκαλεί Κούρδο!*» Όσοι όμως έχουν το κουράγιο να επιμένουν πως είναι Κούρδοι διώκονται, βασανίζονται, αχρηστεύονται, εξοντώνονται.

Τα Τουρκικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης δεν συνηθίζουν να δίνουν πληροφορίες για τις πράξεις Κρατικής Τρομοκρατίας. Αντίθετα, παρουσιάζουν πότε-πότε το στοργικό Τουρκικό Κράτος να βοηθάει στο κύμα μετανάστευσης των Κούρδων που πραγματοποιείται... «οικειοθελώς!» (Εφημερίδα Μιλιέτ, 6 Νοεμβρίου 1990).

Ο Φαρισαϊσμός του 1990 δεν διαφέρει καθόλου από εκείνον του 1916 όταν ο Μεχμέτ Τααλάτ διέτασσε να υπογράφουν δήλωση ότι φεύγουν «οικειοθελώς», αυτοί τους οποίους έδιωχναν με κάθε «θεμιτό ή αθέμιτο» μέσο από τις εστίες τους.

Από την μια πλευρά, τον Οκτώβριο του 1990, η Τουρκική αστυνομία εισβάλλει στους καταυλισμούς του Κιζίλτεπε και κατάσχει μολύβια, βιβλία, τετράδια, απαγορεύοντας την εκπαίδευση των μικρών Κούρδων. Το Τουρκικό Κράτος τρομοκρατεί τα παιδιά, τα αφήνει αγράμματα.

Από την άλλη πλευρά, σχεδόν ταυτόχρονα, ο Τούρκος Πρόεδρος Τουργκούτ Οζάλ συμμετέχει στην Συνέλευση του Ο.Η.Ε. για τα δικαιώματα του παιδιού και δεν αισθάνεται καθόλου ντροπή καθώς ισχυρίζεται πως «Η Τουρκία αγκαλιάζει στοργικά όλα τα παιδιά που έχει μάλιστα την 23η Απριλίου ειδική μέρα του παιδιού!»

Μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει γνωστή καμμιά έγγραφη διαταγή τύπου «Η Κυβέρνηση αποφάσισε την ολοκληρωτική εξόντωση του Κουρδικού πληθυσμού», όπως έγινε το 1915 στην περίπτωση των Αρμενίων. Είναι πάντως κοινή η πεποίθηση «ή Κούρδο σκοτώσεις ή κτήνος, το ίδιο είναι».

Παλαιότερα οι Κούρδοι χρησιμοποιήθηκαν κατ' επανάληψη στα επεκτατικά σχέδια των Νεότουρκων. Ο Μουσταφά Κεμάλ πέτυχε να τους χρησιμοποιήσει εναντίον των Ελλήνων και των Αρμενίων με την υπόσχεση ότι «μετά την νίκη, οι Κούρδοι θα αποκτήσουν τα Εθνικά τους Δικαιώματα».

Αντί όμως «Εθνικά δικαιώματα» η Νοτιοανατολική περιοχή της Τουρκίας που περιλαμβάνει το Τουρκοκρατούμενο Κουρδιστάν βρίσκεται κάτω από ένα καθεστώς τυραννίας και διοικείται με Στρατιωτικό Νόμο, Έκτακτα Διατάγματα και απαγορεύσεις. Με απεριόριστες διοικητικές και στρατιωτικές αρμοδιότητες στους Νομάρχες. Με ειδικά δικαστήρια που έχουν δικαίωμα να λαμβάνουν και να εκτελούν αποφάσεις που αγνοούν και τα πιο στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Με αλλαγή των Κουρδικών τοπωνυμίων των Κουρδικών περιοχών.

Έτσι το Dersim όπου το 1925 ο Μουσταφά Κεμάλ έπνιξε στο αίμα μια ακόμα εξέγερση των Κούρδων με μια ανελέητη σφαγή, μετονομάστηκε σε Tunceli. Το Meydin έγινε Seslice. Το Berkavir, Tekcinar. Το Spivyan, Karagecit. Το Osyan, Doganli. Και ούτω καθ' εξής σ' ένα ατέλειωτο κατάλογο νέων ονομάτων που επιχειρούν να σβήσουν απ' τον χάρτη τα Κουρδικά τοπωνύμια.

Η μοναδική διέξοδος που ακολούθησαν τόσοι και τόσοι λαοί στον πλανήτη μας, κάτω από ανάλογες συνθήκες, ήταν ο ένοπλος αγώνας. Έτσι όταν, στις 15 Αυγούστου 1984, οι Κούρδοι κήρυξαν τον Εθνικό Απελευθερωτικό Αγώνα του Κουρδιστάν, ολόκληρο το Τουρκοκρατούμενο Κουρδιστάν πλημμύρισε από στρατό. 300.000 πάνοπλοι Τούρκοι στρατιώτες. 40.000 άντρες ειδικευμένοι σε δύσκολες αποστολές.

10.000 άντρες των «ειδικών δυνάμεων». Στόχος ο στραγγαλισμός, για μια ακόμα φορά, του Κουρδικού αγώνα.

Το όργιο των βασανιστηρίων στον άοπλο Κουρδικό λαό αποβλέπει στην μετανάστευση του και στην εξουδετέρωση της λαϊκής υποστήριξης στο Ρ Κ Κ, τον πολιτικό οδηγητή της Κουρδικής εξέγερσης. Οι κυνηγοί κεφαλιών οργιάζουν με την αμοιβή που προσφέρει η Τουρκική

Κυβέρνηση. Η αμοιβή αυτή αναγγέλλεται καμμιά φορά απροκάλυπτα και από τον Τουρκικό Τύπο.

Οι κυνηγοί κεφαλών επίσημα, ονομάζονται «υπερασπιστές των χωριών». Παίρνουν όπλα και μισθό απ' το Τουρκικό Κράτος και αποστολή τους είναι η κατάδοση, σύλληψη ή εξολόθρευση Κούρδων αγωνιστών.

Η επικοινωνία του Κουρδικού πληθυσμού που ζει και στις γειτονικές χώρες Ιράν και Ιράκ παρεμποδίζεται με κάθε τρόπο. Με ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα, με πύργους-παρατηρητήρια, με στρατιωτικές επιχειρήσεις. Και με πολιτικά μέσα. Η Τουρκία, σε πλήρη συνεργασία με το απολυταρχικό καθεστώς Ρουχολάχ Χομεινί της Τεχεράνης και το φασιστικό καθεστώς Σαντάμ Χουσεΐν της Βαγδάτης, κατάφερε συνεχή χτυπήματα γενοκτονίας στους Κουρδικούς πληθυσμούς.

Ο Υπουργός των Εξωτερικών της Τουρκίας Βαφέτ Χαλέφογλου, είναι κατηγορηματικός όταν δηλώνει, την 1η Σεπτεμβρίου 1990, στην εφημερίδα Μιλιέτ: *«Το Ιράν, το Ιράκ και η Τουρκία ουδέποτε θα επιτρέψουν την ίδρυση Κουρδικού Κράτους!»*

Έτσι οι τρεις ιδιότυποι σύμμαχοι κατά του Κουρδικού έθνους, δίνουν, ο καθ' ένας ξεχωριστά, τα εξοντωτικά χτυπήματά τους: Τον Μάρτιο του 1988, ο δικτάτορας του Ιράκ Σαντάμ Χουσεΐν εξοντώνει με χημικά όπλα, στην περιοχή Halabce, 5.000 Κουρδικές ψυχές. Γυναίκες, παιδιά, νέοι, γέροι, όλοι θύματα σ' ένα φρικιαστικό έγκλημα που περνάει σχεδόν απαρατήρητο απ' τα ευαίσθητα, κατά τα άλλα, μάτια των «πολιτισμένων» Κρατών.

Στις 13 Ιουλίου 1990 στην Βιέννη Πέρσες «διπλωμάτες» συζητούν με άκρα μυστικότητα, το θέμα της αυτονομίας των Κούρδων του Ιράν. Συνομιλητές τους ο ηγέτης του Περσικού κόμματος «Δημοκρατικό Κουρδιστάν» Abdurrahman Quasimlo και οι συνεργάτες του.

Ξαφνικά, οι Πέρσες «διπλωμάτες» δολοφονούν εν ψυχρώ τους Κούρδους και οι Αυστριακοί που τους συλλαμβάνουν «επ' αυτοφώρω» τους απελευθερώνουν, κάτω απ' την πίεση της απειλής κατάληψης της Αυστριακής Πρεσβείας στην Τεχεράνη.

Σήμερα, το Κουρδικό έθνος που αριθμεί περισσότερα από 35 εκατομμύρια ανθρώπους, επιβιώνει παρά τα συνδουασμένα κι ανελέητα χτυπήματα των τυράννων του. Το μισό Κουρδικό έθνος καταφέρνει να ζει, ακόμα, στο Κουρδιστάν που κατέχει με την βία και την δύναμη των όπλων η Τουρκία. Το «Κουρδικό πρόβλημα» όμως αρχίζει πλέον να τραβά το ενδιαφέρον ολόένα και μεγαλύτερου αριθμού προοδευτικών ευρωπαϊκών λαών, σε αντίθεση με την σιωπηλή απάθεια των Κυβερνήσεων τους.

Στην Γιουγκοσλαβία, οι Μεγάλες Δυνάμεις δημιούργησαν μια ποικιλία νέων Κρατών με μερικές εκατοντάδες χιλιάδες υπηκόους γιατί έτσι επέβαλαν τα συμφέροντά τους.

Τα 35 εκατομμύρια του Κουρδικού λαού που βρίσκεται σκορπισμένος, μέσα στην πατρίδα του, σε 4 διαφορετικές χώρες, και αγωνίζεται με εξεγέρσεις που πνίγονται στο αίμα εδώ κι εκατό τουλάχιστον χρόνια, δεν βαρύνουν ακόμα αρκετά στην κυνική ζυγαριά της σκοπιμότητας που ρυθμίζει τις αποφάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων.

Βαλκανικό Μουσουλμανικό τόξο γύρω απ' την Ελλάδα

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα των Μεγάλων δυνάμεων στον Βαλκανικό χώρο, διαλύουν την Ομόσπονδη Γιουγκοσλαβία σε μικρά κρατίδια. Η κατάρρευση του κομμουνισμού, ο εμφύλιος πόλεμος που ξεσπάει στην Γιουγκοσλαβία, η αναγκαστική φιλελευθεροποίηση της Αλβανίας, του πιο ρατσιστικού, του πιο φασιστικού καθεστώτος της Ευρώπης, δημιουργούν νέο πλαίσιο στο οποίο η Τουρκία δραστηριοποιείται χωρίς καθυστέρηση.

Οι Αλβανοί αποκαλούνται ξαφνικά απ' τον Πρόεδρο της Τουρκικής Δημοκρατίας Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ «αδέλφια», οι Βούλγαροι ελέγχονται μέσα απ' την Μουσουλμανική μειονότητα η οποία στηρίζει την Βουλγαρική Κυβέρνηση, ενώ ο αρχηγός της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας Κύρο Γκριγκόρωφ γεμίζει με πλούσιες υποσχέσεις απ' τους πεινασμένους Τούρκους.

Η προσπάθεια βέβαια αυτή αποβλέπει στην εκμετάλλευση των αντιθέσεων που υπάρχουν στις σχέσεις των χωρών αυτών με την Ελλάδα.

Με την Αλβανία τα προβλήματα της Ελλάδος ξεκινούν απ' την Ελληνική επανάσταση του 1821. Η Ελλάδα ήθελε την ελευθερία της Ηπείρου, μιας περιοχής με σχεδόν αποκλειστικά Ελληνικό πληθυσμό, η οποία θεωρείται Ελλάδα της Ελλάδας. Κι όμως.

Η Ιταλία και η Αυστρία ήθελαν την δημιουργία Αλβανικού Κράτους και όταν οι Ελληνικές Δυνάμεις φθάνουν τον Νοέμβριο του 1912 στην Χειμάρρα και τον Μάρτιο του 1913 στο Τεπελένι, οι Ιταλοί δίνουν στην Ελλάδα τελεσίγραφο να μην προχωρήσει μέχρι την Αυλώνα και τις ακτές της Αδριατικής. Και στις 29 Μαΐου 1913, η Πρεσβευτική Διάσκεψη του Λονδίνου, κάτω απ' την αφόρητη διπλωματική πίεση της Ιταλίας και της Αυστρίας δημιουργεί Αλβανικό Κράτος, δίνοντας αυτονομία σ' ένα λαό που δεν την ζήτησε ποτέ!

Λίγους μήνες αργότερα, στις 17 Δεκεμβρίου 1913, με το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας, δίδονται στην Αλβανία η Χειμάρρα, το Δελβίνο, το Αργυρόκαστρο και η Κορυτσά. Οι 300.000 κάτοικοι των περιοχών αυτών είναι χριστιανοί, με έντονη Ελληνική εθνική συνείδηση. Αποκόπτονται όμως βίαια, κυνικά και ψυχρά, απ' τον κορμό της Ελλάδος.

«Καληνύχτα σας αγαπητοί Έλληνες και καλή τύχη με τους Αλβανούς ληστές» θα γράψει δεικτικά ο περίφημος Γεώργιος Κλεμανσώ στην εφημερίδα του «Ελεύθερος Άνθρωπος».

Η αγανάκτηση των Ελλήνων της Ηπείρου καταλήγει σε παλλαϊκή εξέγερση και στην αυτονομία της Βόρειας Ηπείρου με το Πρωτόκολλο της Κερκύρας της 17ης Απριλίου 1914.

Το Διασυμμαχικό Συμβούλιο των Παρισίων στις 13 Ιανουαρίου 1920 αποφασίζει την παραχώρηση της Βόρειας Ηπείρου στην Ελλάδα. Η λυσσαλέα όμως αντίδραση της Ιταλίας ανατρέπει την απόφαση. Ακολουθεί ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Η Αλβανία τάσσεται στο πλευρό του μεγάλου αφέντη της, της Ιταλίας.

Αλλά η Ελλάδα επιτυγχάνει κάτι που δεν φανταζόταν κανείς: πετυχαίνει την πρώτη μεγάλη νίκη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου εναντίον των Δυνάμεων του Άξονα, γεμίζοντας με ελπίδες λευτεριάς τους σκλαβωμένους λαούς της Ευρώπης. Ταυτόχρονα απελευθερώνει την Βόρεια Ήπειρο για τρίτη κατά σειρά φορά και εισπράττει άφθονες υποσχέσεις απ' τις Μεγάλες Συμμαχικές Δυνάμεις για τα Εθνικά της Δίκαια. Όλα αυτά όμως εις μάτην.

Μετά την λήξη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, όλες οι υποσχέσεις ξεχνιούνται κι ο Ελληνισμός της Β. Ηπείρου μπαίνει στο σκοτάδι της πιο απολυταρχικής τυραννίας που γνώρισε η Ευρώπη απ' την εποχή του Μεσαίωνα. Αυτό μέχρι την κατάρρευση του υπαρκτού Σοσιαλισμού, οπότε ο δυνατός άνεμος των δημοκρατικών αλλαγών παραβιάζει ορμητικά τις πύλες και του τελευταίου, Αλβανικού, προμαχώνα του ολοκληρωτισμού. Και με τον μανδύα όμως της «δημοκρατίας» η νοοτροπία δεν αλλάζει εύκολα.

Η Τουρκία, από κοντά, «βοηθάει» στην ανθελληνική υστερία μερικών Αλβανών εθνικιστών που εκδηλώνεται με ποικιλία και συχνότητα.

Όσον αφορά την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, είναι δημιούργημα του Κομμουνιστή Στρατάρχη Τίτο, αμέσως μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου.

Ο Τίτο ίδρυσε, στα πλαίσια της Ομόσπονδης Γιουγκοσλαβίας, ένα κρατίδιο στην ευρύτερη περιοχή του Άνω Αξιού, με πρωτεύουσα τα Σκόπια και το ονόμασε με προφανή υστεροβουλία «Μακεδονία».

Η Ελληνικότητα της Μακεδονίας χρονολογείται πάνω από 3.000 χρόνια με μια ιστορία που συμπληρώνει τόμους αποδεικτικού υλικού.

Η ονομασία που έδωσε ο Τίτο στο νέο Ομοσπονδιακό κρατίδιο της Γιουγκοσλαβίας ήταν μεν μια πρόκληση απέναντι στην Ελλάδα, αλλά ήταν ταυτόχρονα και μια εσωτερική υπόθεση της Γιουγκοσλαβίας με την έννοια ότι και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής υπάρχουν 15 Αρκαδίες, 10 Σπάρτες και 11 πόλεις με το όνομα της Αθήνας.

Αλλά τα πράγματα δεν ήταν έτσι. Ο Τίτο ήθελε να κατασκευάσει μια εθνότητα που θα καπηλευόταν την Μακεδονική καταγωγή και στην οποία θα έδινε ένα «εθνικό όραμα» που δεν ήταν άλλο από την προοπτική μιας ενιαίας Μακεδονίας, μιας επεκτατικής δηλαδή υποθήκης για το μέλλον.

Από το 1954 αρχίζει μια οργανωμένη προπαγάνδα και διατυπώνονται θεωρίες περί του Φιλίππου και του Μεγάλου Αλεξάνδρου, γίνεται οικειοποίηση της γλώσσας του Απόστολου Παύλου και των αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, όπως ακριβώς έκαναν οι Βούλγαροι 100 χρόνια νωρίτερα. Η Ελλάδα αιμόφυρτη απ' το χαμένο αίμα των παιδιών της κατά την διάρκεια του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου και τον αλληλοσπαραγμό του εμφύλιου που ακολούθησε, λαβωμένη απ' τις ανοιχτές πληγές, κάνει πως δεν βλέπει τα προφανή σχέδια του Τίτο.

Κι όταν ξεπροβάλλει το 1991, μέσα απ' το ομιχλώδες τοπίο του εμφυλίου πολέμου στην Γιουγκοσλαβία, το δημιούργημα του Τίτο, η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, δεν αφήνει καμμία απολύτως πρόκληση που να μην κάνει εναντίον της Ελλάδος.

Τυπώνει και μοιράζει ανά τον κόσμο χάρτες που περιλαμβάνουν και την αρχαία Μακεδονία, δηλαδή την Ελλάδα.

Τυπώνει χαρτονομίσματα με τον Λευκό Πύργο, δηλαδή το έμβλημα της συμπρωτεύουσας της Ελλάδος, της Θεσσαλονίκης.

Δημιουργεί σημαία με τον ήλιο της Βεργίνας, σύμβολο που βρέθηκε πάνω στον τάφο του Φιλίππου, στην Βόρεια Ελλάδα, σε ανασκαφές του Έλληνα Καθηγητή Μανώλη Ανδρόνικου.

Αυτοαποκαλείται «Δημοκρατία της Μακεδονίας» θέλοντας να καπηλευτεί την Ελληνική ονομασία για μελλοντικούς επεκτατικούς σκοπούς και για την καλλιέργεια της ψυχολογίας του αλυτρωτισμού στις νέες γενεές.

Και φυσικά η Τουρκία είναι η πρώτη χώρα που σπεύδει, καταϊδρωμένη, ν' αναγνωρίσει την πλαστογραφημένη ονομασία του νέου κρατιδίου του

οποίου οι κάτοικοι του είναι ένα κράμα Σλάβων, Αλβανών, Αθίγγανων, Σέρβων και αλλά και Ελλήνων.

Με γεωγραφικούς όρους της σύγχρονης εποχής, το 51% της ευρύτερης περιοχής που σήμερα ονομάζεται Μακεδονία ανήκει στην Ελλάδα και περιλαμβάνει το σύνολο σχεδόν της αρχαίας Μακεδονίας, το 11% ανήκει στην Βουλγαρία, το 1% ανήκει στην Αλβανία και το υπόλοιπο 37% στην πρώην Γιουγκοσλαβία.

Η επιμονή οικειοποίησης της λέξεως «Μακεδονία», η οποία αποτελεί πολύτιμη πολιτιστική κληρονομιά του Ελληνισμού για ολόκληρες χιλιετίες, από την πλειοψηφία των Σλάβων και των Αλβανών στο κρατίδιο των Σκοπίων, αποτελεί ένα ακόμα εθνικό πρόβλημα της Ελλάδος το οποίο δημιουργήθηκε σκόπιμα εκ του μηδενός, μόλις τον εικοστό αιώνα με την απλόχερη υποστήριξη ισχυρών κρατών και ατόμων που εξυπηρετούν τα δικά τους συμφέροντα!

Οι Τούρκοι επίσημοι πηγαινοέρχονται με ένα πλειστηριασμό υποσχέσεων χωρίς αντίκρισμα, αλλά και με αδημονία να συμπληρωθεί ένας ακόμα κρίκος στο Βαλκανικό Μουσουλμανικό τόξο εναντίον της Ελλάδος. Αλβανία, Σκόπια, Βουλγαρία είναι η βάση του «Μουσουλμανικού Τόξου» που επιδιώκουν να στήσουν οι Τούρκοι με πρόσχημα την ειρήνη και την φιλία των Βαλκανικών λαών. Είναι βέβαια γνωστό ότι το πρόσχημα της «ειρήνης και της φιλίας» οι Τούρκοι το χρησιμοποιούν υποκριτικά όποτε τους βολεύει.

Ακόμα και απέναντι στην Ελλάδα δεν διστάζουν, όταν το επιβάλλουν οι συνθήκες, να διατυμπανίζουν υψηλόφωνα την ανάγκη «Ελληνοτουρκικής φιλίας» δημιουργώντας και αρκετές, υπό απόλυτη επιτήρηση πάντα, «ομάδες πρωτοβουλίας» για την Ελληνοτουρκική φιλία προκειμένου να εκμεταλλευτούν την ανάγκη που αισθάνονται οι δύο λαοί να ζήσουν επιτέλους ειρηνικά.

Παντουρκισμός, η ιδεολογία του τουρκικού επεκτατισμού

Στις αρχές του 20ου αιώνα εμφανίστηκε το φαινόμενο του «Παντουρκισμού» που έμελλε να καθορίσει την πορεία της Τουρκικής διπλωματίας μέχρι τις μέρες μας. Σύμφωνα με την ιδεολογία αυτή που ταυτίζεται με τον αλυτρωτισμό εδαφών που κατοικούνται από Τουρκόφωνους λαούς (ακόμα και σε ελάχιστη μειοψηφία), η «Μεγάλη Τουρκία» πρέπει να δημιουργηθεί στα εδάφη της Κριμαίας, Καυκάσου, Τουρκμενιστάν, Αζερμπαϊτζάν, Καζακιστάν, Σιβηρίας, Τουρκεστάν, Αφγανιστάν, Ιράν, Ιράκ, Συρίας, Βουλγαρίας, Γιουγκοσλαβίας, Ελληνικής Θράκης, Κύπρου και φυσικά, των Ελληνικών νησιών του Αιγαίου.

Η ιδεολογία αυτή αν και επίσημα εναγκαλίστηκε μόνο από το καθεστώς των Νεότουρκων μετά την επανάσταση του 1908, επηρεάζει είτε κρυφά είτε φανερά την πολιτική της σύγχρονης Τουρκίας και από το 1965 έχει σαν επίσημο, κοινοβουλευτικό εκφραστή του το Κόμμα της Εθνικιστικής Δράσης του Αλπασλάν Τουρκές με έμβλημά του τον «Bozkurt» (Λύκο της Στέπας).

Ο Bozkurt είναι το όνομα ενός περιοδικού που κυκλοφόρησε το 1939 με έντονα Παντουρκικό περιεχόμενο, δημοσίευσε μάλιστα στο τεύχος του Αυγούστου 1941 τον χάρτη με τα «αλύτρωτα» εδάφη που ξεκινούν από τον Ελλαδικό χώρο και φθάνουν μέχρι την Κίνα.

Οι απόπειρες των Νεότουρκων πριν και μετά την περίοδο του Μουσταφά Κεμάλ να προωθήσουν τις «παντουρκικές» επιδιώξεις τους και να εκπληρώσουν την «Μεγάλη Ιδέα» (Biiyiik emel ή Buyiik mefkure), είναι τόσες πολλές ώστε θα χρειαζόταν τόμοι βιβλίων για να καταγραφούν.

Οι Νεότουρκοι μπήκαν στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της Γερμανίας για να υπηρετήσουν την ιδέα του Παντουρκισμού. Οι Γερμανοί ενθάρρυναν τους Τούρκους στην κατεύθυνση αυτή και ο Γερμανός Πρεσβευτής στην Κωνσταντινούπολη Φον Βάγκενχάιμ σε εμπιστευτική επιστολή που έστειλε στον Μεγάλο Βεζίρη, στις 6 Αυγούστου 1914, δηλώνει πως «*Η Γερμανία θα αγωνισθεί για μια*

επανόρθωση των ανατολικών συνόρων της Τουρκίας που θα της επιτρέψουν να έχει άμεση επαφή με το μουσουλμανικό στοιχείο στη Ρωσία».

Το 1915 και 1916, όπως άλλωστε και το 1910, πολλές χιλιάδες προκηρύξεις που προπαγάνδιζαν τον Παντουρκισμό, χρησιμοποιώντας σαν δόλωμα το ισλαμικό στοιχείο της κοινής θρησκείας, μοιράστηκαν σε τεράστιες εκτάσεις της Κεντρικής Ασίας.

Η γλώσσα που χρησιμοποίησαν ήταν εκείνη που προσπάθησε να καθιερώσει ο Ισμαήλ Γκασπρίνσκυ (1851-1914), ένας Τούρκος πράκτορας που από το 1883 εξέδιδε μια εφημερίδα που υπηρετούσε τα συμφέροντα των Τούρκων. Η γλώσσα του Γκασπρίνσκυ προσπάθησε να έχει σαν βάση την Τουρκική και να την διανθίσει με λέξεις που χρησιμοποιούσαν οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί της Κεντρικής Ασίας ώστε όλοι να νοιώθουν «Τούρκοι». Το ότι μόνο το 10% του πληθυσμού της πρώην Σοβιετικής Ένωσης ήταν μουσουλμάνοι, ήταν απλά μια ασήμαντη «λεπτομέρεια».

Οι Νεότουρκοι, με κύριο εκφραστή τον Εμβέρ Πασά που είχε πραγματικό πάθος για τον Παντουρκισμό σαν πολιτικό και στρατιωτικό ιδανικό, επεδίωξαν μετά μανίας να εντάξουν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία τους τον Βόρειο Καύκασο και το Ρωσικό Αζερμπαϊτζάν. Ονειρευόταν μια Τουρκία από την Αλεξανδρούπολη μέχρι την Κίνα.

Το όνειρο τερματίστηκε, προσωρινά βέβαια, με την ήττα της Τουρκίας στο πλευρό της Γερμανίας και με τον θάνατο, στα πεδία των μαχών της Μικράς Ασίας, του Εμβέρ Πασά στις 4 Αυγούστου 1922.

Αλλά και κατά την διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου η Τουρκία με απίστευτη κυνικότητα διαπραγματευόταν τότε με τις δυνάμεις του Άξονα και τότε με τις συμμαχικές δυνάμεις, παραχωρώντας «διευκολύνσεις» και στους δυο, την έξοδό της στον πόλεμο στο πλευρό του ενός ή του άλλου ανάλογα με τα ανταλλάγματα που θα έπαιρνε για να εξυπηρετήσει την «Μεγάλη Ιδέα» του Παντουρκισμού.

Μετά την κατάσταση που δημιούργησε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος η πολιτική του «παντουρκισμού» εφαρμόστηκε επιλεκτικά εναντίον του Ελληνισμού γιατί θεωρήθηκε προφανώς σαν πιο «εύκολη» η δυνατότητα εφαρμογής του.

Παρ' όλα αυτά οι απανταχού Μουσουλμανικές μάζες, φανατίζονται με την Κεμαλική φιλοσοφία *«Τούρκοι είναι όσοι θεωρούν τους εαυτούς τους Τούρκους»*.

Βέβαια αυτοί ζουν έξω από τα εδάφη της σημερινής Τουρκίας, αλλά μέσα στα εδάφη της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο φανατισμός που «στα κρυφά» διοχετεύει η Τουρκία στους πληθυσμούς αυτούς είναι απαραίτητη προϋπόθεση πριν, κάτω από τις «κατάλληλες συνθήκες», προχωρήσει στα επόμενα στάδια της Τουρκικής επεκτατικής στρατηγικής.

Απόσπασμα από το ποίημα

Η ΚΥΠΡΟΣ ΜΟΥ ΕΓΙΝΕ ΤΟΥΡΚΙΚΗ

τον Μουσά Κορκμάζ, που δημοσιεύτηκε στην «Εφημερίδα της Αστυνομίας» της Τουρκίας (1.2.1978) και έκτοτε μεταδίδεται κατά περιόδους από τα Ραδιόφωνα της Τουρκίας και τον Τουρκικό ραδιοσταθμό στην κατεχόμενη Κύπρο:

Στο έδαφος σου υπάρχει 400 ετών αίμα Μεχμετζίκ μου

Στην ανδρία σου είναι η τιμή μου

Το δίκαιο μου βρήκε τώρα τη θέση του στην Κύπρο

Στα δώδεκα κράτη πρέπει ν' ακούσουν τη φωνή μας Οι απερίσκεπτοι
πρέπει να συνέλθουν

από την απερισκεψία τους. Ο κόσμος όλος πρέπει να ευλογήσει την
άποψή μας. Η Κύπρος κέρδισε το δικαίωμα της ανεξαρτησίας.
Ξεριζώσαμε με τα δόντια τους επιτιθέμενους. Μερικούς απ' αυτούς τους
ρίξαμε στην θάλασσα. Τη μέρα εκείνη σηκώσαμε σημαία στα τείχη.

Κύπρο μου, ήταν χαλύβδινο το χέρι που κρατούσε σπαθί. Η Κύπρος
είναι γραμμένη στην ιστορία μας, το ξέρουμε. Τα νησιά του Αιγαίου θα
τα πάρουμε, όλα. Τότε ας ξεκινήσουμε για τη γενέτειρα του Ατατούρκ,
τη Θεσσαλονίκη.

Αυτό σημαίνει πως φυσάει ένας πολύ ευνοϊκός άνεμος, Κύπρο μου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Η Έκθεση

του Προξένου των Η.Π.Α στην Σμύρνη

με ημερομηνία 27 Σεπτεμβρίου 1922

• BY *George H. ...* DATE *...*

INDEXED
OCT 1 1922
RECEIVED

AMERICAN CONSULATE GENERAL
Athens, Greece, September 27, 1922.

20093
21
1922

AMERICAN CONSULATE GENERAL

Athens, Greece, September 27, 1922.

SUBJECT: The Near Eastern Question

OCT 25 1922

REPT. OF STATE.

THE HONORABLE

THE SECRETARY OF STATE

WASHINGTON

SIR:

I have the honor to submit to the Department a statement of what has been and is going on in the Near East, with a brief discourse on the events and causes which have led up to this appalling tragedy that is now being enacted in Smyrna.

I have the honor to call the attention of the Department to the fact that immediately after the Greeks landed in Smyrna, I telegraphed that this would prove a second "Byzantine Expedition", referring to the war against Byzantium in 413 B.C. which led to the complete depletion of the Athenian treasury and the effacement of Athens as the leading power of the ancient world.

In another dispatch, whose date I cannot refer to here as the archives are in Smyrna, I predicted that if the Greek army retreated from Asia Minor it would be followed by the entire Christian population and said that anyone who could not foresee this was not familiar with the situation of the Near East and the mentality of its peoples. A copy of this was forwarded to Constantinople, and I remember receiving an explanation to the effect that the new Turkish administration which would be established would be a "kindly and benevolent administration."

Of course in some circles, the hideous and outrageous conduct of the Turks in Smyrna will be explained by the rage created among the Turks by the devastation caused by the Greek army in its retreat upon this city. I have been in the Consular service in the Near East for nearly thirty years and there are some things which all men who have had long residence in this country absolutely know. After the atrocious and frightful massacre of Armenians in 1915, of which I reported to the Department full accounts given me by the native-born American boys witnesses, representatives of American firms who came to Smyrna, I did not see how anyone could longer have faith in the kindly intentions of the Turks towards the Christian population of the empire. About one million and a quarter Armenians perished in that awful affair, some to death by slow torture under circumstances of the most dreadful cruelty. This methodical extermination of the Christian population has been going on steadily since. The fear inspired in the Christian population

27 Σεπτεμβρίου 1922: Η πρώτη σελίδα της Έκθεσης που συντάχθηκε από τον George Horton, Πρέσβη των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής στη Σμύρνη.

ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΓΕΝΙΚΟ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟ

Αθήνα, Ελλάδα,

27 Σεπτεμβρίου 1922

Θ Ε Μ Α: Το πρόβλημα της Εγγύς Ανατολής

Εξοχότατο Υπουργό Εξωτερικών

Κύριε,

Έχω την τιμή να υποβάλω προς το Υπουργείο έκθεση για το τί έγινε και τί πρόκειται να γίνει στην Εγγύς Ανατολή με μια σύντομη έκθεση στα γεγονότα και τις αιτίες που οδήγησαν στην φρικτή τραγωδία που τώρα διαδραματίζεται στη Σμύρνη.

Έχω την τιμή να επιστήσω την προσοχή του Υπουργείου στο γεγονός πως, αμέσως μετά την αποβίβαση των Ελλήνων στη Σμύρνη, τηλεγράφησα ότι αυτό μπορούσε να αποδειχθεί μια δεύτερη «Σικελική εκστρατεία», σε συσχέτισμό με τον πόλεμο εναντίον των Συρακουσών το 413 π.Χ., που οδήγησε στην πλήρη ελάττωση του θησαυροφυλακίου των Αθηνών και στην πλήρη εξάλειψη των Αθηνών ως ηγέτιδας δυνάμεως του αρχαίου κόσμου.

Σε άλλο μήνυμα του οποίου δεν μπορώ να αναφέρω την ημερομηνία, δεδομένου πως τα αρχεία είναι στη Σμύρνη, προέβλεψα πως, αν ο ελληνικός στρατός υποχωρούσε από την Μ. Ασία, θα ακολουθούταν από ολόκληρο το χριστιανικό πληθυσμό και τόνισα πως όποιος δεν μπορούσε να προβλέψει αυτά δεν ήταν ενημερωμένος με την κατάσταση που επικρατούσε στη Μ. Ανατολή και την ψυχροσύνθεση, την νοοτροπία των κατοίκων της. Ένα αντίγραφο του εγγράφου στάλθηκε στην Κωνσταντινούπολη και θυμάμαι πως πήρα μια επεξήγηση με διαβεβαίωση ότι η νέα τουρκική διοίκηση που θα εγκαθιδρυόταν θα ήταν μια καλοκάγαθη και φιλόανθρωπη διοίκηση.

Βέβαια, σέ ορισμένους κύκλους η βδελυρή και αποτρόπαιη συμπεριφορά των Τούρκων στη Σμύρνη θα ερμηνευθεί από την οργή που αναπτύχθηκε μεταξύ των Τούρκων εξαιτίας της καταστροφής που προκλήθηκε από την ελληνική στρατιά κατά την υποχώρησή της προς αυτή την πόλη.

Έχω θητεύσει στην προξενική υπηρεσία της Εγγύς Ανατολής για σχεδόν 30 χρόνια και υπάρχουν ορισμένα γεγονότα τα οποία μόνο οι άνθρωποι που έχουν μακρά διαμονή σ' αυτή τη χώρα τα γνωρίζουν πλήρως.

Μετά τις στυγερές και τρομερές σφαγές των Αρμενίων στα 1915, για τις οποίες διαβίβασα στο υπουργείο πλήρη στοιχεία που μου παραχωρήθηκαν από ιθαγενείς Αμερικανούς αυτόπτες μάρτυρες, εκπροσώπους αμερικανικών εμπορικών οίκων που ήρθαν στη Σμύρνη, δεν πίστεψα πώς οποιοσδήποτε μπορούσε πιά να έχει εμπιστοσύνη στις καλοκάγαθες προθέσεις των Τούρκων απέναντι του χριστιανικού πληθυσμού της αυτοκρατορίας.

Γύρω στο ένα εκατομμύριο και ένα τέταρτο Αρμενίων χάθηκαν σ' αυτή τη τρομερή υπόθεση, αφού οδηγήθηκαν στο θάνατο με αργά βασανιστήρια κάτω από συνθήκες τρομερής ωμότητας. Αυτή η μεθοδική εξάλειψη του χριστιανικού πληθυσμού συνεχίστηκε σταθερή έκτοτε. Ο φόβος που κυριεύσε το χριστιανικό πληθυσμό είναι τέτοιος που οι μη μωαμεθανοί κάτοικοι της Σμύρνης μπορούσαν σε κάθε στιγμή να φύγουν έντρομοι με την πρώτη οριστική ανακοίνωση πως οι Τούρκοι επέστρεφαν. Τούτο είναι τόσο απλό που οποιοσδήποτε μπορούσε να το δει.

Ο τελευταίος μεγάλος Σουλτάνος της παλιάς οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν ο Abdul Hamit, ο τελευταίος μεγάλος κυβερνήτης που γνώριζε πως η οθωμανική αυτοκρατορία ήταν ονομαστικά, δηλαδή τυπικά, τα υπόλοιπα της παλιάς βυζαντινής αυτοκρατορίας αποτελούμενα από διάφορες εργατικές και προοδευτικές φυλές από τις οποίες ο Τούρκος αποζούσε σαν παράσιτο φορολογώντας τις.

Ο Abdul Hamit γνώριζε πως η ασφάλεια της οθωμανικής αυτοκρατορίας στηριζόταν στην υπόθαλψη της έριδας μεταξύ των χριστιανών -έργο όχι

ιδιαίτερα δύσκολο. Όσον αφορά τη Μακεδονία, διατηρούσε έναν ειδικό στη Θεσσαλονίκη, που έργο του ήταν να προκαλεί φιλονικίες μεταξύ των Βουλγάρων, των Ελλήνων και των Σέρβων. Όταν παύτηκε και οι «Νεότουρκοί» ανέλαβαν την εξουσία άρχισαν, καθώς θα αποδείξουν οι εκθέσεις μου και εκείνες όλων των συναδέλφων μου σ' αυτή τη θέση σε κείνο το χρόνο, να καταδιώκουν και να εξολοθρεύουν τους Βουλγάρους, τους Έλληνες και τους Σέρβους αδιάκριτα και ένα γενικό κράτος τρόμου άρχισε. Οι φυλακές υπερπληρώθηκαν και η Θεσσαλονίκη άρχισε να γεμίζει με γυναίκες που κατάγγελλαν πως οι άντρες τους δολοφονήθηκαν ή αφαρπάστηκαν.

Δεν έγινε γενική σφαγή, αλλά σποραδικοί φόνοι, πού σχεδόν συναποτελούσαν σφαγή, επιπρόσθετα από τα βάρβαρα βασανιστήρια που επικράτησαν σ' όλη τη Μακεδονία. Η κατάσταση έγινε τόσο ανυπόφορη, ώστε οι Έλληνες, οι Βούλγαροι και οι Σέρβοι υποχρεώθηκαν να συνενωθούν για αρκετό χρόνο για να εκδιώξουν τους Τούρκους ένα πράγμα που θα μπορούσαν να το είχαν κάμει σε οποιαδήποτε στιγμή πριν από πολλά χρόνια, αλλά πού τους εμπόδιζε η διχόνοια που προανέφερα. Είναι αλήθεια πως ρίχτηκε ο ένας στον λαιμό του άλλου, μόλις το έργο τους τελείωσε μα συνεργάστηκαν για αρκετό χρόνο, ώστε να κατακτήσουν τον στόχο τους.

Ό,τι υπήρχε στη σκέψη των Τούρκων ακόμη και από το χρόνο της πτώσης του Abdul Hamit εκφράζεται καλά στο σύνθημά τους «*Η Τουρκία για τους Τούρκους*». Οπισθοδρομικοί οι ίδιοι εκτός από την πολεμική τέχνη, ανίκανοι στο εμπόριο σε μεγάλη κλίμακα ή στις εφευρέσεις, στις επενδύσεις και στη σύγχρονη βιομηχανία, ζηλεύουν τους χριστιανούς, που τους θεωρούν πως ευημερούν σε βάρος τους. Έχω ακούσει Τούρκους πολιτικούς να εκφωνούν λόγους στη Θεσσαλονίκη με τους οποίους να βεβαιώνουν πως, αν οι χριστιανοί εκδιώκονταν και διώχονταν, οι Τούρκοι θα μπορούσαν από απόλυτη ανάγκη να προοδεύσουν, να ιδρύσουν σχολεία και να αναπτύξουν εμπόριο και βιομηχανία. Ακολούθησε μετά η μεγάλη σφαγή που μνημόνευσα πιο πριν και άλλες μεγάλες σφαγές μικρότερης κλίμακας.

Η εκστρατεία των Ελλήνων στη Μικρά Ασία όπως πραγματοποιήθηκε ήταν το μεγάλο λάθος του Βενιζέλου. Μολονότι αδιαμφισβήτητα του

ζητήθηκε, από τους αντιπροσώπους όλων των συμμάχων, να πάει στη Σμύρνη, δεν έπρεπε να το κάνει χωρίς την σύναψη μιας πραγματικής συνθήκης, χωρίς μια γραπτή συμφωνία πάνω στο είδος της βοήθειας που μπορούσαν να του παράσχουν.

Για να αποφύγει τη φοβερή καταστροφή που έχει επακολουθήσει, που έχει εξάψει το φανατισμό και την πρόκληση σ' όλο το μουσουλμανικό κόσμο, αναμειγνύοντας τόσο τη Γαλλία όσο και την Ιταλία σε ανομολόγητους κινδύνους μόνο δύο σχέδια ήταν πιθανά. Πρώτο ποτέ να μη έστελνε τους Έλληνες στη Μικρά Ασία και δεύτερο μια και τους έστειλε εκεί έπρεπε να τους υποστηρίξουν με ένα νόμιμο τρόπο. Ό,τι πράγματι συνέβη ήταν η άμεση διαφωνία μεταξύ των συμμάχων, όπως πάντα συμβαίνει στην ιστορία όλων των χριστιανών. Η Ιταλία, στην οποία είχε ουσιαστικά δοθεί η υπόσχεση πως θα της διόταν η Σμύρνη, δημιούργησε λιμάνι στη Νέα Έφεσο για να μεταφέρει, αν μπορούσε να πετύχει, το εμπόριο μακριά από την παλιά πόλη και άρχισε να πουλά όπλα στους Τούρκους και να τους κολακεύει. Η Γαλλία για να υπονομεύσει τη Μεγάλη Βρετανία στην Εγγύς Ανατολή, πήρε μια στάση απέναντι στους Τούρκους που τελικά κατέληξε στη συνθήκη της Άγκυρας και την αναγνώριση από μέρους της Γαλλίας αυτής της κυβέρνησης.

Πριν από το γεγονός αυτό, δηλαδή την Μικρασιατική εκστρατεία, δεν μπορούσε να γίνει λόγος για πατριωτισμό ανάμεσα στους Τούρκους, έναν αμαθή, νομαδικό πληθυσμό, αλλά η αποβίβαση των Ελλήνων έδωσε στο Μουσταφά Κεμάλ το κατάλληλο επιχείρημα που ζητούσε για τη συνένωση των Τούρκων και το σχηματισμό μιας στρατιάς. Δε θα μπορούσε να διεγείρει τον μουσουλμάνο χωρικό να αφήσει το αλέτρι του ή τις καμήλες του ή την αγέλη των κατσικιών του με μια έκκληση στον πατριωτισμό του, αλλά η έκκληση στο φανατισμό του να εκδιώξει τους μισητούς Έλληνες και να λαφυραγωγήσει τις πλούσιες πόλεις τους και να αιχμαλωτίσει τις γυναίκες τους βρήκε έτοιμη ανταπόκριση.

Σ' ολόκληρο το μουσουλμανικό κόσμο από τη πτώση της Κωνσταντινούπολης, έχει δημιουργηθεί ο θρύλος ότι ο Τούρκος ήταν η μουσουλμανική φυλή, που μπορούσε να κάμει την Ευρώπη να τρέμει. Η κολακεία του Τούρκου και η ερωτοτροπία μαζί του από τα μεγάλα

χριστιανικά κράτη, έχει πάλι αναβιώσει στην Ινδία και στην Αίγυπτο και γενικά μεταξύ των Μουσουλμάνων αυτή την αρχαία παράδοση.

Η ελληνική διακυβέρνηση των Ελλήνων στη Μικρά Ασία ήταν η μόνη πολιτισμένη και ευεργετική που η χώρα αυτή έχει δει από τους ιστορικούς χρόνους. Βρισκόμουν σε στενή επαφή με τον κ. Στεργιάδη, τη διάρκεια όλων αυτών των γεγονότων έχω ταξιδέψει πλατιά σ' όλη τη χώρα, έχω μιλήσει με εικοσάδες ιθαγενείς Αμερικανούς που έχουν ταξιδέψει σ' όλη την επικράτεια και γνωρίζω απόλυτα τι λέγω.

Οι Έλληνες τιμωρούνταν πιο αυστηρά για επιθέσεις εναντίον των Τούρκων, απ' ό,τι οι Τούρκοι τιμωρούνταν για επιθέσεις εναντίον των Ελλήνων. Η ληστεία στην πράξη είχε περιοριστεί, η ασφάλεια πολύ εκτεταμένα βασίλευε και, όσο τα μέσα της ελληνικής διοίκησης το επέτρεπαν, ο κ. Στεργιάδης υποστήριξε και οργάνωσε πολιτισμένα ιδρύματα και ανάπτυξε πρόοδο και προήγαγε τη γεωργία και τη βιομηχανία. Οι Έλληνες γεωργοί, που μόλις πριν από λίγα χρόνια είχαν πεταχτεί έξω από τα σπίτια τους και τα χωριά τους καταστράφηκαν, είχαν σε μεγάλο βαθμό επιστρέψει και είχαν ξαναρχίσει την καλλιέργεια του περίφημου σταφυλιού «Σουλτανίνα» σε μεγάλη κλίμακα, του καπνού και άλλων αγροτικών προϊόντων.

Στέλνω στο υπουργείο με άλλη αποστολή κατάλογο των διαφόρων αγαθοεργών ενεργειών απέναντι σε αμερικανικά εκπαιδευτικά ιδρύματα από μέρους του κ. Στεργιάδη, παράλληλα με ακόμα έναν κατάλογο από τη διαφορετική μορφή της μεταχείρισης που έχουν υποστεί τα αμερικανικά εκπαιδευτικά ιδρύματα από μέρους των Τούρκων.

Αυτά τα ιδρύματα είναι για πάντα χαμένα στη Σμύρνη και την περιοχή - το μεγάλο Κολλέγιο και αγροτικό σχολείο του Δρα MacLachlan που λειτουργούσε παραγωγικά για 30 χρόνια, με τα δαπανηρά του κτιριακά συγκροτήματα, που δημιουργήθηκαν με αμερικανικά χρήματα δεν έχει πια λόγο υπάρξεως. Το αξιοθαύμαστο τούτο ίδρυμα είχε ουσιαστικά τελειώσει ύστερα από επίθεση εναντίον του ίδιου του Mac Lachlan από Τούρκους στρατιώτες κατά την οποία παραλίγο να τον σκότωναν.

Οι Έλληνες και οι Αρμένιοι που βασικά το στήριζαν, έχουν διωχθεί για να μην ξαναγυρίσουν για πολλά χρόνια. Οι Τούρκοι δεν θα το παρακολουθήσουν. Η κυρία Caldwell, γυναίκα ενός από τους καθηγητές, μου είπε χτες πως οι Τούρκοι σπουδαστές της, που τους θεωρούσαν ως άριστους νέους με πολύ καλά διαπλασμένους χαρακτήρες, κουρέλιασαν όλο τον πολιτισμό τους και έγιναν θηριώδεις, όταν οι Τούρκοι έφθασαν στη Σμύρνη.

Τα σχολεία θηλέων και αρρένων, από τα πιο αξιοθαύμαστα στην Εγγύς Ανατολή, ταυτόσημα με τις ΧΑΝ και ΧΕΝ, το Y.M.C.A. -Young Men Christian Association- και το Y.W.C.A. -Young Women Christian Association- και τα δυο ιδρύματα για παροχή υπηρεσιών προς τους Τούρκους, που και τα δυο είχαν πλουσιοπάροχα ενισχυθεί από τον κ. Στεργιάδη έχουν όλα δυστυχώς χαθεί.

Αναμφίβολα θα λειτουργήσουν κάποιες επιχειρήσεις στο εγγύς μέλλον στη Σμύρνη, μερικά σύκα θα παραχθούν και πιθανόν μερικές σταφίδες και καπνός, αλλά ολόκληρη η χώρα έχει ερημωθεί, οι πραγματικά προοδευτικοί εργάτες έχουν φύγει και οποιαδήποτε μεγάλη ανάπτυξη σε προοδευτικές γραμμές τέλειωσε ίσως για πάντα.

Οι Έλληνες στην επαρχία της Σμύρνης αγωνίστηκαν ενάντια σε πολλές δυσκολίες. 1. Την απάθεια του ιθαγενούς πληθυσμού που δεν τους υποστήριξε όπως έπρεπε να κάμει. 2. Το ακατόρθωτο να εξαναγκάσει να αποδεχθεί την ειρήνη ο Τούρκος. 3. Οι μεγάλοι Λεβαντίνοι (Βρετανοί, Γάλλοι και άλλοι) έμποροι που είχαν κάνει περιουσίες κάτω από το παλιό Τουρκικό καθεστώς των διομολογήσεων γνώριζαν πως ήταν αδύνατο να εκμεταλλευτούν τον Έλληνα. 4. Η εχθρότητα του μεγάλου καθολικού στοιχείου που είναι το ίδιο πικρή εναντίον των Ελλήνων όπως ήταν και στις μέρες της βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Ακόμα ένα πράγμα που έχει σημαντικά δυσχεράνει τους Έλληνες είναι η ολέθρια και διεφθαρμένη πολιτική τους. Είναι απίστευτο, μέχρι που μπορούν να φθάσουν οι Έλληνες πολιτικοί για να κρατήσουν το κόμμα τους στην εξουσία έστω για λίγες βδομάδες. Η ανατροπή του Βενιζέλου, του μεγάλου συνηγόρου της Ελλάδας στην Ευρώπη και στην Αμερική

και η επιστροφή του δυσφημισμένου, που έχασε το όνομά του, βασιλιά ήταν η αρχή του τέλους.

Τα πολιτικά πάθη έχουν εξαφθεί τόσο που ακόμα και τώρα, μπροστά σ' αυτή την τρομερή τραγωδία που έπληξε την Ελλάδα, δεν έχουν ακόμα εξαντληθεί και το Βασιλικό κόμμα δε θα επιτρέψει ούτε και τώρα ακόμα στους βενιζελικούς να διανείμουν χρήματα, που παίρνουν από την Ευρώπη, ή να οργανώσουν συσσίτια για τους πρόσφυγες. Πιστεύω από τις παρατηρήσεις μου στη Σμύρνη και από τις πληροφορίες που πήρα από διάφορες πηγές πως η τρομερή καταστροφή που έχει συμβεί στους κατοίκους της Μ. Ασίας ήταν αποτέλεσμα μιας αξιοπεριφρόνητης πολιτικής κίνησης. Το κυβερνόν κόμμα πίστεψε πως δεν μπορούσε να τύχει βοήθειας από μέρους της Ευρώπης χωρίς την απομάκρυνση του Κωνσταντίνου και επαναφορά του Βενιζέλου.

Χωρίς αυτή την υποστήριξη δε θα μπορούσαν να σταθούν στη Σμύρνη, δε θα μπορούσαν να ανακοινώσουν ότι είχαν διάθεση να αποσύρουν τα στρατεύματά τους από την επαρχία της Σμύρνης και επομένως επίτηδες προκάλεσαν την καταστροφή που ο κόσμος έχει δει. Για μήνες υπήρξε μια συστηματική αποστράτευση βενιζελικών αξιωματικών και αντικατάστασή τους με πιστούς βασιλικούς, πολλοί από τους οποίους εγκαταλείποντας τα στρατεύματά τους, άφηναν ολόκληρα συντάγματα χωρίς αξιωματικούς.

Έχω αξιόπιστα πληροφορηθεί πως ο ελληνικός στρατός, ακόμα και την τελευταία στιγμή, μπορούσε να δημιουργήσει μία γραμμή αντιστάσεως και να περισώσει την κατάσταση, δεδομένου πως τα τουρκικά στρατεύματα που μπήκαν στη Σμύρνη ήταν ασήμαντα. Αλλά ακόμα και οι Έλληνες αξιωματικοί που αποφάσισαν να δημιουργήσουν μια γραμμή αντιστάσεως και εξέφρασαν την ικανότητά τους να το πράξουν, διατάχτηκαν να υποχωρήσουν.

Η όλη θλιβερή τραγωδία, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την πιο πικρή ανθρώπινη δυστυχία σε μεγάλη κλίμακα πρέπει να προκαλέσει γενική αηδία και αποθάρρυνση αναφορικά με τους Έλληνες, τους Τούρκους και την Ευρώπη.

Ο Μουσταφά Κεμάλ είχε μια ευκαιρία να δικαιώσει τα εγκώμια των Ευρωπαίων και Αμερικανών προπαγανδιστών του και να ντροπίσει τους χριστιανούς μπαίνοντας ειρηνικά στη Σμύρνη και παρέχοντας προστασία σ' όλους τους κατοίκους της. Αντίθετα μια απεχθής σφαγή προπαρασκευάστηκε, που την έχω ήδη περιγράψει, αλλά στην οποία θα ξανα-αναφερθώ.

Η λεηλασία, η λαφυραγωγία, ο βιασμός και η σφαγή σε μεγάλη κλίμακα αμέσως μετά την είσοδο των Τούρκων, η εκδίκησή τους ξέσπασε εναντίον αρμενικού πληθυσμού, που κατηγορήθηκε πως έριψε βόμβες. Η αλήθεια είναι πως πολύ λίγες βόμβες ρίχτηκαν, πιθανόν μισή δωδεκάδα το πολύ, και αυτές σε μια συνοικία της πόλης όπου οι Αρμένιοι ήταν ελάχιστοι. Αυτό δεν απέτρεψε ένα κυνηγητό των Αρμενίων για τρία μερόνυχτα από ομάδες τακτικών στρατιωτών και το φόνο τους με τον πιο αποκρουστικό τρόπο με το να ντουφεκίζονται, να μαχαιρώνονται, να κατακομματιάζονται μέχρι να πεθάνουν ή να τους κόβουν τους λαιμούς δημόσια στους δρόμους.

Οι Αρμένιοι συστηματικά κυνηγήθηκαν και σκοτώθηκαν σ' ολόκληρη την πόλη και τα σπίτια τους μεθοδικά διαρρήχθηκαν από οδό σε οδό, λεηλατήθηκαν και οι άντρες σύρθηκαν έξω και σκοτώθηκαν. Καμμιά φιλοτουρκική προπαγάνδα δεν μπορεί να συσκοτίσει εκείνο που πραγματικά συνέβη στη Σμύρνη -υπάρχουν πάρα πολλοί αξιόπιστοι μάρτυρες- η αλήθεια είναι βέβαιο πως θα διαλάμψει.

Μετά τη μεγάλη φωτιά, αποτέλεσμα της οποίας ολόκληρος ο χριστιανικός πληθυσμός εξωθήθηκε προς την προκουμαία όπου παράμεινε για μέρες εκτείνοντας ικετευτικά τα χέρια στα πολεμικά πλοία του λιμανιού, σκουίζοντας και ικετεύοντας για βοήθεια και πεθαίνοντας από πείνα και δίψα, η συμπεριφορά των Τούρκων ήταν βδελυρή.

Η δεσποινίς Emily MacCallum, διευθύντρια του σχολείου του Γυμνασίου Θηλέων στη Σμύρνη, που επέστρεψε από την πόλη αυτό το πρωί, αναφέρει πως ακόμα υπάρχουν μεγάλα πλήθη από αυτές τις αξιολύπητες υπάρξεις στην προκουμαία και κατά μήκος της ακτής χωρίς νερό και χωρίς τροφή και πως η δυσωδία από τα νεκρά κορμιά που υπάρχουν στην παραλία είναι τρομερή. Υπάρχουν ακόμα διακόσιες

χιλιάδες που περιμένουν στην αποβάθρα να μεταφερθούν. Έχει ανακοινωθεί πως όλοι οι άνδρες από 18-45 χρόνων θα συλληφθούν ως αιχμάλωτοι πολέμου και θα μεταφερθούν στο εσωτερικό και είχε επιβεβαιωτικές μαρτυρίες από άλλους που' έρχονταν από τη Σμύρνη, μεγάλες ομάδες ανδρών να μεταφέρονται μακριά από τους Τούρκους φρουρούς.

Η καρδιά όλου του κόσμου έχει σκληρύνει από τον ευρωπαϊκό πόλεμο, αλλά υπάρχουν ακόμα άτομα που ζουν, που μπορούν να εκτιμήσουν το τρομερό πλήγμα που προξενήθηκε από το βίαιο διαχωρισμό των πατέρων και αδελφών και συγγενών από τους αγαπημένους τους. Οποιοσδήποτε που έχει κάποτε ζήσει στην Ανατολή θα ξέρει πως η μοίρα αυτών των ανθρώπων είναι ο βέβαιος θάνατος.

Στη διάρκεια του Μεγάλου Πολέμου, όταν ήμουν στη Σμύρνη, οι ραγιάδες ή Έλληνες Οθωμανοί υπήκοοι βίαια στρατολογούνταν και υποχρεώνονταν να σκάβουν τάφους και να κάνουν άλλες δουλειές μέσα στη βροχή, χωρίς κουβέρτες, σκηνές ή τροφή και οι τρεις στους τέσσερις από αυτούς πέθαιναν.

Οι οικογένειες θα μεταφερθούν μακριά, γυναίκες, αδελφές και παιδιά, θα παραμείνουν χωρίς φυσικούς προστάτες και θα καταστραφούν εκτός εάν ανέλπιστα βοηθηθούν. Θα υπάρξει η άποψη από μερικούς ότι δε θα έπρεπε να υποστηριχθεί η Ελλάδα και πως το μεγαλύτερο βάρος της διατροφής όλων των προσφύγων που έφθασαν στην Ελλάδα θα έπρεπε να αναληφθεί από αυτή τη χώρα, γιατί ήταν υπεύθυνη γι' αυτή τη μεγάλη καταστροφή, αλλά τα ταμεία της Ελλάδας έχουν αδειάσει και δεν μπορεί να ανταποκριθεί σ' αυτό το δύσκολο έργο.

Δεν καταλαβαίνω δε γιατί αθώοι τρίτοι πρέπει να εξαναγκάζονται να υποφέρουν για τα λάθη των άλλων. Θέλω να επαναλάβω ότι η σταθερή πολιτική του Τούρκου από την πτώση του Abdul Hamit και εδώ είναι η έξωση, ο φόνος και ο αφανισμός των χριστιανικών πληθυσμών.

Έχω κάμει μερικές επιτυχείς προβλέψεις και τώρα κάμνω άλλη μια: αν οι κεμαλικές δυνάμεις επιτραπεί να μπουν στην Κωνσταντινούπολη οι τρομερές σκηνές των οποίων γίναμε μάρτυρες στη Σμύρνη θα

επαναληφθούν σ' αυτή την πόλη. Ενόψει όλων αυτών που ανέφερα και όλων αυτών που συνέβησαν δεν βλέπω γιατί ο Τούρκος θα έπρεπε να σφαγιάσει τούς Αρμένιους και τους Έλληνες στον Πόντο, στην Αρμενία και στη Μικρά Ασία και να τους δώσει μια «ήπια και φιλόφρων» διακυβέρνηση» στην Κωνσταντινούπολη.

Θα ήθελα τώρα να υποδείξω τη διαφορά μεταξύ των Ελλήνων και των Τούρκων. Οι Έλληνες έχουν αναμφίβολα σκοτώσει Τούρκους, μα κανένα έθνος δεν έχει τέτοια συστηματική ιστορία σφαγών σε μεγάλη κλίμακα ή δεν είχε ποτέ στην παγκόσμια ιστορία όπως έχουν οι Τούρκοι.

Οι Έλληνες πολιτικοί είναι διεφθαρμένοι και φαύλοι, αλλά η χώρα τους έχει να επιδείξει σημαντικά δείγματα πολιτισμού. Κτίζει νοσοκομεία, πανεπιστήμια, ιδρύει ναυτιλιακές εταιρίες και εφαρμόζει σύγχρονη γεωργία, όταν είναι ελεύθερη.

Βλέπω μια διαφορά μεταξύ των υπερβολών ενός έξαλλου από αγανάκτηση και προδομένου στρατού που υποχωρεί μέσα σε μια χώρα που κατείχε για μερικά χρόνια και χωρίς τους αξιωματικούς του και τη συμπεριφορά του νικητή Τουρκικού στρατού, που αντί να προστατέψει τον απελπισμένο κόσμο που κρατούσε κάτω από τη δύναμή του, εσκεμμένα άρχισε τη σφαγή και τον εξευτελισμό του. Κανένας που δεν έζησε στην Εγγύς Ανατολή δεν μπορεί να καταλάβει πόσο απόλυτα ανίκανος για πρόοδο είναι ο Τούρκος. Κανένας που δεν ταξίδεψε ανάμεσα στα Τουρκικά χωριά ή δια μέσου του παλιού βασιλείου της τουρκικής αυτοκρατορίας δεν μπορεί να καταλάβει πόσο απελπιστικά οπισθοδρομικός είναι ένας λαός που κρατώντας για σχεδόν 500 χρόνια το ωραιότερο και πλουσιότερο μέρος της επιφάνειας της γης, δεν έχει κατασκευάσει ποτέ μια ραπτομηχανή ή ένα άροτρο ή μια ατμομηχανή, ή ένα πολεμικό πλοίο ή μια εκκοκκιστική μηχανή ή μια καρφίτσα ή ένα σπύρο.

Οποιοσδήποτε ελπίζει για την πρόοδο της Τουρκίας που να κατοικείται μόνο από Τούρκους είναι σαν να ελπίζει πως η λεοπάρδαλη μπορεί να αλλάξει τις κηλίδες της. Η μωαμεθανική θρησκεία που βρίσκεται σε μεγάλη αναγέννηση σ' ολόκληρο τον κόσμο, με την πολυγαμία, τη στάση της απέναντι στις γυναίκες και τη στάση της σ' όλες τις μη μωαμεθανικές

φυλές και με το παράδειγμα και τις διδασκαλίες του Μωάμεθ όπως αντιτίθεται στη διδασκαλία και τη ζωή του Χριστού, είναι μία από τις σκοτεινές δυνάμεις που βρίσκονται σε ενέργεια στον κόσμο, που ενώνονται να καταστρέψουν τον σύγχρονο πολιτισμό.

Ο φόνος και η εξόντωση των προοδευτικών χριστιανικών πληθυσμών και η αντικατάστασή τους με μωαμεθανούς είναι μια οπισθοδρόμηση της ανθρωπότητας και επιστροφή στις μέρες του Αβραάμ.

Έχω την τιμή επίσης να υποδείξω στο Υπουργείο σας πως όλες οι σφαγές σε ευρεία κλίμακα που διαπράχθηκαν από τους Τούρκους και η ιστορία της Τουρκικής αυτοκρατορίας είναι σε μεγάλο μέρος μια ιστορία σφαγών που πάντα διατάχτηκαν από ανώτερες αρχές.

Οποιοσδήποτε πιστεύει πως οι δυνάμεις του Μουσταφά Κεμάλ ξέφυγαν από τον έλεγχο του στη Σμύρνη και πως τις έλεγξε μόλις τα κατάφερε, τίποτε δεν ξέρουν για την Τουρκική ιστορία ή τα γεγονότα στην Εγγύς Ανατολή.

Πιστεύω επίσης πως, αν οι συμμαχικοί στόλοι στο λιμάνι της Σμύρνης, οι γαλλικοί, οι ιταλικοί, βρετανικοί και αμερικανικοί τόνιζαν εμφαντικά στον Μουσταφά Κεμάλ πως δεν έπρεπε να γίνουν σφαγές καμιά σφαγή δεν θα γινόταν.

Εάν του έλεγαν σήμερα πως έπρεπε να σταματήσει την απαγωγή ανδρών μεταξύ 18 και 45 χρόνων στο εσωτερικό, θα σταματούσε, μα όταν βλέπει τις μεγάλες δυνάμεις του κόσμου να μένουν αδιάφορες στα πολεμικά τους πλοία, παρακολουθώντας τα τρομερά του έργα, αποθρασύνεται για μεγαλύτερες υπερβολές.

Το θέαμα μιας σφαγής που εκτυλίσσεται μπροστά στα μάτια των μεγάλων δυνάμεων της Ευρώπης και με την φαινομενικά σιωπηρή συγκατάθεση, είναι ένα φαινόμενο που ελπίζω να μην ξαναδώ.

Πιστεύω πως όταν η πραγματική αλήθεια γίνει γνωστή για το τι συνέβη στη Σμύρνη και για το τι έχει συμβεί και εξακολουθεί να συμβαίνει στην Εγγύς Ανατολή, όλος ο κόσμος στην Ευρώπη και στην Αμερική θα αισθάνεται όπως αισθάνομαι και εγώ.

26 Σεπτεμβρίου 1922

Από τη στιγμή που έγραφα τα πιο πάνω πληροφορήθηκα πως οι τρεις δυνάμεις της Αντάντ, έχουν στείλει ειδοποίηση στον Μουσταφά Κεμάλ πληροφορώντας τον πως με τη συγκατάθεσή τους θα επιτραπεί στα στρατεύματά του να καταλάβουν την Κωνσταντινούπολη και τη Θράκη.

Ο πανικός που πρέπει αυτή η ανακοίνωση να προξένησε μεταξύ των ιθαγενών χριστιανών, ακόμα και ευρωπαϊών κατοίκων της Κωνσταντινούπολης, είμαι βέβαιος πως έχει αρχίσει. Το υπουργείο είναι σε θέση να ξέρει τι πρόκειται να συμβεί στην Κωνσταντινούπολη καλύτερα από ότι ξέρω εγώ από εδώ, αλλά διακινδυνεύω αυτόν τον ισχυρισμό ως βεβαιότητα χωρίς οριστική πληροφορία.

Οι ιθαγενείς χριστιανοί καλά θα κάνουν να φύγουν όποιοι από αυτούς μπορούν να απομακρυνθούν, γιατί, κι αν ακόμα ληφθούν μέτρα για να αποτρέψουν μια άγρια σφαγή, με την άφιξη των στρατευμάτων του Μουσταφά Κεμάλ, η ζωή των χριστιανών θα καταστεί ανυπόφορη και ανασφαλής και σφαγές σίγουρα θα γίνουν αργά ή γρήγορα.

Μακρά παρατήρηση με έχει πείσει πως ο Τούρκος είναι ανίκανος να διακυβερνήσει χριστιανικούς πληθυσμούς. Μπορεί στο παρελθόν μερικές χριστιανικές εθνότητες κάτω από τη διοίκηση του παλαιού Τουρκικού καθεστώτος να πρόκοψαν παρ' όλες τις αναρίθμητες σφαγές που αποτελούν κηλίδα στην τουρκική ιστορία, αλλά η πολιτική του Νεότουρκου θα καταστήσει τη διαβίωση του χριστιανικού πληθυσμού αδύνατη.

Βασικές αρχές

1. Οι Τουρκικές σφαγές πάντοτε γίνονται με διαταγή από τις ανώτερες Αρχές. Αυτό είναι πολύ γνωστό και ο τρόπος με τον οποίο διάφορες ιστορικές σφαγές έχουν διεξαχθεί αποδεικνύεται αναντίρρητα με πολλά παραδείγματα. Τέτοια ήταν η περίπτωση στη Σμύρνη η δε δήλωση του Μουσταφά Κεμάλ πως δεν μπορούσε να ελέγξει το στράτευμά του είναι ψευδής. Είναι ένα περιέργο δεδομένο πως ο Τούρκος είναι ικανός ακόμα να απατά τους Ευρωπαίους, παρά την πολύχρονη διαπίστωση της τακτικής του. Είναι πιθανόν πως μια αυστηρή γλώσσα στον Τούρκο

διοικητή από το Γάλλο ναύαρχο θα μπορούσε να είχε σταματήσει τη σφαγή και όλους τους τρόμους που ακολούθησαν.

2. Πρέπει να γίνει σαφές πως υπήρξε για κάποιο χρονικό διάστημα πολιτική των Τούρκων εθνικιστών να εξοντώσουν και να περιορίσουν το ιθαγενές χριστιανικό στοιχείο στην Τουρκία. Οποιοσδήποτε καταστρώνει σχέδια για μελλοντικές επιχειρήσεις ή διπλωματικές σχέσεις με την Τουρκία πρέπει να το έχει αυτό υπόψη και να είναι απόλυτα ενήμερος για τη μεταβολή των συνθηκών στη χώρα.

3. Ο Κεμαλισμός έχει αναπτυχθεί από την αδυναμία και τη διαφωνία των Συμμάχων. Η συμπεριφορά της Γαλλίας είναι μια περίπτωση απιστίας προς τους Συμμάχους που στοχεύει στην εξασφάλιση συμβάσεων και στην υπονόμηση της βρετανικής επιρροής στην Εγγύς Ανατολή. Η Μ. Βρετανία υπολογίζουσα την εργατική αντιπολίτευση και τη μουσουλμανική ανησυχία στην Ινδία είναι υποχρεωμένη να καταπιεί αυτό το πικρό χάπι, με την ελπίδα ότι οι παραχωρήσεις στον Κεμάλ θα ηρεμήσουν τους μουσουλμάνους στην Ινδία. Αυτό είναι λάθος και έχει ακολουθηθεί επαρκής λανθασμένη πολιτική. Η είσοδος των Κεμαλιστών στην Κωνσταντινούπολη θα ξεσηκώσει και θα θέσει εκτός ελέγχου τους Μουσουλμάνους της Ινδίας.

4. Η Κωνσταντινούπολη είναι σήμερα, όπως ήταν και κατά το χρόνο της πτώσης της το ακροτελεύτιο προπύργιο της Ευρώπης εναντίον των ορδών της Ασίας και αν αποδοθεί στον Τούρκο, θα σημάνει την απαρχή ενός κατακτητικού πολέμου σε βάρος των βαλκανικών χωρών - αν όχι σήμερα, αύριο, και αν όχι αυτόν το χρόνο, τον άλλο. Η δε ειρήνη της Ευρώπης θα βρίσκεται σε διαρκή κίνδυνο. Ο Τούρκος είναι φυλή που δεν ενδιαφέρεται για τις τέχνες της ειρήνης και δεν ξέρει τίποτε άλλο από τον πόλεμο και την κατάκτηση. Είναι αδύνατο για κείνον να απόσχει από πολεμικές επιχειρήσεις. Οποιαδήποτε σχέδια στηρίζονται πάνω στις υποσχέσεις του ή σε οποιοδήποτε διαφορετικές υποθέσεις είναι καταδικασμένα να οδηγήσουν σε απογοήτευση και πολιτικοί που σχεδιάζουν οποιοδήποτε σχέδιο για το μέλλον πάνω σε οποιαδήποτε διαφορετική βάση, κτίζουν πάνω σε σαθρό θεμέλιο. Δεν είμαι δυστυχώς παρά ένας απλός υπάλληλος, που δεν κατέχει κανένα υψηλό αξίωμα και τα λόγια μου πιθανόν να μην έχουν μεγάλη βαρύτητα,

αλλά γνωρίζω για ποιο πράγμα μιλώ και κάποιος που θα διαβάζει τούτες τις γραμμές μελλοντικά θα ζηήσει να τις δει να επιβεβαιώνονται.

Παρατήρηση. Οι άνδρες μεταξύ των ηλικιών 18 και 45 χρόνων που τώρα αποκόπτονται βίαια από τις συζύγους τους, τις αδελφές τους, τις μανάδες τους και τα παιδιά τους, μέσα σε αξιολάκρτες σκηνές που μόνο ένας De Quincey μπορούσε να περιγράψει και που οδηγούνται μακριά από τους Τούρκους για να χαθούν και να πεθάνουν από την αργή λιμοκτονία και την έκθεσή τους σε άθλιες συνθήκες είναι ειρηνικοί αγρότες της Μικράς Ασίας και οι κάτοικοι της Σμύρνης, που ποτέ δεν συμπάθησαν την κυβέρνηση του Κωνσταντίνου και που με κανένα τρόπο δεν είναι υπεύθυνοι για την ανατριχιαστική τύχη που τους έχει επιφυλαχθεί. Αυτή η άδικη ενέργεια επιτελείται χωρίς έστω μια λέξη διαμαρτυρίας από οποιαδήποτε πολιτισμένη κυβέρνηση.

Έχω την τιμή να διατελώ, Κύριε,

G. Horton

Γενικός Πρόξενος Αμερικής στη Σμύρνη

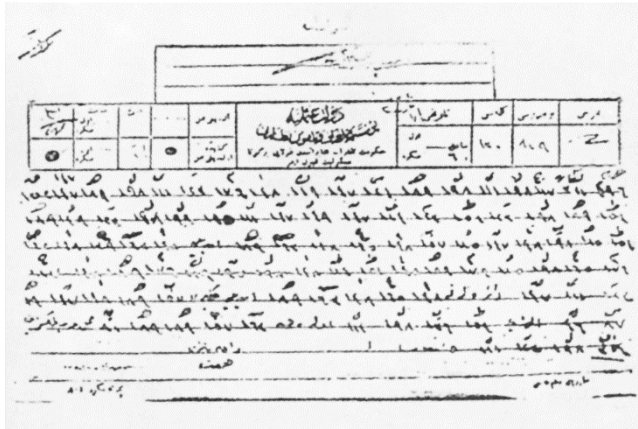
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Φωτογραφικό παράρτημα

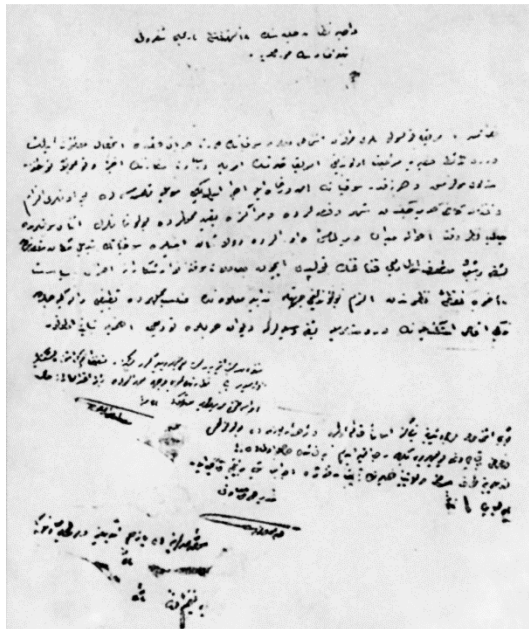

Το τηλεγράφημα του Τούρκου Υπουργού Εσωτερικών Μεχμέτ Ταλάτ που εστάλη στις 16 Σεπτεμβρίου 1915 με την εντολή δολοφονίας του Αρμενικού πληθυσμού

**Προς τον
Περιφερειακό Διοικητή Χαλεπίου**

**Σας πληροφορούμε ότι η Κυβέρνηση αποφάσισε την
ολοκληρωτική εξολόθρευση του Αρμενικού πληθυσμού που ζει
στην Τουρκία.**

**Όποιος έχει αντίθετη γνώμη δεν αποτελεί πλέον μέλος της
Κρατικής Διοίκησης.**

**Πρέπει να δοθεί ένα τέλος στην ύπαρξη τους χωρίς κανένα οίκτο
για τις γυναίκες, τα παιδιά ή τα ανίσχυρα πρόσωπα ανεξάρτητα
αν θεωρείται φρικτή αυτή η εξολόθρευση.**

Υπουργός Εσωτερικών Μεχμέτ Ταλάτ

1915-1916: Από τη σφαγή των Αρμενίων μετά την εντολή τον Υπουργού Εσωτερικών Μεχμέτ Τααλάτ.

1919-1922: Από τις μαζικές σφαγές Ελλήνων για την απαλλαγή των κατακτηθέντων εδαφών από όσους «δεν αισθάνονται Τούρκοι».

Σύμφωνα με τις έγγραφες οδηγίες που έχω από την Κεντρική Διοίκηση, κάτω από τις παρούσες αναγκαίες συνθήκες, η εθνότητα των Έλλήνων μπορεί να δείξει φανατισμό.

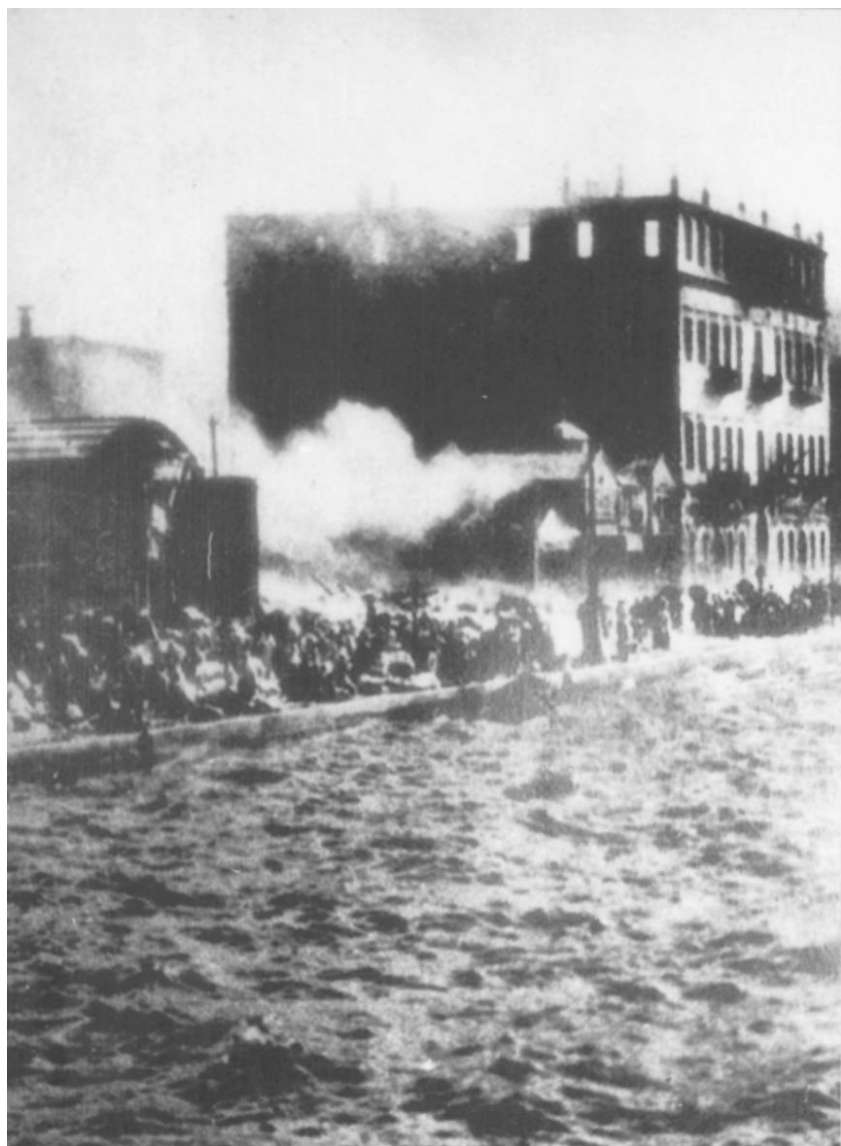
Συνεπώς, σε περίπτωση και της πιο ελάχιστης αντίστασης, κάθε στρατιώτης πρέπει να εκτελέσει το καθήκον του, δολοφονώντας μεγάλο αριθμό αυτών των ανθρώπων. Η πατρίδα το διατάζει.

Δεν πρέπει να παραλείψετε να κάνετε το χρέος σας. Κάθε στρατιώτης είναι υποχρεωμένος να σκοτώσει τέσσερις-πέντε Έλληνες για χάρη της πατρίδας μας.

Είμαι υποχρεωμένος να κοινοποιήσω την γραπτή αυτή εντολή στην Κεντρική Διοίκηση και είμαι στη διάθεση του καθ' ενός που θα ζητήσει προφορικές διευκρινήσεις.

Κάθε στρατιώτης είναι υποχρεωμένος να εκτελέσει το περιεχόμενο αυτής της εντολής.

Ο Διοικητής Τουρκικών Δυνάμεων στη Σμύρνη Νουρεντίν

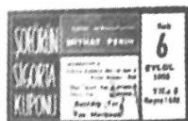
(3)

Smyrna --- Fire on morning of 14-9-22

9 Σεπτεμβρίου 1922: Η Σμύρνη στις φλόγες.

Istanbul
EkspreS

Her gün
6
10 KURUS

İKİNCİ
BASKI

GÜNLÜK SİYASİ ARŞAN GAZETESİ

Atamızın Evi

Bomba ile

Hasara uğradı

SABAH KARSİ VUKU BULAN BU
MENFUR HADİSE İNFİAL UYANDIRDI

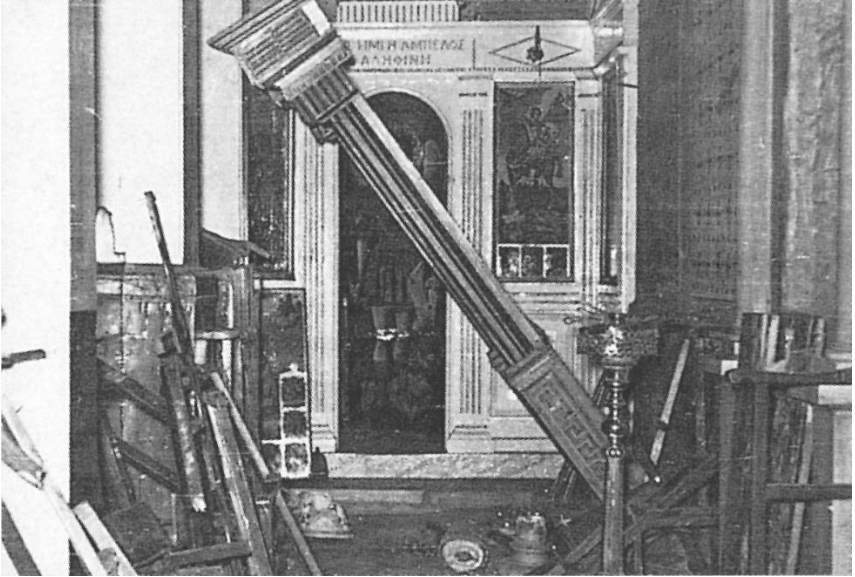
6 Σεπτεμβρίου 1955: Η έκτακτη έκδοση της εφημερίδας *Istanbul Ekspres* δίνει το σύνθημα για το Πογκρόμ εναντίον των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης. «Καταστράφηκε το σπίτι του πατέρα μας με βόμβα» είναι ο τίτλος της παραπληροφόρησης. Το BBC μετέδωσε την είδηση στις 1 το μεσημέρι, δηλαδή 5 ολόκληρες ώρες πριν εκραγεί η βόμβα!

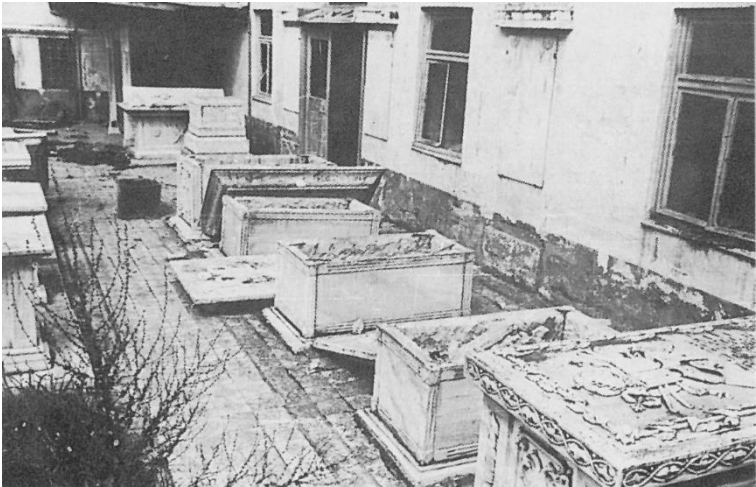

Από τις καταστροφές Ελληνικών σπιτιών μετά την κυκλοφορία της Istanbul Ekspres.

***Ο οργανωμένος όχλος σε πλήρη δράση την νύχτα της 6ης
Σεπτεμβρίου 1955.***

6 Σεπτεμβρίου 1955: Από τις καταστροφές των Πατριαρχικών Τάφων στον αυλόγυρο της Ιεράς Μονής της Ζωοδόχου Πηγής.

1964: Από τις απελάσεις των Ελλήνων από την Κωνσταντινούπολη γιατί δήθεν έστελναν... «οικονομική ενίσχυση στον Μακάριο, στην Κύπρο».

Kin

Kahpe Yunan bu dünyada durdukça
Bu kin benden vallâhi de gidemez
Durup durup köpek gibi gördükçe
Bu kin benden vallâhi de gidemez
Bin Gâvur kellesi bir kin ödemez

Öç almaktır yegâne tasam
Sıra gelse savaş meydanına uğrasam
Bir günde bin Gâvur kellesi doğrasam
Bu kin benden vallâhi de gidemez
Bin Gâvûr kellesi bir kin ödemez

O tuz bininin taşla ezsem başını
On bininin pensle söksem dişini
Yüz bininin çaya döksem leşini
Bu kin benden vallâhi de gidemez
Bin Gâvur kellesi bir kin ödemez

Bütün dünya bilir Türk'ün farkını
Yunan'ın başına yıkan çarkını
Külhanlarda yâksam beş bin kırkını
Bu kin benden vallâhi de gidemez
Bin Gâvur kellesi bir kin ödemez

Kırk binini süngü ile pullasam
Seksen binini cehenneme yollasam
Yüz binini ipe çekip sallasam
Bu kin benden vallâhi de gidemez
Bin Gâvur kellesi bir kin ödemez

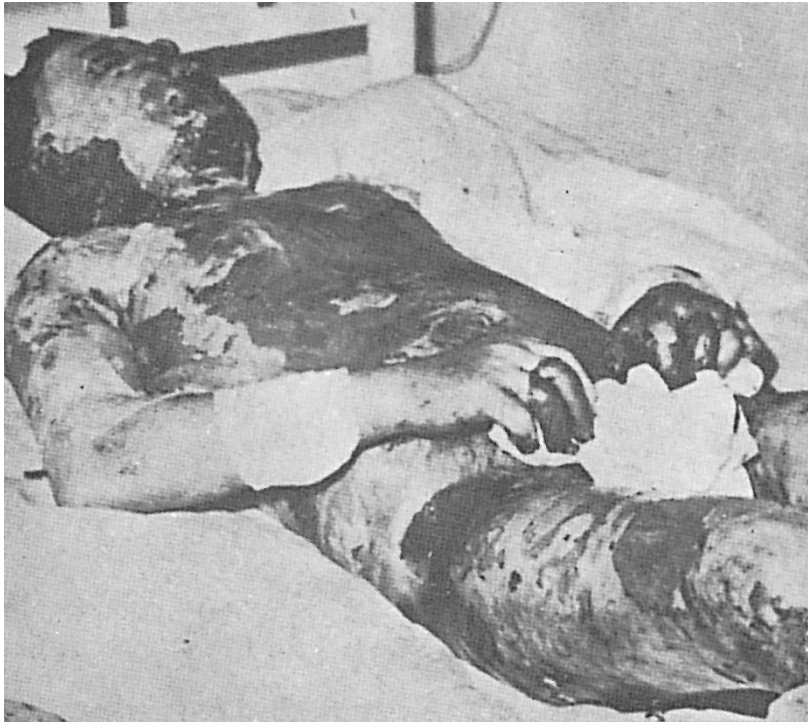
Κείμενο που δημοσίευσε η μεγάλη κυκλοφορίας Τουρκική εφημερίδα «Hiirriyet» στις 18 Ιουλίου 1974, μόλις 48 ώρες πριν την Τουρκική εισβολή στην Κύπρο.

ΤΟ ΜΙΣΟΣ

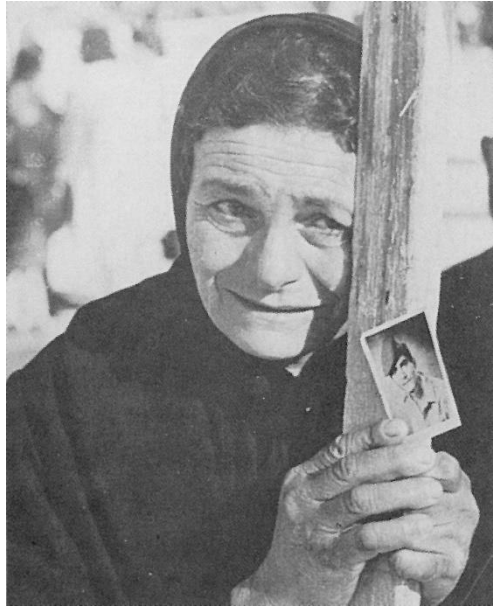
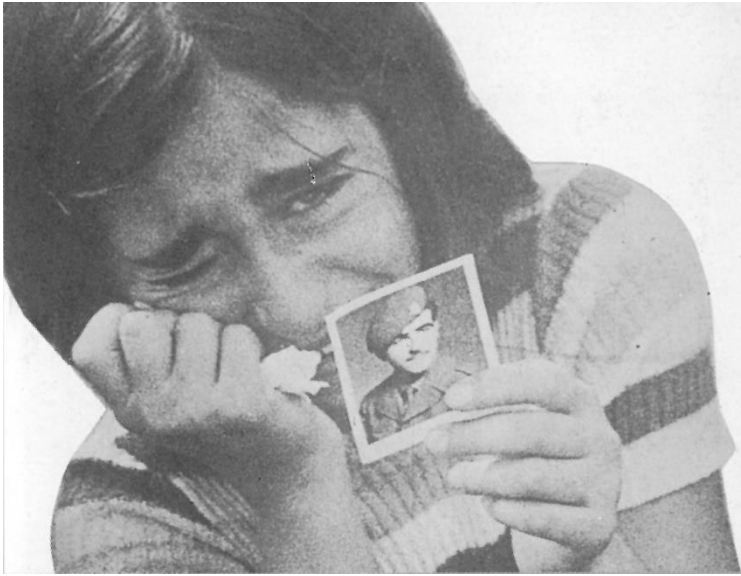
Εφ' όσον υπάρχει στον κόσμο ο πρόστυχος Έλληνας
Μα τον Αλλάχ δε μου φεύγει αυτό το μίσος
Όσο στέκομαι και τον βλέπω απέναντι μου σα σκυλί
Μα τον Αλλάχ δε μου φεύγει αυτό το μίσος
Χίλια κεφάλια από Γκιαούρηδες δεν μπορούν να μου ξεπλύνουν
αυτό το μίσος
Μοναδικός σκοπός μου είναι η εκδίκηση
Όταν έρθει η σειρά μου να πάω στο πεδίο της μάχης
Σε μια μέρα θα σφάξω χίλιους Γκιαούρηδες
Μα τον Αλλάχ δε μου φεύγει αυτό το μίσος
Χίλια κεφάλια από Γκιαούρηδες δεν μπορούν να μου ξεπλύνουν
αυτό το μίσος
Να έλιωνα με πέτρα το κεφάλι τριάντα χιλιάδων απ' αυτούς
Να πετούσα εκατό χιλιάδες πτώματα στο ποτάμι
Μα τον Αλλάχ δε μου φεύγει αυτό το μίσος
Χίλια κεφάλια από Γκιαούρηδες δεν μπορούν να μου ξεπλύνουν
αυτό το μίσος
Όλος ο κόσμος ξέρει την διαφορά του Τούρκου
Και συντρίβει το κεφάλι του Έλληνα
Να έκαιγα τα κεφάλια πέντε-έξι χιλιάδων απ' αυτούς
Μα τον Αλλάχ δε μου φεύγει αυτό το μίσος
Χίλια κεφάλια από Γκιαούρηδες δεν μπορούν να μου ξεπλύνουν
αυτό το μίσος
Να τρυπούσα με την λόγχη μου σαράντα χιλιάδες
και ογδόντα χιλιάδες απ' αυτούς να τους έστελνα στον διάβολο
Και να κρεμούσα εκατό χιλιάδες απ' αυτούς
Μα τον Αλλάχ δε μου φεύγει αυτό το μίσος
Χίλια κεφάλια από Γκιαούρηδες δεν μπορούν να μου ξεπλύνουν
αυτό το μίσος

20 Ιουλίου 1974: Με υποκρισία που θα ζήλευε ακόμα και ο περίφημος Γκαίμπελς, ο Πρωθυπουργός της Τουρκίας Μπουλέντ Ετσεβίτ δηλώνει: «Δεν φέρνουμε στην Κύπρο τον πόλεμο, αλλά την... ειρήνη!».

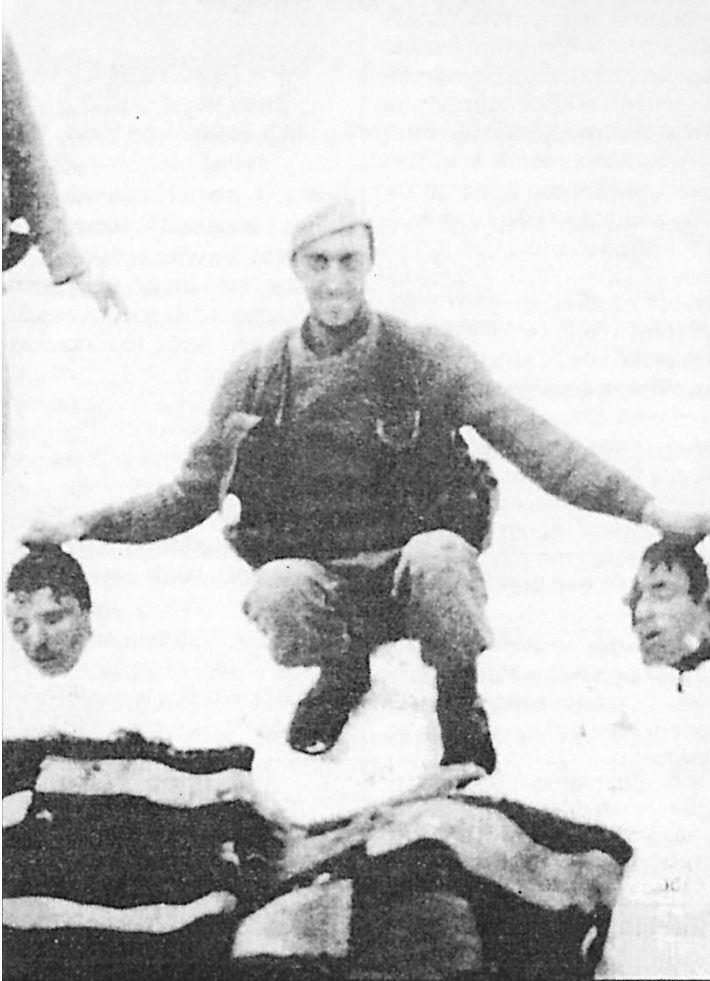

Ιούλιος 1974: Η «Ειρηνική Επιχείρηση» των Τούρκων στην Κύπρο, δημιούργησε νέες παγκόσμιες επιδόσεις βαρβαρότητας: 1.619 αρνούμενοι μετά από πόλεμο μερικών ημερών (οι ΗΠΑ είχαν στο Βιετνάμ 800 μόνο αγνοούμενους μετά από αιματηρό πόλεμο 8 ετών), 200.000 Έλληνες πρόσφυγες στην ίδια τους την πατρίδα και αμέτρητα εγκλήματα και καταστροφές.

***1990-1992: Από την εξόντωση Κούρδων στην Τουρκία όπου ...
«δεν υπάρχουν» και την λεηλασία των Κουρδικών χωριών από τα
οποία οι Κούρδοι μεταναστεύουν «οικειοθελώς».***

1993-2003: Αγνοώντας την διεθνή κατακραυγή αλλά και με την ανοχή των Μεγάλων Δυνάμεων, η Τουρκία συνεχίζει τους βασανισμούς και την εξόντωση των Κούρδων με τις ίδιες μεθόδους που εφαρμόζει διαχρονικά.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

ΕΠΙΛΟΓΗ 100 ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ, ΣΧΟΛΙΩΝ & ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

Κατά ημερομηνία παραλαβής ή δημοσίευσης

Ενότητα 1

(Εκπαιδευτικοί, Επιστήμονες, Επιχειρηματίες κ.α.)

> Δρ Σταυρούλα Κουράκου-Δραγώνα, Χημικός, Οινολόγος, Συγγραφέας και μέλος της Γεωργικής Ακαδημίας της Γαλλίας (4/11/1993)

... Το διάβασα «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» μ' ένα κόμπο στο λαιμό και ανείπωτη πίκρα, όπως κάθε φορά που προσεγγίζω τις χαμένες πατρίδες. Φαντάζομαι με πόσο πόνο γράφτηκε κάθε του φράση. Ήταν ιερό χρέος για σας το γράψιμο του, που σας έκαιγε όσο έμενε ανεκπλήρωτο. Και το εκπληρώσατε, γιατί οι Λεωνίδες τάχθηκαν να φυλάνε Θερμοπύλες. Εύγε!...

> Νίκος Ι. Τσίπας, Λαογράφος Πυρσόγιαννης Ηπείρου (7/11/1993)

... Η πράγματι αξιόλογη και λαμπρή αυτή προσφορά σας μου προκάλεσε από την αρχή ακράτητο ενθουσιασμό, ρίγη συγκίνησης, ιερό μεθύσι, ξέχωρη ευχαρίστηση και εθνική υπερηφάνεια.

Το βιογραφικό, το πατριδογραφικό και ιστορικό αυτό οδοιπορικό και προσωπικό βίωμα από τη Βασιλεύουσα Πόλη του μύθου, του θρύλου, του πλούτου, της δόξας και της υπέρλαμπρης παράδοσης και θυσίας, αιώνιο σύμβολο και πατρογονικό κειμήλιο, δεν πρέπει να σβήσει ποτέ από τις καρδιές όλων των Ελλήνων όπου γης βρίσκονται.

Το βιβλίο σας, αυτό το πόνημα, το θλιβερό βίωμά σας, που είναι γραμμένο σε άψογη, φυσική, ρέουσα, κατανοητή γλώσσα με ιδιαίτερη

καλλιτέπεια και γλαφυρότητα, με εμπλούτισε παραγωγικά με ένα ακόμη άριστο λαογραφικό και ιστορικό περιεχόμενο και με άπειρες γνώσεις και εν πολλοίς με συνάρπασε από τις πρώτες κιόλας σελίδες του κειμένου και με κράτησε δέσμιο μέχρι την τελευταία σελίδα.

Το δικό σας βιβλίο που χαρακτηριστικά ιστορεί τόσα τραγικά γεγονότα, που λεπτομερειακά αναλύει φαινόμενα και καταστάσεις των μαύρων χρόνων στη Μ. Ασία, χιλιοαξίζει να γίνει κτήμα για γνώση και μάθηση του κάθε Έλληνα πατριώτη, να γίνει πολύτιμος σύντροφος και σωστό πνευματικό εντύφημα κάθε αναγνώστη και πολύτιμο στόλισμα κάθε βιβλιοθήκης, γιατί πράγματι αξίζει χίλια καντάρια ζάχαρη. «*Θαρσείτε εγώ νενίκηκα τον κόσμο*» είπε ο Χριστός, πάλι με χρόνια με καιρούς πάλι δική μας θα'ναι η Κων/πολη είπε ο ποιητής. Μπορεί να χάθηκε η ελληνική γειτονιά στην Πόλη, να λιγότεπε ο μαχαλάς, να σπάνισε η θερμή πατριωτική καλημέρα και οι χαιρετούρες, ακόμα στα γραφικά δρομάκια της Πόλης, μπορεί ακόμα να λαγκάδιασε ο τόπος, να σβήσανε τα μονοπάτια, φαινόμενα τόσο άσχημα, ανατριχιαστικά βάρβαρα και απάνθρωπα έργα, σφαγές και φυλακές των Τούρκων που ούτε κανένas άλλος κακός άνθρωπος και γείτονας δε θα μπορούσε να φανταστεί. Αλλά τι να γίνει, θα' ρθει πάλι άνοιξη, θα 'ρθει το καλοκαίρι, θα γιομίσουν οι δρόμοι και τα άγια και μαρτυρικά εκείνα μέρη από άφθονο ελληνικό στοιχείο, από το άρωμα των λουλουδιών και τα κελαϊδίσματα των πουλιών θα είναι πιο μελωδικά και νανουριστικά.

Μέσα σε αυτούς τους χώρους της Πόλης και των άλλων πόλεων και χωριών της Μ. Ασίας χρόνια και αιώνες κάθε Έλληνας πότιζε με τον τιμημένο ιδρώτα τη θρεφτάρα αυτή γη.

Αλλά ο τίμιος και καθαρός ιδρώτας του πατριώτη και φίλου, το αίμα και οι τιπάνιες προσφορές ήταν για όλους το γλυκό έναυσμα που πυροδοτούσε το φλογερό και γνήσιο πατριωτικό ενθουσιασμό και γινόταν μια υπέρτρανη κινητήριος δύναμη για έργα πρωτόγεννα, για δημιουργία αληθινού πολιτισμού, για ανακαίνιση του κόσμου, χρήσιμα για κάθε οικογένεια και για κάθε κοινωνία, κι ήταν ακόμα ένα θεσπέσιο εγερτήριο σάλπισμα για ένα καλύτερο ελεύθερο κόσμο γεμάτο αγάπη, δικαιοσύνη, ειρήνη και κατανόηση.

Το αξιόλογο βιβλίο σας και τα ανυπόφορα παθήματά σας, οι ανυπολόγιστες θυσίες και οι μεγάλες προσφορές σας δίκαια μου παρέχουν τη δυνατότητα να πιστέψω ότι όλα εκείνα στο πατρικό σας ριζώμα στην Πόλη, που ίσως ακόμα να βρίσκονται μερικά σπίτια μισογκρεμισμένα με σκουριασμένες κλειδωνιές και χορταριασμένες εμπασιές, μπορεί να μην υπάρχουν τα άλλοτε καλοφτιαγμένα από γνωστούς και άξιους Έλληνες τεχνίτες παράθυρα, μπορεί τα λιακωτά τα πρέκια και τα καγκελοπλεγμένα κιόσκια να μη δείχνουν την παλιά παρουσία τους, μπορεί να μην υπάρχουν όρθια η παλιά, όμορφη, γραφική, ξύλινη και διακοσμημένη πόρτα, οι πλούσιοι οντάδες οι ογνίστες, ΟΛΑ ΕΚΕΙΝΑ θα ξανάρθουν με το χρόνο και την εθνική προσπάθεια, γιατί όπως είπε και ο Κολοκοτρώνης, ο Θεός έβαλε την υπογραφή του η Ελλάδα να ζήσει ελεύθερη και δεν την ξαναπαίρνει πίσω. Αυτά ισχύουν και για την πόλη μας, την κοιτίδα του πιο λαμπρού πολιτισμού της Χριστιανοσύνης και ανθρωπιάς.

Το φωτεινό και διδακτικό περιεχόμενο του βιβλίου σας να είστε βέβαιος ταραίζει τον πνευματικό λήθαργο του κάθε λογικού και θερμού Έλληνα πατριώτη και τον απομακρύνει από την αδιαφορία και την τάση του βολέματος και της καλοπέρασης. Γι 'αυτό μη χολοσκάτε όσα ακάνθινα στεφάνια κι αν μας βάλουν στο κεφάλι μας, πάντοτε θα γλυκάνει τη ζωή η προσδοκία της Ανάστασης και του θριάμβου, γιατί μετά τη μεγάλη τρικυμία έρχεται η νηνεμία, η γαλήνη, μετά τον πόνο η χαρά, μετά τη σταύρωση η Ανάσταση.

Το βιβλίο, το θαυμαστό τέλος, εγώ ως Ηπειρώτης που γεννήθηκα στην Πυρσόγιαννη Κονίση το 1910, επί Τουρκοκρατίας, που αυτή όπως και η υπόλοιπη θρυλική Ήπειρος τράβηξε τα ίδια τα απαράλαχτα και απαράδεχτα από τον Αλή Πασά και το συγγενολόι του μαρτύρια, όλα αυτά τα ένιωσα με συναίσθημα βαθιάς λύπης και συγκίνησης από σελίδα σε σελίδα, από λέξη προς λέξη και παράγραφο προς παράγραφο. Όλα αυτά όσο περνούν τα χρόνια παρ' όλο που λένε πολλοί ότι η μνήμη αδυνατίζει, τόσο πιο δυνατά, πιο έντονα θυμάται κανείς τα παιδικά χρόνια, τα ζωντανεύει, τα ζωγραφίζει, τα γράφει, γι' αυτό παρακαλώ συνεχίστε το εξαιρετο αυτό συγγραφικό σας έργο για παρότρυνση τις νέες γενιές να διαβάζουν και να μαθαίνουν τον ιστορικό πατρογονικό πλούτο, τη φυσιογνωμία, τον πατερικό ιστό της

προγονικής εστίας, όλη την ιστορία του παλιού καιρού. Μη φαντάζεστε πως τώρα που ζείτε μακριά από τη Μάνα γη σας την Κωνσταντινούπολη πως χάσατε το τρένο της ζωής σας.

Είμαι βέβαιος πως όλοι οι αναγνώστες θα σφουγγίζουν μερικά αγνά δάκρυα από τα μάτια τους που άφησαν να τρέχουν όταν θα διαβάζουν το βιβλίο σας...

> Νικόλαος Κ. Αρτεμιάδης, Ακαδημία Αθηνών (10/12/1993)

... Θερμά ευχαριστώ και συγχαίρω για το βιβλίο σας «Το Θαύμα» που είχατε την καλοσύνη να μου προσφέρετε. Διαβάζοντάς το ένιωσα να μεταφέρομαι σε μια οικεία ατμόσφαιρα που τόσες και τόσες φορές επικρατούσε στην πατρική μου οικογένεια, μια προσφυγική οικογένεια που αναγκάστηκε κακήν κακώς να εγκαταλείψει (το 1922) την γη που γεννηθήκαμε. Η απλότητα και η διηγηματική σας γλαφυρότητα ξυπνάει μνήμες που βρίσκονται μέσα μου χαραγμένες από την νηπιακή μου ηλικία...

> Κων. Η. Μπογδανόπονλος, Οδοντίατρος, Πάτρα (12/12/1993)

... Συγχαρητήρια για το βιβλίο σας, το οποίο διάβασα απνευστί... Το αποτέλεσμα που έχει στον αναγνώστη είναι άμεσο. Αφυπνίζει και συνεγείρει. Είμαι θαυμαστής του ήθους των Πολιτών, που καθένας τους κλείνει μια μικρή Κωνσταντινούπολη στην καρδιά του. Είστε οι καθαρότεροι και ευγενέστεροι Έλληνες μαζί με αυτούς της Αλεξάνδρειας και της Ιωνίας, το δε οξύ, καλλιεργημένο και γόνιμο πνεύμα σας σας είναι το κύριο εργαλείο για προκοπή του Γένους.

Διαδώσατε το βιβλίο σας μέσα και έξω απ' την Ελλάδα, που σκιαγραφεί τόσο ρεαλιστικά το αρπακτικό γνώρισμα αυτού του ιδιότυπου «γείτονα», που πάντα παίρνει χωρίς να δίνει διεθνώς, και ξεσκεπάζει τα εγκλήματα του.

Το ανθρώπινο γένος χαρακτηρίζεται από εξέλιξη. Φαίνεται ότι για τον Τούρκο εξέλιξη δεν υπήρξε ποτέ! Ο κίνδυνος είναι πάντα άμεσος, όπως σωστά προειδοποιείτε.

Το δυστύχημα είναι ότι, επί το πλείστον, δυτική και νότιος Ελλάδα «καθεύδει τον νήδυμον», και επιβάλλεται άμεση αφύπνιση και ενημέρωση του Ελληνικού πληθυσμού γενικά... Τέλος, η ερατεινή Κωνσταντινούπολις, που πρόσφατα γνώρισα επισκεφθείς το Οικ. Πατριαρχείο, ας ζει πάντα στις καρδιές υμών των απελαθέντων και μη και να σας εμπνέει η μνήμη της να μεγαλουργείτε στους τομείς σας! Και πάλι συγχαρητήρια!....

> Δημ. Γρ. Τσάκωνας, τ. Τακτικός Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου, Γενεύη (29/12/1993)

... Σας σφίγγω το χέρι για το πεζογραφικό σας τάλαντο που είναι αληθινή αποκάλυψις, για την ευπρέπεια του λόγου σας και τις ανώτερες προθέσεις σας. Τα κείμενά σας είναι αυτόχρεια συγκλονιστικά... Νιώθω ειλικρινά συγκλονισμένος. Σας συγχαίρω από βάθος ψυχής...

> Θεόδωρος Buyana, Ατομικός φυσικός, Αθήνα (8/1/1994)

... Μετ' ιδιαιτέρας συγκινήσεως ανέγνωνα το υμέτερον βιβλίον «ΤΟ ΘΑΥΜΑ». Λέγω ιδιαιτέρας, διότι ησθάνθηνα την ανθρωπίνην αγωνίαν και οδύνην υμών, ως τυγχάνων συμπολίτης και σχεδόν συνομήλικος υμών, και επί πλέον Ζωγραφειώτης, λαβών πείραν εκείνων των χαλεπών ημερών.

Εννοείτε λοιπόν πόσον εγενόμην κοινωνός του υμέτερου πόνου. Αρκεί να είπω ότι και ο εμός πατήρ εκ του άγχους και της φαιάς αβεβαιότητος εκείνων των καιρών απέθανεν εξ αιφνίδιας καρδιακής προσβολής τη 10η Σεπτεμβρίου 1964. Άρα συνδεόμεθα δια παρεμφερούς μοιρογράφου. Η ψυχή του αιμνήστου πατρός υμών αγάλλεται ήδη εν τη χώρα των μακάρων, ίδουσα ότι τιμάτε και κρατείτε ζώσαν την μνήμην

αυτού και φέρετε εις φως τα δεινοπαθήματα αυτού, τα οποία γενναίως υπέφερε, ιστάμενος μάλιστα και υπεράνω κυμάτων εν αγώνι ανίσω και αδίκω. Ημείς οι Πολίται έχομεν το προνόμιον ότι εν τω λίκνω των ημετέρων καταβολών ανακλίνονται ισχυραί μνήμαι αυτοδιδαχής και ρίζαι αυτογνωσίας.

«ΤΟ ΘΑΥΜΑ» παραμένει κειμήλιον εν ταις χερσί των Κωνσταντινουπολιτών και παντός συνειδητού Έλληνος, ίνα υπερκοσμίως καταυγάξει την ψυχήν των επερχομένων γενεών και διομιλή αυθεντικώς περι του μαρτυρίου της φυλής...

> **Νίκος Ι. Κουφός, Στέρνα Έβρου (10/1/1994)**

... Τυλιγμένα μέσα σε ύφασμα λευκό και με τρόπο θαυμαστό, πέρασαν τα εικονίσματα της οικογένειας Κουμάκη από τον Τουρκικό Τελωνειακό έλεγχο στην Πόλη, για να' ρθουν στην Ελλάδα πριν από 30 χρόνια.

Έτσι απ' τις αρχές του αιώνα, μέσα σε μπόγους προσφυγικούς και μέσα στις ίδιες τις ψυχές των Ελλήνων, έφταναν από Βορρά και Ανατολή, τα ιερά και τα όσια της φυλής. Χρόνους αρίφνητους τα φύλαγαν εκεί στις πάμπολλες κι απόμακρες πατρίδες της Ρωμιοσύνης, για να τα συναποκομίσουν την ώρα της καταστροφής, είτε ως ιερά κειμήλια, είτε ως μύρο πνευματικό στην ψυχική τους λήκυθο. Ήτανε τότε που άφηναν πίσω τους σκοτεινιασμένους και ματωμένους ορίζοντες απ' τη θύελλα τη βαρβαρική και ξεριζωμένοι απ' την πατρική τους γη, κατέβαιναν Μύριοι στο φωτεινό Αιγαίο. Κι από την Κωνσταντίνου - Πόλη, που μόλεψε ολάκερη απ' τα στίφη της Ανατολίας, διώχνονται βίαια πριν από λίγα χρόνια και οι στερνοί ειρηνικοί υπερασπιστές της οι λίγοι Έλληνες που είχαν απομείνει.

Ανάμεσά τους κι ο Λεωνίδας Κουμάκης, που ήρθε στην Αθήνα κι ύστερα από χρόνια αναμοχλεύει μνήμες, περιμαζώνει στοιχεία από δικούς του ανθρώπους, καταθέτει προσωπικά βιώματα κι εμπειρίες τραυματικές και συνθέτει μαζί με άλλα γενικότερα ιστορικά στοιχεία το έργο του: «ΤΟ ΘΑΥΜΑ Μια πραγματική ιστορία»...

... Ο Λεωνίδας Κουμάκης, περιγράφει γεγονότα που είναι εντελώς άγνωστα στους περισσότερους Έλληνες κι ας αποτελούν ένα τμήμα της Εθνικής μας Ιστορίας, ενώ η απλή και παραστατική αφήγησή του, προσδίδει στο έργο και λογοτεχνική αξία. Η ιστορική όμως γνώση που προσφέρει το βιβλίο «ΤΟ ΘΑΥΜΑ», δημιουργεί την κατάλληλη ευκαιρία στον αναγνώστη να συνειδητοποιήσει πλήρως τη διαρκή «εξ Ανατολών απειλή» και ν' αναλογιστεί ότι όλα τα εθνικά μας προβλήματα σήμερα πηγάζουν απ' αυτή.

Και έτσι έχει πετύχει το στόχο του ο συγγραφέας αφού: «Για τους Έλληνες δε θα υπάρχει στο μέλλον καλύτερο όπλο εναντίον των Τούρκων απ' την πλήρη γνώση της Ιστορίας τους. Γιατί, αλλοίμονο, οι Τούρκοι δε σταματούν ποτέ» κατά τη ρήση του διαχρονικού Έλληνα δασκάλου, του κυρίου Κλεόπα...

> Σούλα Χρυσοστόμου, Πρόεδρος Συλλόγου Ι.Κ.Τ.ΑΘ. Θράκης (10/3/1994)

... Είναι βέβαιο, ότι εάν σε ένα μικρό μέρος της συνειδησής μας φυλάγονται ζωντανά τα εθνικά ιδεώδη, δε θα ζούσαμε τις σημερινές καταστάσεις.

Το βιβλίο σας, για μας, τους Θρακιώτες γενικότερα, και τα μέλη του Συλλόγου μας ειδικότερα, είναι ότι το νερό για ένα διψασμένο, παρά το ότι έξυσε και πάλι την πληγή του αφανισμού του Ελληνισμού από τις προαιώνιες πατρίδες του, πληγή που δε θα κλείσει ποτέ...

> Γεώργιος Κ. Βλάχος, Ακαδημαϊκός, Αθήνα (22/4/1994)

... Πολύ συγκινητικό και πολύ χρήσιμο για τους Έλληνες που δεν ξέρουν ή που λησμονούν - αλλά και για τους «φίλους» της Ελλάδας το βιβλίο που είχατε την καλοσύνη να μου στείλετε. Για το εξάιρετο και από πολλές πλευρές συναρπαστικό και αληθινό βιβλίο σας, σας στέλνω μαζί με τις ευχαριστίες μου τα πολύ θερμά μου συγχαρητήρια...

> Αλέξανδρος Γ. Θεοδοσίου, τ. Πρύτανης Πανεπιστημίου Πατρών, Χαλάνδρι (12/05/1994)

... Κριτήριο επιτυχούς συγγραφής είναι ο αναγνώστης να τραβάει μονορούφι την ιστορία του βιβλίου. Αυτό περίπου μου συνέβη στην προκειμένη περίπτωση με «ΤΟ ΘΑΥΜΑ». Η ιστορία μολονότι εντοπίζεται στα παθήματα της δικής σας οικογένειας, εύκολα επεκτείνεται στα παθήματα του ελληνισμού από τον γειτονικό μας λαό. Η λιτή περιγραφή γίνεται πειστική και αποτελεί σημαντικό ιστορικό κείμενο και σας αξίζουν συγχαρητήρια. Ο αναγνώστης γίνεται περισσότερο εθνικά ανήσυχος για την εξέλιξη του κυπριακού και ακόμη της Θράκης.

> Αιμίλιος Γ. Παναγιωτόπουλος, Θεολόγος Λυκειάρχης, Ξυλόκαστρο (Μάιος 1994)

... Το βιβλίο σας είναι ένα πραγματικό θαύμα διότι διαφωτίζει μια σκοτεινή πλευρά της ιστορίας μας από τους Τούρκους φίλους μας!!!

Δεν το διάβασα απλώς, αλλά κυριολεκτικά το ρούφηξα αφού είναι τόσο καλογραμμένο...

> Γεώργιος Ι. Μαρκάκης, Αμ. Επικ. Καθηγητής Οφθαλμολογίας, Ηράκλειο Κρήτης (Μάιος 1994)

... Διάβασα το βιβλίο σου «απνευστί» θα 'λεγα, παρά το γεγονός ότι ο χρόνος μου δεν μου επιτρέπει τέτοιες απολαύσεις, γιατί κυριολεκτικά το χάρηκα. Ήταν όντως ΘΑΥΜΑ από πολλές πλευρές. Τόσο σαν αφηγηματικό κείμενο, όσο και το θέμα που πραγματεύεται.

Νομίζω, ότι, ενώ για τον ξεριζωμό του Ελληνισμού της Μικρασίας (1922-23) υπάρχουν άφθονες μαρτυρίες, πολύ λίγα είναι γνωστά για το δράμα του Ελληνισμού της Πόλης το 1956. Και πάνω σ' αυτό, το βιβλίο σου προσφέρει αυθεντικές και καυτές μαρτυρίες.

Μπράβο σου που το απελτόμησες. Γιατί χρειαζόταν και τόλμη το εγχείρημα. Έτσι κοντά στις επαγγελματικές σου, πρόσθετες και μια συγγραφική επιτυχία. Θερμότατα συγχαρητήρια και ευχαριστώ πολύ...

> Αίγλη Ζωγράφου Σιμαλαρίδου, Αθήνα (Μάιος 1994)

... Με πολύ ενδιαφέρον διάβασα το άψογο σε καλλιτεχνική εμφάνιση βιβλίο σας, «ΤΟ ΘΑΥΜΑ». Η άρτια πλοκή του λόγου, το προσωπικό ύφος, ο παλμός και οι ιστορικές αναφορές, προκαλούν έντονα στον αναγνώστη την συγκίνηση να ζήσει μαζί σας και να νιώσει το δράμα της εποχής...

Μιας εποχής των οποίων οι διαδοχικές συμφορές άφηναν τα σημάδια του πόνου, ουλές ανεξίτηλες στις καρδιές των Ρωμιών της Γενέτειρας. Με την γεύση της πικρής εμπειρίας, σας σφίγγω το χέρι με πολλά ευχαριστώ για την αποστολή του βιβλίου και την εγκάρδια ευχή δύναμη και συνέχεια για νέες πνευματικές επιτεύξεις...

> Κωνσταντίνος Μήτσιος, Εκπαιδευτικός, Λαμία (14/11/1994)

... Με έντονη συγκίνηση και ζωηρό ενδιαφέρον παρακολούθησα τα συνταρακτικά γεγονότα της τούρκικης κατοχής, που εκτυλίχτηκαν μπροστά μου με την ζωντάνια και την παραστατικότητα μιας καλογυρισμένης κινηματογραφικής ταινίας. Και είστε αξιέπαινος που κατορθώσατε να περιγράψετε καταστάσεις με τόσο ρεαλισμό, να σκιαγραφήσετε χαρακτήρες με μοναδική ενάργεια και να μεταδώσετε με ζήλο προσωπικά σας βιώματα και εμπειρίες. Βιώματα που δύσκολα τα οικειοποιείται κάποιος που δεν τα έζησε ο ίδιος, γίνονται με «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» κτήμα όλων, όσοι διαβάζουν το πόνημά σας τούτο.

Με τη μοναδική συγγραφική σας τέχνη μεταφερόμαστε στα σοκάκια της Κων/λης, υποφέρουμε τους προπηλακισμούς των Τούρκων, συμπάσχουμε με τον κυρ-Γεράσιμο Κουμάκη, διδασκόμαστε από τον κύριο Κλεόπτα.

Πέραν όμως από τη λογοτεχνική του αξία, το έργο σας αποτελεί μοναδικό ιστορικό ντοκουμέντο.

Μέσα από μια συστηματική και επίπονη συγκέντρωση ιστορικού υλικού, ανέκδοτων πληροφοριών και σπάνιων φωτογραφιών μας κατατοπίζει και διαφωτίζει σχετικά με τα μελανά σημεία στην όλη υπόθεση σχετικά με την τουρκική πολιτική έναντι της Ελλάδας. Μιας Ελλάδας που ζει υπό τη μόνιμη απειλή του εξ Ανατολών κινδύνου και των σκοτεινών σχεδίων του.

Μας μένει, αγαπητέ μου, να διδαχθούμε από την ιστορία μας, να προβληματισθούμε και να εφοδιαστούμε, ώστε να αντιμετωπίσουμε με αυτοπεποίθηση τον εχθρό του ελληνισμού. Ας έχουμε μόνιμα στο νου μας τα λόγια του σοφού κυρίου Κλεόππα: «Για τους Έλληνες δε θα υπάρχει στο μέλλον καλύτερο όπλο εναντίον των Τούρκων απ' την πλήρη γνώση της ιστορίας τους. Γιατί, αλλοίμονο, οι Τούρκοι δε σταματούν ποτέ».

Διδάχθηκα πολλά από το εξαιρετο πόνημά σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» και έμαθα περισσότερα από αυθεντική πηγή...

**> Bernard Marjolle, Professeur du Lettres Classiques
(10/12/1994)**

... Το βιβλίο σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» έχει ενδιαφέρει πάρα πολύ το νου μου, την καρδιά μου και την ψυχή μου. Ατελείωτα σας ευχαριστώ.

Διάβασα πολύ προσεχτικά το βιβλίο σας. Όχι μόνο κάθε Έλληνας, αλλά και κάθε Ευρωπαίος θα έπρεπε να το έχει, να το διαβάσει και να το συλλογιέται γιατί εκεί μέσα λέγονται και περιγράφονται προσηκόντως όλα, όσον αφορά την Τουρκία και τους Τούρκους απέναντι στην Ελλάδα και στους Έλληνες.

Ένα τέτοιο βιβλίο περιποιεί τιμή στο συγγραφέα, στην οικογένειά του και στην πατρίδα του γιατί έχει γραφτεί χωρίς πάθος και με ανοχή, δηλαδή αντικειμενικά.

Παράδοξα, αυτό είναι βιβλίο που διαφαίνεται όλη η αγάπη ενός παιδιού για τους γονείς του, για την οικογένειά του, για την Κωνσταντινούπολη του, για τη χώρα του, για το λαό του. Αυτή είναι η αφήγηση ενός αφελούς και καθαρού παιδιού μπροστά στο θέμα το οποίο δημιουργούν άσπλαχνα και μισητά όντα.

Από το βιβλίο σας έμαθα πολλά. Γνώριζα κάπως, δηλαδή επιπολαίως, τις Ελληνοτουρκικές σχέσεις, ιδιαίτερα αφού διάβασα το λαμπρότατο βιβλίο του Νίκου Καζαντζάκη: Αναφορά στον Γκρέκο (αυτό, το διάβασα Γαλλιστί). Γνώριζα λίγο το Αρμενικό, το Κυπριακό και το Κουρδικό. Υποψιαζόμουν τα προβλήματα της Δυτικής Θράκης και των ελληνικών νησιών του Αιγαίου.

Μα αγνοούσα ολότελα -για μεγάλη ντροπή μου!- τα ανυπόφερα γεγονότα της Κωνσταντινούπολης και τη βαρβαρότητα των Τούρκων απέναντι στους Έλληνες. Έτσι το βιβλίο σας έχει παγιώσει και στερεώσει το συναίσθημά μου και την κρίση μου σχετικά με τους Τούρκους.

Κυριολεκτικά διάβασα άπληστα το βιβλίο σας και διαπίστωσα πως είχε επιβεβαιωθεί και επιπλέον -αν ήταν ανάγκη- ενδυναμωθεί η θέση μου αντίκρου στην Τουρκία και στους Τούρκους. Ξέρετε πως συμμετέχω στα αισθήματα τα οποία έχετε την αιδω να μην εκφράσετε κατευθείαν, αλλά τα οποία υπαγορεύει πάντα η ανάγνωση του βιβλίου σας.

Το βιβλίο σας είναι αξιόλογη διήγηση την οποία θα διαχέω (προφορικά) γύρω σ' εμένα. Λυπούμαι όμως που είμαι συνταξιούχος. (Γεννήθηκα το 1931. Διετέλεσα καθηγητής κλασικής φιλολογίας σε λύκειο από το 1959 έως το 1991. Δίδασκα Γαλλικά, Αρχαία Ελληνικά και Λατινικά). Πράγματι, αν δίδασκα ακόμα τώρα, θα το διηγούμουν και θα το παράγγελλα θερμώς στους μαθητές μου, ελληνιστές ή όχι.

Το βιβλίο σας εκθέτει τέλεια οδυνηρά γεγονότα που έχουν προξενήσει βαθιά και διαρκή σημεία στην ιστορία της χώρας σας. Αυτά τα γεγονότα - αλίμονο! μακάρι να κάνω λάθος - κινδυνεύουν να ξαναγεννηθούν από ημέραν εις ημέραν. Θυμάμαι ιδιαίτερα τα νησιά του Αιγαίου και όσα γράφετε στον επίλογο σας. Παραμελώντας την ιστορία και θεωρώντας

μόνο την γραφή, σας κάνω γνωστά τα αισθήματά μου. «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» είναι το πρώτο βιβλίο γραπτό ελληνιστί που διάβασα ολοκληρωτικά αφού μαθαίνω τη γλώσσα σας. Δε γνωρίζω πολύ λεξιλόγιο και μεταφράζω δυσκόλως κάποιες εκφράσεις τυπικά ελληνικές, μα διάβασα και κατάλαβα αρκετά ευκόλως το βιβλίο σας γιατί η γλώσσα του είναι φανερά, απλή, φυσική, λιτή... Έτσι αυτές οι αρετές μεγαλώνουν τη συγκίνηση την οποία προξενά το βιβλίο αυτό.

«ΤΟ ΘΑΥΜΑ» είναι βιβλίο πολύ συγκινητικό από την αρχή έως το τέλος, τόσο μάλλον που γράφεται με αμεροληψία, χωρίς ανώφελα καθέκαστα, χωρίς υπέρμετρο και υπερβολικό πραγματισμό.

Δεν μπορεί κανείς να κρύψει την ταραχή του και τη συγκίνησή του όταν διαβάσει όλες αυτές τις αναμνήσεις που αναμειγνύονται συνεχώς η αγωνία, ο φόβος, η θλίψη, η κτηνωδία. Όλα είναι συγκινητικά και όλα θα έπρεπε να μνημονευτούν: η ιστορία του πανί και των τεσσάρων εικόνων, το προσκύνημα στους τόπους της παιδικής ηλικίας, οι αποχαιρετισμοί στους όλους αγαπημένους και στα όλα αγαπημένα, το φιλί και τα δάκρυα στην ελληνική γη, η επανεύρεση του πατέρα... δίχως να ξεχάσει τα λόγια του κυρίου Κλεόπα...

Το βιβλίο σας είχε για μένα ένα τριπλό θαύμα: διανοητικό, αισθηματικό και πνευματικό.

Υ.Γ.: Σας παρακαλώ, συγχωρήσετε τα λάθη μου. Σας ευχαριστώ.

> **Νικόλαος Πολύζος, μαθητής, Νέα Ιωνία, Βόλος (24/01/1995)**

... Αποφάσισα να σας γράψω εκφράζοντας μέσα από τα βάθη της καρδιάς μου θερμά συγχαρητήρια για το βιβλίο σας. Είμαι δεκατεσσάρων ετών, μαθητής της δεύτερης τάξης του γυμνασίου, φίλος του λογοτεχνικού βιβλίου. Πιστός ακροατής του ραδιοφωνικό σταθμού ΒΟΛΟΣ 9,86 άκουσα αποσπάσματα του βιβλίου σας και πραγματικά με εντυπωσίασαν. Πήρα μέρος στο διαγωνισμό, κέρδισα, παρέλαβα το βιβλίο σας και το διάβασα. Καταλαβαίνω τον πόνο σας γιατί και οι δικοί μου ήταν θύματα της Τουρκικής βαρβαρότητας. (Διώχτηκαν κατά τη

διάρκεια της μικρασιατικής καταστροφής το 1922). Δε θα σας κρύψω ότι δάκρυσα σε κάποια σημεία του βιβλίου σας. Πραγματικά θα ήθελα να σας συγχαρώ για την προσπάθειά σας που πέτυχε το σκοπό της. Θα ήθελα να σας ευχαριστήσω γιατί το βιβλίο σας αποτελεί πηγή πληροφοριών και βοήθημα για τη σχολική μου εργασία που θα ήθελα να παρουσιάσω στους συμμαθητές μου...

... Επίσης θα ήθελα να σας μεταβιβάσω τα θερμά συγχαρητήρια όλων των μελών της οικογένειάς μου που διάβασαν το βιβλίο σας και πραγματικά εντυπωσιάστηκαν...

> Γιώργος Χατζηαντωνίου, Επιχειρηματίας, Edmont, Canada (15/03/1995)

... Σας συγχαίρω! Αυτό το βιβλίο σας ανήκει στην κατηγορία των βιβλίων «που έπρεπε οπωσδήποτε να γραφούν». Αποκαλύπτει αλήθειες, που θίγουν βασικά εθνικά συμφέροντα. Και το κάνει με τόσο γλαφυρό τρόπο! Με συγκίνησαν βαθιά οι λεπτομέρειες των περιπετειών της οικογένειάς σας. Εύχομαι να έχει το βιβλίο σας ευρεία κυκλοφορία, όπως το αξίζει...

> Ιωάννης Χατζηπατέρας, Greek Shipping Co-operation Committee, London (23/10/1995)

... Η επιστολή σας συνόδευε το βιβλίο σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» το οποίο έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον ή μάλλον εξαιρετική σημασία. Είναι ένα συγκλονιστικό ντοκουμέντο το οποίο πρέπει να διαβάσουν πολλοί Έλληνες για να ξυπνήσουν...

> **Ελβίρα Χατζηδάκη, Νέο Ηράκλειο (30/10/1995)**

... Ομολογώ πως με συνάρπασε κυριολεκτικά. Η ζωντάνια της περιγραφής, η απλότητα του ύφους, η σαφήνεια και η λεπτότητα στη διατύπωση των νοημάτων και των περιστατικών κρατούν το ενδιαφέρον του αναγνώστη αμείωτο από την αρχή ως το τέλος.

Το βιβλίο σας με συγκίνησε πολύ βαθιά και για έναν άλλο λόγο συγγενικό με το δικό σας. Κατάγομαι και εγώ από τις αλησμόνητες πατρίδες. Γεννήθηκα στην Κερμίρα, προάστιο της Καισαρείας και ήλθαμε στην Ελλάδα στο τέλος του 1924 με την κατάπτυστη ανταλλαγή των πληθυσμών. Ήμουν πολύ μικρή, μα κάποιες σκηνές βίας των Τούρκων χαράχθηκαν ανεξίτηλα στη μνήμη μου.

Η σκηνή της περιγραφής «του θαύματος» μου θυμίζει παρόμοια περιστατικά με την ζωή της οικογένειάς μου. Τα διαμαντικά της μητέρας μου και των 3 κοριτσιών της τα έκλεψε ο Τούρκος αμαξάς μέσα από το στρώμα που ήταν ραμμένα. Τα χρυσαφικά που τα είχε ράψει στα εσώρουχα των παιδιών της σώθηκαν.

Ο πατέρας μου υπέκυψε στις κακουχίες και πέθανε πρόωρα αφήνοντας την μητέρα μου με 4 ανήλικα παιδιά. Ο πρώτος της γιος, παλικάρι 19 ετών, έφυγε εθελοντής και σκοτώθηκε στις πρώτες αψιμαχίες στην περιοχή της Σμύρνης.

Ατέλειωτες είναι οι περιπέτειες της οικογένειάς μου. Στην Ελλάδα αρχίσαμε από το μηδέν και με τη βοήθεια του Θεού προοδεύσαμε. Δεν θα' θελα να σας κουράσω με λεπτομέρειες περισσότερο. Μα το βιβλίο σας με την ολοζώντανη περιγραφή και τις καταπληκτικές εικόνες σε ρεαλισμό, μου γέννησε μέσα μου μνήμες πικρές, φοβερές εμπειρίες και νοσταλγίες μακρινές.

Στο σύντομο σημείωμά σας στην αρχή μιλάτε για έλλειψη συγγραφικής πείρας, κι όμως το βιβλίο σας αυτό μπορεί να σταθεί επάξια κοντά στα λογοτεχνικά συγγράμματα των πιο δόκιμων συγγραφέων.

Τέλος, η έκθεση του Horton που τοποθετείται στο τέλος του βιβλίου σας είναι ενδεικτική της ψυχосύνθεσης των Τούρκων.

Εύχομαι να κάμετε και τρίτη και τέταρτη έκδοση του βιβλίου σας για να μάθει το ευρύ κοινό τις πραγματικές διαθέσεις των «φίλων» μας και να διατηρεί την ιστορική του μνήμη.

Οι αχανείς εκτάσεις της Μ. Ασίας είναι σπαρμένες με κόκαλα ηρώων και μαρτύρων. Αυτό ποτέ δεν πρέπει να το ξεχνούμε. Καλό θα ήταν να μεταφραστεί και στην γαλλική και γερμανική γλώσσα για να διαφωτιστούν και οι λαοί αυτοί που τόσο συμπαθούν τους Τούρκους...

> Αναστ. Ν. Παπαδόπουλος, Δ/ντης 5ου 12/θ Δημοτικού Σχολείου Ξάνθης (4/12/1995)

... Το βιβλίο σας το διάβασα «απνευστί». Με συγκίνησε το περιεχόμενο του και λόγω καταγωγής (είμαι μικρασιατικής καταγωγής) έζησα εν μέρει την αγωνία των γονέων μου, οι οποίοι έφυγαν έφηβοι από την πατρογονική τους κοιτίδα το 1922 και εγκαταστάθηκαν στην Ξάνθη.

Το βιβλίο σας θα τοποθετηθεί στη βιβλιοθήκη του Σχολείου με την προσωπική μου παρότρυνση να διαβαστεί πρώτα από τους δασκάλους που υπηρετούν στην «ευαίσθητη» περιοχή της Δ. Θράκης κι έπειτα από τους μαθητές.

Το βιβλίο σας το θεωρώ ιστορικό ντοκουμέντο γιατί διδάσκει τους καθαρούς στόχους των Τούρκων, ανά τους αιώνες, μέσα στους οποίους είναι και η επιβουλή του γεωγραφικού διαμερίσματος της Δ. Θράκης, όπου ζούμε και κινούμαστε, οι πλείστοι ήδη πρόσφυγες της μικρασιατικής καταστροφής δεύτερης και τρίτης γενεάς...

> Νικόλαος Βλάχος, Διευθυντής 1ου 7/θ Δημοτικού Σχολείου Πυλίου - Κως (4/12/1995)

... Ο Διευθυντής και οι δάσκαλοι του 1ου 7/θ Δημ. Σχολείου Πυλίου εκφράζουν τα θερμά τους συγχαρητήρια για τη συγγραφή του βιβλίου σας και σας εύχονται παντού και πάντοτε να υπάρχουν άνθρωποι σαν

κι εσάς να αποτυπώνουν με δείγματα γραφής αυτά που γνώρισαν και είδαν. Έτσι διαβάζοντας ο καθένας μας την πραγματική Ιστορία μας δεν ξεχνάμε και λαός που δεν ξεχνά την Ιστορία του, δε χάνεται ποτέ...

> Κων/νος Γρηγοριάδης, δάσκαλος Μ/κού Σχολείου Γονικού, Σουφλί (14/12/1995)

... Θα ήθελα να σας εκφράσω τα θερμά μου συγχαρητήρια για την αξιόλογη αυτή προσπάθεια η οποία αποτελεί ένα πραγματικό αριστούργημα.

Απλό, παραστατικό, ζωντανό στην αφήγηση. Ο αναγνώστης αισθάνεται ότι ζει ο ίδιος τα γεγονότα. Κρατάει αμείωτο το ενδιαφέρον από την αρχή ως το τέλος.

Ένα βιβλίο, ιστορικό ντοκουμέντο που θα πρέπει να διαβαστεί από όλους τους Έλληνες και ιδιαίτερα τους πολιτικούς που αποφασίζουν πολλές φορές μη έχοντας επίγνωση του πραγματικού ρόλου της Τουρκίας απέναντι στον Ελληνισμό. Είναι χρέος όλων μας να μην ξεχνούμε τις ρίζες μας και να θυμόμαστε πάντοτε τις ξεριζωμένες εκείνες ψυχές της Μ. Ασίας, της Κων/πολης και του Πόντου.

Το έργο σας αποτελεί την καλύτερη συνταγή ενάντια στη νηφαλιότητα που μας διακρίνει σαν λαός και πολύ σωστά τονίζει την ανάγκη να βρισκόμαστε σε συνεχή εγρήγορση, διότι «ο κίνδυνος εξ' ανατολών» θα είναι πάντοτε υπαρκτός.

Διαβάζοντας το βιβλίο πραγματικά ένιωσα μεγάλη συγκίνηση και τουλάχιστον από μέρους μου θα προσπαθήσω να κάνω ότι είναι δυνατόν για να μην παραμείνει το βιβλίο αυτό σκονισμένο στο ράφι μιας βιβλιοθήκης...

> Βασ. Διακοβασίλης, Δ/ντης 2/θ Δημοτικού σχολείου Αλερίου Καρπάθου (16/12/1995)

... Είναι ένα βιβλίο, που πραγματικά κοσμεί την κάθε δημόσια βιβλιοθήκη, όπως αυτή του σχολείου που διευθύνω. Εμείς οι δάσκαλοι όμως, έχουμε την ευθύνη, πέρα απ' τη μετάδοση της ιστορικής πραγματικότητας στους μαθητές μας να τους μεταδώσουμε και τη συναίσθηση της παγκόσμιας ειρήνης και αδελφοσύνης των λαών.

Πιστεύω ότι βιβλία όπως το δικό σας συμβάλλουν στην ιστορική γνώση που είναι απαραίτητη για την ορθή οικοδόμηση (αλλά και της στέρεας) της Ειρήνης!...

> Ελένη Καμπασακάλη, προϊσταμένη 1/θ Δ.Σ. Παγωνερίου Κ. Νευροκοπίου Δράμας (21/12/1995)

Μελέτησα ενδελεχώς το σύγγραμμα σας, «ΤΟ ΘΑΥΜΑ», και υπογράμμισα ορισμένα άξια προσοχής σημεία - ιστορικών και πολιτικών διαστάσεων - τα οποία πιστεύω ότι πρέπει να τύχουν ιδιαίτερας αντιμετώπισης από τους ιθύνοντες της Ελληνικής πολιτείας. Αναφέρομαι εν συντομία σε μερικά από αυτά:

α. το στόχο του τουρκικού κράτους ως προς τον ολοκληρωτικό αφελληνισμό και τον ταυτόχρονο πλήρη εκτουρκισμό του Ελληνικού στοιχείου.

β. την κεμαλική φιλοσοφία περί της έννοιας «λαού» και την συγκρότηση του πληθυσμού σε αυτόν.

γ. τον κυρίαρχο ρόλο του τουρκικού «Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας» στις εκκαθαρίσεις των μειονοτικών πληθυσμών και τον προσδιορισμό υπ' αυτού της εξωτερικής επεκτατικής πολιτικής.

δ. την άμεση και άνευ χρονοτριβών εκμετάλλευση των κατάλληλων ευκαιριών - συνθηκών» εκ μέρους του τουρκικού κράτους όσον αφορά τις βαλκανικές και διεθνείς εξελίξεις.

ε. την εξεύρεση νομικίστικων μέσων για την «ειρηνική» εκκαθάριση των μειονοτικών πληθυσμών (Νόμος του 1932 περί εξυβρίσεως του Τουρκισμού», Νόμος 4305 «περί του Κεφαλικού Φόρου Περιουσίας», «Γενική Επιστράτευση των μη Μουσουλμανικών πληθυσμών» κ.ο.κ.)

στ. τον βρώμικο ρόλο της Βρετανίας στην υπόθεση ανεξαρτησίας της Κύπρου και την υιοθέτηση εκ μέρους της «δαιτητικής» στάσης με την ταυτόχρονη πρόσκληση της Τουρκίας για την επίτευξη «ισορροπιών».

ζ. την ευθύς εξαρχής καταστρατήγηση της Συνθήκης της Λωζάνης όσον αφορά ιδιαίτερα την «ανταλλαγή των πληθυσμών».

η. τις «αυταπάτες» των Ελλήνων πολιτικών της εποχής και τις λάθος τακτικές που επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν για την υπεράσπιση των ελληνικών συμφερόντων.

θ. την ψυχογραφία, τόσο ατομικής όσο και συλλογικής - εθνικής, του τούρκικου χαρακτήρα (εκτεταμένη διαφθορά, υιοθέτηση «άκριτης» σωβινιστικής συμπεριφοράς κ.ο.κ.).

ι. τον ρόλο της λεγόμενης «Τουρκικής Ορθόδοξης Εκκλησίας» στη διαμόρφωση και τις επιδράσεις που αυτή είχε στις ορθόδοξες συνειδήσεις και στα εθνικό - εκκλησιαστικά πράγματα.

ια. την βαθύτερη και ουσιαστική γνωριμία με τα ιστορικά δρώμενα που σημάδεψαν τη μοίρα του Λαού μας στο χώρο των «αλύτρωτων πατρίδων».

Δεν αναφέρθηκα στην φιλολογική αξία του συγγραφικού σας έργου μια και αυτήν την θεωρώ αυτονόητη και δύναμαι να την παραλληλίσω - τηρουμένων των αναλογιών, στο ύφος, τον ιστορικό χώρο και χρόνο και τον επιδιωκόμενο στόχο με το έργο του Σέρβου συγγραφέα Βούκ Ντράσκοβιτς, «Ο Ρώσος Πρόξενος» (εκδόσεις Ελληνική Ευροεκδοτική).

Γνώμη μου είναι ότι το βιβλίο σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» πρέπει ευρύτατα να διαδοθεί ώστε να διαβαστεί από μεγαλύτερο αριθμό Ελλήνων. Αντίτυπα του βιβλίου θα μπορούσαν να αποσταλούν σε ενοριακές εκκλησίες,

κοιτότητες χωριών, εκκλησιαστικά σωματεία, περιοδικά και εφημερίδες και ιδιαίτερα στην επαρχία όπου η Ελλάδα «βιώνεται και αιμορραγεί»...

> Γιάννης Κασκαμανίδης, Φλώρινα (5/03/1996)

... Διάβασα απνευστί το βιβλίο και θυμήθηκα τα λόγια του Καζαντζάκη: «Έλληνες... η αιωνίως σταυρωμένη ράτσα μου... ». Εδώ και 8 δεκαετίες το ελληνικό κράτος δέχεται Έλληνες της διασποράς που έρχονται πρόσφυγες. Και αυτές τις 8 δεκαετίες φρόντισε να κάνει ελάχιστα και γι' αυτούς που ήρθαν και γι' αυτούς που έμειναν στις πατρογονικές τους εστίες. Το ελληνικό κράτος με την αδιαφορία και την ασυνέπειά του συνετέλεσε στην απώλεια της ιστορικής μνήμης των προσφύγων και άφησε να χαθεί πολύτιμος χρόνος. Σ' αυτές τις δεκαετίες δεν σφυρηλατήθηκε ολοκληρωμένη γνώση της ελληνικής ιστορίας, ούτε και μεθοδεύτηκαν οι διαδικασίες εκείνες που θα οδηγούσαν στη σωστή αντιμετώπιση του εξ ανατολών κινδύνου. Ίσως αυτός είναι ο κυριότερος λόγος που, ακόμη και σήμερα, είμαστε «σταυρωμένη ράτσα».

Με το θαυμάσιο βιβλίο σας μπαίνει ένα ακόμη λιθάρι στο χτίσιμο της ιστορίας - και των παθών - των Ελλήνων που έζησαν - και ζουν ακόμη - έξω από τα όρια του ελλαδικού κράτους, συντηρείται η άσβεστη φλόγα...

... Αναζητώ την ενίσχυση της εθνικής μου ταυτότητας και διεκδικώ το δικαίωμα στη μνήμη. Το βιβλίο σας μου στάθηκε πολύτιμος αρωγός. Είθε οι νεότερες γενιές να έχουν περισσότερες ευκαιρίες να διαβάσουν περισσότερα βιβλία, όπως το δικό σας...

> Γεώργιος Καραμιχαλέλλης, 6/θ Σχολείο Καρδάμυλων Χίου (22/04/1996)

... Το βιβλίο σας θα αποτελεί πολύτιμο ιστορικό υλικό για τις βιβλιοθήκες μας. Σαν Αιγαιοπελαγίτες που είμαστε και ζούμε από κοντά την προκλητικότητα των Τούρκων, νιώθουμε περισσότερο από τους άλλους την απειλή του εθνικισμού τους. Σας ευχαριστούμε και σας

υποσχόμαστε ότι το βιβλίο αυτό θα διαβαστεί από πολλούς - δασκάλους και μαθητές...

> Γεώργιος Παπαμανωλάκης, Δ/ντης Λ.Σ. Αγίου Γεωργίου Λασιθίου (15/05/1996)

... Την πρώτη κιόλας ημέρα που πήραμε στο σχολείο μας το βιβλίο σας, το διάβασα απνευστί. Σας συγχαίρω σαν Έλληνας δάσκαλος. Είναι μια ανάσα το βιβλίο σας στην ισοπεδωτική εποχή που ζούμε. Ξυπνά εθνικές συνειδήσεις. Αποκαθιστά τα πράγματα στις αληθινές τους διαστάσεις. Προσφέρει ύψιστη εθνική υπηρεσία, συγχρόνως δε υποδεικνύει και τον τρόπο αντιμετώπισης της επικινδύνου καταστάσεως που σήμερα περνούμε.

Εδώ στην ιδιαίτερη μου πατρίδα, το Λασίθι της Κρήτης, λέμε μια πολύ σοφή παροιμία: «Τον Τούρκο κάνε σύντεκνο και το ραβδί σου βάστει». Η λέξη σύντεκνος (συν+τέκνο) είναι γνωστή ως προς το νόημά της. Σημαίνει κατ' επέκταση την κουμπαριά, την ιερή φιλία αφού συνδέει με την από κοινού ιδιοκτησία του τέκνου, των γονέων με τον κουμπάρο. Όμως προεκτεινόμενη η έννοια σημαίνει τις φιλικές σχέσεις μεταξύ των κρατών και των λαών, που πρέπει να επικρατούν. Όμως η παροιμία εξαιρεί τους Τούρκους και κρατά την επιφύλαξη ότι κι αν κάνεις σύντεκνο τον Τούρκο, πάντα πρέπει να κρατάς και το ραβδί σου, τουτέστιν το όπλο σου, την αποτρεπτική σου δύναμη σαν χώρα.

Είναι αυτό που διακηρύσσουν οι Λατίνοι: «Εάν θέλεις ειρήνη, προπαρασκευάσου για πόλεμο». Αν ο κανόνας αυτός ισχύει για όλους, πολλώ μάλλον ισχύει για τους Τούρκους.

Αυτά τα περί «σωβινισμού» και άλλα τέτοια παρόμοια των σύγχρονων κουλτουριάρηδων, νομίζω ότι ηχούν ακόχηχα στην προκειμένη περίπτωση. Και πάντως δεν προσφέρουν εθνική υπηρεσία. Το αντίθετο μάλιστα.

Δυστυχώς υπάρχουν σήμερα αρκετοί Έλληνες, και δυστυχώς και μεταξύ Ελλήνων δασκάλων, που έχουν την σφαλερή άποψη ότι στα παιδιά δεν

πρέπει να διδάσκεται η αληθινή ιστορία, για να μην εξάπτονται φανατισμοί, σωβινισμοί, κτλ. Ουδέν σφαλερότερον. Η γνώση της Ιστορίας αποτρέπει από σφάλματα του παρελθόντος. Εξάλλου, το ιστορικό γεγονός είναι ιερόν, ιερότατον, και ουδείς δικαιούται, εν ονόματι οποιασδήποτε σκοπιμότητας, να το αποσιωπήσει ή να το διαστρέψει.

Τελικά ο κάθε άνθρωπος κρίνεται από την προσφορά του στο κοινωνικό σύνολο. Και ο κάθε Έλληνας κρίνεται από την προσφορά του στην πατρίδα του, στο Έθνος του. Η προσφορά σας, δια του βιβλίου σας, είναι μέγιστη εθνικά. Για μένα είστε άξιος της πατρίδος.

Θελήσατε να δώσετε στην πατρίδα και όχι να πάρετε. Γι' αυτό είστε άνθρωπος «μακάριος» κατά το της Αγίας Γραφής: «Μακάριον έστιν διδόναι μάλλον ή λαμβάνειν... ».

Αν αυτό το καταλάβαιναν και οι Έλληνες πολιτικοί και εκτελούσαν το χρέος τους προς την πατρίδα και το λαό, άλλη θα ήταν η μοίρα της Ελλάδας και η θέση του λαού της. Δεν θα παρουσίαζε η πολιτική κατάσταση της χώρας μας τη σημερινή τραγικότητα. Γι' αυτό καλό θα ήταν να διαβάσουν προσεχτικά το βιβλίο σας όλοι οι νυν και οι μέλλοντες πολιτικοί της Ελλάδας...

> Παναγιωτόπουλος Αθανάσιος, Πωλητής - Οδηγός, Μέλος συνδικάτου Πωλητών - Οδηγών & Βοηθών Βορείου Ελλάδος, Θεσσαλονίκη (Μάιος 1996)

... Διάβασα το βιβλίο σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ», και θέλω να σας πω ότι συγκινήθηκα από την απλότητα, την ειλικρίνεια, αλλά και από το βάθος μιας αλήθειας που πρέπει να ξέρουμε όλοι οι Έλληνες.

Τα προσωπικά μεμονωμένα βιώματά σας συνδυασμένα με την ιστορική αναδρομή, αναλύονται με τόση γλαφυρότητα, τόση αλήθεια, ώστε «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» πρέπει να γίνει Εθνικό Ευαγγέλιο κάθε Νεοέλληνα.

Το Υπουργείο Παιδείας, Νέας Γενιάς και Απόδημου Ελληνισμού πρέπει να το αγκαλιάσει και να το συνδράμει οικονομικά. Οι καιροί είναι

δύσκολοι. Ο καλύτερος πρεσβευτής μας για την ενημέρωση και διαμόρφωση της κοινής γνώμης είναι «ΤΟ ΘΑΥΜΑ». Σας συγχαίρω...

> Κομνηνός Ναούμ, The NSW Association of Greeks from Constantinople, Sydney (15/9/1996)

... Πρώτον σας ευχαριστώ για την έκδοση ενός τέτοιου βιβλίου που αντικατοπτρίζει πλήρως την καταστρεπτική Τουρκική πολιτική για τον αφανισμό του Ελληνισμού και δεύτερον διότι η Αγγλική που χρησιμοποιήσατε είναι απλή μεν αλλά ορθότατη...

... Ως γραμματέας του ΔΣ του Συλλόγου μας αλλά και ως άτομο σας ευχαριστούμε πολύ για το βιβλίο σας και την προσφορά του σε εμάς εδώ τους Κωνσταντινουπολίτες της Αυστραλίας...

> Βασίλης Σπανός, Δ/ντης ειδικού σχολείου ΠΙΚΠΑ Πειραιά (25/09/1996)

... Σαν άνθρωπος, αλλά και σαν Έλληνας εκπαιδευτικός, θεωρώ χρέος μου να σας συγχαρώ για το βιβλίο σας «Το Θαύμα - Μια πραγματική Ιστορία».

Δεν είναι ότι οι Έλληνες δεν ξέρουμε την ιστορία μας και δε γνωρίζουμε καλά ποιους έχουμε απέναντι μας πέρα απ' το Αιγαίο. Τη γνωρίζουμε όμως - οι περισσότεροι - σαν παράθεση γεγονότων χωροχρονικά τοποθετημένων και ελάχιστα κριτικά αξιολογημένων.

Για να μην ξεχνάμε, χρειαζόμαστε κάθε τόσο ένα βιβλίο σαν και το δικό σας, έτσι που, διαβάζοντας το, να εμπεδώνουμε βαθύτερα και να τοποθετούμε στις πραγματικές του διαστάσεις το μεγάλο εθνικό πρόβλημα που λέγεται Τουρκία.

Έχουμε χρέος, τουλάχιστον εμείς οι εκπαιδευτικοί, να περάσουμε στα παιδιά μας τα λόγια και τις απόψεις του πραγματικού ή φανταστικού

δασκάλου του βιβλίου σας, Κλεόπα, για το «ποιοι είναι οι Τούρκοι» και τουλάχιστον απ' την πλευρά μας, σας βεβαιώνουμε ότι το πράττουμε.

Τέλος, πρέπει να ξέρετε ότι θεωρούμε το βιβλίο σας κόσμημα για τη βιβλιοθήκη του σχολείου, στην οποία τοποθετήθηκε από σήμερα...

> Εμμ. Σχοιναράκης, 21ου Δημοτικού σχολείου Ηρακλείου (4/10/1996)

... Παραλάβαμε το βιβλίο σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» και το τοποθετήσαμε στη βιβλιοθήκη του σχολείου μας από την οποία θα το δανείζονται για ανάγνωση οι συνάδελφοι αλλά ακόμη και μαθητές.

Εκτιμούμε το σκοπό και το στόχο να γράψετε αυτό το βιβλίο. Εκτιμούμε το ανιδιοτελές κίνητρό σας για τη συγγραφή του. Εκτιμούμε ότι μέσα σε μια υλιστική εποχή ενέργειες όπως η δική σας μοιάζουν με άσση στην έρημο.

Σας στέλνουμε αυτό το γράμμα, σαν ελάχιστο δείγμα εκτίμησης, ευγνωμοσύνης και ευχαριστιών προς το πρόσωπο σας για την ενέργεια αυτή...

> Νικόλαος Ντελής, Δ/ντής Δημοτικού σχολείου Ακραιφνίου (7/10/1996)

... Η πρώτη έκπληξη εκ μέρους σας ήταν η δωρεάν αποστολή αυτού του βιβλίου και στη συνέχεια η διάθεσή σας να μας στείλετε και δεύτερο.

Δεν συμβαίνουν τέτοια πράγματα στις μέρες μας, τουλάχιστον σε μας. Σας ευχαριστώ λοιπόν γιατί με κάνατε να πιστέψω ότι υπάρχουν ακόμα και σήμερα άνθρωποι που μοναδικός σκοπός τους δεν είναι το κέρδος.

Είμαι δάσκαλος δεκαέξι χρόνια και δεν γνώριζα τη σύγχρονη ιστορία μας. Φανταστείτε πόσο τη γνωρίζει το μεγάλο μέρος του ελληνικού λαού που είναι άνθρωποι που δεν διαβάζουν.

Σας ομολογώ ότι λυπήθηκα πολύ γιατί είχα διαβάσει αρκετή ελληνική και ξένη λογοτεχνία και δεν είχα διαβάσει το βιβλίο σας ή κάποιο ανάλογο της Διδώς Σωτηρίου ή του Ηλία Βενέζη.

Νιώθω την ανάγκη, σαν Έλληνας, να σας ευχαριστήσω, γιατί πήρατε το στυλό και αρχίσατε να γράφετε τα βιώματά σας, γιατί μελετήσατε όλη αυτή τη βιβλιογραφία και όλος αυτός ο κόπος σας χαρίστηκε στους αναγνώστες. Πολλά πράγματα με ταράζανε στο βιβλίο σας, αλλά αυτό που με συγκλόνησε ήταν τα τελευταία λόγια του ανάπηρου δασκάλου:

«Για τους Έλληνες δε θα υπάρχει στο μέλλον καλύτερο όπλο εναντίων των Τούρκων απ' την πλήρη γνώση της ιστορίας τους»

Πιστεύω ότι όσο γνωρίζεις την ιστορία της χώρας σου, τόσο καλύτερος πολίτης γίνεσαι. Χαίρομαι που κι εσείς προσπαθείτε γι' αυτό!

Αισθάνομαι να σας πω ότι θα βοηθήσω την προσπάθειά σας ώστε το βιβλίο να διαβαστεί από όσο το δυνατόν περισσότερους νέους και νέες...

> Αριστοτέλης Ρήγκος, 6/θ δημοτικό σχολείο Αγίου Νικολάου, Χαλκίδα (10/10/1996)

... Μακάρι να υπήρχαν και άλλοι να σας μιμηθούν τόσο στην προσπάθεια για την καταγραφή και διάσωση της ιστορίας μας, όσο και στην σκέψη να προωθήσετε το έργο σας μέσα από τις «φτωχές» σχολικές βιβλιοθήκες. Ελπίζουμε να μελετηθεί και να αποτελέσει «φάρο» εθνικής μνήμης...

> Φωτεινή Παπαδάκη, 1ο 6/θ Διευθύντρια Δημ. σχολείου Ζαρού, Ηράκλειο (15/10/1996)

... Με την καταγραφή αυτών των γεγονότων, που δείχνουν τη βαρβαρότητα και τα επεκτατικά σχέδια των Τούρκων, επιτελέσατε μέγα εθνικό έργο. Σας συγχαίρω γι' αυτή σας την προσπάθεια. Εγώ όχι μόνο θα το τοποθετήσω σε εμφανές μέρος της βιβλιοθήκης του Σχολείου,

αλλά και θα το παρουσιάσω σε ειδική ώρα στους μαθητές όλου του σχολείου. Θα συστήσω και στους δασκάλους του σχολείου μας, να αναφέρονται στα γεγονότα που περιγράφονται στο βιβλίο σας με κάθε ευκαιρία...

... Γιατί λαός που ξεχνά την ιστορία του, σβήνει από τον χάρτη της γης. Και η Ελλάδα δεν πρέπει να σβήσει...

> Θεόδωρος Ρωσσόπουλος, 11ο 10/θ Δημοτικό σχολείο Κομοτηνής (18/10/1996)

... Το βιβλίο σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» αποτελεί ένα ιστορικό ντοκουμέντο των γεγονότων του 1955 και του 1964 που θυμούνται οι μεγαλύτεροι και θα πρέπει να μάθουν οι νεότεροι. Κυρίως, όμως, είναι μια κραυγή αγωνίας τόσο για το σήμερα, όσο και για το μέλλον. Πληροφορεί, διδάσκει, αφυπνίζει τους Έλληνες. Τους καλεί να βρίσκονται σε εγρήγορση για να είναι κάθε στιγμή έτοιμοι να αντιμετωπίσουν τον ορατό κίνδυνο από την Ανατολή και για να μη θρηνήσουμε και άλλες χαμένες Πατρίδες.

Διδάσκει και καθοδηγεί τους ηγέτες για να τοποθετούν πάντοτε πάνω απ' όλα το συμφέρον της πατρίδας. Είναι σίγουρο ότι θα διαβαστεί από τους μαθητές μας και από τους δασκάλους των σχολείων, αλλά και από το ευρύτερο αναγνωστικό κοινό.

Σωστά ενεργήσατε και το κάνατε γνωστό στα σχολεία. Η προσέγγισή του από το ευρύτερο κοινό πιστεύω ότι θα επιτευχθεί από τα σχολεία και τις δημοτικές βιβλιοθήκες...

> Μαρία Πέττα, 3ο δημοτικό σχολείο Μεγάρων, (27/10/1996)

... Τέτοια βιβλία σαν το δικό σας πρέπει να διαβάζονται πολλές φορές για να νιώσουμε ως τα έγκατα της ύπαρξής μας πόσο διαφορετικοί είναι οι στόχοι της πολιτικής μας σε σχέση με τους αχαλίνωτους και

παράλογους στόχους της τουρκικής πολιτικής. Δε θα μπορέσουμε να ζήσουμε αξιοπρεπώς και με ομόνοια τα δύο έθνη;

Και οι Έλληνες του Μεγάλου Αλεξάνδρου δημιούργησαν μια τεράστια αυτοκρατορία μα, ακόμα και σήμερα, οι γηγενείς (κατακτημένοι τότε) πληθυσμοί των μακρινών πολιτισμών μιλούν με περηφάνια για τον Ισκάνταρ ή Σικάνταρ. Αν ρωτήσουμε όμως τους Έλληνες της Πόλης, της Ίμβρου, της Τενέδου, της Ανατολικής Ρωμυλίας, της Κύπρου, τους Αρμένιους, τους Ποντίους, τους Κούρδους τι αισθάνονται για τους Τούρκους θα ανατριχιάσει από αγανάκτηση και ο τελευταίος πόρος του δέρματος τους. Οι σημερινοί Έλληνες της Πόλης είναι ήρωες εν ζωή. Το Πατριαρχείο είναι το μεγάλο «αγκάθι» για τους Τούρκους μα η μέγιστη ελπίδα για τον Ελληνισμό.

Ήταν πολλά τα συγκλονιστικά σημεία του βιβλίου σας. Πώς θα αισθάνθηκε άραγε ο πατέρας σας μέσα στην Ασφάλεια όταν του είπε ο Τούρκος: «Δεν έχουν φτάσει στ' αυτιά σου οι αγώνες τους και τα όνειρα τους να δουν την Κύπρο τουρκική;» ή πως «η Τουρκία είναι ένα πολιτισμένο κράτος και δεν θέλει να κάνει σε σας τους Γκιαούρηδες όσα υποφέρουν τα αδέρφια της στην Κύπρο». Μπροστά στους Τούρκους ο Ιονέσκο, ο Μπέκετ και ολόκληρο το θέατρο του παραλόγου ωχριά.

Τί μας μέλει να κάνουμε; Να τους περιφρονήσουμε; Όταν ο Βύζας το 650 π.Χ. έκανε το Βυζάντιο αποικία των Μεγαρέων (γι 'αυτό αισθάνομαι υπερήφανη για την καταγωγή μου) οι Τούρκοι ήταν νομάδες στα βάθη της Ασίας, ανύπαρκτοι για τα πολιτισμένα τότε έθνη. Μα σήμερα πώς να τους περιφρονήσεις που παραμονεύουν ακόμα σαν τους λύκους (βλέπε «Γκρίζοι Λύκοι») κι ονειρεύονται ίσως να υψώσουν την ερυθρά ημισέληνο στην Ακρόπολη;!

Μας σκοτώνουν αξιωματικούς στα Ίμια, μας δολοφονούν Κύπριους εν έτει 1996, αλλά εμείς σώζουμε τους αεροπόρους τους και ρυμουλκούμε τις προσαραγμένες ναυαρχίδες τους. Αυτό τιμά την καταγωγή μας, αλλά, ας μην υποτιμάμε τις ύπουλες προθέσεις των γειτόνων μας. Γι' αυτό ας μην αναμένουμε κάποιο «θαύμα» αλλά ας είναι «παντ' ανοιχτά παντ' άγρυπνα τα μάτια της ψυχής μου».

Το βιβλίο σας πρέπει να προωθηθεί και να διαβαστεί κυρίως στους νευραλγικούς χώρους του Ελληνισμού. Συμφωνώ και υπερθεματίζω πως πρέπει να μπουν αποσπάσματα του βιβλίου σας στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας...

> Κώστας Μεσάζος, Δημοτικό σχολείο Κορινθίας, Αίγιο (4/11/1996)

... Είναι ένα πραγματικό ντοκουμέντο που μας κάνει να ντρεπόμαστε. Πρώτα εμείς οι εκπαιδευτικοί, που ενώ γνωρίζουμε τέτοια γεγονότα (έστω περιληπτικά), περιοριζόμαστε στο στενό πλαίσιο του εκάστοτε βιβλίου μας το οποίο μας δίνουν να διδάξουμε, χωρίς να μας ρωτήσουν. Πιστεύω ότι θα έχετε δει τι αναφέρει η Ιστορία της ΣΤ' Δημοτικού για όλα αυτά. Μόνον μια σειρά στη σελίδα 301, μάθημα 55. Δυστυχώς κάποιιοι ή θέλουν να ξεχάσουμε το παρελθόν μας ή θέλουν οι νεότεροι να μην μάθουν τίποτα. Να ξέρετε όμως πως υπάρχουν και θα υπάρχουν αρκετοί συνάδελφοι μου που σπάνε τα δεσμά της σιωπής και λένε τα πραγματικά γεγονότα όπως έχουν γίνει.

Δεύτερο που με κάνει να λυπάμαι, να ντρέπομαι, να θυμώνω είναι η ακολουθούμενη «πολιτική» μας σ' αυτό το ζήτημα. Μήπως θα έπρεπε αυτό το υπέροχο έργο σας να μεταφραστεί και να δοθεί στον κύριο Κίνκελ, στον κύριο Βαν ντε Μπρουκ, στον κύριο Κλίντον; Μήπως θα έπρεπε οι κύριοι του υπουργείου Εξωτερικών να το έχουν διαβάσει, γιατί φαίνεται ότι αγνοούν τις διεθνείς συνθήκες; Αυτά τα ερωτήματα δεν ξέρω αν έχουν προβληματίσει κι εσάς.

Πριν από είκοσι μέρες η ET2 έδειξε τον εναπομείναντα ξεχασμένο ελληνισμό της 'Ιμβρου. Δεν μπορεί ο Νταλάρας να είναι ο καλύτερος πρεσβευτής μας σήμερα.

Δεν μπορεί σήμερα ο ελληνισμός της Πόλης και των δύο νησιών να σβήνει, ενώ αντίστοιχα οι μουσουλμάνοι της Θράκης να ευημερούν. Πού είναι η αρχή της αμοιβαιότητας; Πού είναι το άρθρο 45 της συνθήκης της Λωζάνης;

Τα γεγονότα της Κωνσταντινούπολης του '55, της 'Ιμβρου και Τενέδου το '64 και '74, της Κύπρου, τώρα των Ιμίων φαίνεται αφήνουν ασυγκίνητο το κράτος της Αθήνας. Παρακολουθούμε σαράντα χρόνια τώρα την βήμα προς βήμα συρρίκνωση του έθνους και εμείς ζητάμε βήμα προς βήμα διάλογο.

Μήπως είμαστε άξιοι της τύχης μας; (Στην τύχη άλλωστε έχουμε αφήσει την εκπαίδευση, την εξωτερική πολιτική, την άμυνα) Θυμάμαι πάντα και λέω στους μαθητές μου μια φράση ενός ιστορικού, του Σανταγιάννα: «Όποιος την ιστορία του λησμονήσει, είναι καταδικασμένος να την ξαναζήσει».

Θα μπορούσαν αποσπάσματα από το βιβλίο σας να χρησιμοποιηθούν στα σχολικά εγχειρίδια. Ακόμα, κάποιοι κύριοι δημοσιογράφοι που ασχολούνται με πολιτικά θέματα πρέπει να έχουν υπόψη τους τα γεγονότα της Πόλης.

Φυσικά, για τους πολιτικούς μας δεν το συζητάω. Έχουν το ακαταλόγιστο. Όμως ενός κακού, μύρια έπονται. Γι' αυτούς τα παθήματα δεν έχουν γίνει μαθήματα. Στην απέναντι όχθη, οι γείτονές μας εκμεταλλεύτηκαν κάθε αδράνεια και λάθος μας για να επιβληθούν. Εμείς όμως αντί να παραδειγματιστούμε, συνεχίζουμε ίδιοι.

Κύριε Κουμάκη, εκτιμώ το έργο σας. Το περιεχόμενο του βιβλίου σας είναι πολύ καλό. Πρέπει, όμως, να αξιοποιηθεί όχι μόνο από την εκπαίδευση, αλλά και από τους 300 της Βουλής. Ας βρουν λίγο χρόνο απ' τις δεξιώσεις, τα μπαλκόνια και τις συνεντεύξεις τους για να διαβάσουν...

> Νίκος Λυγερός, Institute Girard Dasargues, Lyon (7/11/1996)

... Διάβασα το βιβλίο σας δίχως σταματημό, το ύφος του μου θύμισε την «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» του Στρατή Δούκα, όμως το βιβλίο σας έχει κάτι παραπάνω, είναι εθνικά σημαντικό: Είναι ένα μανιφέστο του ελληνισμού...

... Ένα ποίημα που έγραψα μετά την ανάγνωση του βιβλίου σας:

*Θυμούμαι τον Κυνέγεφο πούχασε τη ζωή του
στην μάχη του Μαραθώνα κρατώντας με την πυγμή του
ένα εχθρικό καράβι που στάθηκε μοιραίο'
με τσεκούρι οι βάρβαροι σκότωσαν τον γενναίο.
Θυμούμαι και τους αθώους πούχασαν τη ζωή τους
στην καταστροφή της Σμύρνης βαστώντας με την ψυχή τους
τις βυζαντινές εικόνες και την χριστιανοσύνη'
με μαχαίρια οι βάρβαροι έσφαξαν την ειρήνη.
Ο θρήνος γίνεται θρύλος μόνο με τη θρησκεία
κι ο Έλληνας Ελληνισμός μόνο με την θυσία.*

**> Αγάπη Γεκουσίδου, 2ο Δημοτικό Σχολείο 5ου Γρ. Π.Ε.
Ναυπάκτου (ΦΑΜΙΛΑ, Δήμου Πυλήνης) (20/11/1996)**

... Σας συγχαίρω για την θαυμάσια δουλειά που κάνατε. Πραγματικά το βιβλίο σας είναι ένα ιστορικό ντοκουμέντο, με συγκίνησε πάρα πολύ και θα κάνω ότι μπορώ για να το γνωρίσουν και να το διαβάσουν τα παιδιά, γιατί πιστεύω ότι αν δεν γνωρίζουμε το παρελθόν μας, δεν μπορούμε να μιλάμε για μέλλον...

**> Σύλλογος Διδασκόντων 6/θ Δημοτικού σχολείου Προκοπίου
Εύβοιας (21/11/1996)**

... Η προσωπική σας εμπειρία αποτυπώνει ανάγλυφα και ανόθευτα την προμελετημένη και συνεχώς εφαρμοζόμενη ανθελληνική πολιτική των γειτόνων μας.

Η ιστορία είναι η γνώση του παρόντος μέσω του παρελθόντος, αλλά και η γνώση του παρελθόντος μέσω του παρόντος. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για την κατανόηση της Τουρκικής πολιτικής απέναντι στον Ελληνισμό, όπου αποδεικνύεται σταθερά ότι οι Τούρκοι δεν απαλλάσσονται εύκολα από χείριστες συνήθειες του παρελθόντος.

Το περιεχόμενο του βιβλίου σας αποκτά ιδιαίτερη επικαιρότητα και προσφέρει πολύτιμες υπηρεσίες στη γνώση της νεότερης ιστορίας μας. Όπως γράφετε, πράγματι, η λήθη του κακού είναι η άδεια για την επανάληψή του. Η μεταβίβαση της ιστορικής αλήθειας αποτελεί χρέος προς τις νεότερες γενιές. Με τη βεβαιότητα ότι το βιβλίο σας θα τύχει της γενικής εκτίμησης, για μία ακόμα φορά σας ευχαριστούμε για την ευγενική χειρονομία σας...

Ενότητα 2

(Πολιτικοί, Διπλωμάτες, Κληρικοί)

> Ιερά Μητρόπολις Κυρήνειας, 11/11/1993

... Ο Πανιερότατος σας συγχαίρει θερμότατα δια την έκθεσιν των γεγονότων, όπως τα περιγράφετε εις το βιβλίον σας, το οποίο πρέπει να αναγνωσθεί από τον κάθε Έλληνα...

... Μόνον ηνωμένοι οι Πανέλληνες δυνάμεθα να τους αντιμτωπίσωμεν επιτυχώς. Αυτός πρέπει να είναι σήμερον ο σκοπός μας δια να επιβιώσωμεν, κυρίως ημείς ο Ελληνισμός της μαρτυρικής Κύπρου. Αυτό είναι και το δίδαγμα του ως άνω βιβλίου σας. Αν είμεθα ηνωμένοι, ο Ελληνισμός παντού θα ζήσει.

«Η Ρωμισούνη εν φυλή συνότζαιρη του κόσμου

κανένας δεν ευρέθηκε για να την ηζιλείψει,

κανένας, γιατί σιέπει την ποί τάψη ο Θεός μου.

Η ρωμισούνη εν να χαθεί όντας ο κόσμος λείπει.»

Όπως προφητικά θέτει εις το στόμα του Εθνομάρτυρος της 9ης Ιουλίου 1821, Αρχιεπισκόπου Κύπρου Κυπριανού ο εθνικός ποιητής της Κύπρου Βασίλης Μιχαηλίδης...

> **Ο Παροναξίας Αμβρόσιος (19/11/1993)**

... Με οδύνη ψυχής ξανάζησα νοερώς το δράμα της Τραγωδίας της Βασιλευούσης, το οποίο ζήσαμε μακρόθεν πληροφορούμενοι τότε τα φρικτά γεγονότα και την εφαρμογή του σατανικού σχεδίου το οποίο απέβλεπε στο ξεριζωμό των Ελλήνων τρίτο κατά σειρά μετά την άλωση και το 1922.

Είναι μια θαυμάσια σκιαγράφηση των γεγονότων από εμπειρία αλλά και της ανέκαθεν μονίμου διαχρονικής Πολιτικής έναντι του Ελληνισμού των γειτόνων μας.

Εις όλο τον κόσμο πρέπει να προβληθεί μεταφραζόμενο για να ευαισθητοποιήσει όχι μόνον τους Έλληνας αλλά και τους άλλους - ως Έλλην σας συγγαίρω και ευχαριστώ δια την πολύτιμη αυτή προσφορά σας ενημερωτική - αφυπνιστική - εθνωφελή...

> **Ο Νεαπόλεως & Σταυρουπόλεως Διονύσιος, (20/11/1993)**

... Ζω και εγώ το δράμα των Κωνσταντινουπολιτών, τους οποίους έζησα επί πέντε χρόνια, ένα στο Φανάρι κοντά στον μεγάλο Αθηναγόρα και τέσσερα στην Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Κυριολεκτικά ρούφηξα «ΤΟ ΘΑΥΜΑ». Πράγματι είναι ένα θαύμα και από καρδιάς σ' ευχαριστώ, για την πληθώρα των αισθημάτων που με ανάγκασες να ζήσω. Στις 28 Νοεμβρίου θα είμαι στην Πόλη και θα περάσω από τον Άγιον Κωνσταντίνον, από το Πέραν, το Ζωγράφειο για να αφήσω λίγα από τα δικά σας συναισθήματα.

Το βιβλίο είναι εξαιρετικό και θα το συστήσω θερμώς στους ιερείς της Μητροπόλεως...

> **Ο Δημητριάδος Χριστόδουλος (23/11/1993)**

... Με μεγάλο ενδιαφέρον εδιάβασα, και μάλιστα απνευστί, το βιβλίο σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ», όπου με γλαφυρό τρόπο περιγράφετε το δράμα της οικογένειάς σας στην Πόλη και τις φρικτές στιγμές που εξήσατε, ως Έλληνες και ορθόδοξοι, πριν εξοριστείτε.

Θαυμάζω και εγώ την άνωθεν θεία επέμβαση στο τελωνείο, για τις ιερές εικόνες σας και συμφωνώ μαζί σας ότι αυτό ήταν ένα θαύμα! Όμως η Ρωμιοσύνη ξεριζώθηκε με σατανικής έμπνευσης μακροπρόθεσμο σχέδιο ενώ οι πολιτικοί μας νεφελοβατούν!

Το βιβλίο σας, είναι μια δυναμική υπόμνηση όσων δεν πρέπει να ξεχαστούν και ερέθισμα για όσα θα έπρεπε να γίνουν. Μας χρειάζεται εθνική αφύπνιση και αποτίναξης του εφησυχασμού. Προς τούτο αποφάσισα να διαβαστεί σε συνέχειες το βιβλίο σας από τον εκκλησιαστικό Ραδιοφωνικό μας Σταθμό στον Βόλο...

> **Ο Μονεμβασίας & Σπάρτης Ευστάθιος (23/11/1993)**

... Έλαβα με χαρά «ΤΟ ΘΑΥΜΑ», το εθαύμασα και με θαυμασμό σας ευχαριστώ. Το πήρα στα χέρια μου και το άφησα μόνο όταν το τελείωσα...

Αυτό που σας γράφω με ειλικρίνεια και συγκίνηση δεχθείτε το σαν την πιο καλή κριτική, αν λάβετε υπόψη σας πως ο ελεύθερος χρόνος για ένα Μητροπολίτη είναι ανύπαρκτος.

Μπροστά στα άγια εικονίσματα που φέρατε από την Πόλη των ονείρων μας, κάνετε μια ευχή και για μένα...

> **Ο Αρχιεπίσκοπος Αμερικής Ιάκωβος (10/12/1993)**

... Ευρήκα το βιβλίο σας μια ουσιαστική συμβολή στην ιστορία του κακόμοιρου Πολιτικού Ελληνισμού των τελευταίων 30 ετών, για να συμπεριλάβω και το 1994. Αφηγηματικό, εξιστορικό, χρήσιμο...

... Σας συγχαίρω για την επιτυχημένη προσπάθειά σας και εύχομαι με την ίδια γνησιότητα ενδιαφέροντος να παρακολουθήσετε και να καταγράψετε το τι θα συμβεί ακόμα: θα είναι έλεος του Θεού, θαύμα ή το τέλος;...

> **Ο Σερρών & Νιγρίτης Μάξιμος (13/12/1993)**

... Διάβασα με κρατημένη την αναπνοή το βιβλίο σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» που έλαβα τιμητικά. Η πραγματική ιστορία, που καταγράφεται στις σελίδες του, είναι τόσο συγκλονιστική, που καθηλώνει και συγκινεί τον αναγνώστη.

Οι ανατριχιαστικές σκηνές και τα θλιβερά γεγονότα, που αποτελούν τη σκληρή εμπειρία σας, περιγράφουν ευσύνοπτα και αφήνουν ανάγλυφη την εντύπωση που επιδιώκουν...

... Εύχομαι να σας σκεπάζουν με τη χάρη τους οι θαυματουργικές εικόνες των Αγίων, που έδωσαν τον τίτλο στο βιβλίο σας...

> **Χαράλαμπος Ροκανάς, Γενικός Πρόξενος, Νέα Υόρκη (14/12/1993)**

... Έλαβα το βιβλίο σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ - Μια πραγματική ιστορία», το οποίο εδιάβασα με μεγάλο ενδιαφέρον, γιατί όσα με τόση παραστατικότητα εξιστορείτε αφορούν όχι μόνο το κομμάτι του Ελληνισμού για το οποίο πραγματεύεσθε αλλά ολόκληρο το γένος μας.

Για μένα ειδικότερα που είχα την εξαιρετική τιμή να υπηρετήσω στο Γενικό μας Προξενείο στην Πόλη, από το 1981 έως το 1986, η ανάγνωση

του βιβλίου σας υπήρξε ιδιαίτερα συγκινητική και κατέστησε εναργέστερες τις τόσες ανεξίτηλα χαραγμένες στην μνήμη μου αναμνήσεις και εμπειρίες από την «Βασιλεύουσα».

Είμαι βέβαιος ότι ανάλογη συγκίνηση θα προκαλέσει το βιβλίο σας σε όλους τους Έλληνες αναγνώστες, γιατί το περιεχόμενο του και ο τρόπος παρουσιάσεώς του θίγουν μια ιδιαίτερα ευαίσθητη χορδή στις ψυχές όλων των συμπατριωτών μας.

Θέλω να πιστεύω ότι και οι αλλοδαποί αναγνώστες, που θα έχουν την ευκαιρία να διαβάσουν το έργο σας στην αγγλική μετάφραση της Εταιρίας Προστασίας Εθνικής Κληρονομιάς θα αποδώσουν στο βιβλίο σας την σημασία που του αξίζει και ότι η προσπάθειά σας να συμβάλλετε στην ευαισθητοποίηση της διεθνούς κοινής γνώμης στον εξ Ανατολών κίνδυνο θα στεφθεί με επιτυχία...

> Ν. Δ. Κανέλλος, Πρόξενος της Ελλάδας στο Χιούστον, Η.Π.Α. (23/12/1993)

... Το πραγματικό θαύμα είναι η Ελλάδα μας. Είναι το ελληνικό Έθνος που επιβιώνει παρά τις αντιξοότητες, τα μίση και τις εχθρότητες που αντιμετωπίζει. Η ελληνική ιστορία έχει εχθρούς υπανάπτυκτους και απολίτιστους. Αλλά η εθνική μας συνείδηση ενδυναμώνεται και σύντομα οι δυνατές φωνές θα ταυτιστούν με τη φωνή του Έθνους, του Ελληνικού Πολιτισμού και της ελληνικής ιστορίας.

Η προσπάθεια σας, επομένως, αποκαλύπτει μια ευαισθησία που δεν είναι μόνο προσωπική. Είναι εθνική. Και μόνο γι' αυτό το λόγο είναι ιδιαίτερως τιμητική και αξιέπαινη...

> **Ο Νικοπόλεως Μελέτιος (23/12/1993)**

... Το εμελέτησα με πολλή προσοχή. Το εχόρτασα. Και σας συγχαίρω εν επιγνώσει. Είναι μια εργασία γραμμένη με πολύ πόνο. Είναι ένα μήνυμα. Είναι μια προσφορά.

Θα πρέπει να γίνει εθνικό ευαγγέλιο. Θα πρέπει να γίνει όσο το δυνατόν πιο ευρύτερα γνωστό. Όχι μόνο μέσα στους κόλπους του γένους μας, αλλά και ευρύτερα. Σε όλον τον κόσμο. Γιατί μερικοί ζουν σε όνειρο. Και μόνο ένα θαύμα, σαν το βιβλίο σας μπορεί να τους ξυπνήσει στο εθνικό καθήκον και φρόνημα...

... «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» είναι μήνυμα δυναμικό, για ανθρώπους που -δεν έχει σημασία γιατί- έχασαν τον δυναμισμό τους και έχουν καταντήσει ηθικά νεκροί...

> **Ο Θήρας Αμοργού & Νήσων Παντελεήμων, (Δεκέμβριος 1993)**

... Το διάβασα με πολλή προσοχή και ενδιαφέρον. Σας ευχαριστώ γιατί διαβάζοντάς το γύρισα αρκετά χρόνια πίσω, κάπου πενήντα πέντε. Ξανάζησα ωραίες στιγμές όπως τότε διαβάζοντας την ιστορία της πατρίδας μας ή ακούοντας από τον μακαριστό πατέρα μου διηγήσεις από τους πολέμους με τους Τούρκους.

Το «οδοιπορικό» σας μου θύμισε το οδοιπορικό της πατρίδας μας. Ένα «οδοιπορικό» δύσκολο, κουραστικό, πάντα ανηφορικό, γεμάτο δυσκολίες και κινδύνους, πίκρες και βάσανα, πολέμους και τραύματα, ένα «οδοιπορικό» όμως και γεμάτο πίστη και ελπίδα, θριάμβους και νίκες, μηνύματα για την συνέχεια της ζωής.

Πολύ επιτυχής και ο τίτλος του βιβλίου σας. «ΘΑΥΜΑ». Και είναι θαύμα αφού ζούμε, όσοι ζούμε ελεύθεροι, Έλληνες Χριστιανοί Ορθόδοξοι, έπειτα από τα όσα περάσαμε και περνάμε από τους ίδιους ανθρώπους, τους κακούς γείτονές μας.

Επιτρέψτε μου να σας συγχαρώ με όλη μου την καρδιά για την όμορφη προσφορά σας σε όλους μας, με το όμορφο βιβλίο σας, που μυρίζει Ελλάδα, που ευωδιάζει με πίστη, που ξαναζωντανεύει μνήμες, γιγαντώνει αισθήματα, αναπτερώνει ελπίδες, εκπέμπει μηνύματα.

Είμαι βέβαιος πως η ψυχή του αείμνηστου πατέρα σας, για την ανάπαυση της οποίας δέομαι, θα αγαλλιά με την ωραία προσφορά σας στον Έλληνα όχι μόνο του 1993, αλλά και στον Έλληνα, είτε στην «Βασιλίδα» των πόλεων γεννήθηκε και μεγάλωσε, είτε σ' ένα μικρό νησί του Αιγαίου είδε το φως της ημέρας, κάθε εποχής...

> **Βύρων Γ. Πολύδωρας, Βουλευτής, Χολαργός (6/01/1994)**

... Σας ευχαριστώ για το βιβλίο σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» που μου στείλατε. Το διάβασα με μίαν ανάσα. Έξοχο.

Το πρώτο μέρος, ο πόνος, το δράμα των ανθρώπων μας της Πόλης. Η αξιοπρέπεια όμως αναδεικνύεται και μέσα από τα πάθη. Η γραφή, ακριβής, σοβαρή.

Το δεύτερο, σύνοψη ιστορικής τάξεως εγκυρότατη και χρήσιμη, επιστημονική συμβολή. Το συμπέρασμά σας το υιοθετώ (και λειτούργησα με αυτό από τα υπουργεία που πέρασα). Ναι, υπάρχει απειλή - κίνδυνος. Απαιτείται συνειδητοποίηση, εγρήγορση, συσπείρωση όλων των δυνάμεων του Γένους, μεθοδική και συντονισμένη δράση με συνέπεια και σε συνέχεια... Εγώ μάχομαι. Μετ' εμποδίων μεν, ευτυχώς δε. Και αισιοδοξώ...

> **Ανδρέας Ιακωβίδης, Embassy of Cyprus, Washington , (7/1/1994)**

... Πιστεύω ότι εκφράζω τα συναισθήματα ολόκληρου του αναγνωστικού σας κοινού λέγοντας ότι το εγχείρημά σας έχει πετύχει πλήρως. Μέσα από την σκιαγράφηση των προσωπικών οικογενειακών σας εμπειριών

και αναμνήσεων, μέσα από τη στάχτη των οικογενειακών σας κειμηλίων, αναδύθηκε ένα συγκλονιστικό ιστορικό ντοκουμέντο, μια αδιάσειστη διαχρονική μαρτυρία...

... Σαν Κύπριος επικροτώ ιδιαίτερα την ιστορική σημασία του έργου σας στις σελίδες του οποίου ξανάζησα τις δικές μου προσωπικές μαρτυρίες από την ολέθρια Τουρκική εισβολή του 1974, το δράμα των 200.000 προσφύγων και 1.619 αγνοουμένων...

> Απόστολος Κακλαμάνης, Πρόεδρος Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα (11/01/1994)

... Παρά τον φόρτο των υπηρεσιακών μου καθηκόντων, βρήκα τον καιρό και το μελέτησα με ενδιαφέρον. Ξεκινώντας από τα οικογενειακά και προσωπικά σας δεινά, καταφέρατε να γίνετε εκφραστής του πόνου, της αγανάκτησης και της οργής του Ελληνισμού της Πόλης, που τόσο υπέφερε από τα απάνθρωπα εξοντωτικά μέτρα που πήρε εναντίον του ο Τούρκος δυνάστης. Τόσο το κείμενο, όσο και τα φωτογραφικά και ιστορικά στοιχεία που παραθέτετε, καθιστούν το έργο σας εθνικώς χρήσιμο και διαφωτιστικό. Ιδιαίτερα σήμερα, που η πατρίδα μας διέρχεται κρίσιμες περιστάσεις...

> Σωτήρης Μ. Χατζηγάκης, Βουλευτής, Αθήνα (11/01/1994)

... Διάβασα με πολύ ενδιαφέρον το βιβλίο σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» και οφείλω να ομολογήσω ότι με εντυπωσίασαν οι ευαίσθητες περιγραφές που διαλαμβάνονται σε αυτό, καθώς και η τεκμηριωμένη αφήγηση των γεγονότων.

Εξάλλου, οι μαρτυρίες που αποτυπώνονται στις αφηγήσεις του βιβλίου σας, νομίζω ότι αποτελούν ένα σημαντικό ντοκουμέντο που θα μπορούσε ίσως να αξιοποιηθεί προς τα συμφέροντα της χώρας μας.

Σας συγχαίρω λοιπόν για την τόσο σημαντική εργασία σας και σας ευχαριστώ που μου δώσατε την ευκαιρία να το διαβάσω...

> Ευθύμιος Α. Πανταζόπουλος, Προξενικό Γραφείο Βρυξελλών (14/1/1994)

... Η λιτή και παραστατική περιγραφή των κακουχιών που υπέστησαν οι Έλληνες της Κωνσταντινουπόλεως τόσο το 1955 όσο και το 1964 συντελεί ώστε ο αναγνώστης όχι μόνο να συμμετέχει νοερά στα γεγονότα αλλά και να συμπάσχει.

Επί πλέον, η ιστορική αναδρομή σε ορισμένα σημεία είναι χρήσιμη για να διατηρηθεί η μνήμη μας για όλες τις συμφορές του ελληνισμού...

> Απόστολος Πασπαλιώτης, Πρέσβυς της Ελλάδος, Ottawa, Canada (19/1/1994)

... Το διάβασα με πολλή συγκίνηση. Τα γεγονότα του '55, έχουν μείνει ανεξίτηλα στη μνήμη μου, όπως τα ζήσαμε - μέσα από τις καθημερινές ειδήσεις-, στη Θεσσαλονίκη.

Τελειώνοντας το Γυμνάσιο, το '53, πήγαμε εκδρομή στην Πόλη το Πάσχα. Ήταν η πρώτη μου έξοδος από το σπίτι, μετά την θύελλα του πολέμου. Κοιμόμασταν στο Ζωγράφειο. Στρωματσάδα!

Μας ευλόγησε, σε επίσκεψη που κάναμε, ο Πατριάρχης. Μας ρώτησε τι θέλουμε να κάνουμε στη ζωή μας. Του είπα, θέλω να γίνω Πρόξενος. Όταν φύγαμε, μας ξαναευλόγησε, προσευχόμενος για το μέλλον μας. Ο πολύς Αθηναγόρας.

Δυόμισυ χρόνια μετά, αρχές Σεπτεμβρίου '55, έλεγα -εκείνες τις μέρες- κάθε μέρα, «καλημέρα» στον συμφοιτητή μου Εγκίν Οκτάυ. Ήταν ο πρώτος μουσουλμάνος από τη Θράκη, που ήλθε σ' Ελληνικό Πανεπιστήμιο.

Είχαμε τελειώσει το δεύτερο έτος της Νομικής. Είχα περάσει στο διεθνές και μου είχε ζητήσει τις σημειώσεις μου, για να δώσει εξετάσεις, τον Οκτώβρη. Εργαζόμασταν -Σεπτέμβρη- εγώ στο αμερικανικό και εκείνος στο τουρκικό περίπτερο στη Διεθνή Έκθεση. Δίπλα.

Ως που ένα πρωί εξαφανίστηκε, μαζί με τις σημειώσεις μου. Ως που ξέσπασε το παραμύθι με την βόμβα στο σπίτι του Κεμάλ. Έκτοτε -μετά την δίκη Ζορλού - Μεντερές- σε διάφορα μέρη του κόσμου, ρωτώ τους Τούρκους διπλωμάτες για τον Οκτάυ. Άλλοι μου είπαν ότι ήταν κάπου Νομάρχης, άλλοι ότι εργάζεται στην περίφημη MIT. Άξιος ο μισθός του στην Τουρκική προβοκάτσια και σφαγή!

Η μνήμη του Ελληνισμού, του απανταχού της γης, πρέπει πάντοτε να βρίσκεται σε εγρήγορση. Οι αναμνήσεις σας θα κάνουν πολλές καρδιές να χτυπήσουν. Εδώ, στον Καναδά, ζω με ένα άλλο υπέροχο κομμάτι του Ελληνισμού της διασποράς.

Δύο χρόνια τώρα οι Έλληνες διατρανώνουν, μέσα στις παγωνιές, μέσα στα ζεστά τους σαλόνια που δημιούργησαν από το μηδέν, την Ελληνικότητα της Μακεδονίας και καταπολεμούν τους πλαστογράφους της ιστορίας (όπως το κάνανε επί μισό αιώνα στο Τορόντο).

Σας ευχαριστώ για τις «θλιβερές» αναμνήσεις. Είναι μάθημα για μας και τα παιδιά μας...

> **Γιάννης Κ. Κεφαλογιάννης, Βουλευτής (25/1/1994)**

... Γράφετε στη συνοδευτική σας επιστολή ότι δεν διαθέτετε συγγραφική πείρα. Από το βιβλίο σας φαίνεται ότι διαθέτετε κάτι μεγαλύτερο: πείρα ζωής για τα όσα με τόση ενάργεια καταγράφετε. Κανένας άλλος δεν μπορεί καλύτερα να διηγηθεί μια πραγματική ιστορία από εκείνον που τη βίωσε. Η σκέψη σας να πλουτίσετε τα γραφόμενά σας με αυθεντικά ντοκουμέντα, όπως είναι τα πρωτότυπα εγγράφων και οι χαρακτηριστικές φωτογραφίες προσθέτουν κύρος στα όσα διατραγωδείτε.

Αν θέλουμε να επιβιώσουμε ως έθνος οι Έλληνες δεν πρέπει να προδίδουμε την ιστορική μνήμη. Δεν διακατεχόμαστε από ρεβανιστικά κίνητρα, τα οποία - άλλωστε - είναι ξένα προς την Ελληνική νοοτροπία. Διακατεχόμαστε από το αίσθημα της δικαιοσύνης και του σεβασμού προς τους νεκρούς και την ιστορία μας. Και αυτή την αρχή υπηρετεί το βιβλίο σας, για το οποίο πραγματικά σας συγχαίρω...

> **Ευστάθιος Λαγάκος, Ευρωβουλευτής (25/1/1994)**

... Η αφήγηση των δραματικών στιγμών που εζησάτε εσείς και η οικογένεια σας καθώς και όλοι οι Έλληνες της Πόλης είναι πραγματικά συναρπαστική και συγκινεί βαθύτατα. Ελπίζω το βιβλίο σας, που είναι ιστορικό ντοκουμέντο, να κυκλοφορήσει και στα αγγλικά για να ανοίξει τα μάτια πολλών ξένων φίλων μας, όσων τουλάχιστον δεν εθελουφλούν.

> **Δημήτρης Αβραμόπουλος, Βουλευτής (26/1/1994)**

... Η επιθυμία σας να συμβάλλετε στην ευαισθητοποίηση όλων μας απέναντι στον κίνδυνο εξ ανατολών εκπληρώνεται με επιτυχία τόσο μέσω του εμνευσμένου και γλαφυρού σας λόγου όσο και μέσω των χρήσιμων ιστορικών και βιογραφικών στοιχείων που παραθέτετε.

Εκπληρώνεται όμως πάνω απ' όλα με την αισιοδοξία που πηγάζει από το τέλος του βιβλίου σας. Αισιοδοξία ενός ανθρώπου που έχει βιώσει τον κίνδυνο και τον ξεριζωμό και που γι αυτό ο λόγος του και οι ιστορικές του μνήμες έχουν ιδιαίτερη αξία και χρησιμότητα ....

> Αλέξης Κογεβίνας, Γενικός Πρόξενος της Ελλάδος, Βοστώνη (30/1/1994)

... Όπως πολύ σωστά αναφέρει ο κ. Κλεόπας στο «ΘΑΥΜΑ», δεν υπάρχει καλλίτερο όπλο για την αντιμετώπιση των Τούρκων από την πλήρη γνώση της ιστορίας τους.

Το βιβλίο σας πιστεύω ότι συμβάλλει σ αυτό τον σκοπό με την ζωντανή εξιστόρηση των γεγονότων που προέρχεται από προσωπικά σας βιώματα, εξιστόρηση που δυστυχώς δεν υπάρχει στα ψυχρά και απρόσωπα βιβλία ιστορίας. Συγχαρητήρια!...

> Ο Τρίκης & Σταγών Αλέξιος (Ιανουάριος 1994)

... Να είσθε βέβαιος ότι αυτό το οποίο επιχειρείτε να επιτύχετε μέσα από το έργο, το επετύχατε και μάλιστα με τρόπον άριστον και «καρδιακό», δεδομένου ότι αρμόζει απόλυτα εις την παρούσα περίπτωση και το Αποστολικόν «εκ του περισσεύματος της καρδίας λαλεί τα χείλη... », αφού εδώ «εκ των βιωμάτων γράφει η γραφίς σας». Συγχαρητήρια...

> Γερ. Κονιδάρης, Ιερέυς, Βαθύ Λευκάδος (4/3/1994)

... Είναι ένα δυνατό βιβλίο που πρέπει να διαβαστεί από κάθε Έλληνα αλλά και από τους φίλους της Ελλάδος. Διότι στο βιβλίο σας φαίνεται καθαρά, χωρίς σωβινισμό και εθνικισμό, μέσα από γεγονότα, καταστάσεις, προσωπικά βιώματα η Τουρκική πολιτική κατά του ελληνικού στοιχείου, που βρίσκεται στις χαμένες πατρίδες, αλλά και γενικά κατά του Ελληνισμού...

> Ε. Σουρανή, Πρόξενος της Ελλάδος στο Βανκούβερ (7/3/1994)

... Η καταγραφή, με απλότητα και ζωντάνια, της προσωπικής και οικογενειακής εμπειρίας σας και η τοποθέτησή της μέσα στο ιστορικό της πλαίσιο, κάνει το βιβλίο σας μια φωνή διαμαρτυρίας εναντίον της λήθης. Και ας μη ξεχνάμε ότι «η λήθη του κακού είναι η άδεια για την επανάληψή του» (Επιγραφή στο Ελληνικό Μνημείο στο Μαουεχάουζεν)...

> Ο Μελόης Φιλόθεος, Βοηθός Επίσκοπος παρά τω Σεβ. Αρχιεπισκόπω Β. & Ν. Αμερικής (8/3/1994)

... Το εμελέτησα επιστραμένως... Έκλαψα, διότι επανήλθον τα γεγονότα εις τον νούν μου. Έκλαψα και πάλιν όταν με τα αναφερόμενα εις το βιβλίον σας επεσκέφθην όλα τα ννωστά μέρη, διότι και εις τον Ιερό Ναό των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης εχρημάτισα ιερόπαις και εις το σχολείον της αυτής ενορίας εφοίτητα τα πρώτα χρόνια και εις το Tarlabasi CuKur Sokak μείναμε και εις το Ζωγράφειον Λύκειον εφοίτησα δι' αρκετά χρόνια, όλα ήλθον ενώπιον των οφθαλμών μου ...

... Έκλαψα κατά την συμπλήρωσιν του ωραίου βιβλίου σας, δια την ικανότητα των Τούρκων εις την εξωτερικήν των πολιτικήν και δια την ανικανότητα των ιδικών μας ...

> Ian Sinclair, Parliament of Australia (25/8/1995)

... Είστε αξιέπαινος για την συγκινητική αυτή ιστορία σας η οποία τόσο ανθρώπινα και απλά καταγράφει την μεταχείριση των μειονοτήτων στην Τουρκία. Τα ΜΜΕ της Αυστραλίας συχνά προβάλλουν την εκμετάλλευση και τον διασυρμό των Κούρδων αλλά γενικά, είναι ελάχιστα γνωστά για την μεταχείριση άλλων εθνικών μειονοτήτων...

> **P L Warwick, Speaker's Office, House of Commons, London (30/8/1995)**

... Σε συνέχεια της από 28/8/1995 επιστολής μου σας ενημερώνω ότι ένα αντίτυπο του βιβλίου σας «Το Θαύμα» θα τοποθετηθεί στην Βιβλιοθήκη της Βουλής των Κοινοτήτων όπου θα είναι διαθέσιμο σε όλα τα μέλη της Βουλής ...

> **Tony Benn, House of Commons, London (31/8/1995)**

... Είναι μια ρωμαλέα μαρτυρία όσων υπέφεραν τις συνέπειες της βάρβαρης πολιτικής της Τουρκίας και μια συγκινητική ιστορία. Ελπίζω να διαβαστεί ευρέως ...

> **Brian Crowley M.E.P., Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (31/8/1995)**

... Ευχαριστώ για την αποστολή ενός αντιτύπου του βιβλίου σας «Το Θαύμα» το οποίο φέρνει στο φως πληροφορίες που δεν γνώριζα νωρίτερα και οι οποίες βελτιώνουν σημαντικά την κατανόησή μου για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα. Είμαι στην ευχάριστη θέση να σας πληροφορήσω ότι η Κυρία Κατερίνα Δασκαλάκη και ο Κύριος Νικήτας Κακλαμάνης είναι μέλη της ομάδας μου «Ένωση για την Ευρώπη» στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και προσπαθούν να μας εκπαιδεύσουν όλους σχετικά την πραγματική κατάσταση...

> **Lee H. Hamilton, Congress of the United States, Washington (31/8/1995)**

... Έχετε μια μοναδική αντίληψη για τους λαούς και τους πολιτισμούς της Ανατολικής Μεσογείου, με δεδομένες τις ρίζες σας από εκεί που σήμερα είναι η Ισταμπούλ. Η ιστορία των γεγονότων που μας αφηγήσíte, ιδιαιτέρτα αυτά των ετών 1955 έως 1964, είναι πολύ δυνατή.

Η υποχρεωτική απέλαση πολλών Ελλήνων από την Τουρκία άφησε πληγές που δεν μπορούν εύκολα να επουλωθούν. Θα βρίσκομαι πάντοτε αντίθετος στην κυριαρχία μιας ομάδας ανθρώπων εναντίον μιας άλλης και θα εργαστώ για την συζήτηση των διαφορών και την συμφιλίωση των ανθρώπων, παρά τα πραγματικά εμπόδια που υφίστανται στον κόσμο μας, ώστε να εμποδίσουμε και άλλες εχθρότητες και αντιθέσεις...

> **Jim Short, Senator, Parliament of Australia (31/8/1995)**

... Το βιβλίο σας είναι μια σπουδαία και καλά τεκμηριωμένη εργασία πάνω στο θέμα που πραγματεύεστε. Είναι προφανές ότι έχει γραφεί με μεγάλο συναίσθημα. Συγχαρητήρια για την εκτεταμένη, προσεκτική έρευνα που κάνατε για την προετοιμασία του...

> **David Jull, M.H.R., Parliament of Australia (4/9/1995)**

... Το διάβασα με πολύ μεγάλο ενδιαφέρον, είναι πράγματι μια εντυπωσιακή ιστορία. Σίγουρα προσφέρει μια ματιά «από μέσα» σ' αυτή την πολύ δύσκολη περιοχή και ενημερώνει για την κατάσταση στο σημείο αυτό του κόσμου...

> **Αλέξανδρος Αλαβάνος, Μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (11/9/1995)**

... Θερμά συγχαρητήρια για την έκδοση της συγκλονιστικής ιστορικής μαρτυρίας σας στα Αγγλικά. Νομίζω πως θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο να φθάσει στα χέρια αρκετών συναδέλφων μου στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο...

> Dr. Keith Martin, M.D., M.P., House of Commons, Ottawa, Canada (12/9/1995)

... Πρέπει να ομολογήσω πως παίρνω ένα τρομακτικό αριθμό πληροφοριών, τόσο από την Τουρκία όσο και από την Ελλάδα, πάνω στο θέμα που προσεγγίζετε. Είναι δύσκολο για εμένα να εντοπίσω την αλήθεια μεταξύ αντίθετων απόψεων πάνω στο ίδιο θέμα. Επισκέφτηκα την Ελλάδα μια φορά, στις αρχές της δεκαετίας του 1980 για ένα πολύ μικρό διάστημα και παρ' όλο που πραγματικά απόλαυσα την χώρα σας δεν ανέτρεξα στα πολύ σοβαρά θέματα που θίγεται. Σας ευχαριστώ κ. Κουμάκη που με διαπαιδαγωγήσατε για τις απειλές που αντιμετωπίζει η Ελλάδα από τις γειτονικές της χώρες...

> Κωνσταντίνος Στεφανόπουλος, Πρόεδρος της Δημοκρατίας (13/9/1995)

... Από ένα πρώτο βιαστικό και αποσπασματικό διάβασμα, διαπιστώνω πόσο χρήσιμη είναι η καταγραφή αυτών των αναμνήσεών σας και πόσο ωφέλιμη η αποστολή αντιτύπων σε επιφανείς παραλήπτες. Σας συγχαίρω για την προσπάθειά σας, τον κόπο και τα έξοδα στα οποία υποβληθήκατε...

> Grand Chapman, Senator, Parliament of Australia (15/9/1995)

... Βρήκα το βιβλίο σας ευανάγνωστο και διαφωτιστικό. Ενώ γνώριζα την γενοκτονία των Αρμενίων στην Τουρκία το 1915 δεν γνώριζα τις αγριότητες εναντίον των Ελλήνων το 1922 και το 1955. Είναι αυτονόητο ότι κάθε ιδέα παντουρκισμού είναι σήμερα απορριπτέα. Ελπίζω πως καθώς η Τουρκία θα βαδίζει στον δρόμο του εκδημοκρατισμού, η επανάληψη παρόμοιων απαράδεκτων γεγονότων θα εκλείψει...

> Dr. John Marek, M.P., House of Commons, London (19/9/1995)

... Ευχαριστώ για την επιστολή σας της 28/8/1995 η οποία συνοδευόταν με ένα αντίτυπο του βιβλίου σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ». Διαβάζοντας το συνειδητοποίησα πως πρόκειται για μια πολύτιμη συνεισφορά στην ιστορία των πολύ λυπηρών προβλημάτων που υφίστανται μεταξύ του έθνους σας και της Τουρκίας...

> Paul Filing, M.P., Parliament of Australia (10/10/1995)

... Βρήκα την εργασία σας εξαιρετικά χρήσιμη για την ενημέρωση μας πάνω στην ιστορία της Βαλκανικής και σας συγχαίρω γι αυτό. Όπως κάθε ένας που έχει ζωηρό ενδιαφέρον για την περιοχή αυτή, έτσι και εγώ επιζητώ να διαβάζω περισσότερα, για την συναρπαστική και συχνά διαστρεβλωμένη ιστορία της. Πράγματι, διαπιστώνω συχνά όταν διαβάζω, βλέπω ή ακούω για την περιοχή στα δημοφιλή ΜΜΕ, ότι αυτά που λέγονται είναι δυστυχώς είτε επιπόλαια ή επιδερμικά είτε ανακριβή...

> Anne-Marie Couderc, Maire de Paris (16/10/1995)

... Το βιβλίο σας με άφησε πραγματικά άφωνη από τον πόνο που εκφράζετε σε αυτό και μπορώ να σας διαβεβαιώσω ότι το αποτέλεσμα της εργασίας σας, τόσο όσον αφορά την έρευνα που κάνατε όσο και για τον τρόπο γραφής, είναι πραγματικά αξιοπρόσεκτο...

> Yves Van Haecke, Assemble Nationale, Avallon (4/12/1995)

... Οι ωμότητες που διαπραχτήκαν από τους Τούρκους εναντίον των Αρμενίων, των Ελλήνων και άλλων εθνοτήτων, μου είναι πολύ γνωστές. Δεν θεωρώ καθόλου άσκοπο να τις θυμόμαστε. Χωρίς να θέλω να τις μειώσω, σημειώνω πως δεν ήταν οι μόνες στον αιώνα μας που έχει

γνωρίσει τον τρόπο στην χειρότερη μορφή του: 1914 - 1918, εμφύλιος πόλεμος στην Ρωσία, Χίτλερ, κομμουνισμός.

Εύχομαι με όλη μου την καρδιά να μάθει η Τουρκία να ξεπερνάει ένα πολεμοχαρή εθνικισμό άλλων εποχών, τόσο στην Κύπρο όσο και στο Κουρδικό. Για τον σκοπό αυτό πρέπει όλοι να εργαστούμε παρά τα αρνητικά συναισθήματα που μας προκαλεί...

**> Jean-Jacques de Peretti, Maire de Sarlat-la-Canéda
(26/1/1996)**

... Διάβασα με μεγάλο ενδιαφέρον τις μαρτυρίες σας για την Ελλάδα και τους γείτονες της. Προσελκύετε το ενδιαφέρον του αναγνώστη για τα δραματικά γεγονότα στα οποία συχνά περιλαμβάνονται και στρατιωτικές ενέργειες, όπως η κατοχή ενός τμήματος της Κύπρου από τις Τουρκικές δυνάμεις. Στην στρατηγικής σημασίας περιοχή αυτή των Βαλκανίων και του Βοσπόρου, με το πλήθος των διαφόρων εθνοτήτων, υπάρχουν συχνές εμπλοκές σε διάφορες συγκρούσεις. Η σημερινή Ευρώπη πρέπει να βρει μια δεσμευτική διέξοδο ειρηνικής λύσης για το μέλλον η οποία να ικανοποιεί όλες τις πλευρές...

**> Ο Γουμνίσσης, Αξιουπόλεως & Πολυκάστρου Δημήτριος
(7/5/1996)**

... Να σας συγχαρώ; Να σας επαινέσω; Να αποτιμήσω την αυτονότητη αξία ενός καταπληκτικού εγχειρήματος και αποτελέσματος; Να συγκλαύσω μαζί σας, για τις δικές σας τραυματικές παιδικές εμπειρίες από την γενοκτονία, για τα δικά μας τελικώς βαθειά κι αγιάτρευτα πάθη; Να συνυπογράψω τις εξ οδυνηρής προσωπικής πείρας επισημάνσεις σας, που αποτελούν και την κυριότερη αιτία που σας παρώθησε να καταγράψετε την «πραγματική ιστορία» σας; Να υποσημειώσω και να τονίσω και εγώ με τη σειρά μου το «θαύμα» της μετακένωσης του ζωηφόρου μηνύματος της αναστάσεως που συμβόλιζαν για την μητέρα

σας οι τέσσερις εικόνες, που ήταν η δύναμη της εις Χριστόν εσταυρωμένον και αναστάντα πίστεως;

Νομίζω πως όλα αυτά αυτοδικαίως επιγράφονται στο θαυμάσιο βιβλίο σας...

> Αλ. Οικονόμου, Υποπτέραρχος, Διοικητής Αεροπορικής Εκπαιδεύσεως (11/6/1996)

... Σας ευχαριστούμε για την ευγενική προσφορά σας προς τη Πολεμική Αεροπορία - Διοίκηση Αεροπορικής Εκπαίδευσης της πραγματικά αξιόλογης εργασίας σας που αναφέρεται στο βιβλίο σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» και που αποβλέπει στον διαρκή απειλητικό κίνδυνο εξ' ανατολών...

... Ενημερωτικά θα ήθελα να σας πληροφορήσω ότι τα βιβλία μοιράστηκαν στις Σχολές Ικάρων - Υπαξιωματικών και στην Σχολή Πολέμου Αεροπορίας...

> Χρήστος Α. Σαρτζετάκης, τ. Πρόεδρος Ελληνικής Δημοκρατίας, Αθήνα (14/10/1996)

... Θερμώς ευχαριστώ για την αποστολή του όντως ωραίου βιβλίου σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ, Μια πραγματική ιστορία» που είναι και τόσο χρήσιμο για να ξυπνήσει τις υπνώττουσες εθνικές συνειδήσεις από τον μακάριο λήθαργο τους ενώπιον της τουρκικής απειλής...

Ενότητα 3 (Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης)

> Τάκης Ορεινός, Εφημερίδα Λαμιακός Τύπος (28/11/1993)

... Ο συγγραφέας μέσα από μια συναρπαστική αφήγηση και χίλιες δυο συγκλονιστικές μαρτυρίες προβάλλει και φωτίζει άγνωστες πλευρές των κατατρογμών; των εξευτελισμών, των βασανισμών, του εκτουρκισμού και της εξολόθρευσης του Ελληνικού στοιχείου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Το βιβλίο του κ. Κουμάκη δεν είναι ιστορία με την έννοια της παράθεσης στοιχείων μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου από κάποιον ιστορικό. Είναι μια ιστορία που γράφτηκε με την αγωνία και τη λαχτάρα της ψυχής, με το χτυποκάρδι της οριακής στιγμής μεταξύ θανάτου και ζωής, με τις εικόνες της βίας και της βαρβαρότητας των Τούρκων στην Πόλη νωπές ακόμα, με το αίμα της καρδιάς και για πένα το χρέος για την «ευαισθητοποίηση όλων μας απέναντι στον κίνδυνο εξ ανατολών που διαχρονικά παραμένει απειλητικός με μόνιμα σκοτεινές προθέσεις».

Σε τούτο το βιβλίο αποτυπώνονται περίοδοι μαρτυρίου και σταύρωσης ενός κομματιού του ελληνικού έθνους που ριζωμένο εκεί για αιώνες άνθησε το ελληνοχριστιανικό ιδεώδες, εκεί όπου έγινε η εστία του πολιτισμού και εκπολιτισμού των λαών, εκεί όπου μαρμαρώθηκε ο βασιλιάς για να τραγουδούν οι επερχόμενες γενιές του την τραγική επωδό «πάλι με χρόνους με καιρούς, πάλι δικά μας θα' ναι», άντεξε σαν τ' ακροβράχι που χτυπιέται μα δεν ξεριζώνεται.

«ΤΟ ΘΑΥΜΑ» είναι ένα υπέροχο ιστορικό αφήγημα που θα το διαβάσετε δίχως σταματημό, που θα το ρουφήξετε σαν το παλιό κρασί απ' το κελάρι της μνημοσύνης και του θαυμασμού, γιατί είναι καλογραμμένο, και οι ιστορίες του είναι συναρπαστικές, διαχρονικές και αποκαλυπτικές.

Ο συγγραφέας με πολύ προσεγμένο, λεπτό και ειλικρινά πετυχημένο τρόπο περνά ιστορικά στοιχεία, ντοκουμέντα, δίχως όμως να διασπά την πλοκή και το ταχύρροο ξετύλιγμα της όλης υπόθεσης.

Σε τούτο το βιβλίο ο καθένας μας θα γνωρίσει πτυχές της σύγχρονης ιστορίας μας, θα βιώσει τα γεγονότα των βανδαλισμών στην Κωνσταντινούπολη, μα θα συνειδητοποιήσει το τι είχαμε, τι χάσαμε και τι μας πρέπει...

... Τούτο το βιβλίο, τελικά, είναι το βουβό κλάμα, ο πόνος και η πίκρα, το παράπονο και το «γιατί» ενός λαού που ενώ πάντα προσφέρει σ' ολάκερο τον κόσμο, τίποτε δεν παίρνει. Πάντα περιπαίζεται, πάντα αδικείται και πάντα εγκαταλείπεται στις δύσκολες στιγμές του.

Τούτο το βιβλίο είναι, ειλικρινά το λέω, η ψυχή του Έλληνα, η καρδιά της κυνηγημένης μα ποτέ αποσταμένης ή αποθαρρημένης Ρωμιοσύνης...

> Μανώλης Σαρίδης, Ραδιοφωνικός Σταθμός Kalimera Βερολίνου (29/11/1993)

... Διαβάζοντας το διαπίστωσα όχι μόνο την αγάπη σας για την ιδιαίτερη πατρίδα σας αλλά την λύπη και την αγανάκτησή σας για τους τρόπους με τους οποίους η Τουρκία ξερίζωσε τον ελληνισμό της Κωνσταντινούπολης. Διαπίστωσα ακόμα ότι είστε ένα από τους λίγους εκείνους Έλληνες, που έχουν καταλάβει, ότι δεν αρκεί μόνο η εσωτερική αγανάκτηση για το άδικο, αλλά χρειάζεται και η δημόσια καταδίκη αυτού που το προκάλεσε...

... Σε αντίθεση με την Τουρκία που διαθέτει τεράστια ποσά και ολόκληρα επιτελεία ειδικών, που σε συγγράμματα και δημόσιες εκδηλώσεις

καταφέρνουν να δίνουν στις τουρκικές ενέργειες και αναμίξεις στα Βαλκάνια και την Ασία μια σοβαροφανή και επιστημονική χροιά...

> **Γιάννης Ιωαννίδης, Βήμα της Κω (2/12/1993)**

... Θεωρώ ότι στους δύσκολους καιρούς που ζούμε, το βιβλίο αυτό, είναι πέρα και πάνω απ' όλα, μια εθνική προσφορά...

> **Σ. Χαραμής, Αν. Γ. Διευθυντής Αντέννα (6/12/1993)**

... Διάβασα με πολύ ενδιαφέρον το βιβλίο σας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» και σας συγχαίρω για την ανάλυση και ιστορική ακρίβεια που το διέπει...

> **Μαν. Πρατσίκας, Εφημερίδα Πελοπόννησος, (23/12/1993)**

... Ένας καλός Έλληνας από τους τρικυμισμένους ομογενείς, Κωνσταντινουπολίτης, θεώρησε εθνικό του χρέος, να καταγράψει όλες τις μνήμες των διωγμών...

... Αυτή την ιστορία αφηγείται με ενάργεια, με παραστατικότητα όπως την έζησε προσωπικά, με γνήσια προσόντα συγγραφέα και αυτό γιατί μιλά τη γλώσσα της αλήθειας για τις φοβερές πιέσεις, τους διωγμούς, τις λεηλασίες...

... Κατέγραψε αυτό το έξοχο βιβλίο που πρέπει να διαβαστεί από κάθε Έλληνα, για να γνωρίζει τι του γίνεται και πως τον καταπολεμούν. Για να εκτιμήσει τον εθνικό διωγμό, τον διωγμό γιατί μιλάς Ελληνικά και δεν είσαι μουσουλμάνος...

**> Κων. Παράσχος, Εφημερίδα Αλκυονίδα Καλαμαριάς
(Δεκέμβριος 1993)**

... Με συγκίνηση γυρίσαμε και την τελευταία σελίδα του έργου του συγγραφέα Λεωνίδα Κουμάκη «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» που έδωσε στο κοινό μια εργασία που είναι επιτυχημένη.

Θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι πέρα από τα πραγματικά γεγονότα που μας αφηγείται ο κ. Κουμάκης, με ξεχωριστή δύναμη στις εικόνες, στις περιγραφές και στα πρόσωπα, είναι γεγονός πως κάνει σοβαρή προσπάθεια να μπει κατ' ευθεία στην ουσία της λέξης «ρωμιοσύνη», στο νόημα που κρύβει η λέξη και περισσότερο στο πνεύμα που κυριαρχεί στη φυλή μας. Βασισμένος σε ιστορικά τεκμηριωμένες αλήθειες, εκλαϊκεύει την καταγωγή της ελληνικής γενιάς και τις σχέσεις της με τον τουρκικό λαό, τον τουρκικό όχλο, αλλά και τους ηγέτες της Τουρκίας και αντιπαραθέτει το δίκαιο, την ελευθερία, τη ζωή με την αδικία, τη σκλαβιά, το θάνατο...

... Θα μπορούσα να πω πως το πόνημα του συγγραφέα Κουμάκη, είναι απαραίτητο να περάσει από χέρι σε χέρι, σε κάθε άνθρωπο που ξέρει να εκτιμά τα ανθρώπινα ιδανικά...

> Εφημερίδα Ευβοϊκός Χρόνος (30/12/1993)

... Ο συγγραφέας έχει το θείο δώρο του αφηγητή. Μέσα από τις σελίδες του βιβλίου ο αναγνώστης ζει όλο το δράμα, τους αγώνες, τις θυσίες των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης, από τις εκάστοτε κυβερνήσεις της Τουρκίας και δίνει παραστατικές εικόνες που δεν μπορεί να τις ξεχάσει κανείς...

... Ο κ. Κουμάκης με το βιβλίο του προσφέρει τα μέγιστα... Είναι μια μαρτυρία που δεν θα πρέπει να περάσει απαρατήρητη. Αξίζει να διαβαστεί από όλους...

> **Παναγιώτης Κουσίδης, Εφημερίδα Πανθρακική (12/1/1994)**

... Μια θαυμάσια εκδοτική προσφορά στην ελληνική ιστοριογραφία και λογοτεχνία...

... Το έργο αυτό, χωρίς να έχει την μορφή ιστορίας, αποτελεί μια «πραγματική ιστορία», μια ιστορική αφήγηση - διήγηση που συμπληρώνεται από χάρτες, έγγραφα και ιστορικό φωτογραφικό υλικό, αλλά γραμμένο σαν διήγημα σε άψογη λογοτεχνική γλώσσα...

> **Κ. Ι. Τσαούσης, Ταΐμ Αουτ, Έθνος της Κυριακής (6/2/1994)**

... Τα περιστατικά που αφηγείται κάνουν τον αναγνώστη να ανατριχιάσει όχι μόνο γι' αυτές καθαυτές τις αγριότητες αλλά κυρίως για την «ιδεολογία» τους...

... Η περιπέτεια της οικογένειας του συγγραφέα αυτού του χρονικού - μαρτυρίας είναι άγρια συναρπαστική, όχι μόνο γιατί τα επεισόδιά της συνθέτουν ένα θρίλερ αλλά γιατί απεικονίζει τον τουρκικό ψυχισμό που δεν έχει αλλάξει από την εποχή της οθωμανικής αυτοκρατορίας: Η δημοκρατία του Κεμάλ Ατατούρκ δεν κατάφερε να αμβλύνει την άποψη - πεποίθηση του όχλου και ηγεσίας ότι κάθε μη Τούρκος είναι εχθρός του τουρκικού κράτους, ότι οι εθνικές μειονότητες -Έλληνες Αρμένιοι, Κούρδοι- είναι εχθροί του τουρκικού έθνους και γι' αυτό πρέπει να εξολοθρευτούν!

Ο συγγραφέας επιχειρεί σύντομα, αλλά με μια παραστατικότητα που συγκλονίζει, αναδρομή στις κακουργίες κατά των Ελλήνων, πάλι της Πόλης, του Σεπτεμβρίου 1955, στον αφανισμό του Ελληνισμού της Μικρασίας το 1922, στην εξολόθρευση των Αρμενίων το 1915, έρχεται στην εισβολή στην Κύπρο το 1974: μέσα σε όλα αυτά και ο πιο νουνεχής αναγνώστης δε θα καταφέρει να ανακαλύψει ούτε το ελάχιστο ψήγμα ηθικής δικαιολόγησης. Ακόμα και το 1922, μετά την ήττα των Ελλήνων, τα κακουργήματα κατά του ελληνικού στοιχείου μόνο με τα κακουργήματα των ναζί μπορεί να παραβληθούν...

> **Εφημερίδα Εβδομάδα, Τορόντο Καναδά (5/3/1994)**

... Μέσα από το βιβλίο, ο αναγνώστης μπορεί να γευθεί το πικρό ποτήρι που ήπιε ο Ελληνισμός της Πόλης τις μαύρες μέρες του διωγμού. Ο συγγραφέας του -δεν είναι υπερβολή αν τον χαρακτηρίσουμε ένα νεότερο Βενέζης- εξιστορεί τα βάσανα και την αγωνία που έζησε ο Ελληνισμός όταν, εξαναγκασμένος από την τουρκική θηριωδία, εγκατέλειψε την περιουσία του και πήρε το δρόμο της προσφυγιάς...

> **Περιοδικό Market Zoom (Μάρτιος 1994)**

... Χρειαζόταν περίσσιο θάρρος για να γράψει κανείς ένα τέτοιο βιβλίο. Αλλά ο Λεωνίδας Κουμάκης γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, έζησε από τα παιδικά του χρόνια τη βαρβαρότητα των Τούρκων και έχει για πάντα αποτυπωμένη στη μνήμη του, τα δεινά που πέρασε η οικογένειά του, από τότε που μπορεί να θυμάται, μέχρι την ώρα του αναγκαστικού γυρισμού στην Ελλάδα...

... Το βιβλίο αυτό συνιστούμε ανεπιφύλακτα στους αναγνώστες μας γιατί θεωρούμε ότι είναι μια φωνή που πρέπει να ακουστεί. Να αγοραστεί, όχι να μπει σε μια βιβλιοθήκη, αλλά κυρίως γιατί πρέπει να μάθουν όλοι - και κυρίως οι νέοι- μια πτυχή της ελληνικής ιστορίας, όπως δεν θα την μάθουν ποτέ..

> **Διον. Κονταρίνης, Εφημερίδα Πρωινή, Νέα Υόρκη (2-3/4/1994)**

... Προσθέτει στην ογκώδη βιβλιογραφία της τουρκικής αγριότητας ένα ακόμα σημαντικό ντοκουμέντο. Μέσα από τις σελίδες του βιβλίου με τις προσωπικές εμπειρίες του συγγραφέα από την Κωνσταντινούπολη - όπου γεννήθηκε και διέμενε τότε- ξετυλίγεται το δράμα του Ελληνισμού της Πόλης στις περιόδους '55 και '64. Ήταν τότε που με πρόσχημα το Κυπριακό η Τουρκία αποφασίζει τον ξεριζωμό του ελληνικού στοιχείου από τα εδάφη της...

> Μαρία Ζόννε, Εφημερίδα Μακεδονία (8/4/1994)

... Πέρασαν τόσα και τόσα χρόνια από τότε που πραγματοποιήθηκε ο ξεριζωμός του ελληνικού στοιχείου στην Πόλη. Όμως το συγγραφέα Λεωνίδα Κουμάκη -και όχι μόνον- η τραυματική εμπειρία δεν τον αφήνει ήσυχο. Τον οδηγεί στην συγγραφή του βιβλίου, με τίτλο «ΤΟ ΘΑΥΜΑ». Και είναι εξ ίσου οδυνηρό και ίσως διόλου λυτρωτικό να ξετυλίγεις το δράμα του ελληνισμού της Πόλης στις περιόδους 1955 και 1964, να μεταφέρεις στο χαρτί ό,τι συγκράτησες στο νου και στην ψυχή από εκείνα τα εφιαλτικά χρόνια των νεανικών σου χρόνων...

... Είναι απαραίτητες, είναι αναγκαίες οι γνώσεις για όλους εμάς τους Έλληνες, οι σχετικές με τον ξεριζωμό του ελληνικού στοιχείου της Πόλης και μάλιστα, όταν αυτές προέρχονται από προσωπικές εμπειρίες. Είναι πληροφορίες που στις μέρες μας σε πονούν και σε εξοργίζουν ακόμα πιο πολύ, στις μέρες μας που ο ελληνισμός πλήττεται ενώ η Τουρκία χαϊδεύεται. Ας σκεφτούμε τι θα λεγόταν και τι θα γινόταν, έτσι και η Ελλάδα έπραττε, ό,τι πράττει η Τουρκία...

> Άρης Παπαδόπουλος, Εθνικός Κήρυκας Νέας Υόρκης (14/4/1994)

... Πότε με αγανάκτηση, πότε με συγκίνηση μια και στις σελίδες του ο αναγνώστης ζει τα γεγονότα της Κωνσταντινούπολης μέχρι το 1964 λες και προβάλλονται μπροστά σου σε μια τεράστια τρισδιάστατη εικόνα...

... «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» δεν είναι μυθιστόρημα. Είναι η ζωή λίγων μηνών προτού ο συγγραφέας ξεριζωθεί στα νεανικά του χρόνια - έχοντας προλάβει να φοιτήσει για δύο χρόνια στο Ζωγράφειο Γυμνάσιο της Πόλης ...

... Ευχόμαστε να διαβαστεί το βιβλίο, όχι μόνο για την πλούσια ιστορική του προσφορά αλλά και για την ευκολία με την οποία βοηθάει τον αναγνώστη ν' αντιληφθεί τον αληθινό τουρκικό κίνδυνο...

> Αλέξανδρος Βαρόπουλος, Εφημερίδα το Αγρίνιο, (7/6/1994)

... Εκτός από τα ιστορικά ντοκουμέντα υπάρχει και η λογοτεχνική πλευρά του βιβλίου: Οι αναμνήσεις, οι λαχτάρες ενός μικρού παιδιού του ξεριζωμού που μετουσιώνονται σε ωριμότητα και συναίσθηση ευθύνης σε ένα θαυμάσιο και ελκυστικό αφήγημα κοινωνικού προβληματισμού...

... Το βιβλίο «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» του Λεωνίδα Κουμάκη είναι διαποτισμένο από την αγάπη και την συμπόνια προς τους απανταχού ξεριζωμένους και αδικαιώτους λαούς, Έλληνες, Αρμένιους, Κούρδους, Κύπριους, χωρίς προκαταλήψεις και σωβινισμούς και κινείται άνετα, καθαρά και κρυστάλλινα μέσα στην ενάργεια του ιστορικού φωτός...

> Ε. Υφαντή, Εφημερίδα Νιγρίτα Σερρών (13 Ιουλίου 1994)

... Ζούμε σε μια επαρχιακή πόλη 6500 ανθρώπων με πολύ αξιόλογη ιστορία και παράδοση, 20 χιλιόμετρα έξω από τις Σέρρες και σε απόσταση 2 ωρών από την Βουλγαρία - τη Νιγρίτα, πατρίδα της Γερακίνας του τραγουδιού, με αξιόλογες ιαματικές πηγές και έντονη συμμετοχή σ' όλους τους αγώνες του έθνους μας. Όπως εσείς οι Ανατολίτες έχετε τον Τούρκο προαιώνιο εχθρό, έτσι κι εμείς ζούμε με τον κίνδυνο του βορρά με πολύ πικρές εμπειρίες από την κάθοδο τους κατά το παρελθόν...

... Διαβάζοντας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ» συγκινήθηκα πολύ, τόσο από την προσωπική σας ιστορία, όσο και όλου του Ελληνισμού της Πόλης.

Σκιαγραφείτε σε γλώσσα απλή, κατανοητή και πολύ σύντομα, όλο το δράμα του ξεριζωμού του ελληνικού στοιχείου, που πρέπει να γνωρίζουν όλοι οι Έλληνες και προπαντός οι νέοι μας...

... Προτείνω, με την άδειά σας, να δημοσιεύσουμε «Το Θαύμα» σε συνέχειες στην εφημερίδα «Νιγρίτα» ... Περιέχει πολλές αλήθειες, μαρτυρίες και προβλέψεις που νομίζω πως θα συγκινήσουν το αναγνωστικό μας κοινό...

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ 100 ΕΠΙΛΟΓΩΝ
(Κατ' αλφαβητική σειρά)

	ΣΕΛΙΔΑ
Benn Tony (31/8/1995)	244
Chapman Grand (15/9/1995)	246
Couderc Anne-Marie (16/10/1995)	247
Crowley Brian (31/8/1995)	244
Filing Paul (10/10/1995)	247
Haecke Yves Van (4/12/1995)	247
Hamilton H. Lee (31/8/1995)	244
Jull David (4/9/1995)	245
Marek John Dr (19/9/1995)	247
Martin Keith Dr (12/9/1995)	246
Marjollet Bernard (10/12/1994)	211

Peretti Jean-Jacques (26/1/1996)	248
Sinclair Ian (25/8/1995)	243
Short Jim (31/8/1995)	245
Warwick L. P. (30/8/1995)	244
Αβραμόπουλος Δημήτριος (26/1/1994)	241
Αλαβάνος Αλέξανδρος (11/9/1995)	245
Αρτεμιάδης Κ. Νικόλαος (10/12/1993)	204
Βαρόπουλος Αλέξανδρος (ΜΜΕ/7/6/1994)	257
Βλάχος Κ. Γεώργιος (22/4/1994)	208
Βλάχος Νικόλαος (4/12/1995)	216
Γεκουσίδου Αγάπη (20/11/1996)	229
Γρηγοριάδης Κωνσταντίνος (14/12/1995)	216
Διακοβασίλης Βασίλης (16/12/1995)	217
Εφημερίδα Εβδομάδα Καναδά (ΜΜΕ/5/3/1994)	255
Εφημερίδα Ευβοϊκός Χρόνος (ΜΜΕ/30/12/1993)	253
Ζόννε Μαρία (ΜΜΕ/8/4/1994)	256
Θεοδοσίου Γ. Αλέξανδρος (12/5/1994)	208
Ιακωβίδης Ανδρέας (7/1/1994)	237
Ιερά Μητρόπολις Κυρήνειας, (11/11/1993)	231

Ιωαννίδης Γιάννης (ΜΜΕ/2/12/1993)	252
Κακλαμάνης Απόστολος (11/1/1994)	238
Καμπασακάλη Ελένη (21/12/1995)	217
Κανέλλος Δ. Ν. (14/12/1993)	235
Καραμιχαλέλλης Γεώργιος (22/4/1996)	220
Κασκαμανίδης Γιάννης (5/3/1996)	219
Κεφαλογιάννης Κ. Γιάννης (25/1/1994)	240
Κογεβίνας Αλέξης (30/1/1994)	242
Κομνηνός Ναούμ (15/9/1996)	222
Κονιδάρης Γερ. (4/3/1994)	242
Κονταρίνης Διον. (ΜΜΕ/2, 3/4/1994)	255
Κουράκου - Δραγώνα Σταυρούλα (4/11/1993)	201
Κουσίδης Παναγιώτης (ΜΜΕ/12/1/1994)	254
Κουφός Ι. Νίκος (10/1/1994)	206
Λαγάκος Ευστάθιος (25/1/1994)	241
Λυγερός Νίκος (7/11/1996)	229
Μαρκάκης Ι. Γεώργιος (Μάιος 1994)	209
Μεσάζος Κώστας (4/11/1996)	227
Μήτσιος Κωνσταντίνος (14/11/1994)	210

Μπογδανόπουλος Η. Κωνσταντίνος (12/12/1993)	204
Μπουγιάνα Θεόδωρος (8/1/1994)	205
Ντελής Νικόλαος (7/10/1996)	223
Ο Αρχιεπίσκοπος Αμερικής Ιάκωβος (10/12/1993)	234
Ο Γουμενίσσης, Αξιουπόλεως & Πολυκάστρου Δημήτριος (7/5/1996)	248
Ο Δημητριάδος Χριστόδουλος (23/11/1993)	233
Ο Θήρας Αμοργού & Νήσων Παντελεήμων (Δεκέμβριος 1993) ...	236
Ο Μονεμβασίας & Σπάρτης Ευστάθιος (23/11/1993)	233
Ο Νεαπόλεως & Σταυρουπόλεως Διονύσιος, (20/11/1993)	232
Ο Νικοπόλεως Μελέτιος (23/12/1993)	236
Ο Μελόης Φιλόθεος (8/3/1994)	243
Ο Παροναξίας Αμβρόσιος, (19/11/1993)	232
Ο Σερρών & Νιγρίτης Μάξιμος (13/12/1993)	234
Ο Τρίκης & Σταγών Αλέξιος (Ιανουάριος 1994)	242
Οικονόμου Αλ. (11/6/1996)	249
Ορεινός Τάκης (ΜΜΕ/28/11/1993)	250
Παναγιωτόπουλος Γ. Αιμίλιος (Μάιος, 1994)	208
Παναγιωτόπουλος Αθανάσιος (Μάιος, 1996)	221

Πανταζόπουλος Α. Ευθύμιος (14/1/1994)	239
Παπαδάκη Φωτεινή (15/10/1996)	225
Παπαδόπουλος Αρης (ΜΜΕ/14/4/1994)	256
Παπαδόπουλος Ν. Αναστάσιος (4/12/1995)	215
Παπαμανωλάκης Γεώργιος (15/5/1996)	220
Παράσχος Κων. (ΜΜΕ/12/1993)	253
Πασπαλιώτης Απόστολος (19/1/1994)	239
Περιοδικό Μάρκετ Zoom (ΜΜΕ - 3/1994)	255
Πέππα Μαρία (27/10/1996)	226
Πολύδωρας Γ. Βύρων (6/1/1994)	237
Πολύζος Νικόλαος (24/1/1995)	213
Πρασιίκας Μαν. (ΜΜΕ/23/12/1993)	252
Ρήγκος Αριστοτέλης (10/10/1996)	224
Ροκανάς Χαράλαμπος (14/12/1993)	234
Ρωσσόπουλος Θεόδωρος (18/10/1996)	225
Σαρίδης Μανώλης (ΜΜΕ/29/11/1993)	251
Σαρτζετάκης Α. Χρήστος (14/10/1996)	249
Σιμαλαρίδου - Ζωγράφου Αίγλη (Μάιος 1994)	209
Σουρανή Ε. (7/3/1994)	243

Σπανός Βασίλης (25/9/1996)	222
Στεφανόπουλος Κωνσταντίνος (13/9/1995)	246
Σύλλογος Διδασκόντων Προκοπίου Ε. (21/11/1996)	230
Σχοιναράκης Εμμανουήλ (4/10/1996)	223
Τσάκωνας Γ. Δημήτριος (29/12/1993)	205
Τσαούσης Ι. Κ. (ΜΜΕ/6/2/1994)	254
Τσίπας Ι. Νίκος (7/11/1993)	201
Υφαντή Ε. (ΜΜΕ - 13/7/1994)	257
Χαραμής Σ. (ΜΜΕ/6/12/1993)	252
Χατζηαντωνίου Γιώργος (15//3/1995)	213
Χατζηγάκης Μ. Σωτήρης (11/1/1994)	238
Χατζηδάκη Ελβίρα (30/11/1995)	214
Χατζηπατέρας Ιωάννης (23/10/1995)	214
Χρυσοστόμου Σούλα (10/3/1994)	207

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Α' Στην Ελληνική γλώσσα

Αγγελίδη Κ. - Κασιάνη Ε., Τούρκοι πέρασαν ... χαλασμός, Αθήνα, Σύλλογος Κωνσταντινουπολιτών, 1955

Αγγελομάτη Χρήστου, Το Χρονικό της Μεγάλης Τραγωδίας και η Μικρασιατική Καταστροφή, Αθήνα, 1963.

Αγγελομάτη Χρήστου, Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας - Το Έπος της Μικράς Ασίας, Αθήνα, 1974.

Αδαμαντιάδη Νάσου, Τα Τελευταία Χρόνια της Ελληνικής Κοινωνίας στην Προύσα, Αθήνα, 1948.

Αθανασιάδη Τάσου, Τα παιδιά της Νιόβης, (4 τόμοι), Αθήνα, 1988.

Ακτσόγλου Ιάκωβου Ζ., Η εξόντωση του μισητού λιονταριού - Ο Ελληνισμός της καθ' ημάς Ανατολής και οι επάλληλοι κύκλοι του αφανισμού του, Αθήνα, 2005.

Αλεξανδρή Αλέξανδρου, 60 Χρόνια Τουρκικών Παρασπονδιών και Προκλήσεων, Αθήνα, 1981.

Αλεξανδρή Αλέξανδρου, Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1978, Αθήνα, 1988.

Αλεξανδρή Αλέξανδρου, Η Ελληνική Μειονότητα στην Τουρκία και οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις (1918-1974), Αθήνα, 1992.

Αλεξού Λουκά, Κύπρος, Θεσσαλονίκη, 1994.

Αναστασιάδου Μερόπης, Ντύμον Πωλ, Οι Ρωμιοί της Πόλης. Τραύματα και προσδοκίες, Αθήνα, 2007.

Ανδρεάδη Γιώργου, Η απέλαση, Αθήνα, 1999.

Ανδρουτσόπουλου Α., Η Μαρτυρία ενός Προέδρου: Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, Αθήνα, 1993.

Αντζέμογλου Νικολάου, Τα Αγιάσματα της Πόλης, Αθήνα, 1990.

Αντωνόπουλου Ανδρέα Α., Οι Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και το Ανατολικό ζήτημα 1866-1881 / Η μαρτυρία του Νεολόγου της Κωνσταντινούπολης, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα, 2007.

Αποστολίδη Πέτρου, Τι Θυμάμαι, Αθήνα, 1989.

Αργυρού Φ., Foreign Office: Πως κατέστρεψαν την Κύπρο, Λευκωσία, 1992.

Αφθονιάτη, Οι Πρόσφυγες, Αθήνα, 1929.

Βαβούκου Κωνσταντίνου, Η Μακεδονία δια μέσου των Αιώνων, Αθήνα, 1994.

Βακαλόπουλου Κ., Νεότουρκοι και Μακεδονία, Αθήνα, 1990.

Βατίδου Όλγας, Η Χριστιανικότητα των Τούρκων και οι Έλληνες της Μικράς Ασίας, Αθήνα, 1956.

Βαφειάδη Σίμου, Ένας Πολίτης θυμάται, Αθήνα, Εκδόσεις Τσουκάτου, 1998.

Βενέζη Ηλία, Μικρασία Χαίρε, Αθήνα, 1983.

Βρεττού Ι., Ημερολόγιο του 1903, Κωνσταντινούπολη, 1903.

Βρυώνη Σπύρου, Ο μηχανισμός της καταστροφής - Το Τουρκικό πογκρόμ της 6ης - 7ης Σεπτεμβρίου 1955 και ο αφανισμός της Ελληνικής κοινότητας της Κωνσταντινούπολης, Αθήνα, 2007.

Βυζάντιου-Καραμάδου Γ., Η Καταστροφή του 1922, Αθήνα, 1985.

Βυζάντιου-Καραμάδου Γ., Η Εξολόθρευση του Ελληνισμού στην Κωνσταντινούπολη, Αθήνα, 1987. (Έκδοση ομιλίας στον Σύλλογο Κωνσταντινουπολιτών).

Βυζάντιου-Καραμάδου Γ., Η Γενοκτονία του Ελληνισμού στην Ανατολή, Αθήνα, 1990.

Βυζάντιου-Καραμάδου Γ., Ελευθέριος Βενιζέλος και η Πραγματοποίηση των Εθνικών Δικαίων, Αθήνα, 1990.

Βυζαντίου Σκαρλάτου, Κωνσταντινούπολις, 1862.

Γαϊτάνου-Γιαννίου Αθηνάς, Πολιτιστικό Μακροχώρι της Εποχής μου, Κωνσταντινούπολη, 1951.

Γενναδίου Μητροπολίτου Ηλιουπόλεως, Η Ιστορία του Μεγάλου Ρεύματος (Arnavutkoy), Κωνσταντινούπολη, 1949.

Γενναδίου Μητροπολίτου Ηλιουπόλεως, Το Οικουμενικόν Πατριαρχείον, Κωνσταντινούπολη, 1950.

Γερογιάννη Κ, Ο Μείζων Ελληνισμός, Αθήνα, 1995.

Γεωργαντζή Πέτρου, Ο Θρακικός Αγώνας, Ξάνθη, 1993.

Γεωργίου Βασ., Η σκιά της Άγκυρας πάνω στην Ελληνική Θράκη, Αθήνα, 1991.

Γιαγκάκη Γ., Νοτιοανατολικό Αιγαίο: 492 Ελληνικές Περιοχές, Αθήνα, 1994.

Γιαλουρίδη Γ. - Τσάκωνα Π., Η Νέα Διεθνής Τάξη Πραγμάτων: Ελλάδα, Τουρκία και Κυπριακό Πρόβλημα, Αθήνα, 1993.

Γιανακέα Ελίνας, Δεν Ξεχνώ, Αθήνα, 1995.

Παννακόπουλου Ι., Σαράντα Εκκλησiae της Ανατολικής Θράκης, Θεσσαλονίκη, 1994.

Γκίνη Ιωάννη, Συρρίκνωση τον Ελληνισμού, Αθήνα, 1965.

Δαμασκηνού Μητροπολίτου Μαρώνειας και Κομοτηνής, Η Συμβολή της Τοπικής Εκκλησίας στην Αντιμετώπιση των Εθνικών Προβλημάτων της Θράκης, Κομοτηνή, 1989.

Δαμασκηνού Μητροπολίτου Μαρώνειας και Κομοτηνής, Η Εθνική Έπαλξη της Δυτικής Θράκης, Αθήνα, 1989.

Δάμτσα Νικολάου, Η Αγωνία της Κωνσταντινουπόλεως, Αθήνα, 1982.

Δαφνή Γρηγόρη, Η Ελλάδα ανάμεσα σε δύο Μέτωπα, Αθήνα, 1955.

Δημητρόπουλου Πέτρου, Ειδησεογραφική Κάλυψη της Ελλάδος, της Κύπρου και της Τουρκίας απ' τα Τηλεοπτικά Δίκτυα των Η.Π.Α., Αθήνα, 1993.

Δικταίου Άρη, Ανοιχτοί Λογαριασμοί με τον Χρόνο, Αθήνα, 1963.

Δίπλα Γ., Η Ελληνοτουρκική Διένεξη για την Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, Αθήνα, 1992.

Δόκου Τ., Η Στρατιωτική Ισχύς της Τουρκίας - Μια Πρόκληση για την Εθνική μας Ασφάλεια, Αθήνα, 1994.

Δούκα Στρατή, Η Ιστορία ενός Κρατούμενου, Αθήνα, 1932.

Γ. Ν. Δρίνης, Σεπτεμβριανά 1955. Η "νύχτα των κρυστάλλων" του Ελληνισμού της Πόλης, Αθήνα, Εκδόσεις Τσουκάτου, 1998.

Δρογκάρη Μαίρης, Κωνσταντινούπολη, Αθήνα, 1990.

Ενεπεκίδη Π. Κ., Τραπεζούντα, Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη: Τρία Κέντρα του Μικρασιατικού Ελληνισμού, 1800-1923, Αθήνα, 1989.

Ενεπεκίδη Π. Κ., Η Ελλάδα, τα Νησιά και η Μικρά Ασία του Καρόλου Κρουμπάχερ, Αθήνα, 1994.

Ερβίλ Περβίν, Η Νιόβη θρηνούσε για τη Μικρά Ασία, Αθήνα, 2004.

Ευαγγέλου Μητροπολίτου Πέργης, Η Πέργη της Παμφιλίας, Θεσσαλονίκη, 1988.

Ζακυνθινού Δημήτρη, Η Τουρκική Κατοχή, Αθήνα, 1989.

Ζερβόπουλου Σταύρου, Ημερολόγιον του 1936, Κωνσταντινούπολη, 1936.

Ζιάγκα Ν., Η Ήπειρος κάτω απ' την Τούρκικη Κυριαρχία, Αθήνα, 1974.

Ζίγδη Ιωάννη, Η Τραγωδία του Ελληνισμού στην Κύπρο, Αθήνα, 1990.

Ζούππα Π., Θυσίες και Αγώνες στην Επανάσταση του 1821, Αθήνα, 1971.

Ζωγράφου-Σιμαλαρίδου Αίγλης, Βοσπορινά Σκίτσα, Αθήνα, 1987.

Ζωγράφου-Σιμαλαρίδου Αίγλης, Βήματα και Χρώματα στην Θρυλική Επτάλοφο, Αθήνα, 1992.

Ζωγράφου-Σιμαλαρίδου Αίγλης, Όταν μιλούν οι άνεμοι – Οδοιπορικό στις αλησμόνητες πατρίδες, Αθήνα, 1999.

Ηφαίστου Π., Ελληνική Αμυντική Στρατηγική, Αθήνα, 1992.

Θεοδωρόπουλου Β., Οι Τούρκοι κι' εμείς, Αθήνα, 1988.

Θεοφανίδη Θεοφάνη, Η Κοινό της Γέλ Ντεγιρμέν, Κωνσταντινούπολη, 1960.

Ιακώβου Μητροπολίτου Κατάνης, Μακεδονία, Αθήνα, 1992.

Ιακώβου Μητροπολίτου Λαοδικίας, Αι Βλαχέρναι, Αθήνα, 1988.

Καζάν Ηλία, Ο Ανατολίτης, Αθήνα, 1982.

Καλούμενου Δημήτρη, Η Προσφορά των Κωνσταντινουπολιτών στην Απελευθέρωση του Έθνους, Αθήνα, 1976.

Καλούμενου Δημήτρη, Η Τραγική Νύχτα της Κωνσταντινούπολης – Η Νύχτα του Τρόμου, Αθήνα, 1976.

Καλούμενου Δημήτρη, Η Συρρίκνωση του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα, 1985.

Καλούμενου Δημήτρη, Οι Απελάσεις, Αθήνα, 1985.

Καλούμενου Δημήτρη, Η Σταύρωση τον Χριστιανισμού, Αθήνα, 1991.

Καμπουριάν-Κουζμούνη Αρουτιούν, Αιχμάλωτος μνήμης, Αθήνα, 2008.

Καραβία-Γρίβα Κωνσταντίνου, Τα Βυζαντινά Ανάκτορα, Αθήνα, 1995.

Καρακατσέλη Κωνσταντίνου, Η Ενσωμάτωση της Θράκης στην Ελλάδα, Κομοτηνή, 1991.

- Καράσσου Χρήστου, Ο Μικρασιατικός Πόλεμος, Αθήνα, 1968.
- Καρατζά Ελένης, Καππαδοκία: Ο Τελευταίος Ελληνισμός, Αθήνα, 1985.
- Καρβέλη Ν., Οθωμανικοί Τούρκοι: Το Όνειρο της Κατάκτησης του Κόσμου, Αθήνα, 1992.
- Καργάκου Σ., Απ' το Πρόβλημα της Μακεδονίας στην Σκοπιανή Πρόκληση, Αθήνα, 1992.
- Καρδιανού Δ., Ο Απίλας χτυπά την Κύπρο, Αθήνα, 1987.
- Καρζή Θεόδωρου, Οι Πατρίδες των Ελλήνων, Αθήνα, 1992.
- Καριότογλου Α., Ορθοδοξία και Ισλάμ, Αθήνα, 1995.
- Καριοφίλη Αριστείδη, Οι Λύκοι - Ένα Χρονικό της Ρωμιοσύνης, Αθήνα, 1993.
- Καρολίδη Παύλου, Εισαγωγή στην Ιστορία του 18ου Αιώνα, Αθήνα, 1891.
- Κατραμόπουλου Γιώργου, Πως να σε ξεχάσω Σύμυρνη αγαπημένη, Αθήνα, 1994.
- Καψή Γιάννη, Χαμένες Πατρίδες, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 1990.
- Καψή Γιάννη, 1922· Η Μαύρη Βίβλος, Αθήνα, 1992.
- Κληρίδη Γλαύκου, Ο Αγών, Λευκωσία, 1976.
- Κλουκίνας-Κωνσταντινίδου Αγγαίρας, Όπου λοιπόν...: Μια φορά κι έναν καιρό στην Πόλη (1949-1958), Αθήνα, Εκδόσεις Ίκαρος, 2003.
- Κολιόπουλου Κ., Οι Επίσκοποι Ιερομάρτυρες, Αθήνα, 1993.
- Κόντογλου Φώτη, Πονεμένη Ρωμιοσύνη, Αθήνα, 1963.

Κορμαλή Α., Ανατολική Θράκη, Αθήνα, 1995.

Κυπρή Γ., Η Τουρκία και τα Βαλκάνια, Αθήνα, 1986.

Κυρατζόπουλου Βασίλη, Η άγραφη γενοκτονία: Κωνσταντινούπολη, Σεπτέμβριος 1955. Πράξη Ντροπής που αποκρύπτεται από την "Άλλη Τάξη Πραγμάτων", Αθήνα, Εκδόσεις Τσουκιάτου, 2006.

Κυρατζόπουλου Βασίλη, Η γενοκτόνος πράξη των Σεπτεμβριανών μέσα από τα κρατικά αρχεία της Τουρκικής Δημοκρατίας, Τρίκαλα, 2020.

Κυριακού Α., Η Ιστορία του Ελληνοτουρκικού Πολέμου, Αθήνα, 1897.

Κωνσταντινίδη Ιωσήφ, Το Χρυσοκέραμο (Τσεγκέγκιοϊ) του Βοσπόρου, Αθήνα, 1992.

Κώρζον Λόρδου, Ομιλία στην Συνδιάσκεψη της Λωζάνης, 1923.

Λαδοπούλου Αιμιλίας, Η Θράκη χθες και σήμερα, Αθήνα, 1992.

Λαμπράκη Γ. Κ. & Πάγκαλου Φ. Ν., Έλληνες και Τούρκοι τον Ενδέκατο Αιώνα, Αθήνα, 1934.

Λαμψίδα Γ., Οι Πρόσφυγες του 1922, Αθήνα, 1982.

Λιγναδή Τ., Η Εξωτερική Εξάρτηση του Ελληνικού Κράτους (1821-1945), Αθήνα, 1993.

Λυγερού Σταύρου, Η Κύπρος στα όρια τον αφανισμού, Αθήνα, 1994.

Μαζαράκη-Αινιάν Ι. Κ., Κύπριοι Μάρτυρες, Αθήνα, 1994.

Μακρινιώτη Γιάννη, Ο Επεκτατισμός στην Τουρκική Ποίηση, Αθήνα, 1991.

Μακρινιώτη Γιάννη, Θράκη: Η Έπαλξη τον Ελληνικού Βορρά, Αθήνα, 1993.

Μακρινιώτη Γιάννη, Οι Πομάκοι της Ροδόπης: Έλληνες Μουσουλμάνοι, Αθήνα, 1994.

Μακρινιώτη Γιάννη, Η Γενοκτονία στην Θράκη, Αθήνα, 1993.

Μαραγκού Ν., Τουρκία - Ο Αδίστακτος Προβοκάτορας των Βαλκανίων, Αθήνα, 1987.

Μαρκεζίνη Σπύρου, Η Πολιτική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδος (1928-1964), Αθήνα, 1967.

Μάρτη Ν., Η Πλαστογράφηση της Μακεδονικής Ιστορίας, Αθήνα, 1984.

Μελίτωνος Μητροπολίτου Φιλαδελφείας, Η Συνεισφορά της Ίμβρου στον Πολιτισμό, Θεσσαλονίκη, 1988.

Μεριά Σοφίας, Ξεριζώματα, Αθήνα, 1990.

Μεταλληνού Γεωργίου, Τουρκοκρατία, Αθήνα, 1989.

Μεταλληνού Γεωργίου, Η Εξουσία των Τούρκων -Έλληνες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, Αθήνα, 1995.

Μήλλα Ακύλα, Τα Πριγκηπόνησα, Αθήνα, 1984.

Μιχαλόπουλου Δ., Ελλάδα και Τουρκία, Αθήνα, 1989.

Μόδη Γ., Ελληνικά Τοπωνύμια στην Μακεδονία, Αθήνα, 1952.

Μολυβιάτη-Βενέζη Αγάπης, Το χρονικό των 10 ημερών, Αθήνα 2007.

Μοσχονά Ίωνα, Το Κυπριακό (1878-σήμερα), Αθήνα, 1994.

Μουστάκη Γεωργίου, Πως Τούρκεψε το Βυζάντιο, Αθήνα, 1993.

Μπαρμπή Γ., Οι Βιασταί της Ανθρωπότητας και η Μακεδονία, Αθήνα, 1993.

Μπέλλου Α., Μακεδόνες Αγωνιστές, Αθήνα, 1992.

Μυλωνά Π., Αυτή είναι η Τουρκία, Αθήνα, 1992.

Νεσίν Αζίζ, Κρεμάστε τους σαν τα τσαμπιά. Αφήγημα, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτης, 1998.

Νούσκα Κωνσταντίνου, Οι Τούρκοι κι' εμείς οι Έλληνες, Θεσσαλονίκη, 1987.

Νούσκα Κωνσταντίνου, Ο Πραγματικός Φάκελος της Κύπρου, Θεσσαλονίκη 1992.

Ντεμίρ Χούλια - Ακβάρ Ριντβάν, Οι τελευταίοι εξόριστοι της Κωνσταντινούπολης, σε μετάφραση Γιάννη Τοπτσόγλου, Αθήνα, 2004.

Οικονομίδη Τ., Η Ιστορία του Κυπριακού Προβλήματος, Λευκωσία, 1993.

Παλαιολόγου Ν., Ίμβρος, Αθήνα, 1993.

Παλικτσόγλου Μιλτιάδη, Η Γενοκτονία των Αρμενίων, Αθήνα, 1985.

Παλιούρα Α., Μακεδονία, Αθήνα, 1994.

Παναγιωταρέα Άννας, Όταν οι Αστοί έγιναν Πρόσφυγες, Θεσσαλονίκη, 1994.

Παπαβασιλείου Γεωργίου Β., Ελπίδες, Ενθουσιασμοί, Πόνοι και Απογοητεύσεις, Αθήνα, 1992.

Παπαγεωργίου Σ., Το Ελληνικό Κράτος (1821-1909), Αθήνα, 1988.

Παπαδόπουλου Στέφανου, Αναμνήσεις από την Πόλη, Αθήνα, 1992.

Παπανικολάου Λυσ., Σκηνές απ' την Καθημερινή Ζωή στην Τουρκοκρατία, Αθήνα, 1995.

- Παπανικολάου Λυσ., Απ' το Βυζάντιο στο Εικοσιένα, Αθήνα, 1996.
- Παπαρρηγόπουλου Κωνσταντίνου, Η Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα, 1936.
- Παπαστρατή Θρασύβουλου Ο., Στην Πόλη και στην Θράκη, Αθήνα, 1985.
- Παπαχελιά Αλέξη, «Σεπτεμβριανά: Πως στήθηκε το μεγάλο πογκρόμ του ελληνισμού», Το Βήμα, 4 Σεπτεμβρίου 2005, σσ. 28-29.
- Παραρά Ν., Στα Βουρλά πριν τη Φωτιά, Αθήνα, 1995.
- Παυλίδη Α., Ιστορία της Κύπρου, Λευκωσία, 1993.
- Πετρινώτη Γρηγόρη, Τούρκος, χριστιανός και Ορθόδοξος, Αθήνα, Εμπειρία Εκδοτική, 2003.
- Πιμπλή Μανώλη, «Η Τουρκική νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου, 6-7 Σεπτεμβρίου 1955», Ταχυδρόμος, τχ. 288, 3 Σεπτεμβρίου 2005, σσ. 44-51.
- Πιπινέλη Παναγιώτη, Η Ελληνοτουρκική Φιλία, Αθήνα, 1970.
- Πολίτη Κωνσταντίνου, Μικρά Ασία, Αθήνα, 1994.
- Πρινιωτάκη Παντελή, Ατομικόν ημερολόγιον: Μικρά Ασία, 1919-1922, Αθήνα 1998.
- Πρίντζηπα Γ., Αγχόνη (Γρηγορίου του Ε'), Αθήνα, 1988.
- Πρωτόπαππα Νικολάου Αρχιμανδρίτη, Έλληνες Κληρικοί, Μάρτυρες στην Τουρκία, Αθήνα, 1993.
- Ραφαηλίδη Β., Οι Βαλκανικοί Λαοί, Αθήνα, 1994.
- Ρευμιώτη Α. Μέγα, Η συρρίκνωση του ελληνισμού - Μειονότητα και αρθρογραφήματα, Κομοτηνή, 1985.

Ρίζου Σεραφείμ, Η Συνασός, (2 τόμοι), Αθήνα, 2007.

Ροδάκη Περικλή, Οι Μουσουλμάνοι της Θράκης, Αθήνα, 1991.

Σαββίδη Αλέξη, Το Βυζάντιο και οι Σελτσούκοι Τούρκοι, Αθήνα, 1988.

Σακελλαρίου Α., Κυπριακά Θέματα, Λευκωσία, 1991.

Σακκά Γεωργίου, Η Ιστορία των Ελλήνων της Τρίπολης Πόντου, Αθήνα, 1990.

Σαλαπασιδης Γιάννης, "Τι να θυμηθώ! Τι να ξεχάσω!". Το '55 στην Κωνσταντινούπολη, Αθήνα, Εκδόσεις Νέα Σύνορα, 1999.

Σαμουηλίδη Χρήστου, Ιστορία του Ποντιακού Ελληνισμού, Αθήνα, 2002.

Σαμουηλίδη Χρήστου, Η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντος, Αθήνα, 2007.

Σαρίογλου Ειρήνης - Σαρίογλου Καίτης, Πενήντα χρόνια από τα Σεπτεμβριανά. Κωνσταντινούπολη, πριν - τότε – μετά, Αθήνα, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 2005.

Σαρρή Νεοκλή, Η Άλλη Πλευρά, Αθήνα, 1977 και 1982 (2 τόμοι).

Σαρρή Νεοκλή, Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικές Εξελίξεις στην πρώτη Τουρκική Δημοκρατία: Η Άνοδος της Στρατο-γραφειοκρατίας, 1923-1950, Αθήνα (2 τόμοι).

Σαρρή Νεοκλή, Προεπαναστατική Ελλάδα και Οθωμανικό Κράτος, Αθήνα, 1993.

Σβολόπουλου Κωνσταντίνου, Θράκη, Αθήνα, 1995.

Σβολόπουλου Κωνσταντίνου, Κωνσταντινούπολη 1856-1988, Αθήνα, 1995.

Σιμιτόπουλου Κυριάκου, Ξενοκρατία, Ανθελληνικό Μίσος και Υποταγή, Αθήνα, 1980.

Σκαλιέρη Γιώργου, Λαοί και Φυλαί της Μικράς Ασίας, Αθήνα, 1992.

Σολταρίδη Συμεών, Από το 1987 στο Νταβός, Αθήνα, 1989.

Σουλιώτη Βάσω, Πιπσελάς Παναγιώτης, Τα γεγονότα του 1955 στην Πόλη και η ζωή μου, Αθήνα, Εκδόσεις Σμυρنيωτάκη, 2010.

Σπανομανώλη Χρήστου, Οι αιχμάλωτοι των Τούρκων 1922-1923, Αθήνα, 1969.

Σταυρίδη Βασίλη, Η Ιστορία της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, Αθήνα, 1989.

Σταύρου Τατιάνας, Το Ζωντανό Βυζάντιο, Αθήνα, 1976.

Στρατηγού Ξενοφώντα, Η Ελλάδα στην Μικρά Ασία, Αθήνα, 1925.

Συγγρού Ανδρέα, Απομνημονεύματα, Αθήνα, 1856.

Σφακιανάκη Ιωάννη, Ταξίδι στην Κωνσταντινούπολη, Αθήνα, 1973.

Σωτηρίου Διδώ, Οι νεκροί περιμένουν, Αθήνα, 1959.

Σωτηρίου Αιδώ, Η Μικρασιατική Καταστροφή, Αθήνα, 1970.

Σωτηρίου Διδώ, Ματωμένα Χώματα, Αθήνα, 1989.

Ταρίνα Στρατή, Σεπτεμβριανά '55 όπως αποτυπώθηκαν στον Ελληνικό και ξένο τύπο, Αθήνα, Εκδόσεις Τσουκάτου 2015.

Τενεδιού Γ., Ίμβρος και Τένεδος, Αθήνα, 1987.

Τζανακάρη Βασίλη, Δακρυσμένη Μικρασία, Αθήνα, 2007.

Τζήρα Νικολάου, Μακροχώρι (Bakirkoy), Αθήνα, 1992.

Τραγέλη Βασίλη Π., Ρωσία και Τουρκία μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή, Αθήνα, 1993.

Τσαπάρα Σ., Οι Πολιτικοί και οι Ξένες Δυνάμεις στη Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, Αθήνα, 1989.

Τσελεπή Ε. Ν., Το Κυπριακό και οι Συνομώτες του, Αθήνα, 1965.

Τσέτση Γεώργιου, «Η δραστηριότητα του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών μετά τα "Σεπτεμβριανά γεγονότα"», Η καθ' ημάς Ανατολή, τόμος Γ' (1996), σσ. 157-171.

Τσιρόγιαννη Περικλή, Οδοιπορικό στη Φενάκη, Κομοτηνή, 1993.

Τσιτσελίκη Κωνσταντίνου (Επιμέλεια), Η Ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών - Πτυχές μιας Εθνικής σύγκρουσης, Αθήνα, 2006.

Φάνη Κλεάνθη, Η Ελληνική Σμύρνη, Αθήνα, 1996.

Φλώρου Αλέξανδρου, Η Νύχτα της έκτης Σεπτεμβρίου στην Κων/λη και στην Σμύρνη, Αθήνα, 1955.

Φραντζή Γ. - Μπάρμπαρο Ν., Η Πόλις Εάλω: Το Χρονικό της Πολιορκίας και της Άλωσης της Κωνσταντινούπολης, Αθήνα, 1993.

Φρίλι Τζόν, Κωνσταντινούπολη απ' τον Χριστιανισμό στο Ισλάμ, Αθήνα, 2001.

Φωτοπούλου Αγγέλας, «Τα Σεπτεμβριανά του 1955 μέσα από τον ελληνικό τύπο», Μνήμες. Κωνσταντινούπολη, Ίμβρος, Τένεδος 1923-1995, Πρακτικά Διημερίδας, Καλαμαριά 11-12 Νοεμβρίου 1995, Θεσσαλονίκη, Αδελφοί Κυριακίδη, 1997, σσ. 123- 137.

Χαλκούση Ελένης, Πόλις Αγάπη μου, Αθήνα, 1983.

- Χαραλαμπίδη Μιχάλη, Το Ποντιακό Ζήτημα σήμερα, Αθήνα, 1991.
- Χαραλαμπίδη Μιχάλη, 19η Μαΐου, Ημέρα Μνήμης της Ποντιακής Γενοκτονίας, Αθήνα, 1992.
- Χασιώτη Ι., Οι Σφαγές των Ελλήνων και των Αρμενίων, Αθήνα, 1981.
- Χατζηανδρέου Ανέστη, Οι Τούρκοι, Αθήνα, 1977.
- Χατζηαντωνίου Κ., Μικρά Ασία 1919-1922, Αθήνα, 1995.
- Χατζησαββίδη Σ. Α., Ελληνική Μόρφωση και Κουλτούρα στην Τραπεζούντα του Πόντου, Θεσσαλονίκη, 1993.
- Χατζηστεφάνου Γ., Αθλητισμός στην Αρχαία Κύπρο και Ελληνική Παράδοση, Λευκωσία, 1991.
- Χατζηφώτη Ι. Μ., Μέρες της Κωνσταντινούπολης, Αθήνα, 1990.
- Χιδίρογλου Παύλου, Τουρκολογικές Σπονδές, Αθήνα, 1955.
- Χιδίρογλου Παύλου, Οθωμανικά Έγγραφα της εν Κύπρω Μονής Κύκκου, Αθήνα, 1973.
- Χιδίρογλου Παύλου, Τουρκική Ελληνογραφία, Αθήνα, 1981.
- Χιδίρογλου Παύλου, Οι Έλληνες Πομάκοι και η Σχέση τους με την Τουρκία, Αθήνα, 1987.
- Χιδίρογλου Παύλου, Εθνολογικοί Προβληματισμοί από την Τουρκική και την Ελληνική Παροιμιολογία, Αθήνα, 1987.
- Χιδίρογλου Παύλου, Συμβολή στην Ελληνική Τουρκολογία (2 τόμοι), Αθήνα, 1990.
- Χιδίρογλου Παύλου, Η Θράκη υπό το Φως της Εθνικής Ιδέας των Τούρκων (1985-1991), Αθήνα, 1992.

Χιδίρογλου Παύλου, Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα της Τουρκικής Διπλωματικής Συμπεριφοράς έναντι της Ελλάδος, Αθήνα, 1995.

Χιδίρογλου Παύλου, Ο Τούρκος Λογοτέχνης, Πολιτικός και Διπλωμάτης Yakub Kadri Karaosmanoglu και η Σχέση του με την Μικρά Ασία και τους Έλληνες, Αθήνα, 1995.

Χολέβα Ιωάννη Κ., Η Πολυπλόκαμπη Τουρκική Ημισέληνος, Αθήνα, 1993.

Χονδροκούκη Δημήτρη, Η Αθέατος Πλευρά της Τουρκίας, Αθήνα, 1980.

Χρηστίδη Χριστόφορου, Τα Σεπτεμβριανά (Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη 1955). Συμβολή στην πρόσφατη ιστορία των Ελληνικών κοινοτήτων, Γιάννης Δ. Στεφανίδης (επιμέλεια), Αθήνα, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, 2000.

Χριστοφορίδη Γιώργου, Ο Θρακομακεδονικός Αγώνας, Κομοτηνή, 1992.

Χρυσοστομίδα Κ., Το Κράτος της Κύπρου, Αθήνα, 1994.

Ψάλτη Β., Η Θράκη, Αθήνα, 1919.

Ψωμιάδη Χάρη, Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, Θεσσαλονίκη, 1975.

Ωραιοπούλου - Μαυρομάτη Άννας, Απ' τη ζωή της Πόλης, Χρονογραφήματα, Αθήνα, 1989.

- Arria Claudia, 100 Μέρες στην Κωνσταντινούπολη, Αθήνα, 1988.
- Ballian A., Θησαυροί απ' τις Ελληνικές Κοινότητες της Μικράς Ασίας, Αθήνα, 1992.
- Berard Victor, Ελληνισμός και Τουρκία, Ελληνική έκδοση, Αθήνα, 1992.
- Dekastro Mariza, Το Τέλος του Βυζαντίου, Αθήνα, 1995.
- Guvem Dilek, Εθνικισμός, κοινωνικές μεταβολές και μειονότητες. Τα επεισόδια εναντίον των μη μουσουλμάνων της Τουρκίας 6/7 Σεπτεμβρίου 1955 (Ελληνική έκδοση σε μετάφραση Σοφίας Αυγερινού), Αθήνα, Εκδόσεις Εστία, 2006.
- Horton George, Αναφορικά με την Τουρκία - Η Κατάρρα της Ασίας - Προξενικά Ντοκουμέντα των Η.Π.Α., Αθήνα, 1992.
- Horton George, Η Μάστιγα της Ασίας, Αθήνα, 1996.
- Hosepian Marjorie, Η Σμύρνη στις Φλόγες, Ελληνική έκδοση, Αθήνα, 1964.
- Keyder Caglar, Τουρκία: Δικτατορία και Δημοκρατία (Ελληνική Έκδοση), Αθήνα, 1983.
- Kotsarian, Λουκαΐδη, Brahim, Sido, Τουκου, Feuerstein, Φωτιάδη, Hoffmann, Η Πολυεθνική Τουρκία, Αθήνα, 1993.
- Landau Jacob, Παντουρκισμός, Ελληνική έκδοση, Αθήνα, 1985.
- Michael G. N., Η Σμύρνη πριν απ' την Καταστροφή (Ελληνική Έκδοση), Αθήνα, 1989.
- Murat John, Ο Ξεριζωμός του Ελληνισμού (Ελληνική Έκδοση), Αθήνα, 1984.
- Ortelius Abraham, Ιστορικός Χάρτης της Θράκης, 1598.

Petrov J., Μακεδονία, Αθήνα, 1906.

Stearns Monteagle, Περίπλοκες Συμμαχίες: Η Αμερικανική Πολιτική στην Ελλάδα, την Τουρκία και την Κύπρο, Ελληνική έκδοση, 1992.

Toynebee Arnold, Οι Έλληνες και η Κληρονομιά τους (Ελληνική Έκδοση), Αθήνα, 1963.

Toynebee Arnold, Ελληνισμός (Ελληνική Έκδοση), Αθήνα, 1990.

Vryonis Speros Jr., The mechanism of catastrophe. The Turkish Pogrom of September 6-7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul, New York, Greekworks, 2005.

Weber Frank, Ο Επιτήδειος Ουδέτερος, Αθήνα, 1983.

Wheatcroft Andrew, Οι Οθωμανοί (Ελληνική Έκδοση), Αθήνα, 1995.

.....

Αθηναϊκής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Οι Βανδαλισμοί στην Κύπρο, Αθήνα, 1977.

Αιγαίο, Κέντρο του Ελληνικού Πολιτισμού, Άλμπουμ, Αθήνα, 1993.

Ακαδημίας Αθηνών, Η Ελληνική Επανάσταση, Αθήνα, 1964.

Αναμνήσεις από την Κωνσταντινούπολη, Ημερολόγια ετών 1991 και 1994 του Λουρίδειου Ιδρύματος.

Αναμνήσεις Οθωμανού Τοποτηρητού της Χίου, Αθήνα, 1984.

Ανατολή, Κωνσταντινούπολη, Επτάλοφος, μηνιαίες εφημερίδες των Κωνσταντινουπολιτών στην Αθήνα.

Απογευματινή, ημερήσια εφημερίδα. Εκδίδεται στην Κωνσταντινούπολη από το 1922.

Αποσπάσματα Διεθνούς Συνδιάσκεψης για τους πρόσφυγες της Κύπρου, Λευκωσία, 1976 και 1978.

Απόστολος Ανδρέας, έκδοση του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Αρχεία Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, Υπουργείου Εθνικής Άμυνας και Ελληνικού Προξενείου Κωνσταντινουπόλεως για την μεταχείριση της Ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη.

Αρχεία Κωνσταντινουπολίτικων Συλλόγων Πέρα, Μ. Ρεύματος, Μακροχωρίου, Μπεμπέκ, Εξ Μαρμάρων, Ταταούλων.

Βαλκανικά Σύμμεικτα, εφημερίδα του Ινστιτούτου Βαλκανικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, τεύχη 5 και 6, 1993-1994.

Διεθνούς Ένωσης Γυναικών, Εμπειρίες Προσφύγων - Περιγραφές Τουρκικών Θηριωδιών στην Μικρά Ασία, Αθήνα, 1926.

Δικαίωμα, περιοδική έκδοση του Συλλόγου Ιμβρίων Θράκης.

Εγκυκλοπαίδεια Britannica, 11η έκδοση, Λήμματα περί Τούρκων.

Εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη, Λήμματα περί Τούρκων.

Εθνικής Επιτροπής Αρμενίων, Αρμένιοι: Το Έθνος, η Γενοκτονία, ο Αγώνας, Αθήνα, 1984.

Εθνικός Κήρυξ, Ελληνόφωνη εφημερίδα της Αμερικής. Τεύχος 10ης Ιουνίου 1982.

Έθνος, Αθηναϊκή εφημερίδα. Τεύχος 5ης Σεπτεμβρίου 1955: Είχαν ποτέ οι Τούρκοι Πολιτισμό;

Εκδόσεις Συλλόγου Κωνσταντινουπολιτών (έτος ίδρύσεως 1923).

Εκδόσεις Ποντιακού Κέντρου, Αθήνα.

Εκδόσεις Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα.

Εκδόσεις Ιδρύματος Σπύρου Βρυώνη για τον Ελληνισμό, Sacramento, California, ΗΠΑ.

Εκδόσεις Ωνάσειου Κέντρου για Μελέτη του Ελληνισμού, Πανεπιστήμιο Νέας Υόρκης, ΗΠΑ.

Εκδόσεις Κέντρου Αλληλεγγύης Κούρδων, Αθήνα και Λονδίνο.

Ελληνικός και ξένος τύπος για το πογκρόμ της 6ης Σεπτεμβρίου 1955:

Daily Mail, τεύχος 14ης Σεπτεμβρίου 1955, Night of Terror in Istanbul. Milliyet, τεύχος 7ης Σεπτεμβρίου 1955. Έθνος, τεύχη από 9 έως 25 Σεπτεμβρίου 1955. Le Phare Egyptien, τεύχος 13ης Σεπτεμβρίου 1955. Aher Saa, τεύχος 21ης Σεπτεμβρίου 1955. Le Soir, τεύχος 3ης Οκτωβρίου 1955. France Soir, τεύχος 9ης Σεπτεμβρίου 1955. Braunschweiger Zeitung, τεύχος 9ης Σεπτεμβρίου 1955. Koelnischer

Rundschau, τεύχος 28ης Σεπτεμβρίου 1955. Die Welt, τεύχος 20ής Σεπτεμβρίου 1955. Reader's Digest, τεύχος Μαΐου 1956. DerMittag, τεύχος 24ης Σεπτεμβρίου 1955. Basler Nachrichten, τεύχος 12ης Σεπτεμβρίου 1955. A-Z Basel τεύχος 15ης Σεπτεμβρίου 1955. Σύσσωμος ο Ελληνικός τύπος μεταξύ 7 και 30 Σεπτεμβρίου 1955.

Εμπρός, ημερήσια εφημερίδα. Εκδιδόταν στην Κωνσταντινούπολη από το 1950 έως το 1974.

Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών, Η Απειλή στο Αιγαίο, Αθήνα, χωρίς ημερομηνία.

Εστία, Αθηναϊκή εφημερίδα. Τεύχη 27ης και 28ης Ιανουαρίου 1993: Η Τουρκική Προπαγάνδα και η Παγκόσμια Τράπεζα.

Εστία, τεύχος 26ης Φεβρουαρίου 1987 για τους βανδαλισμούς στην Θράκη.

Εστία, τεύχος Σεπτεμβρίου 1989 με πλήρη κατάλογο των καταστροφών Νάων στην Βόρεια, κατεχόμενη, Κύπρο μεταξύ 1974 και 1989.

Εταιρείας Θρακικών Μελετών, Τα τουρκικά εγκλήματα της Κωνσταντινουπόλεως την 6ην και 7ην Σεπτεμβρίου 1955, ή, Χρονικόν της 3ης αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως και της καταστροφής του εν αυτή ελληνισμού, Αθήναι, 1959.

Εταιρίας Προστασίας Εθνικής Κληρονομιάς, Γνώμες Αράβων για τους Τούρκους, Αθήνα, 1992.

Εταιρίας Προστασίας Εθνικής Κληρονομιάς, Η Κρατική Τρομοκρατία στις Ανατολικές Επαρχίες της Τουρκίας (περίληψη ομώνυμης εργασίας του Ismail Besikci), Αθήνα, 1992.

Εταιρίας Προστασίας Εθνικής Κληρονομιάς και Ιωάννη Κοκκινίδη, Χάρτης Μικράς Ασίας, Αθήνα, 1993, χωρίς ημερομηνία.

Εταιρίας Προστασίας Εθνικής Κληρονομιάς, Η Νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου για τον Χριστιανισμό στην Τουρκία, Αθήνα.

Ευρωπαϊκού Οργανισμού "Greece for the World", Η Τουρκική Ημισέληνος εναντίον της Ελλάδος και της Ευρωορθοδοξίας, Αθήνα, 1994.

Η Άλωση της Πόλης, Συλλογικός τόμος με την επιστημονική επιμέλεια Ευάγγελου Χρυσού, Αθήνα, 1994.

Η Αρχαία Μακεδονία κατά τον Στράβωνα, με πρόλογο του Ν. L. Hammond, Θεσσαλονίκη, 1992.

Η Καθημερινή, τεύχος 10ης Σεπτεμβρίου 1978 για το πογκρόμ της 6ης Σεπτεμβρίου 1955.

Η Καθημερινή, 15ης Σεπτεμβρίου 1983 για τις Ελληνοτουρκικές σχέσεις και την Ελληνική μειονότητα στην Κωνσταντινούπολη.

Η Καθημερινή, τεύχος 5ης Σεπτεμβρίου 1995 για το πογκρόμ της 6ης Σεπτεμβρίου 1955.

Η Καθημερινή, Σεπτεμβριανά: Η μαύρη νύχτα του ελληνισμού της Πόλης, 7 Επτά Ημέρες, 10 Σεπτεμβρίου 1995, επιμέλεια Ελευθερίας Τραϊού.

Η Μαύρη Βίβλος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, 1910-1919.

Ημερολόγιο, Ελληνικού Φιλανθρωπικού Ιδρύματος, Κωνσταντινούπολη, 1900-1906.

Ημερολόγιο Σινασού - Μικρά Ασία 1919, Ελληνικού Φιλανθρωπικού Ιδρύματος Σινασού, Κωνσταντινούπολη, 1919.

Ημερολόγια 1985-1995, Συλλόγου Μεγάλου Ρεύματος «Ταξίαρχης».

Η 100ή επέτειος των σχολών Νεαπόλεως (Nevsehir) της Μικράς Ασίας (1820-1920).

Ηχώ, ημερήσια εφημερίδα. Εκδίδεται στην Κωνσταντινούπολη από το 1976.

Ινστιτούτου Πολιτικών Μελετών, Μειονότητες: Γεγονότα και Αριθμοί, Αθήνα, χωρίς ημερομηνία.

Ιστορική Βιβλιοθήκη μελέτης και έρευνας «Η Επτάλοφος» (Νίκου Κιουρτσόγλου) με 15.000 τόμους βιβλίων (Βυζάντιο, Μικρά Ασία, Κωνσταντινούπολη κ.α.).

Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, Ο Τελευταίος Ελληνισμός της Μικράς Ασίας (1930-1973), Αθήνα, 1973.

- Κέντρου Αρμενικών Σπουδών, Άλμπουμ Αρμενίας, Αθήνα, 1989.
- Κωνσταντινουπολίτικα Θέματα, διμηνιαία έκδοση του Συλλόγου Κωνσταντινουπολιτών στην Αθήνα (έτος ιδρύσεως 1923).
- Μικρασιατικού Συλλόγου Σερρών, Χάρτης Μικράς Ασίας, Σέρρες, 1972.
- Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος, Μακεδονία, Αθήνα, 1992.
- Ο Πολίτης, μηνιαία εφημερίδα των Κωνσταντινουπολιτών. Εκδίδεται στην Αθήνα από το 1967.
- Πανελλήνιας Ένωσης Ποντίων Αξιωματικών «Αλέξανδρος Υψηλάντης», Οι Ανθελληνικοί Διωγμοί εν Τουρκία, Αθήνα, 1994.
- Πυρσός, Περιοδικό Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης.
- Συλλογική εργασία σε επιμέλεια Γιώργου Ν. Δρίνη, Η «νύχτα των κρυστάλλων» του Ελληνισμού της Πόλης / Σεπτεμβριανά 1955, Αθήνα, 1999.
- Συλλογική εργασία σε επιμέλεια Γιώργου Ν. Δρίνη, «... Τον τόπο που γεννήθηκες δεν θα τον ξεχάσεις ποτέ...» Οι απελάσεις του 1964. Μαρτυρίες Ελλήνων Κωνσταντινουπολιτών, Αθήνα, 2004.
- Συλλόγου Ιμβρίων - Κωνσταντινουπολιτών Θράκης, Οι Παραβιάσεις της Συνθήκης της Λωζάνης, Κομοτηνή, 1993.
- Συλλόγου Ποντίων Γυναικών, Πόντος, Θεσσαλονίκη, 1992.
- Συλλόγου Ιμβρίων Αθηνών, Πανιμβριακό Συμπόσιο, Αθήνα, 1991.
- Συλλόγου Ιμβρίων Αθηνών, Ίμβρος από τον Όμηρο μέχρι σήμερα, Αθήνα, 1993.

Συλλόγου Ιμβρίων Θράκης, Θράκη από τον Όμηρο μέχρι σήμερα, Αθήνα, 1994.

Συλλόγου Κωνσταντινουπολιτών, Τα γεγονότα της Κωνσταντινούπολης 6-7 Σεπτεμβρίου 1955 - Ημέρα μνήμης, Αθήνα, 1995.

Συνθήκη της Λωζάνης (κείμενο στα Ελληνικά), 1923.

Ταχυδρόμος, τεύχος Απριλίου 1988, περί Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Ταχυδρόμος, τεύχος 8ης Απριλίου 1992 για τους βανδαλισμούς της 6^{ης} Σεπτεμβρίου 1955.

Το Βήμα, Απρίλιος 1978. Άρθρο του Σ. Λιναρδάτου για το πογκρόμ της 6ης Σεπτεμβρίου 1955.

Το Βήμα, τεύχη 9 έως 16 Ιανουαρίου 1970 για την «Μεγάλη Ιδέα».

Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, Αγώνες και Θύματα (1830-1930), Αθήνα, 1930.

Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, Η Μαύρη Βίβλος (Αφορά τα γεγονότα της 6ης Σεπτεμβρίου 1955), Αθήνα, 1955.

Υπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως, Τα δραματικά εν Τουρκία Γεγονότα της 6ης 7ης Σεπτεμβρίου 1955, Αθήνα, 1955.

Φάκελος της Κύπρου, Ελληνικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, Αθήνα. Περίπου 25.000 σελίδες εμπιστευτικών καταθέσεων και μαρτυριών Ελλήνων πολιτικών περί της Τουρκικής εισβολής το 1974 και συμπερασματική αναφορά 200 σελίδων. Αδημοσίετος.

Χρόνος, Ελληνική εφημερίδα της Κομοτηνής, Θράκη. Τεύχος 8ης Δεκεμβρίου 1994. Άρθρο του Κ. Σαφαρή με τίτλο «Οι νομάδες χωρίς πολιτισμό πρέπει να μένουν σιωπηλοί».

Β' Στην Αγγλική γλώσσα

Ahmad Feroz, *The Making of Modern Turkey*, London, 1976.

Alastos D., *Cyprus in History: A Survey of 5.000 Years*, London, 1976.

Akurgal Ekrem, *Ancient Ruins and Civilization in Asia Minor*, Constantinople, 1972.

Angelopoulos Angelos, *Defending Democracy: The Contribution of Greece during the 2nd World war*, New York, 1995.

Bali Rifat N., *The Varlik Vergisi Affair*, Istanbul, 2005.

Barber Noel, *The Sultans*, Simon & Shuster, New York, 1973.

Berkday H. and Faroghi S., *New Approaches to State and Peasant in Ottoman History*, London, 1952.

Beavan Stanley J., *Aegean Masquerade: A Royal Air Force Odyssey*, London, 1994.

Bliss Edwin M. Rev., Turkey and the Armenian Atrocities, New York, 1896.

Bolukbasi Suha, The Superpowers and the Third World: Turkish - American Systems Research Corporation, Area Handbook for the Republic of Turkey, Washington, 1970.

Brewster Henry, Classical Anatolia: The Glory of Hellenism, London, 1993.

Browning Robert, The Greek World: Classical, Byzantine and Modern, London, 1985.

Cassels L., The Struggle for the Ottoman Empire, London, 1966.

Clog Richard, A Concise History of Greece, Cambridge University Press, 1992.

Cobham C. B., Excerpta Cypria: Materials for a History in Cyprus, London, 1908.

Cox Samuel, Diversions of a Diplomat in Turkey, New York, 1893.

Dieterich, Hellenism in Asia Minor, New York, 1918.

Dwight H. G., Constantinople, London, 1926.

Faroghi S., Pilgrims and Sultans, London, 1992.

Floras Paul, The Exchange of Minorities, New York, 1932.

Gibbons H. A., Foundations of the Ottoman Empire, London, 1968.

Gierstadt, The Great Betrayal, New York, 1960.

Gilles Pierre, The Antiquities of Constantinople, (based on the translation by John Ball), New York, 1988.

Giousmas Stylianos, The Pogrom against Greeks on September 6-7, 1955. Article in the Canadian newspaper Action, Dec. 1980.

Goffman Daniel, Izmir and the Levantine World, London, 1990.

Hale W., Turkish Politics and the Military, London, 1994.

Hopkirk Peter, On Secret Service East of Constantinople, London, 1994.

Horton George, Report on Turkey, Consular General Documents of U.S.A., Athens, 1985.

Iakovos Archbishop of America, A Dream that Came to Pass, New York, 1987.

Inalcik Alii, The Ottoman Empire, London, 1994.

Ioannides Christos P., In Turkey's Image, New York, 1991.

Ioannides Christos P., Cyprus: Domestic Dynamics - External Constraints, New York, 1992.

Izzeddin Dinamo Hasan, The Storm of 6th September, 1955, Constantinople.

Kitsikis Dimitris, The History of the Greek - Turkish Space, Vol I and II, Athens, 1980.

Knudsen Eric L., Great Britain, Constantinople and the Turkish Peace Treaty (1912-1922), New York, 1987.

Kuneralp Z., Simply a Diplomat, Constantinople, 1981.

Kuroyen-Karagianis Lydia, Smouldering Smyrna, New York, 1995.

Lamb Harold, Suleyman the Magnificent, New York, 1951.

Lewis B., *Emergence of Modern Turkey*, London, 1968.

Long Hellen, *Greek Fire: The Massacres of Chios*, Bristol, 1992.

Maier Franz Georg, *Cyprus from the Earliest Time to the Present Day*, London, 1968.

Makarios, Archbishop and President of Cyprus, *All his Works*, Nicosia, 1991. (Speeches, proclamations, interviews, press conferences, documents).

Mango Cyril, *Byzantium, The Empire of the New Rome*, London, 1980.

Miller D. E., *Survivors: An Oral History of the Armenian Genocide*, London, 1993.

Minne Heleen van der, *Greeks in Constantinople*, Amsterdam, 1985.

Morris R., *Jem. Memoirs of an Ottoman Secret Agent*, London, 1988.

Nesin Aziz, *My 6th - 7th September Memories*, Constantinople.

Odysseus Charles Sir, *Turkey in Europe*, London, 1990.

Ortelius Abraham, *Historical Map of Thrace*, 1598.

Palmer Alan, *The Decline and Fall of the Ottoman Empire*, London, 1993.

Parish Michael W., *Aegean Adventures (1940-1943) and the End of Churchill's Dream*, London, 1993. Paux Rene, *The Expatriation and Repatriation of Greeks in Turkey*, Paris, 1919.

Payne Robert, *The Triumph of Greeks -Their History and Culture*, London, 1964.

Rodokanakis J. A., *The Last of the Byzantines - The Black Book*, Athens, 1994. *Salem Norma, Cyprus: A Regional Conflict and its Resolution*, London, 1992.

Salt Jeremy, *Imperialism, Evangelism and the Ottoman (Subject) Armenians*, London, 1993.

Sarris Neoclis, *The Ottoman Reality: A Despotic State*, Athens, 1991.

Simpson Colin, *Greece*, New York, 1976.

Tatsios Theodore G., *The Great Vision and the Greek - Turkish War of 1897*, New York, 1984.

Truman H. S., *Memories*, New York, 1956.

Vryonis Speros Jr., *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press, 1971.

Vryonis Speros Jr., *The Turkish State and History: Clio Meets the Grey Wolf*, Salonica, 1991.

Vryonis Speros Jr., *The Mechanism of Catastrophe: The Turkish Pogrom of September 6-7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul*, New York, 2005.

Woodhouse C. M., *The Greek War of Independence*, London, 1952.

Zhivkova Ludmilla, *Anglo-Turkish relations (1933-1939)*, London, 1976.

Archives of the Austrian Foreign Ministry (preserving Turkish documents concerning the massacres in Pontus - now property of Prof. Enepekides, Professor of History at Vienna University).

Archives of the U.S. Consulate General in Istanbul (reports sent to the State Department, especially on the pogrom of 1955).

Christian Minority in Turkey, Report produced by the Churches Committee on Migrant Workers in Europe, Brussels, 1979. (It refers to the tortures suffered by Syrian Christians in Mardin, Turkey).

Document of International Affairs, London, 1958. (About the pogrom of 1955).

Ethnic Groups in the Republic of Turkey, Wiesbaden, 1989. (Published by an international group of Turcologists who cartographed 40 of 72 ethnic races and tribes in Turkey).

Greek Orthodox Archdiocese of America, A Short History of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople, New York, 1990.

Helsinki Watch (issue of March 1992): The incidents of 1955. (Other issues of the same publication contain condemnations against Turkey on the matter of violation of human rights).

Institute of Historical Studies, The Uprooting, Athens, 1985.

National Geographic Magazine, issue of August 1992 (about Kurds and their national struggle) and May 1994 (about Turkey).

Publications of the Speros Vryonis Center for the Study of Hellenism, Sacramento, California.

Publications of Kurds in Germany (in English, Turkish and German).

Publications of the New York University - Onassis Center for Hellenic Studies.

Reader's Digest, issue of May 1956 (about the incidents of 6 September, 1955 in Constantinople).

Relations and Cyprus, New York, 1986.

The Armenian Genocide, (Minutes of international symposium), Sacramento, California, 1989.

The Asia Minor Refugees Coordination Committee, The Turkish Crime of Our Century, Athens, 1980.

The foreign press about the pogrom of 1955: Daily Mail (September 14, 1955: "Night of terror in Istanbul"), Le Fare Egyptien (September 13, 1955), Le Soir (September 9, 1955), Die Welt (September 20, 1955), A-Z Basel (September 9, 1955) etc.

The Times, issue of September 8, 1955 about the incidents of 1955.

The Wall Street Journal, issue of December 1, 1986.

Uromhart-pamphlets, Vol. 4: Association for the Protection of Turkey (AC 901 U 7).

Vatican Archives (preserving Turkish documents concerning the Armenian genocide).

Washington University, The Remaking of Istanbul: Portrait of an Ottoman City in the 19th Century, Washington, 1987.

Γ' Στην Γαλλική γλώσσα

Akgönül Samim, «Les Grecs d' Istanbul», Mesogeios (6) 1999, σσ. 64-106.

Berard Victor, La Rivolution Turque, Paris, 1909.

Crouzet Fracois, Le Conflict de Chypre, Brussels, 1973.

Dimakis Jean, La Guerre de l' Independance Grecque vue par la Presse Frangaise, Thessaloniki, 1968.

Herbette M., Une Ambassade Turque sous les Directoires, Paris, 1902.

Modinos P., Cypree: Le Dur Chemin de l' Histoire, Nicosia, 1987.

Mordmann, Equisse Topographique de Constantinople, Lille, 1892.

Nikolaides N., Les Grecs et la Turquie, Brussels, 1910.

Noradounghian G., Recueil d'Actes Internationaux de l'Empire Ottoman (1330-1878), Paris, 1902.

Secretariat General a la Presse et a l'Information Grecque, Mac0doine, Plus Qu'Un Simple Nom, Athenes, 1992.

Spyridonakis B., Grecs, Occidentaux et Turcs, Thessaloniki, 1900.

Staff Office HGHQ, Les Atrocites Turques a Aidin, 1919.

Xavier Planhol de, Minorites en Islam, Geographie politique et sociale, Paris, 1997.

Δ' Στην Τουρκική γλώσσα

Ahgoniil Samin, Türkiye Rumlari, Ulus-Devlet Çağından Küreselleşme Çağında bir azınlığın yok oluşu siresi, İstanbul, 2007.

Ahtar Ayhan, Varlık Vergisi ve Tükletirme Politikaları, İstanbul, 2000.

Akar Ridvan, Varlık Vergisi, Constantinople, 1992.

Akar Ridvan, Türk Hükümetinin Azınlıklara Karşı Tutumu, Constantinople, 1993.

Akar Ridvan - Demir Hülya, İstanbul'un son sürgünleri (1964'te Rumların sınır dışı edilmesi), Constantinople, 1994.

Akar Ridvan, Askale Yolcuları - Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları, 2 baskı, İstanbul 1999.

Armaoğlu R, Kıbrıs Sorunu 1854-1959: Türk Hükümetinin ve Türk Kamuoyunun Tutumu, Ankara, 1963.

Avcıoğlu D., Türkiye'nin Rejimi, Constantinople, 1977.

Balı N. Rifat, 6-7 Eylül 1955 Olayları, Tanıklar – Hatıralar, İstanbul, Libra, 2012.

Birand Mehmet Ali, Otuz Sicak Gun, Constantinople, 1975.

Biiyikkarci Siileyman Dr., Turkiyede Rum Okullari, Konya, 2003.

Çoker Fahri Arşivi, 6-7 Eylül Olayları, Fotoğraflar-Belgeler, İstanbul, Tarih Vakfı, 2005.

Demirer Arif Mehmet, 6 Eylül 1955 olaylarına 50 yılda yeni bakış: hangi derin devlet?, İstanbul, Demokratlar Klübü 2006.

Dinamo İzzettin Hasan, 6 - 7 Eylül Kasırgası, İstanbul, May, 1971

Dosdogru Hulusi, 6-7 Eylul Olaylari, İstanbul, Bağlam, 1994.

Erer Tekin, Yassıada ve sonrası, İstanbul, 1965.

Erdener O., Adalar, Constantinople.

Fersoy Cemal Orhan, Adnan Menderes, İstanbul, Garanti Bankası, 1971.

Gürsoy-Naskali Emine, 6/7 Eylül olayları davası, İstanbul, Kitabevi, 2007.

Guven Dilek Dr., 6-7 Eylul Olaylari: Cumhuriyet Donemi Azinlik Politikolari Baglaminda, İstanbul, 2005.

Kafoglou Aslan Baser, Varlik Vergisi Gercegi, İstanbul, 2002.

Kiratzopoulos Vasilis, Kayıt Olunmamış Soykırım İstanbul Eylül 1955, İstanbul, Pencere, 2009.

Komurcuyan, İstanbul, Constantinople, no date.

Mateos Urfali, Ermenistan Tarihi, Constantinople, no date.

Misirlioglu Kadir, Yunan Mezalimi, Constantinople, 1982.

Naskali Emine Gursoy, 6-7 Eylül Olaylari Davasi, Istanbul, 2007.

Oktay Emin, Tarih (Orta III), Constantinople.

Okte Faik, Varlik Vergisi Faciasi, Istanbul, 1951.

Perviz Pur Huseyin, Varlik Vergisi ve Azinliklar, Istanbul, 2007.

Saazeddin Hoca, Tac at-tarih, Ιστορικό διάδημα.

Sertoglu Mithat, Osmanli Tarihi Ansiklopedisi, Constantinople.

Scognamilli Giovanni, Bir Levantenin Beyoglu Amlari, Constantinople, 1990.

Tuglaci Pars, Istanbulun adalari, Constantinople, 1989.

Uras Esat, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Sorunu, Constantinople, 1988.

Zenginoğlu Christina, 6-7 Eylül 1955 Olayları'na götüren etkenler ve aktörler, İstanbul, Libra, 2018.

.....

2000 Dogru, Τουρκικό περιοδικό, τεύχος 20, 8ης Μαΐου 1988. Το πλήρες κείμενο του μυστικού διατάγματος της Τουρκικής Κυβέρνησης για τις απελάσεις του 1964.

Aktiuel, Τουρκικό περιοδικό, τεύχη 3ης και 9ης Σεπτεμβρίου 1955. Αφορούν τα γεγονότα 6ης - 7ης Σεπτεμβρίου 1955.

Ayin Tarihi, Τουρκικό περιοδικό, τεύχος 261 του 1955. Η ομιλία του Αντνάν Μεντερές με την ευκαιρία της νίκης της Τουρκίας εναντίον της Ελλάδος το 1922.

Cumhuriyet, τεύχος 6ης Ιανουαρίου 1961. Αναφορές στα γεγονότα της - 7ης Σεπτεμβρίου 1955 και στην οργάνωσή τους.

Cumhuriyet, τεύχος 2ας Σεπτεμβρίου 1974. Άρθρο που αναφέρει την άποψη πως το μίσος του Μουσταφά Κεμάλ στρεφόταν περισσότερο εναντίον του Βρετανικού ιμπεριαλισμού και λιγότερο κατά των Ελλήνων.

Cumhuriyet, τεύχος 8ης Αυγούστου 1986. Φωτογραφικό υλικό από τις καταστροφές Βυζαντινών μνημείων στην Κωνσταντινούπολη.

Cumhuriyet Dergi, τεύχος 25ης Ιουνίου 1989. Αφορά Τουρκικές καταστροφές και βαρβαρότητες στην Κύπρο.

Cumhuriyet, τεύχος 16ης Ιουνίου 1991. Αφορά το πρόγραμμα εκτουρκισμού της νήσου Ίμβρου.

Cumhuriyet, τεύχος 16ης Ιουνίου 1991. Αφορά τις αποφάσεις της Τουρκικής Κυβέρνησης για την Ίμβρο.

Cumhuriyet, τεύχος 4ης Οκτωβρίου 1992. Αφορά τον Ελληνικό Μικρασιατικό Πολιτισμό.

Ekonomic Panorama, Τουρκικό περιοδικό, τεύχος 24ης Απριλίου 1988. Αφορά τον Φόρο Περιουσίας (Βαρλίκι).

Hayat, Τουρκικό περιοδικό, τεύχος 15ης Σεπτεμβρίου 1961. Αποσπάσματα από την δίκη του Αντνάν Μεντερές ενώπιον του έκτακτου στρατοδικείου.

Milliyet, τεύχη 27 έως 31 Ιουλίου 1984. Άρθρο του İlhami Soysal για την Συνθήκη της Λωζάνης.

Milliyet, τεύχος 18ης Σεπτεμβρίου 1984. Αφορά περίληψη της καταδικαστικής απόφασης για τον Αντνάν Μεντερές.

Naivma ve Pecevi Tarihi, Ιστορικό δύο Οθωμανών χρονικογράφων για τις Τουρκικές βαρβαρότητες.

Nokta, τεύχος 11ης Φεβρουαρίου 1990. Αφορά την μεταχείριση της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη.

Nokta, τεύχος 30ής Δεκεμβρίου 1990. Άρθρο με τίτλο «Η ιστορία σβήνεται - Φοβόμαστε τους Βυζαντινούς» και αφορά την καταστροφή Βυζαντινών ναών από τους Τούρκους.

Son Havadis, τεύχος 24ης Ιουνίου 1987. Αφορά τους Αρμένιους.

Tapu Tahrir Defteri ve Seriyeh Mahkemeleri Sicilleri (Τουρκικά επίσημα αρχεία και κτηματολόγια που ιχνηλατούν την ελληνική ιδιοκτησία τουρκικών εδαφών).

Tarih Toplum, Τουρκικό περιοδικό, τεύχος 33 του 1986. Αφορά τα γεγονότα 6ης - 7ης Σεπτεμβρίου 1955.

Tempo, έκδοση 13ης Σεπτεμβρίου 1990 για την Κύπρο (Στην Τουρκική γλώσσα).

Tercuman, τεύχος 12ης Οκτωβρίου 1986. Αφορά την ανεύρεση 400 πτωμάτων σε ομαδικό τάφο Ελλήνων στην Σμύρνη, στα θεμέλια παλαιού κτιρίου.

Ulus, τεύχος 13ης Μαΐου 1966. Άρθρο με τίτλο «Μήπως η Αμερική έσωσε την Τουρκία;»

Urquhart - pamphlets, 4 τόμοι. Εταιρίας Προστασίας της Τουρκίας. (AC901. U7).

Yelda, Istanbul'da Diyarbakir'da Azalirken, Istanbul, 1996.

Τουρκικός τύπος από την 6η έως την 30ή Σεπτεμβρίου 1955.

**Από τις γνώμες και τα σχόλια που συγκέντρωσαν
οι προηγούμενες εκδόσεις:**

«... είναι μία εργασία γραμμένη με πόνο. Είναι ένα μήνυμα. Είναι μία προσφορά. Θα πρέπει να γίνει Εθνικό Ευαγγέλιο.»

Μητροπολίτης Νικοπόλεως Μελέτιος

«... Εθνικώς χρήσιμο και διαφωτιστικό.»

Απόστολος Κακλαμάνης, τ. Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων

«... ένα σημαντικό ντοκουμέντο που θα μπορούσε ίσως να αξιοποιηθεί προς τα συμφέροντα της χώρας μας.»

Σωτ. Χατζηγάκης, Βουλευτής

«... πολύ συγκινητικό και πολύ χρήσιμο...»

Γεώργιος Κ. Βλάχος, Ακαδημαϊκός

«... μία σημαντική προσφορά στον αγώνα για τα Εθνικά μας δίκαια...»

τ. Λουκάς Τσίλλας, Πρέσβυς Ελλάδος στις Η.Π.Α.

«... το βιβλίο αυτό πρέπει να μελετηθεί από όλους τους Έλληνες και ιδιαίτερα απ τους πολιτικούς...»

Κωνσταντίνος Νούσκας, Υποστράτηγος Ε.Α.

«... ένα υπέροχο ιστορικό αφήγημα που θα το διαβάσετε δίχως σταματημό...»

Τάκης Ορεινός, Δημοσιογράφος

«... απαραίτητο να βρίσκεται σε κάθε ελληνικό σπίτι, σαν δείγμα Εθνικής κληρονομιάς...»

Βασίλης Πορτοκάλης, Δημοσιογράφος

«... έφτασα μέχρι τον Σύλλογο των Κωνσταντινουπολιτών για να βρω ΤΟ ΘΑΥΜΑ του Λεωνίδα Κουμάκη, το οποίο διάβασα σε μία νύχτα...»

Λένα Μαντά, Συγγραφέας